

МАСУДЖИ
ИБУСЕ

ЧЕРЕН ДЪЖА

МАСУДЖИ ИБУСЕ ЧЕРЕН ДЪЖД

Превод: Дора Барова

chitanka.info

ДОРА БАРОВА

ОЩЕ ЕДНО СВИДЕТЕЛСТВО ЗА АТОМНИЯ УЖАС

През 1966 г. след цели две десетилетия от атомния ужас в Япония излиза от печат романът на известния писател Масуджи Ибусе „Черен дъжд“. Върху развалините на Хирошима и Нагасаки, станали жертва на най-чудовищната военна жестокост в историята на човечеството, се издигат вече нови модерни градове. В тях расте младо съвременно поколение, което знае за атомната бомбардировка от разказите на малкото оцелели очевидци, от книгите и учебниците по история. Зловещата сянка на атомната гъба то познава само от снимките и филмите.

Двадесет години са необходими на Масуджи Ибусе, за да подготви своите неоспорими доказателства за неподдаващата се на никакви сравнения жестокост. С романа си „Черен дъжд“ той сякаш окончателно обезврежда бомбата в душата си, онази, която от осем часа и петнадесет минути на ясното августовско утро на 1945-а години наред заплашва да избухне.

Масуджи Ибусе е един от най-талантливите творци на съвременната японска литература. Роден през 1898 г. в село Камо, префектура Хирошима, той от ранно детство проявява интерес към литературата и живописа. Първите му литературни опити са в областта на поезията. По-късно, вече като студент във Факултета по английска литература в токийския университет Васеда, Ибусе започва да пише есета, разкази, повести. Произведенията му получават високата оценка на литературата критика, която го нарича един от най-японските японски съвременни писатели. През 1960 г. Масуджи Ибусе е приет за член на Академията по изкуствата, а през 1966 г. е удостоен с високото отличие — Орден на културата.

Ибусе е автор и на много романи, сред които е и неговият своеобразен шедевър „Черен дъжд.“

По време на Втората световна война писателят е мобилизиран и изпратен с частите на окупационната японска армия като военен кореспондент в Сингапур. След двегодишна служба Масуджи Ибусе се връща в Япония, в родното си село. Там го заварва атомната бомбардировка на Хирошима.

Всяко ново съприкосновение със събитието от онези последни мигове на войната дълбоко потресе човешката съвест. В правотата на тези думи би могъл да се убеди всеки, който прочете романа „Черен дъжд“.

На пръв поглед неговият сюжет е прост и доста схематичен. Шигемацу Шидзума от село Кобатаке непрестанно се измъчва, че не може да омъжи племенницата си Ясуко. Момичето е младо и хубаво, но да си създаде свой дом и семейство му пречат слуховете, че в мига на страшния атомен взрив в Хирошима то се е намирало съвсем близо до епицентъра. Когато след около пет години от края на войната един младеж от съседното на Кобатаке село иска ръката на Ясуко, Шигемацу бърза да изпрати медицинско свидетелство за здравословното състояние на племенницата си. Това му се струва недостатъчно, затова той решава да препише дневника на Ясуко, да приложи към него и своя и да ги изпрати на посредничката по уреждане на сватбата. Макар и в лека форма, Шигемацу е засегнат от бомбата. Признаците на лъчевата болест се появяват у него много скоро след бомбардировката. Но племенницата му Ясуко е здрава и неговият дневник, пък и нейните собствени описания на събитието на шести август трябва според Шигемацу да го докажат, без да оставят у кандидата за ръката на Ясуко и у неговото семейство и капчица съмнение.

Ето как съвсем спонтанно, заедно с героите на произведението, читателят се потапя в потока на събитията, станали след като над Хирошима надвисва зловещата атомна гъба. Постепенно в повествованието навлиза документалното свидетелство на очевидците на хирошимската катастрофа и неговите рамки се разширяват. Съвсем естествено търпи промяна и първоначалният замисъл на романа — да се разкаже за печалната съдба на едно момиче, което заради последствията от атомния взрив все не успява да устрои личното си човешко щастие. Първоначалният замисъл отстъпва на втори план. А на първи категорично застава трагедията с целия неин ужас.

Дневниците на Шигемацу и Ясуко заемат три четвърти от произведението. Те са не само свидетелство за преживяванията и размислите на двамата герои, а и разказ за съдбите на други хора, с които трагедията ги сблъсква. Построен композиционно като множество разкази в един основен разказ, романът е едно от най-високохудожествените произведения за атомната бомба в следвоенната японска литература.

Отново и отново читателят се връща към трагедията на един град, превърнала се в неизлечима рана за цял народ. И многократно през погледа на героите на романа той става свидетел на онзи миг, когато в осем часа и петнадесет минути в ясното утринно небе над Хирошима блъсва ослепително огнено кълбо, разнася се оглушителен трясък и за няколко минути градът се превръща в купища развалини. Почти мигновено взривът убива хиляди хирошимци. Други хиляди изгарят живи в морето от пламъци. Трети — техният брой също се изчислява в хиляди — загиват по-късно в адските болки на лъчевата смърт. И още по-дълбок е трагизмът на тяхното положение, защото никой в онези дни не подозира що за оръжие е тази странна бомба, никой не знае, че в разрушения град е отровен дори и въздухът и всяка крачка по меката и ситна като пудра пепел крие смъртна опасност. Хората недоумяват защо рухналият на „дебели като моливи струи“ черен дъжд оставя по кожата незаличими петна. В Хирошима умират ранените, смъртта покосява и здравите, дошли да търсят сред развалините на разрушения до основи град останките на своите близки. Първите няколко дни след огнения ад на бомбата носят недоумение, страх, ужас от неизвестното утре.

Дневникът на Шигемацу Шидзума, започнат с намерението да се опровергават слуховете, че Ясуко е жертва на атомната бомба, всъщност обяснява защо момичето не е могло да не се разболее от лъчева болест. Тъкмо когато всичко изглежда така, сякаш то само да протегне ръка и ще хване своето щастие, болестта бързо и неумолимо започва да разяжда младата му плът.

Основата на романа е документална. Години наред Масуджи Ибусе събира материал от записките на очевидци, от разказите на роднини и близки на жертвата. А на този документален фон повествованието се гради на много контрасти, не липсва и типичният за писателя хумор, с който той е така добре познат на читателите в

своята страна. И наистина, докато непосветеният читател навлезе в специфичната атмосфера на произведението, е просто трудно, а на места като че ли и изобщо невъзможно да се възприеме авторовият хумор като естествен, контрастите като правдоподобни. Смайващи са неочакваните преходи от картини на невероятни човешки страдания към картини с пасторална прелест и покой. Неочаквани са онези моменти в романа, в които авторът сякаш съвсем забравя за атомния ужас и с неумолимо пристрастие се опълчва срещу унищожаването на дошлите от дълбока древност национални японски обичаи и традиции. Но най-силно контрастите в романа се усещат в онези места, където в остър конфликт влизат хуморът и ужасът, човешката доброта и насилието.

Чужд в творческата си изява на всякакви екстравагантни емоционални жестове, Масуджи Ибусе се въздържа да дава категоричен израз на своите чувства. Сцената, в която той описва срещата на Шигемацу и жена му след взрива, би се сторила на българския читател на пръв поглед необяснимо хладна. Двамата по чудо са останали живи, а думите, които си разменят, не издават никакво вълнение или спонтанна, естествена човешка радост. Но колко много говори за душевното им състояние привидно небрежният и безпристрастен диалог. А тенджерката и малкият тиган, които Шигеко в последния момент е успяла да грабне и отнесе със себе си от къщи, са символ на един цял свят от традиционни стойности и чувства.

В романа на пръв поглед отсъства и политиката. Ибусе сякаш не желае да налага каквито и да било емоционални политически съображения, каквито и да било тенденции на пряко обвинение и морализиране. От друга страна обаче, като повтаря сцените на ужас, той сякаш не иска да позволи на читателя да се спре за кратък размисъл, да отдъхне от невероятния кошмар. В този смисъл „Черен дъжд“ като никое друго произведение за атомната бомба успява да намери връзката между нея, нашето съвремие и бъдещето на човечеството. Освен някои редове от дневника на една от жертвите — военния лекар Иватаке — в романа отсъства и пряк призив за борба за мир. Никъде също така авторът не нарича американците с истинските им имена. Той се ограничава да ги нарича само „врага“. Но въпреки това „Черен дъжд“ е политически роман, проникнат от патоса за борба против ядрената заплаха.

Много произведения са написани за трагичната участ на двата японски града Хирошима и Нагасаки. Писатели, журналисти и общественици от всички страни на света откликват на това невероятно по своята жестокост събитие. В японската следвоенна литература се ражда и утвърждава жанрът „Гембаку бунгаку“ или „литература на атомната бомба“. За близо четири десетилетия от атомния кошмар до наши дни много творци от различни области на изкуството и културата в една или друга форма разказват за човешките съдби, навеки обезобразени от адската мълния на онези два съдбовни и страшни дни.

Още по-печален е фактът, че в днешна Япония не всички знаят кой е виновен за атомната трагедия. Много, прекалено много са онези, които повтарят американската версия, че атомните бомбардировки над Хирошима и Нагасаки са били необходими, за да се сложи край на войната. Историята обикновено не прощава на безразсъдните, които не желаят да черпят поука от нейните уроци. Защото нетърпимо страшна е мисълта, че онези далечни трагични събития от последните мигове на Втората световна война могат да се превърнат в събития от първите мигове на една евентуална трета.

Днес Хирошима е нов модерен град. За неговата трагедия тук външно напомнят само съхраненият за назидание на бъдещите поколения скелет на купола на бившата Промислена палата, оказала се в епицентъра на взрива, и Паркът на мира с Паметника на жертвите и Мемориалният музей. Посетителите на музея ще намерят в него снимки от страшния шести август, разтопени железни конструкции, парчета обгорели до черно керемиди и много, много часовници, стрелките на които са спрели злокобно на едно и също време — осем часа и петнадесет минути. Но най-потресаваща е каменната плоча с отпечатъка на сянката на човек. Този човек е загинал мигновено, в секундата, когато блясва ослепителното огнено кълбо. Но сянката му продължава да съществува и до ден-днешен. Като безспорна истина, като ням упрек, като горещ зов.

От бомбардировката над Хирошима изминаха вече тридесет и седем години. Но раните на града продължават да кървят. И сухите статистики безмилостно ни връщат към грозната истина за гибелта, която няма край. Сухите статистики напомнят, че само през 1980 г. атомната смърт е отнела живота на 2279 души. Умират хора, непосредствено пострадали от взрива. Умират децата на родители,

болни от лъчева болест. А каква ще бъде съдбата на децата на децата?... И кога напълно победена ще бъде тази смърт? След години или след десетилетия? Или може би чак след век?...

Хвърлената над Хирошима атомна бомба днес цинично се използва за единица мярка. За какво, ако не за безразсъдство, за средство за масово унищожение, за военна истерия. Свидетели сме на планове за въоръжаване и превъоръжаване, на опити с ядрено оръжие, на изпитание на нови видове бомби.

А на паметника на жертвите в Парка на мира в Хирошима е изсечен надпис:

„Спете спокойно.

Грешката няма никога вече да се повтори!“

ПЪРВА ГЛАВА

От няколко години насам на сърцето на Шигемацу Шидзума от село Кобатаке като тежко бреме лежаха грижите за племенницата му Ясуко. Но още по-лошо беше предчувствието му, че и занапред бремето ще продължава да го гнети и да става двойно, че и тройно по-голямо. Причината, на пръв поглед съвсем проста, бе, че Ясуко нямаше никакви видими шансове да се омъжи. Защото някой бе разпространил слуха, че в самия край на войната момичето работило в кухнята на трудовия отряд на Второ средно училище в Хирошима. Затова и жителите на Кобатаке, село, което се намирало на повече от сто километра на изток от града, твърдяха, че Ясуко е болна от лъчева болест, а Шигемацу и съпругата му крият, видите ли, това от хората. Ето защо Ясуко все не можеше да се омъжи. И щом някой желаещ да я вземе за своя жена дойдеше и подпиташе съседите за нея, тутакси ставаше уклончив и туряше край на приказки за евентуален брак.

В онова съдбовно утро на 6 август трудовият отряд на Второ средно училище се намирал на моста Темма или на някой друг от мостовете в западната част на града. Точно когато била хвърлена бомбата, учениците имали военна тренировка. Само за някакви части от секундата те пламнали от главата до петите, но инструкторът заповядал на всички да запечат тихо „Надълбоко във вълните морски...“ Щом свършила песента, последвала команда „Разпръсни се!“ и учениците начело с учителя скочили в придошлите от прилива води на реката. За всичко това разказал един единствено оцелял и успял да се добере до дома си ученик, но и той, разправят, много скоро след това умрял.

Измислената история за Ясуко в селото бе, изглежда, разпространена от някой от местните членове на Патриотичния трудов отряд, който бе успял да се измъкне жив от Хирошима. Но нямаше и капчица истина в това, че Ясуко е работила като готвачка в трудовия отряд на Второ средно училище. Пък дори и да имаше, мястото на една

готвачка е в кухнята, а не на някакъв си мост, на който са пели „Надълбоко във вълните морски...“, нали?

Истината всъщност бе, че тогава момичето работеше в Японска текстилна компания, намираща се в извънградския район на Хирошима — Фуруичи, и в същата тази компания изпълняваше длъжността информатор и служител за специални поръчения на директора — г-н Фуджита. А между текстилната фабрика и кухнята на Второ средно училище нямаше и не можеше да съществува каквато и да било връзка.

Още щом постъпи във фабриката, Ясуко заживя при съпрузите Шидзума в квартирата им в квартала „Сенда-мачи“ и всеки ден пътуваше за работа и обратно със същия онзи влак за Кабе, с който пътуваше и Шигемацу. А към Второ средно училище или към трудовите отряди тя нямаше абсолютно никакво отношение и единственото, което до известна степен някак си я свързваше с въпросното училище, бе това, че един негов випускник — войник, прехвърлен с армията в Китай, ѝ бе изпратил особено любезно писмо, в което мило ѝ благодареше за подаръка, който бе получил от нея на фронта. Скоро след това младежът изпрати на Ясуко пет-шест съчинени лично от него стиха. Шигемацу още помнеше, че когато племенницата му ги показва на жена му, тя възкликна: „Ясуко, ами че това са любовни стихове!“, и при това така пламна от смущение, сякаш да беше някое съвсем младо момиче.

По време на войната бе в сила специален, контролиращ свободата на словото военен указ, който забраняваше разпространяването на „безотговорни слухове“. Бюлетини регулираха темите за разговор на жителите на всеки квартал. Така беше през войната. Затова пък след нея слухове и приказки от всевъзможен характер — за нападения на разбойнически банди, за обири, за разни афери, слухове за тайни военни складове, за хора, станали за една нощ милионери, за поведението на окупационните сили и изобщо за какво ли не, буквално заляха страната, за да потънат с течение на времето в пълна забрава. Чудесно би било, ако и слухът около Ясуко имаше също такъв нищожно кратък живот, но това все не ставаше и всеки път, щом някой кандидат за ръката ѝ дойдеше в селото да събере сведения за момичето, приказките за това, че тя била готвачка в трудовия отряд на Второ средно училище, се подхващаха отново и отново.

В самото начало Шигемацу се канеше да открие и да залови злосторника, който разпространяваше подобни долни измислици. Но в същия онзи ден, в който бе хвърлена бомбата, освен него, жена му и Ясуко, в Хирошима се намираха и момчетата от трудовия отряд и от отряда за доброволна служба на родината на тяхното село Кобатаке.

Отрядите за доброволна служба на родината се организираха от млади хора, призовани от областите на префектурата. Тяхната задача бе да събарят полусрутените сгради в Хирошима, за да се избегне разпространяването на пожарите. Юношите от село Кобатаке се числяха към отряда Коджин, в който влизаха представители на околиците Кону и Джинсеки. Те трябваше да рушат къщи в най-гъсто застроените райони на града. Момчетата постъпвали така: Най-напред изпилявали стълбовете и подпорите на къщите, след това завързвали яко въжето за стряхата и хванали се на него по двадесет, че дори и по тридесет души, дърпали с все сила. Най-трудни за събаряне били едноетажните къщи. Те не падали отведнъж и се налагало да ги рушат на части. С двуетажните работата била далеч по-лесна. Те рухвали на един път с трясък, но при това се вдигала такава страшна пушилка, че за около пет-шест минути било невъзможно да се приближи човек до мястото.

За зла участ бомбата била хвърлена на следващия ден след като момчетата от трудовия отряд и тези от отряда Коджин пристигнали в града и се заели за работа. Онези, които по чудо останали живи, били ужасно обгорени. След това ги закарали във временните центрове в Мийоши, Шобара, Тоджо и други места извън Хирошима. Така че първите хора от Кобатаке, стъпили върху развалините на града, били членовете на противопожарната дружина на селото, които се придвижили до Хирошима с автобус, каран с газгенератор. А в ранното утро на последния ден на войната ги последвали и членовете на Младежката лига. Те пък трябвало да издирят останалите живи тежко ранени свои съселяни и да ги върнат по родните им домове. Преди да потеглят, в присъствието на пълномощника на президента на Лигата, младите хора били приветствани от селския кмет, който в словото си казал:

— Млади приятели! Ние сме дълбоко благодарни за вашата себеотрицателна служба в името на родината в тези изключително трудни военни години. Ранените, които сте призвани да върнете на

близките им, са с дълбоки изгаряния и аз отново ви моля да напрегнете всичките си усилия и внимание, за да ги избавите при пренасянето им от допълнителни страдания. В нападението си над Хирошима врагът е използвал някакво „ново оръжие“, което само за миг е хвърлило стотици хиляди беззащитни жители на града в ада на жестоки и нечовешки мъки. Един член на отряда за доброволна служба на родината, който се спасил по чудо от бомбата и успял да се добере жив дотук, ми разказа, че в момента, в който новото оръжие помело града, той чул стотици хиляди гласове да викат: „Помощ, помощ!“, и тези безбройни гласове сякаш идели от недрата на земята. Дори и град Фукуяма, през който той минал на път за тук, бил превърнат в пепелище, напълно изгорени и изтрити от лицето на земята били дори главната кула на тамошния замък и летният му павилион. Момчето ми разказа, че като видяло тези страшни разрушения, сърцето му се свило и то си рекло: „Това е то, войната?“ Но войната си е война и това, че тя продължава, е несъмнен факт. Ето защо вие, млади хора, в качеството си на членове на Младежката лига, трябва да изпълните важната задача, като издирите бойните си другари и ги пренесете тук, където са домовете им. И нека всеки от вас грижливо да пази бамбуковата си пика — този символ на твърдата ви решимост да се борите докрай. Вие ще ми простите, че ви изпращам тъй набързо, без каквато и да било тържественост, че и по тъмно дори, но такава е сега времето и аз съм сигурен, че ме разбирате.

Когато свършил, кметът се обърнал към събралите се около осемдесет души изпращачи, вдигнал ръце нагоре и извикал:

— Три пъти ура за нашите славни момчета! Ура, ура, ура!

Групата се разделила на три: едни тръгнали за Мийоши, други за Шобара, а трети за Тоджо. Момчетата следвали мълчешката натоварените с багаж каруци.

В селцето Юки — на половината път между Кобатаке и Тоджо, отрядът, който вървял натам, спрял, за да отдъхне и да обядва. Младежите приседнали на верандата на една къща край пътя и развързали бохчичките си с храната. И точно тогава по радиото вътре в къщата започнали да предават речта на императора, в която той обявил капитулацията на страната. Всички момчета потънали в мълчание. После едно от тях, онова, което карало каруцата, се обадило:

— Кметът тая сутрин на изпроводяк доста се поразприказва, а?

Тези думи дали повод на всички да се замислят какво да правят с бамбуковите си пики. В края на краищата всички единодушно решили да вземат и да ги оставят като подарък на селянина, който великодушно им бил отстъпил верандата си.

В Тоджо ранените били настанени в една голяма стара къща. Там имало само двама санитарии, които обаче не знаели какво да правят с пострадалите. Ранените лежали направо на пода върху рогозките и било абсолютно невъзможно да разпознае човек лицата им, защото те били съвсем обгорени. Главата на едного, точно на мястото, където се полагало да има коса, била напълно олисяла и единствено здрава се запазила кожата на челото, където вероятно в момента на взрива била превързана кърпа. Бузите му висели и се друсали досущ като гърдите на старица. За щастие, повечето от ранените били запазили слуха си и хората ходели между тях, питали ги за имената и фамилиите, които след това записвали или на случайно останало от дрехите им парче плат, или пък направо на запазилите се що-годе по-здрави места по телата им. Само така можели впоследствие да ги разпознаят, защото ранените се мятали насам-натам и пропълзвявали от едно място на друго, подгонени от нечовешките болки.

— Защо не ги лекувате? Какво правят тук лекарите? — обърнал се към санитаря един от членовете на трудовия отряд.

Санитарят обаче отвърнал хладнокръвно, че лекарят изобщо не знае как и с какво да лекува тази незнайна болест и затова не се решава да рискува, тъй като причините ѝ са му напълно неизвестни. На шест от болните той бил поставил инжекции с лекарство, наречено пантопон. Това за много кратко време пооблекчило страданията им. Но лекарството било съвсем малко и за всички не стигнало. Затова и лекарят не можел нищо повече да направи.

За всичко това разказаха на Шигемацу много по-късно, когато и той се евакуира от Хирошима. Разказа му го един от членовете на трудовия отряд. Точно по това време и у самия Шигемацу се проявиха първите признаци на лъчевата болест. Достатъчно бе само той малко повече да прекали с работа на полето и веднага започваше да усеща странна слабост, а на главата му избиваха ситни мехурчета. При най-малкото подръпване косата му падаше на цели кичури, без при това той да изпитва каквато и да било болка. Но щом почувствуваше, че

слабостта започва да обзема тялото му, Шигемацу прекратяваше работа и се стараеше повече да се храни и добре да почива.

Подобни бяха страданията на всички заболели от лъчева болест. И на всички тях им бе необходим добър отдих и пълноценна храна. В противен случай тялото на болния натежаваше странно, след няколко дена косата окапваше съвсем безболезнено, един по един зъбите започваха да се клатят и впоследствие напълно изпадаха. В края на краищата болният загубваше всичките си сили и умираше. И ако някой, макар и да се усеща вече болен, се насилваше въпреки това да работи, силите му бавно го напускаха и той започваше да линее като присадено от нескопосан градинар борче, докато най-накрая не угаснеше тихо.

В съседното на Кобатаке село, пък и в съседното на съседното, имаше случаи на завърнали се от Хирошима в цветущо здраве хора, които се поздравяваха със спасението. Същите тези хора работеха усилено месец-два, докато оставаха съвсем без сили, лягаха на легло и само за около седмица или най-много десет дни умираха. Болката свиваше гнездо в някоя определена част на тялото, най-често в раменете и кръста, тя беше съвсем специфична и не можеше да се сравни с никаква друга.

Участъковият лекар бе категоричен — Шигемацу беше болен от лъчева болест. Същата диагноза потвърди и д-р Фуджита от диспансера във Фукуяма. Но работата с Ясуко беше друга. Момичето беше абсолютно здраво. Тя бе преглеждана от авторитетен лекар, много пъти я бяха подробно изследвали в диспансера, в който се водеха на отчет всички жертви на тази болест. У Ясуко всичко беше наред — и левкоцити, и урина, и кръв, и хемоглобин, и утайка. А четири години и десет месеца след края на войната пред девойката отново се появи възможността за брак, и то с човек, който, ако се вярваше на приказките, бе много, дори прекалено добра партия за нея. Младежът, който искаше да се ожени за Ясуко, бе младият наследник на един древен род от село Ямано. Някъде, кой знае всъщност точно къде, той бе видял момичето и скоро след това изпрати у Шигемацу посредник или по-скоро посредничка, която да уреди годежа. Попитаха Ясуко и тя отвърна, че няма нищо против. А Шигемацу, който се плашеше, че и този път слуховете за болестта на племенницата му могат да провалят всичко, помоли лекаря да издаде специално

медицинско свидетелство за здравословното състояние на Ясуко и по-късно го изпрати по пощата на посредницата.

— Този път всичко ще бъде наред — заяви доста самодоволно той на жена си. — По-добре е двойно да си подсигури човек нещата. В днешно време, преди да встъпят в законен брак, хората си разменят медицински свидетелства. Тъй че няма да им се види странно, че изпращам това, а? Свахата е съпруга на бивш офицер от японската армия и сигурно е в крак с модерните обичаи на времето. Този път всичко ще бъде наред, ще видиш.

Последвалите събития обаче показаха, че Шигемацу се бе попрестарал. Посредницата бе идвала, изглежда, в Кобатаке да разпитва за подробности около Ясуко, защото един ден от нея дойде писмо, в което тя молеше да ѝ разкажат подробно за всичко, случило се с Ясуко от момента, в който момичето бе напуснало Хирошима, до момента, в който се бе върнало на село. Посредничката подчертаваше, че действа по свое желание, за което, разбира се, женихът нищо не знае.

Шигемацу изведнъж проумя, че е стоварил върху себе си ново, още по-тежко бреме. Жена му прочете писмото и без да пророни нито дума, го подаде на Ясуко, а самата тя замръзна неподвижна, забила поглед в една точка на пода. После стана и отиде в килера. Ясуко я последва и когато след малко Шигемацу надзърна вътре, видя, че жена му е облегнала глава на рамото на Ясуко и двете тихо плачат.

— Добре де, този път сбърках — рече Шигемацу. — Но нима може един човек да бъде обявен за болен само защото хорската мълва твърди така. Нека разпространяват слухове! Ще им дам аз да разберат! Ще открия тая проклета уста и ще я затворя завинаги, ще видите! — Той викаше и се горещеше, но си даваше сметка, че казва всичко това само за свое успокоение.

Ясуко се надигна бавно от мястото си, извади от чекмеджето на шкафа една тетрадка — дневник и без да каже дума, я подаде на Шигемацу. Това бе дневникът ѝ от 1945 година. На обложката на тетрадката бяха нарисувани две скръстени знамена — националното знаме на Япония и флагът на Имперския флот. Още когато живееха в района „Сенда-мачи“ в Хирошима, винаги след вечеря момичето сядаше на малката кръгла масичка, на която тримата се хранеха, и

вписваше в своя дневник преживяното през изтеклия ден. Колкото и да беше уморено, то никога не пропускаше да стори това.

Обикновено правеше така: всяка вечер, няколко дни наред, описваше събитията простичко, с по пет-шест реда. А след време въз основа на тези свои записки описваше съвсем подробно преживяното през изтеклото време. На това я бе научил Шигемацу, който от своя страна също от дълги години си водеше дневник. Сам си бе измислил този метод и го бе нарекъл „светкавични записки“. Вечер той се прибираще вкъщи много късно и съвсем съсипан от умора. Със сетни сили едва успяваше да напише няколко реда, колкото да отрази събитията от изтеклия ден. Но затова пък по-късно, когато разполагаше с повече време, Шигемацу сядаше и подробно и точно описваше всички свои преживявания.

Ей така, съвсем спонтанно у Шигемацу се роди идеята да препише дневника на Ясуко и да го изпрати на посредничката. По-долу следват извадки от дневника на момичето:

* * *

5 август

Предупредих нашия директор г-н Фуджита, че на следващия ден няма да дойда на работа, и веднага щом се върнах вкъщи, се заех да стягам багажа, който трябваше да изпратим в провинцията. В него сложих: две официални кимона на леля Шигеко — зимно и лятно, със семейни гербове, три оби^[1], три кимона — зимни (едното от тях бе особено ценно. Бяха ми разправяли, че него носела прабаба ми, когато като млада булка за пръв път прекрачила прага на своя нов дом), отделно четири други кимона — летни. Дрехи на чичо Шигемацу — зимен официален костюм, летни и зимни официални кимона и хаори^[2], два зимни костюма, бяла риза, вратовръзка, неговата диплома. Мои дрехи — летни и зимни официални кимона, две оби, дипломата.

Дрехите завързах в тънка рогозка, а в чантата, която се канех да нося праметната на гръб, сложих три го^[3] ориз, дневника, печата си, писалка, шишенце йод и една триъгълна кърпа. (Вещите получихме, както си бяха увити в рогозката на втората година от края на войната — зап. Шигемацу.)

Посред нощ обявиха въздушна тревога и един отряд бомбардировачи прелетя, без обаче да хвърли бомби. Чичо се върна от нощно дежурство и разказа, че предишния ден над района на нашето село Кобатаке бомбардировачи пуснали листовки със следното съдържание: „Не си мислете, че сме забравили да бомбардираме град Фучу. Очаквайте ни в скоро време и там.“ Макар и игрива, във фразата се криеше страшна заплаха. Нима наистина се канеха да бомбардират и Фучу? Някой си, който пристигнал в града от префектура Яманаши, разказвал, че преди да разрушат с бомбите си град Кофу, самолети пуснали отпечатани на прекрасна гланцова хартия памфлети. В тях пишело, че японското население в окупирания от американците остров Сайпан или не знам си още къде, имало достатъчно храна и живеело много добре. А ние в Хирошима бяхме вече съвсем забравили какво е това гланцова хартия. Легнах в 3:30 часа.

6 август

В 5:30 часа дойде с камион г-н Ноджима. Натоварихме багажа. Вече бяхме пристигнали в град Фуруе, когато високо в небето лумна ярка светлина и се разнесе силен грохот. Над Хирошима се издигна черен дим. Бе изригнал сякаш вулкан. На връщане минахме през Миядзу. Там се прекачихме на една рибарска лодка и се отправихме по реката към моста Миюки. Леля Шигеко е жива и здрава. Чичо Шигемацу е ранен на бузата. Безумни разрушения, но да се опише всичко подробно е невъзможно. Къщата ни се е наклонила на една страна. Дневника си пиша, приседнала до входа на скривалището.

7 август

Вчера мислехме да се евакуираме в общежитието на завода в Уджина, но се оказа, че това е невъзможно, и затова по предложение на чичо Шигемацу тръгваме за Фуруичи. И леля е с нас. В заводската канцелария чичо не се сдържа и заплака. Хирошима е напълно изгорена, град — пепелище, град на смъртта. Планините от трупове са нам протест против войната.

Днес правят проверка на нанесените на завода щети.

8 август

Ужасно сме заети. Цяла сутрин варихме ориз за работниците. През деня обявиха основните пунктове за работа на завода. Те бяха предложени и гласувани на общото заседание на управителния съвет.

9 август

Днес пристигна още една голяма група пострадали. Някои от ранените нямат никакво отношение към нашия завод. Почти всички са много зле. Сред пострадалите е невъзможно да се намери нито един човек, който да е с що-годе дреха на гърба си. Мъж притиска до гърдите си урна с праха на свой близък и непрекъснато мърмори под носа си молитва. После в общежитието същият този завърза урната си за едно въженце и я пусна да виси през прозореца навън. Имаше и един мъж на средна възраст с огромно и грубо лице. Гърлото на тоя човек бе кой знае защо омотано с кърпа. Той предлагаше всекиму по три илюстрирани картички и с доста мрачен хумор повтаряше: „Взимайте, моля, не се стеснявайте. Изпратете вест на близките си, които се безпокоят за вас. Тия картички аз съм ги печатал. Взимайте, колкото си щете. Само че тая работа да си остане между нас, ясно ли е?“ Предполагам, че бе отмъкнал картичките от някоя разрушена от взрива поща.

Сега е един часът следобед. Повечето от ранените са потънали в дрямка. Имам чувството, че днес съм що-годе в състояние да мисля, затова ще се опитам да си припомня всичко онова, което се случи с нас от 6 т.м. насам.

На 6 август в 4:30 часа сутринта пристигна г-н Ноджима и ние натоварихме в камиона му приготвения за изпращане в провинцията багаж. Групата ни се състоеше от хора все от нашия и от съседния квартал — г-жа Ноджима, г-жа Мияджи, г-жа Йошимура и съпругата на г-н Дой. Всеки се настани до багажа си и в 5:30 най-сетне потеглихме.

Точно на шосето между Кои и Фуруе сред една нивичка с просо видяхме да стърчи високо човешки ръст тъмнокафяво плашило или във всеки случай нещо, което приличаше на плашило. На него ни

обърна внимание г-н Ноджима, който намали скоростта и потропа по гърба на кабината:

— Гледайте, гледайте ей там! Колко странно нещо!

Това бе просто една фигура, но лицето, ръцете и краката ѝ бяха изваяни с такова съвършенство, сякаш моделирани от глина, а около пояса на фигурата бе обвита рогозка. Сигурно все пак бе от папиемаше, но г-жа Ноджима промълви:

— Прилича ми на плашило, направено от туземци от южните острови. Да не би някой да го е донесъл оттам?

— А на мен пък ми се струва, че това е манекен от някой магазин за готово облекло, да речем. Само че е почернял от дима на запалителна бомба или нещо от този род — обади се и г-жа Мияджи. Но г-жа Дой рече:

— А на мен сърцето ми подскочи, като го видях. Кой знае защо си помислих, че това е овъглено човешко тяло?

Във Фуруе пристигнахме около 6:30 часа. Беше още много рано и капациите на къщите бяха затворени. Само родителите на г-жа Ноджима стояха пред отворените врати на своята плевня и ни очакваха. Свалихме багажа и го внесохме вътре. За всеки случай, както самата тя заяви, г-жа Ноджима написа на всекиго разписка срещу предадените вещи, а след това всички ние се отправихме към гостната да прием чай. Понеже нямаше сладкиши за чай, поднесоха ни краставички, потопени в соева паста. Домакините бяха толкова любезни и мили с нас! Бащата на г-жа Ноджима, изглежда, предпочиташе да остави нещата в ръцете на своя зет, когото явно считаше за опора на дома.

— Трябва непременно да опитате от нашите праскови — рече нашият домакин. — Не са още съвсем узрели, но се надявам да ви харесат. Те са още хладни от утринната роса.

И докато ние, гостите, разберем какво става, старецът изскочи навън и почти веднага се върна с малка кошничка, в която носеше десет праскови. Обясни ни, че прасковите са от сорт „Окубо“. Те наистина бяха все още доста зелени, но г-жа Ноджима ги обели и ние с удоволствие ги изядохме.

Изобщо и г-н Ноджима, и неговата съпруга са били винаги много мили, внимателни и всеотдайни към всички живущи в нашия квартал. Носеше се слух, че г-н Ноджима от дълги години е близък приятел на

професор Мацумото, за когото пък се говореше, че е „ляв“. Затова колкото по-жестока ставаше войната, толкова повече се стараяше Ноджима да бъде вежлив и внимателен с хората, за да не събуди подозренията на властите. А професор Мацумото бе завършил университет в Америка и до започването на войната си бе кореспондирал активно със свои приятели американци. По тази причина на няколко пъти го бяха викали на разпит във военната полиция. Ето защо той с цената на всичко се мъчеше да поддържа най-добри отношения и с градските власти, и със служителите на префектуралното управление, и с членовете на трудовите отряди. При въздушна тревога професорът пръв изхвъркваше от къщи, хукваше по улиците и викаше с пълен глас: „Тревога, тревога!“ Хората разправяха, че той и въпреки никога не събувал ботушите си и че дори бил предложил услугите си да взема участие в обучението на жените от квартала на бой с бамбукови пики. Много трогателно е наистина, когато един такъв голям и уважаван учен е толкова мил и великодушен с хората! Веднъж по негов адрес чичо бе казал:

— Светът май съвсем се е объркал, щом дори човек като професор Мацумото любезничи с властите. Но нали има поговорка, че „и най-елегантната яхта се оказва понякога натоварена догоре с рипа“, макар, разбира се, тази мисъл да не е съвсем подходяща за случая. Има и друг случай, историята на пълководеца Ямамото Кансуке^[4], който в един определен период от живота си е бил принуден например да отглежда цветя. Не, това също е нещо друго. Не е и ренегат. Той просто е обладан от мания за преследване, от непрекъснат страх да не бъде обвинен, че е шпионин. В едно обаче съм абсолютно убеден — в живота на всеки човек идва момент, когато той трябва да постъпи по мъжки и щом това време наистина дойде, всеки е длъжен да го посрещне с открито чело.

Г-н Мацумото можеше да се евакуира веднага, щом пожелаеше да стори това, но пак заради този свой страх, че ще го изкарат шпионин, той се задържаше в града и с всички сили се мъчеше да угоди на целия свят. Макар и да допусках, че такива са мотивите на поведението и на г-н Ноджима, струваше ми се все пак не особено почтено от наша страна да се възползваме от това и да го принуждаваме да ни разкарва насам-натам с камион, а на всичкото отгоре и да го ангажираме да пази вещите ни. Още повече че преди

войната моите дрехи и дипломата ми едва ли биха били за г-н Ноджима нещо повече от ненужен боклук.

Родителите на г-жа Ноджима бяха очевидно заможни хора. Щом къщата им бе толкова голяма и богата, колко ли акра или може би десетки акра земя имаха тия хора, чудех се аз, докато съзерцавах групата камъни до оградата. Точно тогава се разнесе вой на сирена, известяваща отбой. Погледнах часовника си. Беше точно осем часът. Всеки ден по това време над Хирошима прелиташе американски самолет за метеорологически изследвания, без, разбира се, да пуска бомби. Затова никой не обърна особено внимание на рева в ранното утринно небе. Четири-пет съседски дечица бяха влезли в двора и се въртяха около камиона, катереха се по каросерията, люлееха се на капачите. Бащата на г-жа Ноджима пожела да ни устрои чайна церемония и донесе в гостната необходимите за това принадлежности. Аз не владеех добре етикета на церемонията, пък и нали бях най-младата сред присъстващите, та затова седнах най-отзад. В стаята беше приятно прохладно. Бащата на г-жа Ноджима вдигна бавно капачето на чайника, в който водата вече кипеше. И точно в този миг върхът изведнъж блесна ослепителна синкавобяла светлина, едно огнено кълбо, което като мълния прелетя от изток на запад, т.е. от Хирошима към планинските хълмове зад Фуруе. И почти едновременно със светлината се разнесе чудовищен тътен. „Я, премина нещо като огън“ — тихо възкликна старецът. Ние скочихме на крака, излетяхме ужасени навън и мигом се изпокрихме кой зад камък, кой зад дърво. Децата бяха наскачали от камиона и така стремглаво тичаха към портата, сякаш някой ги бе подгонил. Едно от тях бе паднало на земята, но успя как да е да стъпи на крака и се затича, куцукайки след останалите. Дойде ми наум, че вероятно от камиона на земята го бе свалила мощната въздушна вълна.

— Скривалището е зад къщата — рече г-н Ноджима, но никой от нас, дори и той самият, не помръдна от мястото си. В далечината над Хирошима се издигаше огромен стълб черен дим. Виждаше се съвсем ясно над бялата глинена стена, която опасваше двора на къщата. Приличаше на дим от изригнал вулкан или на страхотен градоносен облак с ясно очертани краища. Във всеки случай едно бе ясно — това в никакъв случай не бе обикновен дим. Коленете ми трепереха толкова

силно, че трябваше да ги притисна до един камък. Изпод него бе подало главица малко бяло цвете.

— Пуснаха някаква необикновена бомба — раздаде се гласът на г-н Наджима, който се бе прислонил зад една голяма скала.

— Може би вече няма опасност? — обади се тихо и г-жа Ноджима. Лека-полека ние боязливо се измъкнахме от прикритията си. Приличахме на речни раци. Най-сетне се събрахме на едно място, после хукнахме към портата и отправихме очи към Хирошима. Стълбът черен дим се издигаше бързо нагоре, а там, високо в небето, се разстиляше на всички страни. Спомних си една снимка на горящи нефтени танкери в Сингапур. Тя бе направена веднага след окупацията на града от японската армия. Запечатаното на нея зрелище бе толкова ужасяващо, че ме бе накарало да си задам въпроса, оправдани ли са всъщност действията на нашите военни сили.

Димът се издигаше все по-високо и по-високо, стелеше се нашироко в небето и придобиваше формата на огромен страшен чадър. Бомбардировачите „Б-29“ вероятно са пуснали някаква много мощна запалителна бомба, помислих си аз. Останалите жени обаче се присъединиха единодушно към предположението на г-н Ноджима за някакво „ново оръжие“. Една къща със сламен покрив, точно там, в подножието на хълма, бе рухнала. Керемидите от покривите на много други наоколо бяха почти напълно изпопадали.

Г-н Ноджима и неговият тъст започнаха тихичко да си шепнат. После двамата се уединиха до кладенеца и продължиха известно време да си шушукат. След малко г-н Ноджима се върна при нас и решително заяви:

— Сигурно се тревожите за близките си. Ако искате, мога веднага да ви върна обратно в града. Жена ми е толкова изплашена, че иска незабавно да тръгва.

Аз погледнах чудовищния облак в далечината над града и съмнение, примесено с ужас, изпълни душата ми. Можехме ли да се върнем там под тази дяволска сянка? Нямаше ли това да е прекалено рисковано? Всички останали жени обаче завикаха в един глас: „Ах, много ви молим!“, „Колко сме ви благодарни!“, „Разчитаме на вас, г-н Ноджима!“ Така решихме да потеглим на часа. Сбогувахме се с нашите любезни домакини и точно тогава съзрях капачето на чайника. То се бе търкулнало чак до камъните под верандата.

Майката на г-жа Ноджима раздаде на всеки от нас оризови топки, увити в кора от бамбук, усмихна се и рече:

— Това, разбира се, не са просените питки на Момотаро, които той носел на път за Дяволския остров.^[5]

После тя нареди на стария слуга да хвърли в каросерията на камиона няколко мокри рогозки. Можеха да ни потребват в случай на пожар.

Потеглихме в девет часа. Когато излязохме на централното шосе, отново видяхме черните облаци над Хирошима. Откъм града се разнасяше мощен гръмотевичен тътен. Срещу нас по пътя летеше бясно един човек на колело. Г-н Ноджима спря, слезе и двамата с мъжа започнаха нещо да си шушукат. Нашият сигурно разпитваше какъв е пътят нататък, но понеже не искаше излишно да ни тревожи, нищо не ни каза.

На едно място, където шосето се пресичаше с още две, г-н Ноджима обърна назад и ние потеглихме натам, откъдето току-що бяхме дошли. На морския бряг, близо до градчето Миядзу, Ноджима нае у един рибар, вероятно стар негов познат, голяма платноходка и му остави в замяна камиона си. Изглежда, че рибарят бе черноборсаджия. Платноходката му, за която той рече, че е два тона и половина, беше малко по-голяма от обикновена рибарска лодка, но лицето и мощната фигура на тоя човек внушаваха някакво особено доверие. Пък и нашият г-н Ноджима си го биваше. Ами че нали той дори лодка успя да ни намери! Той наистина бе човек, на когото можеш напълно да разчиташ.

Жените се бяха сякаш споразумели и нито една от тях не поглеждаше по посока на града. Аз също се боях да погледна натам и затова държах очите си обърнати към островите Ниношима и Етаджима. Г-н Ноджима бе хванал в ръце пръта на голяма рибарска мрежа и от време на време току се навеждаше през борда на лодката и вадеше с мрежата какви ли не боклуци от водата. Той сякаш на всяка цена държеше да разбере какво точно влачи течението от Хирошима насам. Внезапно той се обърна към кормчията и високо извика:

— Ей, Номура, не е ли отлив сега, а?

Г-н Ноджима бе измъкнал от водата една дъска и внимателно я разглеждаше. Тя бе широка около осем и дълга около петнадесет сантиметра. Ноджима я въртеше в ръцете си и лицето му ставаше все

по-мрачно. Рекох и аз да видя какво е туй нещо и се приближих, но щом го зърнах, инстинктивно отвърнах очи. Това бе дъска от пода в коридора на нечия къща. Тя бе цялата обгоряла и съвсем черна и само на едно, останало по-светло местенце на нея, се мъдреше картинка на планината Фуджи с платноходка и пинии в подножието. Най-напред ми се видя чудно, че на дъска от под може да има изобщо нещо нарисувано, но изведнъж страшна мисъл ме разтърси. Не някой друг, а онова чудовищно огнено кълбо, избухнало над Хирошима, бе отпечатало върху дъската картинка, нарисувана на матовото стъкло на входната врата. А мощната взривна вълна пък я бе захвърлила чак в реката.

Г-н Ноджима замахна яростно и запрати дъската във водата.

Не след дълго нашата лодка доплува до десния бряг на река Къобашигава, току под моста Миюки. Цялата река от другата страна на моста бе обгърната в черен пушек. Не можеше да се разбере какво става около сградата на градския съвет, макар да се виждаха пламъците на пожари от всички страни. Беше тъмно като нощ. Районът „Сендамачи“ бе явно все още незасегнат, но щом се изкатерихме на брега, там ни посрещна кордон от военни полицаи, които не пускаха никого да мине. Г-жа Дой се хвърли върху един от полицаите и закрещя силно:

— Ние сме оттук, от „Сендамачи“. Трябва да ни пуснете! Вкъщи са децата ни, чувате ли. Аз ще мина! На всяка цена ще мина! — Но всичко бе напразно. Полицаите само клатеха глава и строго отвърщаха:

— Забранено е! Не може! Тук е забранена зона!

Сякаш уплашен от това предупреждение, г-н Ноджима се отдръпна настрана от кордона. После тръгна бавно и тихо пророни:

— Вървете всички след мен. Дайте да опитаме с мъдростта или хитростта, ако щете, на древните. И да постъпим така, както е постъпил Ошио Хейхачиро^[6]. Тръгвайте подире ми!

Той бързо се мушна в една от съседните къщи, мина по покрития с пръстен под коридор и излезе откъм черния вход. Оттам той влезе в къщата насреща, мина и през нея и излезе на широка безлюдна улица. Ние мълчаливо го следвахме. Всички къщи се бяха наклонили на една страна, на места мазилката бе изпопадала от стените. Но в нито една от къщите нямаше жива душа.

— Какъв ужас! — възкликна разтреперана г-жа Мияджи.

И аз бях примряла от страх. Какво ли щеше да стане, ако в някоя от къщите, през които минахме, имаше хора? За какви ли щяха да ни вземат? Но за щастие навред бе безлюдно. Хората, изглежда, се бяха уплашили, че всеки момент районът може да потъне в пламъци, и затова всички бяха побягнали. Но трябва да си призная, че по-страшно ми беше, когато излизахме от всяка поредна къща, отколкото, когато влизахме в следващата.

[1] Широк и дълъг пояс за кимоно (яп.). — Бел.прев. ↑

[2] Японска горна дреха (яп.). — Бел.прев. ↑

[3] Мярка за вместимост = 0,18 л (яп.). — Бел.прев. ↑

[4] Японски пълководец — стратег от XV в. Изпаднал в немилост, той отглеждал цветя. — Бел.прев. ↑

[5] Родилият се от праскова Момотаро е герой от японска народна приказка, в която се разказва как той смело победил дяволите от Дяволския остров. — Бел.прев. ↑

[6] Ошио Хейхачиро (1794–1837) — известен японски учен, обявил се в защита на простия народ. Той оглавява похода на въстаналите войници в Осака. Проявява се като отличен стратег. — Бел.прев. ↑

ВТОРА ГЛАВА

Шигемацу преписа дотук дневника на племенницата си и реши да помоли жена си да продължи да преписва по-нататък. Тя имаше много по-хубав почерк от неговия, а освен това преди три дена заедно с Шокичи и още един техен приятел от селото — Асаджиро — бяха започнали да отглеждат пъстърва. И сега Шигемацу просто изгаряше от нетърпение по-скоро да отиде и да види какво става с рибите. Нямахше защо да тича час по час до езерото, но не го съдържаше да седи на едно място. По-предния ден бе ходил дотам два пъти, а предишния, макар че валеше дъжд, три пъти.

Вечерта на масата Ясуко бе рекла съчувствено:

— Чичо, ти ходиш при рибите си, сякаш си длъжен да застъпваш на почетен караул. Тая работа май не е чак толкова забавна, колкото изглежда отстрани.

Но тя грешеше. Да се грижи за рибите бе за Шигемацу такова удоволствие, което никой от околните не бе в състояние да проумее. То можеше да се сравни само с удоволствието да седиш на брега и да чакаш рибата да клъвне въдичката ти.

Преди да излезе, Шигемацу викна на жена си:

— Ей, Шигеко, аз отивам да застъпя на своя „почетен караул“. А ти продължи, моля ти се, да преписваш дневника на Ясуко. Само че пиши простичко, а не с твоите там калиграфски заврънкулки. Те са много едни такива непрактични. Посредничката изобщо няма да може да ти разбере.

И той тръгна към къщата на Шокичи, която се намираше зад хълма. Там, в езерцето, до нея тримата приятели бяха пуснали малки пъстърви. Бяха решили да ги хранят цяло лято с оризови трици и бубени какавиди, а когато рибките поотраснат, да ги пуснат в голямото езеро Агияма.

След войната в селото имаше повече от десет души болни от лъчева болест. Оживели бяха обаче само трима, засегнати в по-лека форма. Един от тях бе Шигемацу. Тримата се бяха спасили от смъртта

само благодарение на силната храна и добрата почивка. Те, естествено, не можеха да си позволят лукса да се търкалят по цял ден в леглото. Лекарят ги съветваше да работят някаква по-лека работа и повече да се разхождат. Но можеше ли един съвсем здрав на пръв поглед мъж да се разхожда безцелно по селските улици? Още повече глава на семейство. Да тръгне някой „на разходка“ бе тук нещо нечувано. Нещо съвършено абсурдно от гледна точка на традиционните нрави на тукашните хора.

Оставаше риболовът. И докторът от местната клиника, пък и специалистът по сърдечни болести във Фучу твърдяха, че за леките случаи на болни от лъчева болест риболовът е особено подходяща терапия от психологическа гледна точка, а и от гледна точка на това, че рибата е допълнителен източник на мазнини в храната. Да ловиш риба с лодка е малко рисковано, защото си изложен на опасността да се простудиш. Но да седиш на брега на езерото с въдица в ръка е най-идеалният начин да убиеш с един куршум два заека. Защото докато ловиш риба, мисълта ти напълно се изключва и мозъчните клетки отдъхват като при дълбок здравословен сън.

Но въпреки това при вида на някой здравеняк, който най-безметежно си лови риба, потъналите до гуша в работа селяни все пак се дразнеха, в душите им се събуждаха лоши чувства. По този повод веднъж дори Шигемацу и Шокичи си бяха изпатили.

Това стана кажи-речи през най-тежкото време на годината, когато хората бяха до гуша затънали в работа. Всички жънеха житото и засяваха ориза на полето. Точно тогава обаче рибата най-добре кълвеше и беше особено подходящо за риболов време. Отминал бе и сезонът на дъждовете и небето сияеше ярко и чисто. Шигемацу и Шокичи бяха приседнали с въдиците си на брега на езерото Агияма, когато им подвикна снахата на Икемото:

— Какво чудно време, нали?

Това — хайде, иди-дойди, но жената се спря и с някаква особена нотка в гласа продължи:

— Риба значи си ловите. Някои добре си живеят, гледам, докато други се претрепват от работа.

Жената бе забулила главата си с бяла памучна кърпа, а на гърба си бе преметнала празна бамбукова кошница.

— Какво, какво? — рече Шокичи, без да откъсва поглед от плувката на въдицата си във водата. — А-а, ти си от Икемото. Какво

точно искаше да кажеш с тия думи, а?

Селянката щеше да направи много добре, ако си беше тръгнала по пътя, но тя не само че не го направи, ами дори взе, че се спусна надолу по брега към тях.

— Кажи де, какво искаш да кажеш с това, че някои хора „добре си живеят“ — продължи кроткият и обикновено толкова мил с хората Шокичи. — Ако нас имаш предвид, знай, че си сбъркала адреса. Съвсем си го сбъркала, разбра ли. Не може ли нещо друго да измислиш да кажеш?

Краят на въдицата на Шокичи трепереше. Сякаш и на нея се бе предало негодуванието му.

— Я слушай ти, жено — продължи отново той. — Ние двамата сме болни от лъчева болест и ловим риба само защото лекарят ни е препоръчал да правим това... Значи искаш да кажеш, че добре си живеем, защото сме болни, така ли? Но достатъчно е хора като нас да се захванат с по-тежка работа и крайниците им започват да гният направо, както са си на тях. Проклетата болест веднага излиза наяве.

— А-а, така ли беше. Само че вие май искате да се възползвате от факта, че на времето сте попаднали под бомбата, а?

— Какво-о-о? Я си затваряй устата. Намерила с какво да се шегува, гледай я ти! Забрави ли как дойде да ме навестиш вкъщи, когато ме докараха от Хирошима. Забрави ли какви крокодилски сълзи лееше и все повтаряше, че съм бил „скъпоценна жертва“.

— Е, да, де! Но това беше още преди да е свършила войната. Тогава, в онези далечни дни, всички разправяха такива неща. За какво се препираме сега? Да не искаш непременно да се скараме? — Сега й беше времето да си тръгне, но жената не искаше да напусне бойното поле и като една упорита вдовица се мъчеше на всяка цена да наложи своята воля. — Пък и теб, Шокичи, също си те бива — продължи тя. — Как можеш да ме питаш дали съм забравила, че съм дошла да те навестя. Срамота е да говориш така! Нима е прилично да упрекваш хората заради доброто, което са ти сторили, а?

— Добро ли? Какво добро? Ти да не си мислиш, че като са ви дали да отговаряте за шлюза, та това езеро си е ваше? Бъркаш много, жено. Всеки член на иригационния комитет може да си лови тук риба, когато си пожелае, разбра ли?

— Ами нали точно това ви казах, бе. Че добре си живеете, кат си ловите риба.

— Ах, ти проклета вещице! — изрева Шокичи. Опита се да се изправи, но сакатият му крак му попречи. Краката му висяха надолу по стръмния бряг и затова не можа бързо да скочи. И за да не се подхлъзне, той трябваше да се спусне бавно надолу и едва тогава да се изправи неуверено. През това време обаче жената бе вече поела по пътеката над брега. Сега, сякаш нарочно, празната кошница висеше само на едното ѝ рамо и подскачаше предизвикателно при всяка нейна стъпка.

— Да си чувал друг път такива глупости? — изрева Шокичи, без да изпуска от поглед отдалечаващата се фигура на жената. — Полудявам от яд!

Той действително беше толкова развълнуван, че без да си дава сметка какво прави, тресеше яростно въдицата във водата.

— Всички в това семейство Икемото са забравили напълно, че над Хирошима и Нагасаки бяха пуснати атомни бомби. Всеки вече е забравил! Забравили са в какъв ад попаднахме ние тогава! Да вървят по дяволите тия техни протестни кампании против атомното оръжие! Става ми лошо вече от техните викове и крясъци и тем подобни!

— Стига, Шокичи, не говори така. По-добре гледай въдицата си. Я виж, че рибата кълве.

И наистина плувката на въдицата, която допреди малко той ожесточено тресеше във водата, рязко потъна надолу. Шокичи вдигна пръта, дръпна рязко и извади от водата една едра каракуда. Кукичката се бе забила дълбоко в гърлото ѝ. Този неочаквано удачен улов бързо потуши гнева му и Шокичи продължи спокойно да лови риба чак до края на деня. Привечер в кофата му имаше близо четири килограма риба. И все пак той и Шигемацу решиха да не ходят известно време на езерото.

Третият приятел, Асаджиро, бе попаднал в Хирошима в качеството си на член на отряд за доброволна служба на родината. Симптомите на болестта му бяха същите като на Шигемацу. Щом се заемеше да вози малко по-тежка количка или се хвърляше да работи усилено на полето, на главата му в корените на косата веднага избиваха ситни като обрив мехурчета. Мехурчетата обаче засъхваха, когато Асаджиро започнеше да приема силна и калорична храна, да

ходи по-често за риба и да почива. Асаджиро не спазваше съветите за хранене, които му даваше участъковият лекар, а ядеше само храна, препоръчана му от негов познат — лечител. Онзи, чиято практика бе да лекува болните с изгаряне, го бе научил да се храни редовно по три пъти на ден, като на всяко хранене непременно изяжда по две панички супа от бобена паста с парченца изсушена ряпа и изпива по едно сурово яйце. Освен това, поне един път дневно, Асаджиро ядеше чесън и всяка седмица ходеше на сеанси при своя лечител. По стените в хамбара на Асаджиро имаше накачени връзки изсушена ряпа.

Асаджиро обичаше да лови риба още от дете. Той дори си бе направил едно специално приспособление от бамбукови тръбички за ловене на змиорки. Вечерта, преди да хвърлят атомната бомба над Хирошима, той се измъкнал от мястото, където лагерувал отрядът му (като член на доброволния трудов отряд имал право да се движи спокойно из града), спуснал се до реката и в западната част на моста Сумийоши заложил бамбуковото си приспособление. Когато на другата сутрин неговият отряд започнал работа, далечни експлозии разтърсили околността. Асаджиро и приятелят му Шокичи потърсили убежище под моста и се мушнаха в една завързана там лодка с навес. Точно имало прилив и реката била около два метра дълбока. Почти веднага сирените известили отбой. Асаджиро се измъкнал бързо от лодката, извадил бамбуковото си приспособление от водата и се мушнал отново под навеса, за да изсипе, незабелязван от никого, уловените змиорки. Шокичи също го последвал.

Навесът на лодката бил от парче старо корабно платнище, цялото в петна. Платнището било боядисано в отровно жълт цвят. Приспособлението за ловене на змиорки представлявало бамбукова тръба, дълга около два метра. То работело на специален принцип, измислен от самия Асаджиро.

И така, бамбуковата тръба била, разбира се, мокра и Асаджиро започнал да я бърше внимателно със суха памучна кърпа. В този миг внезапно блеснала ослепителна синкавобяла мълния и само секунди след това се раздал ужасен трясък. Лодката се завъртяла в кръг, като на ос, и носът ѝ се забил в привързаната близо до нея лодка. Двамата приятели паднали с главата надолу и Шокичи ударил лошо глезена си в борда ѝ.

Когато дошли по-късно на себе си, Асаджиро и Шокичи видели, че цялата оная част от бамбуковата тръба, която стърчала извън борда, била обгорена до черно от мълнията, а останалата ѝ част била запазила естествения зелен цвят на бамбука. Те обърнали тръбата надолу и от нея потекла гореща вода. Почернели били носът, кърмата и бордът на лодката и само желязната корабна верига останала непокътната. Жълтият навес също не изгорял. Изглежда, неговият цвят отблъсквал светлината. Тъкмо той спасил и живота им. Те избягнали обгарянията, но не могли да се спасят от последствията на бомбата. При падането Шокичи счупил глезена на единия си крак и останал завинаги куц. За всичко това те подробно разказаха на Шигемацу, когато той се върна в Кобатаке.

И така, Шигемацу и неговите приятели бяха принудени да се откажат от идеята да ловят риба в голямото езеро. Именно тогава Шокичи предложи да започнат да развъждат пъстърва.

— Просто място не мога да си намеря, докато не натрия носа на оная жена от семейство Икемото — рече той. — И ще видите какво измислих.

Идеята му всъщност не беше кой знае колко сложна. Щом настъпеше сезонът за засаждане на ориза, трябваше да купят от развъдника в село Цунеканемару малки пъстърви, да ги пуснат в езерцето край къщата на Шокичи, да ги отглеждат цяло лято там, докато те поотраснат, а започнеха ли тайфуните, да ги пренесат в голямото езеро Агияма. Всеки от тримата трябваше да даде определена сума, за да вземат като начало около три хиляди рибки.

— В тая работа ние влагаме един вид капитал — рече Шокичи. — Никой няма да може да ни обвини, че си ловим риба за свое удоволствие. Ами че нали сме я купили тая риба със собствените си пари. Можем значи да си я ловим, когато и както пожелаем, не е ли така? Аз мисля, че няма да е лошо да пуснем даже слух, че сме купили двадесет, или дори двадесет и пет хиляди малки, а?

Шигемацу и Асаджиро възприеха много положително плана на Шокичи и Асаджиро още на часа отиде в селсъвета, за да получи разрешение за отглеждане на риба в езерото Агияма. Там му дадоха разрешение, но с уговорката, че всеки член на иригационния комитет на селото може да лови риба. Както и да е, най-важното бе, че Шигемацу и неговите приятели можеха да ходят на езерото за риба, без

да обръщат внимание на хорските приказки. Пък и както твърдеше Шокичи, да ловиш риба, в която си вложил личен капитал, е не само удоволствие, ами и един вид работа, бизнес. Докторът естествено настояваше тримата да се разхождат непременно всеки ден, но тъй като за нещастие човек не можеше да вложи пари в разходките, те се смятаха за съвсем несериозно занимание. Друга работа бе да бърбориш например посред бял ден с някого край пътя, и то с часове, или пък да полегнеш под някоя сянка и да му удариш един сладък следобеден сън. Тия занимания също не изискваха капитал, но бяха установена традиция в село Кобатаке от стотици, а може би и хиляди години.

Когато тримата приятели направиха поръчка за риба в развъдника в Цунеканемару, при тях пристигна на мотоциклета си самият собственик, един много симпатичен млад човек и лично провери условията в езерцето край къщата на Шокичи. Той измери температурата на водата, дебита, дълбочината, площта на езерото и пр. Провери и какво количество изкуствени торове се просмукваха от съседните ниви в него и какъв вид естествена храна съдържаеше то. После младият собственик на развъдника написа на една картичка рецепта (в нея имаше и доста впечатляващи английски думи) за количеството и вида на изкуствената храна, която се полага за три хиляди малки рибки, и рече:

— Температурата на водата тук варира от петнадесет градуса през зимата до не повече от двадесет и пет градуса през лятото, а това са идеални условия за отглеждане на малки пъстърви. Аз съм просто възхитен.

Преди да си замине за своето село, собственикът на развъдника провери и условията в голямото езеро Агияма. След няколко дни той докара с камион цистерна с жива риба и няколко балона с кислород. В цистерната имаше десет хиляди малки пъстърви, всички за пускане по разни езера из съседните на Кобатаке села. Както беше обещал от по-рано, Шокичи донесе от къщи бамбукова пръчка с накачени по нея раковини и я забучи до езерото. Тя, според него, трябваше да плаши хищните невестулки.

— Я гледай ти, раковини! — възкликна собственикът на развъдника. — Те ни връщат чак в миналото. Старците по тоя край сигурно не могат да ги гледат без умиление.

Много внимателно, без да изтърве нито рибка, той пусна в езерцето три хиляди малки пъстърви.

Това стана преди три дена, когато духаше влажен и топъл вятър и бе трудно да се диша.

Всичко в езерото на Шокичи беше наред. Е, една съвсем малка част от рибките бяха измрели, но това изобщо не се забелязваше на фона на общия им брой. Шигемацу можеше да бъде напълно спокоен. Като се убеди в това, той си тръгна за вкъщи.

Там завари Ясуко да чисти със синджир саждите от тръбите на банята. Шигеко пък се бе заела да пренася от градината в килера някакви рогозки. Щом го зърна, тя рече:

— Слушай, Шигемацу, не е ли по-добре да пропуснем онази част от дневника на Ясуко, в която става дума за черния дъжд? Когато го е писала, хората още не знаеха, че той е отровен, и за него разказваха спокойно. Но сега вече всички знаят. Много се боя, че ако оставим тази част от дневника в този ѝ вид, посредничката може да си въобрази дявол знае какво.

— А ти колко преписа, докато ме нямаше?

— Ами там е работата, че стигнах до мястото, дето тя разказва за черния дъжд, и спрях. Не можех да продължа, преди да съм се посъветвала с теб, разбираш ли?

— Ах, да, дъждът... Излиза, че ти не си преписала нито ред, така ли?

Шигеко кимна мълчаливо. Съвсем ненадейно спомените от деня, в който падна бомбата, нахлуха с такава сила в съзнанието на Шигемацу, че той едва не започна да стене под тяхната тежест.

На масата в стаята лежаха дневникът на Ясуко и една дебела тетрадка, тази, в която той го преписваше. Шигемацу я прелисти и се убеди, че той самият не бе преписал и една пета от онова, което си бе поставил за цел.

— Да вървят по дяволите и черният дъжд — измърмори той, — и тези, които могат да си въобразят бог знае какво, и изобщо целият този страх, какво ще си помислят хората!

Шигемацу поръмжа така още малко, после отново се зачете в дневника на племенницата си.

... Отначало имах чувството, че се бе вече свечерило и едва когато се прибрах вкъщи, разбрах, че изглеждаше толкова тъмно, защото по цялото небе се стелеха гъсти облаци черен дим. Леля и чичо тъкмо се канеха да тръгват да ме търсят. Бомбардировката беше заварила чичо на гара Йокогава. Той имаше рана на лявата буза. Къщата ни се бе наклонила на една страна, но леля бе останала невредима. Аз дори и не знаех, че кожата ми е цялата в петна, сякаш бях опръскана с кал. Чичо ми обърна внимание на това. Бялата ми блузка бе изцапана по същия начин и на местата, където бяха капнали петънцата, платът се бе пробил. Погледнах се в огледалото. Изцапано бе и цялото ми лице. Без оная част само, която е била прикрита от ватирания капишон. Внезапно аз си спомних, че точно когато се бяхме вече настанили в наетата от г-н Ноджима лодка, над нас се изсипа проливен черен дъжд. Може би беше около десет часът. Черни буреносни облаци лазеха откъм града към нас и най-неочаквано от тях рухна дъжд на дебели като моливи струи. Както ненадейно започна, така ненадейно и спря. Стана толкова студено, че почувствувах, че започвам да треперя, макар и да беше посред лятото. Трябва да бях изпаднала в някакво особено шоково състояние. Струваше ми се даже, че дъждът бе сякаш валил още докато пътувахме с камиона. И защо така внезапно престана? Този проклет черен порой! А порой ли бе всъщност това? Може би просто някакво привидение?...

Измих ръцете си на кладенеца, но колкото и да търках със сапун петната, те не се измиваха. Бяха станали просто част от кожата ми. Много странно наистина. Показах ги на чичо Шигемацу и той рече:

— Това пък да не са капчици нефт от нефтената бомба? Дали бомбата не е била нефтена, а? — После той разгледа внимателно и лицето ми и добави: — Или пък капчици отровен газ, нещо от рода на калта, само че по-лепкаво. Не, това не е отровен газ, а частички барут от взривен от враговете секретен склад. Някаква шпионска машинация например. По време на взрива бях на гара Йокогава, после дълго вървях по линията на влака, но което си е истина, черен дъжд не видях. Предполагам все пак, че това по теб са капчици нефт.

Ами ако е отровен газ, помислих си с ужас аз, тогава с мен е свършено. И изведнъж от тази мисъл ми стана много мъчно. На няколко пъти ходех до кладенеца да се мия, но петната от дяволския черен дъжд все не излизаха. Ако от полепналото по кожата ми вещество направеха боя, тя може би нямаше да има равна на себе си.

На това място дневникът на Ясуко от 9 август свършваше. Шигемацу си даваше сметка, че жена му бе съвсем права, по-добре щеше да бъде, ако пропуснеха тази част от дневника на момичето. Но ако изпратеха копие в този му вид, посредничката можеше да пожелае да види оригинала. И тогава какво? Но както и да е, в този точно момент Шигемацу нямаше желание да мисли за тези неща. Все пак той отново си даде сметка, че в осем и нещо часа на 6 август, когато бомбата падна над града, Ясуко е трябвало да се намира на около повече от десет километра от епицентъра на взрива. Той самият се намирал тогава на гара Йокогава, или само на два километра от епицентъра. Е, бузата му бе изгорена, но въпреки всичко все пак бе останал жив, нали? Той дори бе чувал, че хора, които са били в същия район, но са успели да се измъкнат без изгаряния по тялото, сега водеха най-нормален семеен живот. Дали пък нямаше да е по-добре, ако вземеше и изпратеше на посредничката и своите собствени записки от съдбовния ден. Може би така тя най-добре би проумяла разликата. Каквото и да се случеше, този път Ясуко на всяка цена трябваше да се сгоди. Шигемацу не биваше да разреши работата отново да пропадне. Още повече че напоследък Ясуко се бе много разхубавила. В очите ѝ имаше някакъв нов, почти неестествен блясък. Изглеждаше особено свежа и млада. Макар и да се стараеше да не го показва, тя полагаше старателни грижи за външността си и това го караше да се изпълва с отчаяна решимост да не допусне в никакъв случай племенницата му да остане разочарована. Момичето явно гледаше с ентузиазъм на това предложение за брак.

В края на краищата, обзет от тревога и възбуда, Шигемацу викна на жена си:

— Ей, Шигеко, донеси ми, моля ти се, моя дневник. Нали го бе прибрала в сандъка. Решил съм да го покажа на посредницата. Хайде, давай го по-бързо! Шигеко бе в съседната стая и Шигемацу нямаше

защо да ѝ крещи чак толкова високо. Само след миг тя влезе при него с дневника.

— Аз, все едно, трябваше да го препиша рано или късно. Искат ми го за училищната библиотека, та се каня да им го подаря. Но преди това ще го покажа на оная жена — посредницата.

— Няма ли да ѝ е достатъчен само дневникът на Ясуко? — неуверено попита Шигеко.

— Да, но моят ще бъде като един вид допълнение. Пък и нали ти казвам, че трябва да го препиша и копието да дам на училищната библиотека.

— Само си измисляш допълнителна работа.

— Нищо, свикнал съм. Не мога да седя със скръстени ръце. Пък и този дневник за бомбата е моето късче от историята, което се каня да оставя на поколенията.

Шигеко не рече нито дума повече, а Шигемацу с много доволен вид извади една нова тетрадка и се зае за работа.

* * *

„Дневник на атомната бомбардировка“, написан от Шигемацу Шидзума в една от стаите на квартирата му под наем в град Фуруичи, околия Аса, префектура Хирошима, през месец септември 1945 г.

6 август. Ясно е.

До вчерашния ден всяка божа сутрин един глас по радиото, станал ми вече до болка познат, обявяваше: „Внимание! Внимание! Ескадрон от осем бомбардировача «Б-29» прелита над морето в северна посока на сто и двадесет километра на юг от канала Кии.“ Тъй че, когато и тази сутрин съобщиха „Един самолет на противника лети на север“, никой не обърна внимание на това, защото от толкова дълго време насам го слушахме всеки ден, денем и нощем, сутрин и вечер. Сигналът за въздушна тревога не правеше впечатление вече на никого и ние бяхме започнали да го възприемаме като нещо от рода на

сирените, които в миналото са оповестявали, че е дванадесет часът на обед.

Тръгнах на работа. На гара Йокогава трябваше да взема влака за Кабе. Оставах само няколко минути до тръгването на влака. На контролата за билети стоеше един служител от гарата, когото познавах по физиономия. На перона не беше останала жива душа. Аз скочих в един от вагоните и точно тогава някой ми извика: „Добро утро, г-н Шидзума“. До мен на платформата стоеше собственичката на предачната фабрика г-жа Такахаши.

— Г-н Шидзума, извинете, че ви занимавам с делови въпроси именно сега и на това място — рече тя като в същото време оправяше един измъкнал се изпод шапката ѝ непокорен кичур, — но вие трябва да поставите печата си на документите, които вчера ми изпратихте.

В този миг само на около три метра от готвещия се вече да потегли влак видях ослепително огнено кълбо и секунда след това потънах в черна непрогледна тъмнина. Наметалото, което сякаш бяха метнали на главата ми, се раздра от писъци на болка, от вопли на ужас. Отвред крещяха: „Отмести се! Дай път! По-полека! Пусни ме да сляза! Ох, ох!“ От вси страни се носеха вопли, стонове, проклетия. Тълпата ме избута през противоположната на перона врата на вагона и аз се строполих върху нещо меко, вероятно женско тяло. Други хора се стовариха върху мен. От двете ми страни грамадите от тела ставаха все по-високи. От гърдите ми се изтръгна болезнен вик. Той се сля с воплите на мъжа до мен, главата на който бе притисната плътно до моята. По някакво чудо успях все пак да се измъкна изпод затрупалите ме тела и с неимоверни усилия се изправих на крака. После започнах отчаяно да разбутвам хората около себе си и да си пробивам път. Накъде точно, нямах представа. Изведнъж гърбът ми се опря до нещо твърдо. Беше ръбът на перона. Почнах да се блъскам ожесточено с лакти и най-сетне се изкатерих горе.

Тук виковете на болка заглушаваха крясъците на ужас и ярост. Затворих очи и се оставих на тълпата да ме носи. Направих едва, две, три крачки напред и ето че отново нещо твърдо прегради пътя ми. Пред мен стърчеше стълб. Без изобщо да съзнавам какво правя, аз го сграбчих с две ръце. Човешкият поток ме блъскаше яростно, лашкаше ме ту надясно, ту наляво, мъчеше се да ме откъсне от стълба, но аз отчаяно се притисках до него. И всеки път, когато правех това, ръцете

ми се оказваха почти премазани от тежестта на побеснялата тълпа. В старанията си да не бъда откъснат от стълба, аз притисках брадичката си толкова силно до него, че много скоро започнах да усещам болка, която разкъсваше раменете ми. Можех да се избавя от нея, ако отпуснех ръце от стълба и се оставех на човешката вълна, но всеки път, когато тя връхлиташе върху ми и се опитваше да ме помете след себе си, аз отново отчаяно се впирах в него със сетни сили. През цялото това време в главата ми се въртеше предположението, че върху нас са хвърлили отровна, заслепяваща очите бомба, която бе паднала върху самия влак.

Най-сетне наоколо се възцари тишина. Бавно и със страх аз се осмелих да отворя очи. Всичко, докдето ми стигаше погледът, бе потънало в ръждив пушек, а от небето се сипеше бял и ситен като пудра прах. На перона нямаше жива душа. Само допреди миг тук цареше такава неопикуема врява, а сега не се мяркаше нито един служител на гарата дори. Може би все пак доста дълго време съм стоял притиснат до стълба със затворени очи, помислих си аз.

Над главата ми висяха разкъсани електрически жици. Дигнах от земята една дъска, свързах краищата на две жици, но искра не изскочи. Това обаче съвсем не ме успокои, затова взех да си проправям път, като внимателно избутвах с дъската препречилите се пред мен жици. Стигнах до оградата от стари траверси, прескочих я как да е и се измъкнах на улицата пред гарата. Пред очите ми се разкри нещо ужасно — всички къщи наоколо бяха напълно сринати и докдето ми стигаше погледът, се виждаха само планини от керемиди. Изведнъж съвсем наблизо видях едно момиче. Долната половина на тялото му бе погребана сред страшните развалини, но момичето, по-скоро девойката, грабеше попадналите под ръцете ѝ керемиди и яростно ги хвърляше настрани, като не преставаше да издава висок пронизителен писък. Може би се опитваше да извика за помощ, но от устата ѝ излизаше само някакъв непонятен животински вой. Един старец, с лице като на европейец, направи опит да се приближи до побеснялото същество и му извика:

— Ей, момиче, защо не се измъкнеш оттам? И да иска човек, не може да дойде да ти помогне. Хайде, престани да хвърляш.

Старецът направи няколко крачки към девойката, но тя започна да го замеря с керемиди и той бе принуден да побегне бързо. Долната

половина на момичето бе вероятно притисната от гредата или от нещо подобно. Но много странно ми се стори това, че то така свободно движеше тялото си от кръста нагоре. Керемидите във всеки случай летяха доста надалече. И за да му е по-удобно да ги хвърля, момичето разбиваше по-големите парчета на по-малки и ги мятеше ли, мятеше на всички страни...

ТРЕТА ГЛАВА

Когато в три часа след обяд Шигемацу слезе в кухнята да пие чай, в боровата горичка в подножието на хълма пролетните цикади изпълняваха своя първи за годината концерт. Шигеко приготвяше закуска.

— Слушай, Шигемацу — подхвана тя, — искам да ти кажа нещо за твоя дневник. Нали рече преди време, че се каниш да подариш копие от него на училищната библиотека. За бъдещите поколения.

— Да, помоли ме директорът. Дневникът ми е, така да се каже, исторически документ.

— Исках по този повод да ти кажа, че с времето мастилото избледнява. Затова ми се струва, че е по-добре да го преписваш с туш, вместо с мастило.

— Е, чак пък толкоз ли избледнява? Не ми се вярва да е така.

— Но аз видях едно написано с мастило писмо от 1870 г. То така е избледняло, че едва се чете. Писмото е адресирано до дядо ти и е писано от някакъв човек от Токио.

— Кога, казваш, си го видяла?

— Трябва да има вече двадесет години оттогава. На следващия ден, след като влязох като булка в тая къща. Майка ти ме заведе горе, в килера, и ми го показа. Било е значи на втори юли по стария календар, много добре си спомням датата. Сватбата ни беше на първи юли.

— Нека тогава да видим наистина ли мастилото избледнява. Дай да се качим горе и да ми покажеш писмото.

Шигемацу съвсем забрави за закуската си, взе едно джобно фенерче и двамата с Шигеко се отправиха към килера.

Килерът на тяхната къща бе разделен на горна и долна част. Подът в долната част бе пръстен, там имаше склад за ориз с яки дървени врати. Преди да бъде направено преразпределение на земята, този склад бе винаги натъпкан догоре с оризови бали. В по-плодородни години не стигаше понякога дори и складът.

Втората горна половина на килера бе с подови дъски от червен бор, но целите проядени вече от червеи. В стените имаше вградени скринове, в чекмеджетата на които се пазеха копия от калиграфски шедьоври и какво ли още не. В тази част на килера се намираха украсени с фамилни гербове сандъци, в които прабабата на Шигемацу бе донесла на времето своя чеиз. Между другото, в тях се пазеха всевъзможни документи и дори един меморандум, скъпа реликва на дома. За вещите в килера преди се бе грижила винаги майката на Шигемацу, после това задължение се прехвърли върху Шигеко, така че Шигемацу нямаше абсолютно никаква грижа за нищо тук.

— Писмото е прибрано в една кутия ето в този сандък. Твоят праядо го е считал за особена ценност. Шигеко отвори капака на сандъка и под светлината на джобно фенерче измъкна голяма купчина хартии. После развърза панделката и измежду разните писма от местната управа, документи и удостоверения за членство в Националния червен кръст, най-сетне откри въпросното писмо. То бе написано от някой си г-н Ичики от района Суругадай в Токио и чрез г-н Сонода живущ в Учиямашита, провинция Бидзен, бе препратено на праядото на Шигемацу.

— Според мама, писма са започнали да пристигат тук, в това село, едва през шеста година на епохата Мейджи^[1] — рече Шигеко. — Най-напред са събирали пощата във Фукуяма или Окаяма, а оттам са изпращали специален човек да я носи дотук.

Шестата година на епохата Мейджи — това бе годината, когато пощенските услуги бяха въведени в нашата страна и се разпространиха първоначално в големите градове.

— В този плик праядо ми, изглежда, си е пазил какви ли не ценности — рече Шигемацу. — Я виж какво има тук.

Освен внимателно сгънатият тънък лист хартия, на който бе написано писмото, в плика имаше и няколко листа тютюн. Те, разбира се, бяха съвсем почернели и изсъхнали. През същата тая 1873 г. тютюнът все още не бил монопол на държавата и селяните вероятно са го отглеждали само за лични нужди и го бяха използвали за лекарство против глисти. Сред другите документи и хартии имаше още двадесетина такива листа.

— Ах, как ме е яд! Трябваше да ги намеря през войната, а не сега. Защо тогава не ми показва писмото, а?

— Все едно, никотинът вече е бил излетял от тях. И въпреки това, ако все пак ги бе нарязал и изпушил, щеше да извършиш нарушение на закона за държавния монопол върху тютюна.

— Брей че жена бе! И ти самата вече си се изсушила и си заприличала на тези листа, разбра ли.

В килера миришеше на прах и въздухът бе толкова сух, че Шигемацу дори усети как започна да се изпарява влагата от собственото му тяло. Пък и дъските на пода бяха така проядени от червеи, че двамата с Шигеко трябваше особено да внимават къде стъпват, за да не пропаднат.

Шигемацу разгърна писмото и насочи към него оскъдната светлина на фенерчето си. Почеркът бе превъзходен, но написаното бе наистина съвсем избледняло.

Любезни ми господине,

Безкрайно съм Ви благодарен и признателен за двете унции семена от кемпонаши^[2], за които Ви бях помолил по време на посещението си във Вашето село през миналата година. Семената донесе в дома ми лично уважаемият г-н Мурата, бившият кмет на Кобатаке, при последното си пътуване до столицата. Ще настоявам те да бъдат незабавно засети, за да се уверя дали въпросните дървета ще бъдат подходящи да красят булевардите на Токио. За резултата ще докладвам на вишестоящите инстанции, имащи отношение към този проект. Смея да отбележа накрая, че това писмо, както Ви бях обещал на времето, е написано с модерното на Запад „мастило“...

Тогавашият кмет на Кобатаке, името на когото се споменаваше в писмото, бе управлявал селото до третата година на епохата Мейджи, когато било учредено новото местно управление. Казват, че през 1873 г. той се преселил в столицата. От някогашното кметство бяха останали само порутената задна порта, белият, издигнат от глина склад и част от административната сграда. Днес сградата и дворът на основното училище на селото заемаха почти половината от територията на бившето кметство.

— Този г-н Ичики от Суругадай в Токио ще да е бил инспектор от новото правителство Мейджи или пък най-малкото член на антуража на някой важен държавен служител, посетил управата на селото ни — изказа предположение Шигемацу. — Той сигурно е видял тук дърветата и е изтръгнал от прадядо ми обещанието, за което става ясно от писмото. Чувал съм да разправят, че до избухването на японо-китайската война пред къщи са се издигали пет големи дървета кемпонаши.

Кемпонаши е благородно и много красиво дърво. Нищо чудно, когато е видял петте, изправили се величествено един до друг ствола, на г-н Ичики да му е хрумнала идеята да ги види и по улиците на Токио. Той сигурно е наредил да повикат прадядо ми в кметството и му е наредил да предаде на кмета две унции семена от това дърво, който от своя страна, при пръв удобен случай, да му ги изпрати или лично да ги отнесе. После г-н Ичики, колко благородно от негова страна, попитал прадядо ми какво би желал да получи за награда. И тогава прадядо вероятно отвърнал, без да смее да се надява на подобна чест, че иска да получи от негово превъзходителство г-н държавния чиновник Ичики писмо, написано с удивителното нещо, наречено „мастило“, за което бил чувал толкова много. Мога да си представя колко объркан трябва да е бил бедният ми прадядо, като слушал толкова ултрамодерни за онова време думи като „булеварди“ и пр. Нищо чудно, че така е треперил над това писмо.

Все пак Шигемацу реши да започне да преписва своя „Дневник на атомната бомба“ с четка и туш. А с вече преписаната част щеше да се заеме Шигеко.

Същия онзи ден на 6 август той изпитваше ужасна жажда. Бе готов за капчица вода да даде всичко на света. Бе отвъртял крана на една чешма край пътя, но от него рухна вряла вода, прекалено вряла, за да пийне направо от нея или да напълни шепите си и да я чака да изстине... Спомените нахлуха в душата на Шигемацу, той грабна четката и се залови за работа.

* * *

От храма Йокогава, който се намираше от източната страна на железопътната гара, бяха останали само няколко наклонили се на една страна стълбове. Молилнята бе сякаш пометена от мощен вихър. Запазила се бе само глинената ѝ основа, която приличаше сега на разголена и грозна гърбица.

Хората, които се точеха по улицата, бяха до един покрити с нещо като прах, или може би пепел. Не виждах нито един човек, който да не кърви. Кръв се стичаше по главите, лицата, ръцете им, а онези от тях, които нямаха и помен от дреха на гърба си, бяха с окървавени гърди, гърбове, крака. Кръв течеше по целите им тела, отвред, откъдето изобщо можеше да потече. Покрай мен мина като привидение една жена. Бузите ѝ бяха така подпухнали, че висяха като две тежки торби. Ръцете си жената държеше протегнати напред, а китките им безпомощно се люлееха. След нея в хорския поток вървеше мъж, привел странно тялото си напред. Той държеше двете си ръце между краката и понеже беше абсолютно гол, изведнъж ми заприлича на човек, който само след миг ще влезе в басейна на обществената баня. Имаше сред хората и една жена, останала само по бельо. Тя плетеше крака по пътя и стенеше високо. Друга една с бебе на ръце викаше: „Вода, вода!“ И ведно с отчаяните си вопли трескаво бършеше лицето на рожбата си. Очите на бебето бяха пълни със същия онзи бял прах, в който тънеше всичко наоколо. Мъж крещеше, колкото му сили държат, жени и деца викаха и се носеха напред като побеснели едни молеха за помощ, други виеха от болка... Мъж с протегнати нагоре към небесата ръце стърчеше край пътя. Една възрастна жена се бе отпуснала на колене пред купчина керемиди, бе сплела вцепенена ръце и със затворени очи редеше тиха молитва.

Покрай нея премина тичешком полугол мъж, изкрещя ѝ нещо и продължи да тича, като сипеше мръсни псувни. Един човек по бели гащи лазеше с последни сили на четири крака и плачеше...

Всичко това видях само докато измина някакви си двеста метра от гара Йокогава към парка Митаки.

Улицата до такава степен гъмжеше от хора, че без да мисля, се оставих на тълпата да ме носи и вървах натам, накъдето отиваха всички. Изведнъж сред останалите крясъци чух някой да вика пронизително името ми: „Г-н Шидзума, г-н Шидзума“.

— Кой е? Кой ме вика? — изревах на свой ред и аз и започнах да си проправям път към мястото, откъдето идеше гласът. Точно тогава една ръка впи пръсти в моята и нечие тяло се хвърли върху ми.

— О-о, г-н Шидзума! Толкова се радвам, че ви видях!

Беше г-жа Такахаша, собственичката на предачната фабрика. Как се бе добрала през тълпата чак до мен, умът ми не го побираше. Такахаша се притисна до тялото ми, сложи глава на гърдите ми и цялата започна да се тресе. Едва успях да я измъкна настрана. Застанахме между две срутени къщи край пътя.

— Какво всъщност става, г-н Шидзума? Какъв е тоя ужас? — тя не преставаше да се тресе, а лицето ѝ бе позеленяло от уплаха.

— Това става, че ни бомбардираха.

— Къде точно е паднала бомбата?

— Дявол знае. Едно е сигурно — че ни бомбардираха.

— Г-н Шидзума, имате рана на лицето, знаете ли? Колко е странен цветът на кожата ви? Ами че тя се бели! Боли ли? Сигурно ужасно ви боли?

Аз прокарах ръце по лицето си. На лявата ми длан остана нещо влажно и лепкаво. По нея бяха полепнали малки парченца синкава кожа. Приличаха ми на късчета мокър вестник. Потрих отново бузата си и по ръката ми пак се напластиха лепкави влажни парченца. Това ми се видя доста странно — не си спомнях да съм се удрял или нещо подобно. Може би по лицето ми имаше пепел или мръсотия, или бог знае още какво, които се свличаха като кир. Тъкмо се канех да пипна още веднъж мястото, когато г-жа Такахаша сграбчи ръката ми.

— Не бива! Не го търкайте! Трябва да се сложи лекарство, иначе може да го замърсите.

Особена болка не усещах, макар че тръпка на ужас ме бодна по тила. Имах чувството, че по лявата ми буза са се полепили безброй дребни частици. Отворих уста, за да раздвижа кожата и тогава усещането за нещо лепкаво стана още по-силно. Такахаша не пускаше лявата ми ръка, затова аз боязливо докоснах мястото с дясната. И пак по дланта ми полепнаха малките влажни парченца. Опитах се да ги стрия, приличаха на трохи от гума за триене с тази разлика, че бяха много по-хлъзгави. Изтръпнах от ужас. Врявата наоколо внезапно стихна. Не, съзнание чак не загубих, но потресението ми в този миг бе неопишуемо.

Спомних си изведнъж съдържанието на пропагандните листовки, пуснати от вражески самолет в началото или може би в средата на миналия месец. Аз самият не бях всъщност ги виждал, но за тях ми бе разправял старият Тоширо, главният техник от консервната фабрика в Уджина. Ясуко също бе чувала за листовките. В тях пишело: „Скоро ще дойдем с малък подарък за жителите на Хирошима.“

— Станало е нещо ужасно — едвам събрах сили да кажа аз. — Нещо ужасно и затова ние трябва да запазим спокойствие, г-жа Такахаши. Трябва да мислим, преди да предприемем каквото и да било. Да, това е вече прекалено.

— Всичко можеше да се очаква, но не и това. Не знам бомба ли е, що ли, но всичко си има граници. Това е вече прекалено!

— Погледнете, г-жа Такахаши, лицето и главата ви са покрити целите с прах, сякаш сте с пепелява перука.

Такахаши най-после пусна ръката ми и започна да изтърсва праха от косата си. Той се посипа по лицето и раменете ѝ. Тя завъртя глава и се опита да го издуха най-напред от лявото, след това и от дясното си рамо. По-лесно се оказа да го издухва човек, отколкото да го изтупва с ръце. После Такахаши се наведе напред, като продължаваше все така яростно да тръска глава и да духа. Аз се опитах да махна праха и от своята коса. Дигна се такъв пушек, сякаш бях залял с вода тлеещите въглени в жаравата.

— Не ми харесва тая работа — рекох. — Стига сте се занимавали, ами да идем да намерим вода и да се измием като хората. Хубаво да се измием.

Такахаши се съгласи с мен, но да се намери вода се оказа не чак толкова просто. Всички къщи наоколо бяха сринати до основи и варелите с вода против евентуални пожари бяха погребани под развалините. Върнахме се назад при чешмата, от крана на която бе потекла вряла вода. Но от него не течеше вече никаква, нито вряла, нито студена. Едва сега разбрахме, че водата в крана идваше от един варел, поставен до вратата на магазинчето. Той бе покачен на една леко вдигната над земята циментова площадка. Самото магазинче пък вече не съществуваше. Тълпата на улицата бе пооредяла, позатихнали бяха и стоновете и виковете на ранените. Болшинството от хората вървяха по посока на парка Митаки и железопътния мост Санджо, затова и ние поехме натам. По релсите се точеше безконечна верига от бежанци.

Като мравки са, помислих си аз, или като поклонниците, които в стари времена са обикаляли храмовете в Кумано. Отдалече хълмът сред парка приличаше на торта, върху която гъмжат милиарди мравки.

Пътюм минахме покрай началното училище Йокогава. Там, в единия ъгъл на двора му, забелязахме варел за вода. Г-жа Такахаши, която първа го видя, се хвърли тичешком към него. Аз също понечих да се затичам, но мускулите на лицето ми се разтърсиха и това ме накара да си спомня не съвсем безболезнено за раната на лявата ми буза. Принудих се да запазя спокойствие и да тръгна бавно към варела.

Тъкмо се канех да си сваля очилата, за да си измия лицето и изведнъж разбрах, че тях просто ги няма. Нямаше я и шапката ми.

— Загубил съм очилата и шапката си — обърнах се аз към Такахаши.

В този момент тя докосна с ръка рамото си, после я плъзна леко до хълбока и едва чуто пророни:

— А на мен пък ми няма чантата. В нея имаше три хиляди йени, спестовна книжка и личният ми печат.

— Тогава да се върнем и да я потърсим. Загубили сте я сигурно на гара Йокогава, когато избухна огненото кълбо. Три хиляди йени са огромна сума!

Така или иначе, двамата решихме най-напред да се измием. До варела бе оставена една кофа. Ние я напълнихме с вода и започнахме да си поливаме един на друг главите.

— Не бива да търкате раната, г-н Шидзума!

Такахаши нямаше защо да ме предупреждава, аз и сам прекрасно разбирах това. Вдишах дълбоко, топнах лицето си в кофата и почнах да въртя глава наляво-надясно, като изпусках по малко въздух. Мехурчетата нежно галеха бузите ми. Така измих лицето си без изобщо да го докосвам с ръка.

После изведнъж се почувствувах ужасно жаден. Напълних кофата с чиста вода, изплакнах три пъти устата си и чак тогава пих. Не мисля, че някой специално ме бе учил на това, но още от дете винаги изплаквах три пъти устата си, преди да пия от извор или кладенец на непознато място. Така правеха всички момчета в селото. Казвах, че това не само предпазва от стомашни разстройства, от които можеш да се разболееш, като пиеш вода от случайни места, ами че е и обред на преклонение пред бога на водата, обитаващ кладенеца или извора.

Когато излязохме от двора на училището, улицата беше почти безлюдна. Поех обратно към гарата. Такахаши ме последва. В този момент да се върнем назад бе единственото, което можехме да направим. След малко се добрахме до онова, което бе останало от гара Йокогава.

— Чантата ми е от черен лак с позлатена закопчалка — не преставаше да повтаря все едно и също Такахаши.

— Изтървали сте я сигурно там, където беше най-голямата суматоха — за кой ли път на свой ред я успокоявах аз.

В района на гарата нямаше жива душа. Навред — от мястото за проверка на билети, чак до края на перона — бяха разпилени какви ли не щеш неща: обувки, гета^[3], сандали, брезентови обувки, чадъри, ватирани качулки за глава, сака, кошници, бохчи, кутийки за храна — с една дума, от всичко по нещо, като театрална реквизитна по време на представление, устроено от випускниците на някое училище. Сред цялата тая бъркотия особено впечатление правеше огромният брой на кутиите с храна. Повечето от тях лежаха разтворени, а съдържанието им беше нещо съвсем невъобразимо. Не беше странно, всъщност, защото при този недостиг на храна хората мислеха само как да не умрат от глад. Оризовите топки не бяха от хубав бял ориз, а смесени с ечемик, обезмаслени соеви зърна, разни треви и зеленчуци, бобена паста. А към ориза — само маринована ряпа. Всичко напомняше неотдавнашната суматоха.

— Ето я чантата ми! Ей там! — г-жа Такахаши скочи от перона на релсите на влака. Това бе мястото, на което бяхме изпадали от вагона, когато огненото кълбо лумна в небето.

— В такъв случай може би и моите очила са някъде там около мястото, където най-ужасно ме блъскаха.

Излязох съвсем прав. Намерих ги паднали до основата на стълба, за който се бях вкопчил. Стъклата, за щастие, се оказаха здрави, но целулоидът от лявата страна на рамката се бе навил на спирала, а оголената металическа нишка хвърляше студени отблясъци. Аз отчупих целулоида и го хвърлих. Получи се много странна рамка — лявата ѝ половина от метал, а дясната от целулоид.

Г-жа Такахаши взе чантата си и започна да се рови в съдържанието ѝ.

— Господи, всичко е тук! — най-сетне облекчено възкликна тя.

Взех да бърша стъклата на очилата си с края на ризата, но нищо не излезе, защото ръцете ми трепереха. Сигурно трепереха доста силно, защото дори Такахаша забеляза това и рече:

— Да ги избърша ли аз, г-н Шидзума?

— Не, мога и сам — твърдо отвърнах аз, макар и да ми се удаваше трудно. — Много добре знам защо ми треперят ръцете. Врагът е толкова зъл и жесток. Адската светлина на онова незнайно огнено кълбо е изгорила бузата ми. Абсолютно сигурен съм, защото отляво очилата ми са също изгорени. Какво невероятно зверство! Каква разбесняла се ненавист!

— Да, но днес сигурно няма да има повече бомбардировки, как мислите?

— Бих желал враговете ни да зърнат отнякъде разхвърляните наоколо кутии с храна. Да биха могли само да видят какъв ориз ядем. Тогава едва ли ще си правят труда да пускат нови бомби. Няма ли да се откажат вече от тази безсмислица! Нима не разбират какво изпитваме ние!

— Не бива да говорите така, г-н Шидзума!

Сложих си очилата. Наблизо пред себе си забелязах една смачкана униформена фуражка и я вдигнах от земята. Беше досущ като моята, но не беше тя. Помислих си, че това всъщност едва ли има някакво значение, затова си я нахлупих на главата и двамата с Такахаша напуснахме гарата.

— Може би е по-добре да бинтовате раната — рече загрижено Такахаша. — Ако я оставите да я духа вятърът, няма да може да зарасне.

Извадих от санитарния си пакет триъгълна кърпа и я завързах на главата си като забрадка. Опитах се да нахлупя отгоре и фуражката, но тя се оказа малка. Краденото никога не е по мярка на крадеца, рекох си аз и реших да я зарежа. Можеше пък някой друг да си я хареса! Закачих я на една керемида на порутената къща наблизо.

Нямахме определена цел, просто вървахме към парка Митаки. По пътя си вече доста рядко срещяхме бежанци. Затова пък онези, които се влачеха в същата посока като нас с Такаши, бяха много по-тежко ранени. Забелязах една жена — с дясната ръка тя стискаше лявата, а между пръстите ѝ се стичаше черна кръв. Гледката беше толкова чудовищна, че отвърнах поглед. В този момент покрай нас

премина тичешката едно момче. То тичаше напред и викаше: „Батко, батко.“ Момченцето беше по ризка с къси ръкави, носеше къси панталонки, а на краката си бе нахлузило платненки.

Запъхтяно, детето спря пред юношата с каска, който идеше срещу нас.

— Батко бе, батко, това съм аз — викаше то.

— Кой си ти? — попита мрачно юношата и отстъпи назад.

Ние с Такахаши се спряхме и се загледахме. Лицето на момченцето бе силно подпухнало и приличаше на футболна топка, пък и на цвят бе горе-долу същото. Косата, веждите, миглите — всичко това бе изчезнало. Нищо чудно, че брат му не можеше да го познае.

— Бате бе, това съм аз — повтаряше детето, впило поглед в лицето на юношата.

Но онзи гледаше мрачно с някакво упорито нежелание да познае по-малкия си брат.

— Кажи ми тогава името си — рече грубо юношата. — Кажи в кое училище учиш!

— Аз съм Кюдзо Сукуне от първи „Б“ клас на Първо средно хирошимско училище.

Юношата се дръпна рязко назад, сякаш за да се предпази от удар.

— Кюдзо ли?... Но Кюдзо беше обут в гетри. И ризката му беше от едно преправено кимоно, цялата на тъмносини точки.

— Гетрите сякаш вятър ги отнесе. А точките изведнъж станаха на дупки, батко. Когато онова, кълбото, изсветка. Това съм аз, бе! Кюдзо!

Ризката на момченцето наистина беше цялата на дупки, но юношата продължаваше да го гледа нерешително.

— Добре, обаче... А, сетих се! Веднага мога да позная дали си Кюдзо по колана. Я да ти видя колана!

— Ето го, батко, ето го — момченцето свали припряно колана с обгорелите си ръце и го подаде на брат си. — На, батко, виж.

Коланът бе направен от кожен ремък, като онези, с които стягат плетените кошници. Около кафявата катарама бе увъртяна груба желязна тръбичка със същия цвят.

— Той е — възкликна задавено юношата. — Ах, Кюдзо!... — После той се наведе бързо и започна да намушква колана в гайките на панталонките на момченцето.

Ние с г-жа Такахаши си тръгнахме. Нямахме и представа накъде е по-добре да вървим, тъй че отново поехме натам, откъдето преди малко бяхме дошли. Лично аз се колебаех дали да се върна вкъщи, или да отида в завода. Пък и Такахаши все не можеше да реши да отскочи ли до предачната фабрика, или да тръгне направо към бюрото на някакъв свой клиент, с когото имаше уредена среща.

— Ще взема най-напред да се отбия вкъщи — реших най-сетне за себе си аз. — И да има в града пожари, пак ще мога да стигна, ако вървя все по железопътната линия.

— Аз обаче на всяка цена трябва да ида при клиента и да взема от него едни пари. Ако не ги внеса в банката, ще ми отрежат доставките на материали за предприятието.

— Но нали в кантората ви е Ивашита. Той е такъв човек, този ваш Ивашита, че дори и цялата фабрика да се запали, пак няма да мръдне от мястото си, нали?

— Да, Ивашита ще съумее все някак да се оправи. Но ако не внеса навреме парите, доставките веднага ще спрат. Ето от какво се боя.

— Мисля, че все пак не бива да тръгвате. Пък и кой знае дали в банката е останала жива душа. И клиентът ви сигурно е избягал.

— Не, аз при всички случаи тръгвам. Рискът е благородно дело и аз съм убедена в това. Пък и бизнесът си е бизнес, нали?

— В такъв случай да си кажем тук довиждане — рекох аз. — Ще ви моля само, ако се отбиете при нас, да предадете на менажера, че на работа ще отида или късно тази вечер, или чак утре сутринта.

Разделихме се с г-жа Такахаши и аз се върнах на гара Йокогава. Почти всичко наоколо бе потънало в пламъци. Пожарите бързо се разпространяваха от ляво на дясно по посока към Уджина. (Записано по-късно: Не чух вече нищо повече за г-жа Такахаши. Предполагам, че тя е загинала при пожарите.) Пламъци бушуваха и около моста Санджо. По улиците явно не можеше да се върви. Оставаше само една възможност — да тръгна, следвайки железопътната линия Сан'йо до железопътния мост над река Йокогава, да мина по него на другата страна, а там да поема към Футаба-но-Сато. Така и направих. Закрачих по линията в източна посока. Срецах малко хора и всички те бяха с ужасни рани и изгаряния. Към моста вървеше сам-самичко и едно момченце на около седем години. Настигнах го и го заговорих:

— Ей, момче! Накъде си тръгнал?

То не отвърна, а лицето му остана безизразно.

— Не се ли боиш да минеш сам през моста?

Отново не последва отговор.

— Тогава, ако искаш, върви с мен.

Момчето кимна и ме последва. Да можехме само да минем моста! Там вече съвсем близо бяха хълмовете на Футаба, така, че то щеше и само да се оправи. Детето бе толкова малко и безпомощно, че изведнъж се уплаших да не би да се привърже към него. Затова не го попитах нищо. Нито дори как се казва. Всъщност то само ме улесняваше с мълчанието си. Момчето крачеше редом разсеяно, с отворена уста и си мислеше за нещо свое. От време на време, когато се натъквахме на горящи траверси, то спираше, гледаше учудено огъня и преди да закрачи отново, правеше някакво странно движение с ръка, сякаш хвърляше камък.

И аз не можех да си обясня защо и как се бяха запалили траверсите. Димяха в горната си част и подпорите на линията. Реших, че врагът бе пуснал вероятно запалителна бомба и за да проверя предположението си, изгасих с крак една горяща траверса, легнах по корем и я помирисах — най-обикновено изгоряло дърво. А много добре знаех, че ако беше пламнала от запалителна бомба, миризмата щеше да бъде съвсем друга. Много странно наистина!

Изправих се на крака и първото нещо, което видях, бе един огромен кълбест облак. Заприлича ми на страшните облаци в небето над Токио след голямото земетресение в Канто^[4]. Видял ги бях веднъж на снимка. Но този тук бе стъпил на чудовищен крак от черен дим. Облакът се издигаше нагоре в небето, разстилаше се на всички страни и все повече заприличваше на гигантска гъба. Или на отворен чадър.

— Виж, момче, какъв облак — рекох аз на своя спътник.

Детето вдигна глава нагоре и зина от учудване.

На пръв поглед облакът сякаш не помръдваше. Но това само така изглеждаше, защото всъщност главата на чудовищната гъба се плъзна най-напред на изток, после на запад, сетне отново на изток... В нея проблясваха огнени светлини — червени, виолетови, зелени, сини, жълти. В същото време тя все повече се разтегляше от вътрешността към краищата, като пухтеше сърдито. Огромният ѝ крак бе сякаш от слоеве воал и растеше и дебелееше направо пред очите ми. Облакът

висеше застрашително над Хирошима, като че ли всеки миг щеше да се стовари върху града. Стори ми се, че тялото ми започва да се атрофира и краката ми се измъкват от ставите.

— Погледнете, онова там под облака изглежда като да е дъжд, нали? — чух съвсем до себе си нечий глас.

Зад гърба ми стоеше миловидна жена на средна възраст. Тя държеше за ръка едно пращящо от здраве момиченце.

— Дъжд ли?... Вие мислите, че е дъжд? — промърморих аз и отново погледнах към небето. Взе да ми се струва, че кракът на гъбата прилича по-скоро на гъста маса от дребни частички. Дали не беше някакъв смерч? Никога не бях виждал подобно нещо през живота си. Помислих си какво ли би станало, ако облакът се насочеше към нас и ние се окажехме сред пороя от онези дребни частици. Тази мисъл ме накара да изтръпна от ужас. През това време облакът продължаваше да пълзи на югоизток. Наистина едва стоях на краката си.

В този момент жената видя момченцето до мен и взе да ми обяснява, че с него няма да мога да мина по моста. Там имало преобърнат товарен влак. Пред моста се били струпали стотици, а може би и хиляди бежанци.

— Защо тогава не тръгнат обратно? — попитах аз.

— Нямаат сила да направят това — отвърна тя. — Всички са в много тежко състояние. Някои дори не могат да се изправят на крака, а камо ли да вървят... Едно съм сигурна обаче, че с детето няма да можете да минете отвъд моста.

— А облакът? Какво говорят за него? Какъв е той? Да-а, какъв ли е онзи облак?...

— Някой от хората пред моста го нарече дяволски. Наистина е дяволски. А с момчето вие все едно няма да можете да минете.

— Чу ли, мойто момче — обърнах се аз към детето. Гласът ми трепереше. — Леличката казва, че деца не могат да минат през моста. Ще тръгнеш с нея назад по линията за Кабе, а после ще поемеш нагоре към планината.

Детето вдигна очи към мен.

— Разбра ли ме? Тук двамата с теб ще се разделим.

Момченцето кимна. Жената сложи ръка на главичката му и вежливо ми се поклони. После те се обърнаха и тръгнаха назад. Детето вървеше уверено пред нея, сякаш вече точно знаеше какво да прави. Аз

дълго гледах след него. Хилавите му крачета бяха обути в изтъркани на петите платненки. Носеше къси панталонки и ризка с къси ръкави, а ръцете му се люшкаха от двете му страни.

Огромният облак приличаше всъщност повече на медуза, отколкото на гъба, макар че, от друга страна, в него имаше по-голяма животинска енергия, отколкото в една медуза. Чудовищният му крак и бълващата му ярки светлини глава се движеха бавно на югоизток. Той неистово беснееше — кипеше като вряла вода, изригваше пламъци и се изливаше навън, като ставаше все по-голям и по-голям, струваше ми се, че се приближава към нас, за да ни захлупи. Беше истинско изчадие на Ада! Кой ли в цялата Вселена имаше право да отприщи тези дяволски сили?! Щях ли да мога да се измъкна жив оттук? Какво щеше да се случи със семейството ми? Наистина ли бях тръгнал към къщи, за да спася своите? Или търсех убежище само за себе си?

Треперех целият. Краката ми едва ме държаха, няха сили и да вървя. Изведнъж съзрях между релсите тояга за лющене на ориз. Дявол знае как бе попаднала тук. Грабнах я и започнах да се налагам с нея. Удрях се по глезените, краката, бедрата. После продължих да нанасям удари по ръцете и раменете си. Сетне затворих очи и направих няколко дълбоки вдишвания и издишвания. Това бе една своеобразна гимнастика, която всяка сутрин правехме във фабриката. Най-напред поемаш дълбоко дъх, после започваш лека-полека да изпускаш въздуха от гърдите си. То беше нещо почти като ритуал. Гимнастиката ми помогна да възвърна контрола над краката си и да дойда на себе си. След малко отново поех по железопътната линия на изток.

Макар всичко в мен да говореше, че трябва да бързам, аз се стараех да не задминавам другите бежанци. Не, не се намирах в подобно на кошмарен сън състояние, когато имаш чувството, че невидими сили здраво те притискат, а просто усещах, че вместо да тичам, трябва да оставя всичко в ръцете на съдбата. Затова и не бързах.

Изведнъж един човек от малката групичка пред мен изкрещя: „Парашут, парашут!“, и хукна да бяга. Успя да направи обаче само няколко крачки и пак се повлече съвсем обезсилен. И наистина високо в небето, малко по-наляво от нас, над купестите бели облаци, кацнали

на върховете на хълмовете в далечината, плуваше самотно бял парашут. Вятърът бавно го влачеше на север.

Аз крачех и мислех с тревога за този парашут, без да мога да реша дали беше вражески или наш. Изведнъж се разнесе ужасен грохот, земята трепна и на няколкостотин метра на северозапад към небето се издигна стълб черен дим. Хората се втурнаха да бягат, но почти веднага спряха и пак повлякоха крака по линията. Всички бяха напълно изтощени и физически, и психически.

После последва още една експлозия, и още една. Всеки път земята се разтърсваше из основи, а към небето се устремяваше стълб черен дим. И всеки път бежанците хукваха. Някой от тълпата ревна: „Взривиха се нефтохранилищата! Нефтохранилищата!“, но от това хората сякаш изпаднаха в още по-дълбока летаргия. Никой дори не отвърна на вика.

По насипите пред моста Йокогава се бяха натъркаляли не по-малко от две хиляди души. Никой, освен няколко по-млади, не се решаваше да мине от другата страна. Мостът трябва да беше около тридесет метра висок, а да погледнеш от такава височина надолу към водите на реката, бе наистина страшно. Но друг път към отсрещната страна нямаше. Хората по насипите бяха все тежко ранени и изглеждаха изпаднали в такова дълбоко униние, че едва ли биха могли да мобилизират волята си и да тръгнат по моста. Някои просто лежаха прострени на тревата и гледаха с немигащи очи към висините.

Но почти никой не гледаше към подобния на гигантска гъба или медуза облак. Изключение правеше само една жена, която бе простряла ръце нагоре към него и крещеше пронизително: „Ей, ти, чудовище! Махай се, тук не е фронт, махни се!“ Много чудно ми се видя, че жената намираше сили да крещи толкова силно, а не се решаваше да мине от другата страна на моста.

Аз обаче не биваше повече да чакам. Трябваше на всяка цена да премина отсреща. И тръгнах след едно момче с окървавено рамо, като се стараех да не гледам надолу към реката. Скоро се натъкнах на преобърналия се товарен влак, но се проснах по корем и бавно залазих напред. Стигнах някъде докъм средата на влака и погледнах надолу. Под мен в реката имаше вероятно плитчина, защото видях огромни купчини лук, изсипал се може би от някой вагон.

Веднъж преминали на отсрещната страна на моста бежанците поемаха в дълга процесия към високите части на Футаба-но-Сато. Там, горе, обаче се виждаха пламъците на пожари. На две-три места гората се бе запалила. Но ако човек не е живял в планината, за нищо на света не може да проумее, колко страшни са горските пожари. И хората, понесли се към върха на хълма, много ми приличаха на мушици, които се хвърлят към пламъка на лампата в нощта. Знаех колко опасни са пожарите в гората. Виждах такива още като дете. Помнех и колко хора бяха загинали тогава. Пред мен вървеше групичка от четири-пет души. Не се сдържах и им викнах: „Там, горе, дърветата горят. От тук пожарът изглежда нищожен, особено на дневна светлина, но всъщност е много голям, чувате ли? Пламъците лаят надолу, търкалят се и нажежени камъни!“. Без да обръщат внимание на думите ми, те продължаваха да се катерят по баира.

Най-сетне се добрах до единия край на Източния учебен плац. Наоколо, докъдето ми виждаха очите, гъмжеше от народ. И тук тълпите бяха обзети от едничката мисъл да вървят нагоре към върха на хълма. Спомних си какво бях чувал за вълните на прилива — как се превръщат в тинести водовъртежи и яростно се хвърлят към високия бряг.

Планът ми бе да стигна до гара Хирошима, затова тръгнах по края на плаца, като пресякох по диагонал понеслите се към хълма обезумели тълпи. Необходимо ли е да споменавам как изглеждаха или в какво състояние бяха стотиците, хилядите хора, които видях по пътя. И все пак се чувствавам длъжен — може и да изглежда излишно — да напиша тук някои от спомените си за тези хора, защото те и до ден-днешен не ми излизат от ума:

Безброй хора с черна кръв по телата, засъхнала там, откъдето бе рухнала — по лицата, раменете, гърбовете, гърдите, корема. Раните на някои от тези нещастници продължаваха да кървят, но те изглежда не намираха сили у себе си да сторят каквото и да било.

Безброй хора, които се влачеха натам, накъдето ги носеше тълпата.

Хора, които вървяха със затворени очи, олюлявайки се насам-натам под яростните напори на множеството около тях.

Жена влачи за ръка дете. Изведнъж тя вижда, че детето не е нейното, освобождава с отчаян вик ръката си и хуква да бяга. А детето — момченце на около шест-седем години — тича след нея и ридае сърцераздирателно: „Мамо! Мамо!“.

Баща в миг загубва детето си в тълпата. Той го вика, мъчи се да си проправи път сред хората, докато някой, когото той е блъснал, не го изхвърля настрани.

Мъж на средна възраст влачи на гърба си старец.

Баща носи на гръб сакатата си дъщеря.

Майка тика количка с бебе. Внезапно тълпата се люшва, количката се преобръща, майката пада отгоре ѝ, а върху нея минават в тръс двадесет-тридесет души. Ах, колко страшни бяха крясъците на майката! Човек трябва да ги чуе, за да повярва на думите ми.

В протегнатите си ръце един човек носи голям стенен часовник. При всяка негова крачка от часовника се разнася глух тътен.

В тълпата крачи боса жена. Тя прикрива с две ръце очите си и гръмко ридае.

Един човек е праметнал на рамо въдица, на която се поклаща кошничка за риба.

Възрастен мъж придържа за кръста една жена и я влачи напред. При всяка негова стъпка главата на жената се люшка безпомощно напред-назад, на ляво на дясно. И двамата изглеждат така, сякаш всеки миг ще издъхнат, но тълпата ги притиска, държи ги изправени.

Мъж пристъпя нервно, готов сякаш да хукне, но човешката вълна му пречи, спъва го, спира го...

[1] Мейджи — 1868–1912. — Бел.прев. ↑

[2] Японско бонбонено дърво. — Бел.прев. ↑

[3] Японски дървени сандали. — Бел.прев. ↑

[4] Става дума за т.нар. „голямо земетресение в Канто“ през 1923 г., съпроводено с опустошителни пожари, то е отнело много човешка жертви. — Бел прев. [↑](#)

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Шигемацу едва успя да стигне дотук, когато Шигеко викна от кухнята:

— Шигемацу, колко мислиш е часът. Стига си писал, ами идвай да вечеряш.

— Идвам, идвам — отвърна Шигемацу. Толкова се бе увлякъл в работата, че бе забравил дори за вечерята. Пък и докато пишеше, все си взимаше от солените домашни семки на Шигеко. Ясуко и жена му отдавна вече бяха вечеряли. Тази вечер племенницата му си бе легнала по-рано, защото на другата сутрин се канеше да вземе първия рейс за Шин'инимачи, за да отиде на фризьор.

Шигеко сипа в паничката пред него супа от змиорки.

— Днес доста работа свърших — рече Шигемацу. — Стигнах до мястото, където описвам как съм се добрал до източния плац и колко хора, потърсили убежище от чудовищната гъба, е имало там. А съм разказал всъщност само една хилядна от онова, което видях. Колко трудно е все пак писането, нали?

— Това е така, защото като пишеш, ти непрекъснато се впускаш в своите там теории.

— Какви ти теории! От литературна гледна точка аз описвам събитията в дух на най-жесток реализъм. Но да оставим това, ами я по-добре ми кажи дали тези змиорки са държани достатъчно дълго в чиста вода. Да не миришат на тиня?

— Котаро ми ги донесе преди известно време. Уловил ги бил във вадата под храма, а после ги оставил да престоят в течаща вода в своята петстотинлитрова делва.

През войната Котаро бе отсякъл за нуждите на държавата огромното дърво гиннан, което се издигаше в двора му. Когато взел да изравя корените, ненадейно се натъкнал на скрита дълбоко в земята огромна глинена делва в стил Бидзен^[1], която вероятно в стари времена са използвали за складиране на ориз. Делвата била счупена на

пет-шест места, но Котаро успя да залепи внимателно парчетата с цимент. И сега я използваше най-рационално.

Шигемацу се настани пред малката лакирана масичка и надигна една пълна с кафеникава течност чашка. Това беше отвара от сухи листа на гераний, звездаца, живовляк и разни други треви, която той пиеше винаги преди ядене. На масата пред него Шигеко бе поставила чинийка с бобена паста със ситно нарязани корени от детелина в нея, пържени яйца, парченца маринована ряпа и паничка супа, в която плуваха късчета, нарязана на ситно змиорка.

— Това се вика пир! — рече Шигемацу и вдигна капачето на паничката със супата. — Котаро винаги има нещо в делвата си, нали? Помня, че веднъж той бе излял водата от нея, бе насипал на дъното ѝ пясък, а върху него бе сложил яйца от костенурка. Мислеше си, че ще се излюпят, но от тази работа май нищо не излезе.

— А в края на миналата година той бе пуснал в нея седем-осем живи змиорки.

— Да-а, делвата на Котаро е нещо забележително. Един истински „рог на изобилието“. Няма да е лошо и ние да си направим нещо подобно.

Това, разбира се, беше невъзможно, защото тяхната къща беше на баир и да се прекара до нея вода с помощта на кухи бамбукови тръби, както бе сторил Котаро, изобщо беше невъзможно. Котаро бе направил бент на потока над своята къща и от него през бамбукови тръби пълнеше делвата си с вода. На всичкото отгоре част от водата в нея изтичаше през пукнатините, където бяха залепени парчетата, а това създаваше почти идеални условия да се държи вътре каква ли не жива риба.

Същият този Котаро бе около десет години по-стар от Шигемацу. През войната той въртеше особена търговия — обикаляше къде ли не и купуваше храни и продукти, които след това продаваше в Кобатаке. На два пъти експедициите му го бяха отвели в Хирошима и той и двата пъти бе отсядал у Шигемацу. Със себе си все носеше за подарък мариновани вишневи листа. Първия път Котаро бе пристигнал, за да купи сапунена емулсия и мазнина за ядене. Емулсията се продаваше само на черния пазар и бе извън закона за държавен контрол на средствата за миене. Това беше лепкава течност — суровина за твърд сапун. Продаваха я обикновено в големи консервни кутии.

Въпросната мазнина пък бяха обрезките от месото, преди да бъде запечатано то в кутии. Тя бе подправена и готова за непосредствена консумация. На черния пазар една кутийка десет на седем сантиметра от нея струваше десет сена^[2].

Котаро донасяше покупки си у Шигемацу, а там ги увиваше в огромни бохчи, които после носеше на гръб до гарата. „От времето на дядо ми, та чак до ден-дневен пътешествията с цел търговия са били основен поминък в нашата къща“ — бе заявил той на Шигемацу.

Когато за втори път пристигна в Хирошима, Котаро успя да купи само мазнина в една огромна стара кутия. Но той се радваше и на това и за благодарност помогна на Шигемацу да постави на празното място до къщата си капан за птици. На същото празно място имаше преди това къщи, които трудовите отряди бяха съборили, за да се спре разпространяването на евентуални пожари.

Дълго време след това Шигемацу все проверяваше капана, но така и нито една птица не се хвана в него. А на празното място Шигеко събираше в ония гладни години какви ли не треви. Ядяха ги задушени в соев сос.

— Помниш ли капана на Котаро в Хирошима? — обърна се към жена си Шигемацу. — Интересно какво ли е станало с него? На онова, празното място ти береше лете какво ли не, помниш ли?

— Да, наистина — отвърна Шигеко. — А в капана не се хвана нито една птичка. Сигурно не беше правилно поставен, как мислиш?

Шигемацу и досега помнеше какво си мърмореше Котаро, докато дялкаше бамбуковите пръчици за капана: „Тази вечна липса на храна е нещо ужасно. В кухнята на Щаба по снабдяване хората се мотаят без работа. До последния момент не е ясно дали ще се готви супа от бобена паста или просто чорба от солена вода. Изглежда, че и да искат, не могат да направят предварително меню.“ В онези дни наистина всеки гладуваше.

— Ей, Шигеко, знаеш ли, имам една идея. Я вземи да напишеш какво ядохме през войната. Например менюто за една седмица. Сигурно не помниш съвсем подробно, но можеш да нахвърлиш поне това, което си спомняш. И го направи, да кажем, до утре, а?

— Менюто, казваш. Колко е то — задушени в соя листа от звездица, див праз с бобена паста и оцет и толкоз. Като че ли това е всичко.

— Ами нали тъкмо това ми трябва. Да стане ясно с какви боклуци се хранехме. Можеш да го наречеш „Невероятната оскъдица, в която живееше семейство Шидзума през войната“. Аз пък от своя страна ще го вмъкна в своя „Дневник на атомната бомба“. Как досега това не ми е дошло наум?

— Щом толкова държиш да не забравиш, аз също имам идея — рече Шигеко. — Всяка година в деня, в който бе пусната бомбата, ще приготвям същата закуска като на съдбовния 6 август, искаш ли? Много добре си спомням каква беше тя.

— Така ли? Какво ядохме тогава?

— Водниста супа от миди, а вместо ориз, обезмаслени соеви зърна. И това беше всичко. Шест малки мидички за трима ни, не забравяй. Предния ден двете с Ясуко ги бяхме изровили от пясъка под моста Миюки.

Най-сетне Шигемацу си спомни. Това бяха почти празни миди със слабо, съвсем прозрачно месо. Той дори бе измърморил на Шигеко, че изглежда и мидите през тия военни години страдат от недояждане.

— Слушай, Шигеко, ти си тук домакинята, затова изхранването на семейството е твоя грижа. Тъй че вземи и напиши това, за което те моля. До утре, ако е възможно. Не е важно как ще го напишеш, като писмо или във формата на дневник... — за миг Шигемацу се замисли. — Както и да е, аз днес доста поработих и сега лягам.

Следващият ден бе селски празник и по традиция, в качеството си на стопанин на дома, Шигемацу трябваше да почисти и оправи всички сечива по двора. Той изми мотиките, лопатите и лостовете, постави им нови дръжки, наточи брадвите и сърповете, подреди трионите. Той даже наточи сърповете за ориз и ги намаза с рапично масло. После оплеви тревите около домашното параклисче в дъното на двора и отиде до езерцето край къщата на Шокичи, за да провери какво става с рибките. Докато се огледа и дойде време за обяд.

Към пет часа от града пристигна и Ясуко. Беше с накъдрена коса и цялата излъчваше някакъв необичаен блясък. По това време и Шигеко свърши със своите записки, които бе озаглавила: „Какво ядахме през войната в Хирошима.“ Написала ги бе на оризова хартия с четка и туш.

* * *

Какво ядахме през войната в Хирошима

Тук всъщност описвам какво беше положението с храната в Хирошима, преди да падне бомбата. Но преди това искам да кажа нещо и за нашето тогавашно ежедневие, пък и за това, какво бе поведението на хората.

По онова време специален закон контролираше разпределението на дажбите храна — ориз, заместители на ориза, риба, зеленчуци и всичко останало. Кога ще се раздава храна, разбирахме от специалните местни бюлетини или от бюлетини, които във всеки квартал се предаваха от семейство на семейство. Въпросните бюлетини бяха много важни, защото чрез тях директивите на официалната власт стигаха до знанието на всеки човек. Властите наистина държаха много на тях и за да върви гладко системата, те използваха дори киното и грамофонни плочи и популяризираха една песничка, която би трябвало да повдига духа на хората от кварталните асоциации. Спомням си само началото на песничката, в което се казваше:

*„Чук, чук!“ — някой хлопа по вратата.
Кой ме търси в този час? —
Виждам аз лице познато
на съседа, що живея до нас.
„Това важно съобщение
бързо вие прочетете!
След това без закъснение
по-натат да го дадете!“
Всички, всички в нашата страна
трябва да научат за това!*

В дните, в които раздаваха дажбите храна, хората още от зори се тълпяха пред разпределителния център. Не се учудвайте, защото в ония години липсата на храна бе наистина неописуема. Много често опашки ставаха и пред някои от обикновените магазини, въпреки че обявите, налепени по витрините, гласяха: „Отворено, но не за

продажба.“ Нерядко наредилите се най-отзад питаха онези, дето бяха по-близо до вратата: „Какво продават?“ Отговорът на този въпрос бе: „И аз не съм съвсем сигурен, но нещо като че ли продават.“ Толкова нищо нямаше, че хората бяха доволни да се докопат до каквото и да е, стига то да се яде. Не можехме да си позволим лукса да хвърлим на вятъра дори и парченце хартия.

Парите нямаха абсолютно никаква стойност. Понякога, когато купувах зеленчуци в някоя селска къща извън града, вместо пари искаха да им плащам с дрехи или друга някоя полезна вещ. Предприемачите и посредниците започнаха естествено да се занимават с тайна търговия и хората взеха да ги наричат с презрение „черноборсаджии“. Ако може да се говори за някаква типична рожба на войната, то това, според мене, е думата „черноборсаджия“ — отвратителна дума, която не мога да слушам и днес без веднага да си спомня за жестоките военни години.

Много добре помня, че дажбите на основните храни, ориз и ечемик, бяха най-напред по около 3,1 го.^[3] Но съвсем скоро след това по-голямата част от ориза и ечемика бяха заменени със соя, после започнахме да ядем внесения по силата на някаква незнайна милост чуждестранен ориз, за да се стигне до най-лошото — отвратителната и съвсем негодна за ядене пресована соя. Дажбите постепенно намаляваха и в края на краищата на човек се падаше само по 2,8 го дневно от същата тая противна соя.

Първоначално ни раздаваха черен неолющен ориз, който бе толкова неприятен за ядене, че се налагаше да го насипваме в бутилки и да го лющим с пръчки, докато получим бял ориз. Това най-често правехме през нощта, т.е. работехме допълнително и всеки се оплакваше от страшна умора. Изчистен от люспите, оризът беше много по-малко от официалната дажба, защото от 3,1 го на човек, оставаше само 2,5 го.

Точно по онова време, струва ми се, нашата съседка г-жа Мияджи бе извикана от местните власти на разпит. Тя тръгнала един ден да купува някъде извън града провизии и като се настанила до един човек във влака за Кабе, взела, че рекла: „Дажбата ориз е вече три го, а в учебника по история на сина ми се разправя за тежките години, когато селяните ядели само по четири го ориз. Какво противоречие, нали?“ Тя имала предвид някакъв стих от учебника по история, в който

се казвало: „Всекиму по четири го неолющен ориз дневно.“ По-късно Мияджи сама ми каза, че стихът бил от поема на Кенджи Миядзава^[4] — много известно произведение, описващо безмилостно тежките условия на живот на японските селяни. „Хората вече казват: «Три го неолющен ориз дневно», вместо «четири го неолющен ориз дневно», а това е обида за образованието“ — била рекла г-жа Мияджи. „Какво ще стане, ако и детето ми чуе това? Няма да се учудя, ако то започне да се съмнява в правдивостта на изучавания материал. Друго би било, ако Кенджи Миядзава стане от гроба и преработи своята поема...“

Но все пак учебникът по история бе съставен в абсолютно съответствие с официалната политика на правителството, затова когато я извикали на разпит, властите предупредили нашата съседка „да си затваря устата и да не разпространява зловредни слухове“. „Ние имаме сведения — рекли те, — че купувате стока на черния пазар, а хора като вас нямат право да си позволяват да правят долни забележки по отношение на учебниците и образованието в нашата страна. Безотговорните приказки, както знаете, са наказуеми по силата и на гражданските, и на военните закони.“ Ставало дума за нарушение на Закона за всеобща мобилизация. По онова време хората се стараеха да държат езика зад зъбите си и внимаваха какво говорят.

Ясуко и моят съпруг се хранеха на обед в завода. Купуваха си там нещо за ядене, без да трябва да си носят храна от къщи, което означаваше, че дневно ние спестявахме две яденета. Аз пък минавах как да е, с няколко картофа, и така общо се спестяваха три яденета, което до голяма степен облекчаваше изхранването на нашето семейство. Понякога успявахме да се снабдим с малко елда на черно, тъй че дневната ни дажба се равняваше на три го и 3–4 шаку ориз или ечемик.

По онова време на всяко семейство се полагаше и много малко, около тридесет-четиридесет грама, черен и съвсем изсъхнал хляб. Понякога раздаваха и макарони, но това ставаше само три-четири пъти месечно, а междувременно дажбите от ориз и ечемик прогресивно намаляваха.

Много често в ориза имаше соеви зърна. Проблемът бе, че ако го готвиш по обикновения начин заедно със соята, вкусът му ставаше отвратителен. Затова ние обикновено отделяхме зърната соя — те бяха около 1 го — и ги оставяхме на киснати за около една нощ във вода. На

следващата сутрин прецеждахме течността през марля и я използвахме за разреждане на соева паста или за приготвяне на соева супа. Понякога прибавяхме в нея заместители на захарта и я пиехме. Набъбналите след накисването зърна пък сварявахме в соев сос, а после ги ядохме с ориз или негови заместители.

Хлябът заместваше ориза и ние особено го ценяхме. Обикновено го препичахме, след това си мажехме на него бобена паста. Аз правех и друго нещо — намазвах хляба с бобената паста и леко го запичах. Сдобиехме ли се с хляб, липсваше ни пък вкуса на маслото и на консервите с желирано месо. Но поне успяхме да се убедим, че що се отнася до източните подправки, бобената паста бе къде-къде по-съществена от солта или соевия сос. По-долу прилагам списък на дневната дажба храна, без да включвам в нея ориза и неговите заместители. Това всъщност е дажбата на всичките единадесет семейства от нашата съседска асоциация, или общо тридесет и двама души, но понеже беше почти невъзможно някои от храните да се разделят на толкова много части, деляхме си ги обикновено между две-три семейства:

една бучка извара от бобена паста,
една сардина или малка скумрия,
две китайски зелки,
пет-шест моркова, големи репи, праз лук, корени от репей,
връзки спанак или тиквички,
пет-шест патладжана,
половин тиква.

Щом започнаха бомбардировките, снабдяването още повече се влоши. Всеки ден ходех на разчистеното от къщите празно място да бера сладка трева, детелина и други бурени. Събирах и миди под моста Миюки. Изчаквах отлива и с една четка за писане ги изравях от пясъка. В началото намирах доста миди, че дори и скариди, но към края на войната едва успявах да изровя по десетина дребни и празни миди. А за скариди и да не говорим, те съвсем изчезнаха.

На празното място до нас отглеждахме разни зеленчуци, а в градината бяхме посадили тикви. Това бе в пълно съответствие с издигнатия от властта призив: „Все ще се намери място колкото за една тиква.“ Пораснеха ли стъблата, ние веднага ги отрязвахме, обелвахме ги и ги ядохме варени. Лятно време филизите на тиквите

оплитаха цялата градина. Нямаше просто къде да стъпи човек. Годишно обаче получавахме едва по десет-дванадесет тикви, а това не бе повод да се радваме.

С ориза или със заместителите му понякога ядяхме изсушена и накълцана на ситно ряпа, суха папрат, или папратови филизи. Тях ни ги изпращаха от село моите близки.

На 8 декември 1941 г., когато бе обявена войната, аз купих големи запаси от сол и кибрит, така че нито веднъж през всичките тези тежки и пълни с лишения години ние въпреки не останахме без сол или без кибрит. От баба си знаех какво е било по време на руско-японската война. Тогава просто не се намирала сол. Научих се да правя и заместител на соевия сос. Добавях сол в месния бульон, който консервните фабрики изхвърляха. Все още с умиление си спомням колко вкусно ставаше яденето или супата, когато му добавях мъничко от този свой соев сос. Единствено лошото бе, че ако го ядеш непрекъснато в течение на седмица-две, стомахът ти започва да не го приема.

Обикновено цялата дневна дажба ориз или заместители варяхме сутрин рано. После го правехме на топки, увивахме топките в парчета грубо платно и ги закачвахме вън на проветриво място. Правехме това, за да са ни под ръка в случай на въздушна тревога. С такава цел аз винаги държах и попрепържен ориз като храна за краен случай (пак нашите ми го изпращаха от село) и един документ с нашите имена и тези на нашите близки.

Можехме да пържим само рибата, която ни се полагаше по дажба. А тази, която купувахме на черния пазар, все варяхме, защото ако я пържехме, миризмата можеше да предизвика любопитството на съседите и те после да ни наклеветят.

Със сладкото бяхме горе-долу добре. Един колега на Ясуко й заделяше малко от онова, което редовно купуваше на черната борса. Това бяха особен вид сладки. Правеше ги някакъв селянин от Фуруичи. Сладките опитвахме, разбира се, само от време на време. Понякога ги смучехме, за да си залъжем глада, макар и да съзнавахме, че това е истинско пряхосване на скъпоценна храна. Колкото до алкохола, дневната ни дажба включваше и саке, което се разпределяше между семействата в квартала. Станало веднъж част от полагаемата се всекиму дажба, към саке то се пристрастиха дори и хора, които до

преди това не бяха близвали алкохол. Странни неща се случваха по онова време.

Цигари също ни се полагаха. Освен това един познат от завода ни изпращаше листа тютюн, купени, разбира се, на черна борса. Листата нареждахме внимателно под дъските на пода и ги оставяхме малко да се поовлажнят. След това ги нарязвахме с ножица и ги свивахме на цигари, като използвахме за случая тънките листове от един английски речник. Тогава научих, че този вид хартия се нарича „индийска“. В последните години на войната и малко след това вкъщи изпушихме цял речник джобен формат.

През последните години на войната всяко семейство от нашата квартална асоциация допълваше храната си с всевъзможни растения и треви. Особено онези, които имаха малки деца. Те едва изчакваха да се подадат филизите на различните видове храсти, обираха ги, белеха тънката им кора и ги даваха на дечицата вместо обедна закуска. Хората събираха и билки, които растяха по бреговете на река Отагава извън града, и някои семейства, в които всички членове работеха, молеха съседите си да наберат и за тях. По онова време на децата се даваха главно препечени соеви семена и дивите растения внасяха един вид разнообразие в храната им.

Някои донасяха от покрайнините на града и киселец. Обикновено го оставяхме да кисне една нощ в солена вода, а после го ядяхме вместо туршия.

Корени на тръстика, сладка трева, звезда, лапад и други (това може и да не са научните им названия) се задушаваша съвсем леко и понякога се поднасяха полети със соев сос, или след запържване като отделно ястие. Морковите и стъблата на репея се считаха за голям лукс. На недохранените деца и на онези, които нощем се напикаваха, даваха корени от смокини, или плодове от един вид храст, предварително сварени в соя. Помня, че още като дете ядях такива неща, за да не хващам глисти. Мама ги купуваше от един дървар.

Една жена от нашия квартал пък пиеше настойка от мраволъв в саке. Тя страдеше от силно главоболие и все разправяше, че това е единственото средство, което ѝ помага.

Имах всъщност намерение да опиша само нашето примерно семейно меню, но тъй като всеки ден в кухнята правех все едно и също, спомените ми така са се объркали, че май нищо не излезе.

Съмнявам се даже дали готвачите на най-големите токийски хотели, като хотел „Империал“ например са в състояние да си спомнят до най-малки подробности какво точно са готвили в деня, в който беше обявена капитулацията на Япония. Чувала съм да разправят, че точно тогава в „Империал“ са били отседнали представителите на всички страни — участнички в Сферата за взаимно процъфтяване на Югоизточна Азия, както и на други организации, свързани с външно министерство. Какво ли са яли всички те в онзи ден? Но както и да е, онова, което най-вече ядохме през последните военни години, беше смесен със соеви зърна ориз и сварена в соев сос обезмаслена соя, без да добавяме захар.

Съвсем невъзможно беше да се намери друго, освен риба. А вместо чай, обикновено си запарвахме осолени вишневи пъпки. Да се намерят въглища или брикети бе също така невъзможно, затова въщи се топлехме по следния начин: винаги, когато готвех, държах във фурната на печката камъни или тухли. След като достатъчно се стоплеха, ние ги увивахме във вестници, а най-отгоре и в парче плат, и ги държахме долепени до гърбовете си. Когато седяхме на земята, стискахме камъните между краката си, а когато бяхме на столове, слагахме краката си върху тях. Камъните естествено постепенно изстиваха, но ние махахме един по един вестниците и използвахме докрай нищоожната топлинка.

Сапунът ни пък беше една особена маса, странна смесица от оризови трици и сода каустик. Успявахме понякога да се сдобием, главно на черна борса, и с емулсия.

В нашата къща никога не се изхвърляха полуизгорелите въглища. Събирахме ги, стривахме ги на прах, смесвахме ги след това с малко глина и от полученото оформяхме подобни на брикети топки. Изсъхнеха ли добре, те горяха чудесно.

Когато на пазара изчезна и пастата за зъби, започнахме да се мием със сол.

Ах, да, забравих лука, който, макар и много рядко, ни раздаваха, ние никога не изяждахме, а засявахме в градината. От покаралите листа аз правех супа.

С това завършвам своите записки. Оценката ви, що се отнася до изхранването на нашето семейство през онези тежки години, ще е, предполагам, под „добър“. Още от стари времена Хирошима се

славеше с изобилие от морски и от селскостопански продукти и преди войната тук нямаше дори просяци. Но животът ми в този град ме научи, че по време на война, колкото по-голямо е едно селище или град, толкова по ужасна е липсата на храна за неговите жители. Тогава разбрах и още нещо, че войната е озверял от садизъм убиец на хора — на млади и стари, на мъже и жени.

Написала: Шигеко Шидзума

Шигемацу приложи записките на жена си към своя „Дневник на атомната бомба“. След това се отправи към къщата на Котаро. Трябваше да му върне съда, в който Котаро бе донесъл у тях змиорките. В знак на благодарност за рибите Шигеко изпращаше и лакирана кутия с оризови кнедли. Пък и този ден се правеше помен за душите на загиналите насекоми и обичаят изискваше всеки да отнесе на съседа си оризови кнедли, като с това изкупи греха си пред невинните насекоми, които без да ще, е стъпкал или убил на полето. Според обичая всеки в този ден трябваше да върне взетото назаем.

[1] Един от стиловете в японската керамика, създаден в гр. Бидзен. — Бел.прев. ↑

[2] Японска парична единица. 100 сена = 1 йена. — Бел.прев. ↑

[3] Японска мярка за обем. 1 го = 0,18 л. ↑

[4] Кенджи Миядзава (1896–1933) — поет, автор на детски приказки, виден ръководител на селското движение в Япония. — Бел.прев. ↑

ПЕТА ГЛАВА

Къщата на Котаро се намираше на една пътечка, от която се катереха нагоре по баира. Като наближи, Шигемацу съзря една още съвсем нова и лъскава кола, паркирана в подножието му. Само това не бе очаквал. Колата беше празна, затова пък един мъж на средна възраст с килната на тила фуражка надничаше в огромната делва, оная, в която водата идеше от бамбукови тръби. У Котаро трябва да имаше някакъв много важен гост.

Щом съзря мъжа, сърцето на Шигемацу затуптя лудешки.

— Какво чудесно време, а? — рече той, като се мъчеше да не издаде вълнението си. — Тази кола не е ли на болницата „Фуджита“ във Фукуяма? Клиентът ви е сигурно от Фукуяма? — Тонът, с който Шигемацу зададе своя въпрос, бе пределно простодушен.

— Не, това е такси — отвърна мъжът с килнатата шапка. — Аз съм шофьорът. Докарах тук една жена от Ямано.

— Може би жената е лекарка, а? То като е за нещо спешно, пращат за лекарите кола. Да не му е станало нещо на стария Котаро?

— Работата е съвсем друга. Доколкото разбрах от приказките й, жената идва тук, за да разпитва за някакво момиче. Урежда май сватба. Ама много дълго разпитва. Вече цял час стърча да я чакам.

Да дойде в Кобатаке от Ямано би могла само посредничката. Искала е да подразбере още нещо за Ясуко. Ямано не бе чак толкова голямо село, че човек да си прави илюзии. Сърцето на Шигемацу още по-припряно затупка. Но той успя някак си да се овладее и също надзърна в делвата.

— Тия тук змиорки са до една черни — рече той. — Когато бях малък, имаше едни кафяви с черни петънца. Викахме им „сунахами“.

— Сигурно става дума за онези, на които по нашия край им казваме „сунамугури“. Въдеха се из планинските потоци. Ама сега вече никакви ги няма. Отровиха се от изкуствените торове.

— Абе тук измряха не само те, ами и разни други риби. „Гигичо“ например.

— Това е сигурно тази риба, дето и викаме „гиги“. Една такава червеникава с перка на гърба и с лепкаво коремче. И по нашия край вече я няма.

Шигемацу надзърна незабелязано през гъсталака. Цялата къща на Котаро бе затворена. Затворени бяха дори и плъзгащите се врати на верандата. Не можеше да се начуди какво толкова говореха за Ясуко посредничката и Котаро. Или може би се бяха вече наприказвали и жената щеше всеки момент да излезе.

— Аз да не ви отвличам с празни приказки — обърна се Шигемацу към шофьора. Страх го беше да не го заварят тук. — Работата е там, че един съсед е нещо болен, та си помислих — ако с колата е дошъл някой доктор. Е, хайде, довиждане.

Той пое по тясната пътека, която водеше към малка дъбова горичка. Там, сред дърветата, намери добре познатия му плосък камък и седна на него. Ще почакам тук — рече си той, — докато оная си замине. Не можеше да не предаде оризовите кнедли на Котаро. Прибереше ли се вкъщи с тях, жените щяха да започнат да го разпитват какво е станало, а на него хич не му се щеше Ясуко да узнае, че посредничката е идвала да разпитва за нея.

Камъкът, на който седеше Шигемацу, беше доста голям. Преди години тук до него се извисяваше огромен бор, висок повече от петдесет метра. Но и него бе сполетяла участта на дървото гиннан в двора на Котаро, за което хората твърдяха, че било точно толкова високо. През войната държавата имаше нужда от дървесина, та се бе наложило борът да бъде отсечен. Дойдеше ли късна есен, сенките на двата гиганта стигаха чак до подножието на хълма, на върха на който бе кацнала къщата на Шигемацу.

В детството си Шигемацу много рядко играеше в горичката при камъка. Децата тогава повече играеха под дървото у Котаро. С настъпването на студовите листата му окапваха и покривът на къщата на Котаро напълно пожълтяваше. Духнеше ли вятър, листата започваха да се сипят надолу като жълт водопад. Понякога се извиваше вихрушка и те се понасяха високо нагоре в небето, а после тихо се спускаха чак долу на пътя, който водеше към горичката.

Това най-много радваше децата. Когато листата се спускаха плавно от покрива надолу, момченцата простираха ръце и ги събираха в дланите си. Момиченцата пък вдигаха престилките си и ги събираха

в тях. После всеки започваше да брои своите листа като пееше: „Едно за мен, едно за теб, жълтичко листо“ — повтаряха те и ги хвърляха едно по едно на земята. „Литва тук, литва там, жълтичко листо“ — подпяваха останалите и брояха ли брояха. Победител ставаше онзи, у когото оставаше поне едно листенце.

В такива дни от къщата излизаше с метла старият Руйгоро и помиташе листата по пътя. Той все се плашеше, че някое дете можеше да се подхлъзне на тях, да падне и да се пребие.

По онова време старецът още работеше като пощальон. И всеки ден в продължение на двадесет години, в дъжд и пек, той разнасяше пощата от Кобатаке до Такафута и обратно. За преданата си служба бе дори удостоен с награда от Министерството на съобщенията. Руйгоро винаги носеше кръгла плетена шапка и широко тъмносиньо сако с извезани с бял конец на яката думи „Пощенски клон Кобатаке“. Краката му бяха обути в навуца и сламени сандали, а торбата с пощата висеше на един праметнат на рамото му прът. Когато на пътя си играеха деца, или той се оказваше задръстен от някоя каруца, Руйгоро започваше да вика: „Хей, хей! Пощата е пак при вас! Хей, хей! Всичко нося ви завчас!“ А децата се скупчваха отстрани на пътя, изчакваха го да отmine и започваха в един глас да крещат: „Хей, хей! Пощата е пак при вас! Хей, хей, хей!“

От ниското долетя шум на мотор, вратата на колата се хлопна и пак се възцари тишина. Слънцето клонеше към залез. Шигемацу се измъкна от прикритието си и се спусна към къщата на Котаро. Вратите на верандата бяха все така плътно затворени, широко отворена зееше само входната врата. Шигемацу влезе. Котаро седеше със скръстени ръце и гледаше замислено в земята. Вероятно бе застинал в тази поза, след като бе отпратил гостенката си.

— Добър вечер — рече Шигемацу.

Котаро се стресна, откъсна очи от пода и отвърна на поздрава, но веднага пак сведе поглед. Изглеждаше като да се срамува от нещо или поне така се стори на Шигемацу, въпреки че вътре беше почти тъмно. Изглежда бедният Котаро е бил принуден от посредничката да наговори какви ли не неща за Ясуко и сега се чувстваше много неудобно. Шигемацу схвана обстановката, благодари набързо за змиорките, изчака да пресипят кнедлите в друг съд и без да каже нито дума повече, се обърна и си тръгна.

Случилото се го накара да изпита много неприятно чувство. Беше му жал за Ясуко, че я разпъваха като на кръст пред хорските очи. Оставаше му само едно — колкото се може по-бързо да препише своя „Дневник за атомната бомба“, да го покаже на сватозете от Ямано и да ги накара да направят сравнение между него и дневника на племенницата му. Не го ли стореше, щеше да престане да се уважава.

За вечеря той изяде купичка разреден със зелен чай ориз и веднага след това се зае за работа.

* * *

Успях как да е да се измъкна от плаца. По улицата се влачеше неспирен поток от хора. Повечето бяха само с това, което бе останало по гърбовете им. Само едно семейство тикаше ръчна количка, натоварена с какво ли не, а най-отгоре върху купчината багаж бе кацнало детето. Мъжът и жената се караха гръмогласно, защото нито можеха да си проправят път с количката през множеството, нито пък се решаваха да захвърлят вещите си и да тръгнат като останалите. Други двама, пак мъж и жена, носеха огромни вързопи, сигурно с дрехи. А отгоре на всичко мъжът се бе натоварил и с куфар, и с праметната на гърба голяма чанта. На тази улица срещнах и колона от ученици. Децата се бяха хванали за едно въже, може би за да не се откъснат едно от друго, и унило крачеха.

Добрах се до гара Хирошима. Там всички влакове, и пътнически, и товарни, бяха претъпкани с хора. А на един, който стоеше пред самата гара, хората се бяха покатерили даже на покрива, като висяха на гроздове и крещяха: „Тръгвай, какво чакаш. Тръгвай!“ Нямаше изгледи този или някой от останалите влакове скоро да потегли, но хората напиреха към гарата. Стъклата и рамките на прозорците на зданието бяха напълно избити. Вратите също ги нямаше. Огромни дупки зееха тук-там и по стените. Тъкмо вървах плътно притиснат до една от тях, когато забелязах да виси на нивото на втория етаж огромно парче от стена. То се държеше съвсем слабо на тънка метална гредка и застрашително се люшкаташе. Дръпнах се ужасен настрани и внимателно заобиколих мястото. На края на гарата, там, където се пресичаха множеството линии, един млад железничар на не повече от

двадесет години се опитваше да превключи стрелката. „Нито една не работи“ — промърмори на себе си той, после изведнъж се обърна и хукна в противоположна посока.

Улиците около гарата бяха потънали в пламъци. Стана ми ясно, че по тях не ще мога да мина, затова реших да заобиколя хълма Хиджи. Останах безкрайно учуден, че не виждам горе на върха му храма Гобенден, но не се изплаших, че съм сбъркал пътя. С храм или без храм Хиджи си оставаше Хиджи.

Мостът Мотоба се оказа в пламъци и непроходим. Наложих се да мина по моста Тайшо и да заобиколя Хиджи откъм юг. Излязох пред Девическия търговски колеж. Тук бе жилищен район, но къщите изглеждаха абсолютно празни. По улиците също така не се мяркаше жива душа и само едно куче се моташе край пътя в далечината. На един кръстопът се бяха спрели няколко жени и разговаряха. Те се оплакваха една на друга, че няма вода и човек не може и ръцете си да измие.

При думата „вода“ усетих нетърпима жажда. Даже гърлото ме заболя. Вдигнах поглед към небето и отново съзрях главата на чудовищната медуза. Вече бе поизбледняла и бавно напредваше към западния край на хълма Хиджи. Искаше сякаш да се прехвърли през него и да се стовари върху ми. Подухнеше ли вятър, гъстият пушек от пожарите я скриваше за миг, но после тя пак се подаваше, зловеща и страшна.

В себе си имах сто и двадесет йени и сума ти дребни. Бях готов да ги дам всичките, стига на пътя ми да се появеше продавач на вода. Сетих се, че бях чувал да разправят колко много помагало в подобни случаи дъвкането на листа от чай. Бях в такова състояние, че вероятно бих опасал цял храст. Но изход нямаше и трябваше да продължа да вървя, обезсилен от зверската жажда. Най-сетне до една чешма край пътя съзрях кофа с вода. Беше почти пълна. Коленичих, стиснах трескаво с две ръце края ѝ и намушках цялото си лице вътре. Като животно! Пих дълго и в екстаз докато не почувствувах, че ще се пръсна. Без, разбира се, да изплакна три пъти устата си. Дори не си и спомних за това. Просто пих и толкоз. Водата бе невероятно вкусна, пък и ме разхлади. Но съвсем ненадейно силите ме напуснаха. Ръцете ми омекнаха. Едва успях да се опра с тях на ръба на кофата и лека-полека да стъпя на крака. Усетих, че до гърдите ми се лепна нещо

мокро. Беше триъгълната кърпа, с която превързах главата си. Кога ли, по дяволите, се беше свлякла, без дори да забележа.

Тръгнах, но мигом се облях в пот. Бях мокър от главата до петите. Очилата ми се изпотиха. Спрях да ги избърша и пак закрачих. По-нататък ги бършех вече в движение. Когато наближих главния вход на Централния военен склад за дрехи, облакът — медуза бе станал пет или дори шест пъти по-голям. Бе вече доста избледнял и приличаше по-скоро на мъглива маса с доста неясни очертания. Толкова страшен до преди малко, сега той се бе превърнал в собствената си сянка. В този момент от вътрешността на склада се чуха гласове: „Ей, свързахте ли се с началника на отдела по отбраната? Колко трябва още да се чака?“ „Тъй вярно, опитвам се да вляза във връзка, г-н офицер.“ Вътре отекваха припрените стъпки на неколцина души, които шареха насам-натам. Деловитостта им ми действаше успокояващо.

Най-много ме безпокояха пожарите. Нямах представа къде гори, как гори, в кои райони на града е най-страшно. Не знаех и какво става с нашата къща. Ако и Сенда-мачи бе обхванат от пламъците на пожара, жена ми Шигеко трябва да е намерила убежище на университетското игрище. Много отдавна бяхме разработили такъв план, който трябваше да се приведе в изпълнение само в изключителен случай. За Ясуко нямаше защо да се тревожа, тъй като тя бе заминала с жените от нашата квартална асоциация за Фуруе. Продължих по-нататък, като се оглеждах, за да намеря подходящо местенце, където да поотдъхна. Изведнъж чух силно мяукане. Обърнах се и видях една шарена котка. Беше се буквално залепила за ботушите на някакъв мъж. „Пис, пис, пис“ — подмавих я аз. Тя щеше може би да ме отмине с пълно безразличие, но мъжът се спря и котката се принуди да направи същото.

— Ама това е г-н Шидзума! — възкликна она с ботушите. — Ей, Шидзума.

— Ай! Мияджи, че това си ти! Каква среща!

Съвпадението беше просто невероятно, но грешка нямаше. Това бе нашият съсед Мияджи. От два месеца насам той, който знае защо, бе започнал да носи въпреки жегата военни ботуши, брич и гимнастърка в цвят хаки. В тази униформа Мияджи обикаляше частни фирми и държавни учреждения и приемаше поръчки във връзка със своята

търговия. Той и сега беше с брич, но от кръста нагоре нямаше нищо. Не носеше и шапка.

— Какво става с теб? Да не си ранен? — попитах го аз.

— Ужасна работа, няма що — обърна се той, за да ми покаже. Цялата кожа на гърба и раменете му се бе смъкнала и висеше като парчета мокър вестник. Свлякла се бе и кожата на ръцете му. Рани по лицето му нямаше, но то сивееше, сякаш бе посипано с пепел. Предположих, че Мияджи е попаднал в пламъците на пожар, но се оказа, че греша. Рано сутринта той отишъл да навести свои познати, къщата на които се намирала близо до хирошимския замък — от тях се виждала главната му кула. Току пред самата къща Мияджи понечил да свали гимнастюрката си. (Носеха се слухове, че си имал любовница, та ми дойде на ум, че е бързал при нея.) Натам почти тичал и бил целият потънал в пот. Но точно когато се опитал да измъкне главата си от дрехата, се разнесъл страшен трясък и блеснала ослепителна мълния. Светлината била толкова ярка, че той я видял дори през затворените си клепачи и през дрехата. Не помнел какво се случило после. Първото нещо, което проумял, било, че тича към вътрешния ров от другата страна на замъка.

— Съвсем си загубих ума — разказваше той и плетеше крака до мен. — Схванах само, че трябва да вървя към хълмовете. Затова тръгнах към моста Йокогава, после минах покрай Генералния щаб на Втора армия. Точно там котката се залепи за мен. Не мога да се начудя на добро ли е това, или на лошо. Как мислиш?

— Щабът на Втора армия се намирал на северния край на плаца. Значи Мияджи бе вървял по моя път.

От склада за дрехи двамата се насочихме към седалището на местното управление за монополна търговия. Това бе район на богаташки къщи, но почти всички бяха сринати. Навред висяха скъсани и преплетени телефонни жици, улиците бяха покрити с планини от керемиди, плъзгачи се врати от домовете и всякакви разбити мебели.

Котката ту избързваше напред, ту изоставаше, но нито за миг не се отделяше от Мияджи. А самият той бе в плачевно състояние и изглеждаше така, сякаш всеки момент щеше да се строполи на земята. Предполагам даже, че просто не съзнаваше какво става с него, защо и накъде вървим. Аз обаче усещах, че трябва да бързаме. Вдигнах от

земята една бамбукова пръчка с намерение да му я дам, за да се подпира на нея, но после я хвърлих. Той просто нямаше да може да я хване с обгорелите си ръце. Оставаше ни само да се влачим бавно през купчините керемиди, да си проправяме път през задръстилите улицата вещи, да лазим под застрашително надвисналите жици.

Керемидите трещяха под краката ни. Обувките ни се пързалиха по тях и ние често падахме. Протягахме напред ръце, колкото да не се пребием, но ставането беше много мъчително. Наоколо нямаше жива душа и трясъкът на керемидите под краката ни отекваше гръмко в неестествената тишина. Малко по-напред сред улицата се въргалише обърнат настрани голям шкаф. На него се беше облегла една жена само по бельо. Едната ѝ гърда бе откъсната и жената не даваше никакви признаци на живот.

Дойде ми наум, че котката сигурно се бе помъкнала след Мияджи заради миризмата на ботушите му. Тя все така ни следваше. Беше с нас и когато излязохме на широкия път, по който вървяха трамваи за Уджина. Сега трамваи, разбира се, нямаше. Всичко наоколо изглеждаше необичайно. Непрекъснато профучаваха тежки камиони, натоварени догоре с ранени. Премина кола с офицери. Един осакатен човек теглеше количка с ранени. Бежанците не се отличаваха от онези, които бях видял на железопътния насип и на плаца. Повечето вървяха пеша, като се подпираха на парчета дъски или на бамбукови пръчки. Вървяха бавно, не се и опитваха да тичат. Тук-там някой стенеше от болка или тихо молеше за помощ. Да, хората не тичаха! Пък и защо ли всъщност трябваше да тичат, когато да тичаш значеше само да бързаш към оня свят. Особено дълбоко се е запечатал в съзнанието ми един сакат. Той караше количката си с две ръце и бързо напредваше, напълно безразличен към онези, които задминаваше.

Мияджи вървеше, като се подпираше на оградата на Управлението за монолитна търговия. Всеки момент можеше да припадне. Когато стената свърши, той простена „Вода! Вода!“ и в следващия миг залитна. Успя обаче да се докопа до вагона на спрелия сред улицата трамвай. И аз едва запазих равновесие, но го последвах и със сетни сили се изкатерих на платформата. Мияджи се отпусна на стъпалата. В един ъгъл на вагона се бяха сгушили три дечица — едно момиченце — изглежда току-що проходило, друго — на около седем-осем години, и един ученик — първи — втори клас, който трескаво

стискаше в ръце ракета за пинг-понг. Измъкнах от санитарния си пакет бяла триъгълна кърпа и я метнах на окървавените рамене на Мияджи. После я вързах отпред на врата му. Получи се нещо като шал.

— Имам малко ментолова паста — рекох. — Да взема да ти намажа раните?

Мияджи поклати глава:

— Искam само капчица вода. — После посочи с ръка към небето и извика: — Гледай какъв пламък!

Нагоре в небето над центъра на града се издигаше огромна огнена фуния. Това бе гигантска колона от пламъци, която всмукваше дима и огньовете на пожарите от околните райони и ги завъртваше в чудовищен вихър. Над него бяха надвиснали гъсти черни облаци дим. Около гърчещата се огнена колона, която пронизваше тези облаци, летяха странни горещи късове, които стремглаво се насочваха надолу. Това вероятно бяха парчета дъски и колони. Вихърът ги бе издигнал нагоре и сега те падаха като гигантски ракети.

Вятърът не променяше посоката си, но езиците на пламъците се мятаха насам-натам над покривите на къщите. На моменти над тях се извиваше огромен огнен камшик, но миг след това огънят се хвърляше като гигантска вълна върху високите здания.

— Погледни — викна с треперещ глас Мияджи, — езиците на пламъците са като змии. Те се стрелват най-напред към прозорците, после пропълзват навътре. Виж ей там онова здание, което тъкмо започва да гори! Ами че това е универсалният магазин „Фукуя“!

Всеки път, когато огнената вълна се нахвърляше върху големите сгради като универсалния магазин, електрическата компания „Чугоку“, сградата на издателството на вестника или кметството, нейните пламъци моментално се прехвърляха от прозорец на прозорец в югоизточна посока. Малките дървени къщи тя поглъщаше наведнъж. Внезапно — може би вятърът се бе сменил — от вълната се откъсна пламтящо парче и се стрелна високо нагоре. Приличаше най-напред на вретено, после се закръгли на топка, която избухна просто пред очите ни и се пръсна на парчета.

Гледката бе потресаваща. Аз притиснах ръка до сърцето си. То биеше равномерно. Може би не изпитвах страх, не знам. Но бях в странно душевно състояние. Бяха ме обзели едновременно няколко

усещания — че неумоливо ме блъскат назад, че земята се е отворила и ме е погълнала, че чувствата ми са напълно притъпени.

— Да си вървим — рече Мияджи и стана. Аз се свлякох от вагона, но преди да тръгна, хвърлих последен поглед към мястото, където седяха децата. Те бяха изчезнали.

Когато приближихме реката, зърнах на отсрещния бряг покрива на нашата къща. Районът не гореше. Пожарите бяха още далече. Къщата ни бе на мястото си: в този миг силите ме изоставиха и аз се отпуснах на земята. Къщата на Мияджи не се виждаше оттук, но тя беше едноетажна.

— Шидзума, аз тръгвам по-бързо. Както се е разгоряло, скоро и при нас ще пламне.

Мияджи пое с неуверени крачки през поста Миюки и скоро се изгуби от погледа ми. (Разбрах, че на следващия ден е умрял.)

Едва когато стигнах до средата на моста, забелязах, че перилата ги няма. Разположените на през два метра гранитни блокове, които поддържаха перилата от северната страна на моста, се търкаляха някъде около средата му, а онези, които се намираха от южната, бяха изпадали в реката. А блоковете не бяха чак толкова малки — почти метър широки в основата си. И всички те, толкова много на брой, бяха изхвърлени настрани или във водата.

На отсрещната страна досами моста лежеше прострян на земята човек. Не беше Мияджи. Множество тела се влачеха по повърхността на водата долу. Аз забързах към спортното игрище на университета. С Шигеко имахме уговорка да се чакаме край плувния басейн. От моста Миюки дотам имаше около петстотин метра и докато изминах това разстояние, все изпитвах чувството, че се приближавам до изскочил от клетката си кръвожаден звяр. Не, не защото бързах. Причината, струва ми се, беше друга.

Спортната площадка на университета гъмжеше от народ. Промъкнах се през тълпата и излязох до басейна. На отсрещния му край съзрях Шигеко. Седнала бе на колене, върху които бе метнала одеяло. На гърба ѝ висеше раница. Загребах с шепи вода от басейна и пих. После тръгнах към жена си. Разбрали се бяхме при въздушна тревога да носи раница, защото с куфар не би могла да си проправя път сред тълпата. И да се настани непременно край басейна, за да може да скочи в него, ако избухне пожар. Тя бе изпълнила много точно

съветите ми. Седеше и търпеливо ме чакаше. До себе си бе поставила тенджерата за варене на ориз и малко тиганче.

— Не си ли ранена? — попитах я аз.

— Не. — Шигеко се вторачи в бузата ми, но без да каже дума, сведе очи.

— А къщата?

— Наклони се на една страна, но не падна.

— Нещо да се е запалило?

— Пламна върхът на бора в градината, но беше толкова високо, че нищо не можех да сторя.

— Ясуко е, надявам се, наред? Добре, че замина за Фуруе.

— Да, тя е във от опасност.

— Не си ли гладна?

— Не, не съм.

— А какво става с нашите съседи?

— Не ми е много ясно, защото веднага хукнах насам. Видях само г-н Нитта.

Жена ми не изглеждаше съвсем на себе си, затова вместо да я разпитвам, реших да отида и сам да видя какво става у нас и наоколо. Предупредих я да не мърда от мястото си, докато не се върна, и тръгнах.

Върхът на бора бе загаснал, горяха обаче подпорите на телефонния стълб. Огъня загасих с помощта на градинарската бамбукова метла.

Къщата се бе наклонила на югоизток под ъгъл около петнадесет градуса. Плъзгащите се врати и капациите на втория етаж бяха изпадали. Целият под в дневната бе посипан със стъкла. Преградите между стаите се бяха наклонили настрани. Обиколих цялата къща, минах през голямата стая, през двете по-малки и през най-малката, после се качих и на втория етаж. Навсякъде едно и също — преградите не се отваряха, защото се бяха килнали на една страна и не се плъзгаха по каналите.

От кухнята влязох в банята. Вътре намерих цялото имущество от лятната кухня на съседа Хаями. Във ваната плуваха чаши, черпаци, клечки за ядене, тенджери, чинии и какво ли не още. Едната стена в помещението пред банята бе омазана със соев сос, по нея се бяха залепили запарени листа чай и парчета краставица. На пода видях да

се търкаля дори една сушена сепия, попаднала вероятно у нас също от съседите Хаями. Изпитах изкушението да си откъсна парченце от нея, но сепият беше такъв лукс, че все пак се въздържах и я мушнах в санитарната си чанта.

Върнах се в малката стая и пийнах направо от чайника студен чай. После прерових аптекката, за да намеря някакво лекарство за раната на бузата си, но нищо подходящо не открих. Голямото огледало беше разбито на парчета на пода. Хвърлих поглед към календара на стената. Най-отгоре на листа за този ден пишеше: „Не унивай.“

ШЕСТА ГЛАВА

Рано на другата сутрин у Шигемацу дойдоха двамата му приятели Шокичи и Асаджиро. Бяха облечени за път и всеки носеше по една голяма чанта. Те разказаха на Шигемацу за идеята си да започнат да развъждат шарани в друго, този път направено от самите тях, изкуствено езеро, отделно от онова при Шокичи. Искаха да започнат направо от хайвер, а когато рибите пораснат, да ги пренесат в голямото езеро Агияма.

— Чувал съм — рече Шокичи, — че шаранът хвърля хайвера си на осемдесет и осмия ден от началото на пролетта. Започва веднага щом водата се постопли, и продължава чак до юли, а понякога и до август в зависимост от температурните условия. Сега с Асаджиро сме тръгнали за развъдника в Цунеканемару, за да се научим как се започва от хайвер.

— Да, за там сме тръгнали — обади се и Асаджиро. — На обучение, така да се каже. После ще трябва да се заемем с езерото. Вече сме решили. Дошли сме да те питаме искаш ли и ти да участвуваш.

Шигемацу с удоволствие възприе идеята. Приятелите му щяха да останат в развъдника не повече от три-четири дена, а това време той можеше да използва за преписване на дневника си.

Шокичи и Асаджиро искаха да хванат първия автобус за Цунеканемару, затова без повече приказки понесоха тежките си наглед чанти към спирката. Те бяха толкова бодри този ден, че човек не би могъл и да допусне, че са болни от лъчева болест. Шигемацу реши да последва примера им и с нови сили се зае за работа.

* * *

Зад къщата имаше малко езерце. В него заварих да плуват един чадър и мрежа против комари. Напоследък ни бе станало навик винаги

след вечеря да поставяме на единия край на езерото дъска, на която нареждахме съдове, тенджера за варене на ориз и други необходими неща. В случай на внезапно въздушно нападение всеки от нас можеше само с една ръка да преобърне дъската и нещата щяха да паднат във водата. Сигурно това бе имала предвид и Шигеко, когато е хвърлила чадъра и мрежата в езерото, секунди преди да напусне къщата. Взех тухли от срутилата се стена и с тяхна помощ потопих нещата. Мрежата бе особено ценна, защото можеше да бъде разменена за петдесет го ориз, затова я натоварих с повечко тухли и изчаках, докато съвсем не изчезна под водата. В това време в ъгъла на езерото под гъстите листа алое забелязах един голям шаран и няколко малки таранки. Те бяха мъртви и плуваха с обърнати нагоре коремите. Извадих ги от водата и ги хвърлих до тухлената стена. Страх ме беше, че ще се размиришат и ще съсипят цялото ни скрито в езерото имущество. Много странно ми се видя, че коремите на рибите бяха подпухнали и корави.

Преди години, когато живеех в стая под наем, при едно земетресение се бе получило сриване на брега на езерцето в градината на хазяите и няколко шарана умряха. Дадох ми тогава един и когато го разрезах, открих, че мехурът му се е издул като балон. Спомних си за това сега. При внезапен шок регулаторът на мехура на рибите вероятно се парализира, мехурът се напълва с газове и започва да притиска останалите органи. Това нарушава функциите им и рибите умират.

Спомних си също как ловях риба като дете, като удрях с чук камъка, под който тя се криеше. Това бе възможно само през зимата, когато водата в планинския поток намаляваше и течението ставаше по-бавно. Аз стоварвах с все сили чука върху камъка и металът звънко издрънчаваше. После се разнасяше миризма на барут. Рибата изскачаше изпод камъка и замръзваше неподвижна. Човек можеше просто да протегне ръка и да я измъкне от водата. Тя не се и опитваше да бяга. Парализираните ѝ от шока нерви не функционираха.

Подобно нещо изпитах и аз, когато във влака на гара Йокогава видях ослепителното огнено кълбо и чух страшния трясък. Странно наистина. Рибите във водата умираха, събаряха се огромните гранитни подпори, а човек си оставаше невредим. Знаех, разбира се, че кожата на рибата е много по-чувствителна към шума от човешката, но все пак се изпълвах с особен страх при мисълта за неznайната бомба.

Интересно, що за чудо бе тя и какви можеха да бъдат последствията от нея.

Тръгнах да видя какво става с нашите съседи наоколо. Обиколих ги наред — Нодзу и Наканиши, къщите на които бяха пред нашата. Нитта — отдясно и Мияджи, Окочи и Суга — отляво. В къщите нямаше жива душа. Обиколих и съседната улица. Знаех, че Ноджима, г-жа Йошимура и г-жа Мияджи са с Ясуко във Фуруе и че са в безопасност. Всички къщи се бяха наклонили под ъгъл петнадесет градуса. Повиках няколко пъти на съседа Мияджи, с когото се бяхме разделили преди малко, но отговор не последва. Къщата на семейство Накамура бе разрушена.

— Ей, има ли някой тук? — извиках аз — Накамура, обади се.

Наострих уши, за да доловя стон или тежко дишане, но наоколо цареше пълна тишина. Разрушената тиха къща е много по-зловеща от празната тиха къща.

Съседите изглежда се бяха разбягали кой накъдето види. Вратите и капациите зееха широко отворени също като на къщите от улиците, по които минах. Едва ли някому бе минала през ума мисълта, че може да бъде ограбен от крадци. Гледах тази пустош и си давах сметка, че всичките ни занятия по противопожарна охрана са били съвсем напразни. А се бяхме упражнявали да си предаваме от ръка на ръка ведра с вода, бяхме карали дежурства, наряди... Сега това ми изглеждаше детска игра, както впрочем и целият ми живот. Играчка в ръцете на съдбата.

„Е, щом като всичко е детска игра — рекох си, — да се отдам тогава целият на нея.“

Върнах се у дома и обиколих къщата, за да видя къде бяха най-много изпадали керемидите. От северната страна покривът бе напълно оголен, а на южната се бяха задържали все пак няколко парчета. На стряхата висеше само една-единствена, оная, която по време на ремонта бях закрепил с медна жица. Върху купчината нападали до езерцето тухли бе кацнала голяма гредка, дълга около два метра и дебела около десет сантиметра. В самата стена пък се бяха забили три още по-дълги дървета. Това богатство принадлежеше явно на някой от складовете на близките търговци на дървен материал и за да стигне до нашата градина, бе прелетяло над опитното поле на университета. А до него имаше не по-малко от сто и петдесет метра.

Ужасих се. Но тутакси се сетих, че мога да използвам гредата и дърветата за подпори на наклонилата се на една страна къща. Като такава подпората е измислена, за да обезоръжи ония сили, които се канят да бутнат къщата. В този смисъл моите подпори ми се струваха едни истински герои.

Надзърнах през дупката в стената, за да видя дали наоколо няма още някое друго дърво и тогава забелязах в съседния двор младо момче. То бе седнало на една греда и оправяше гетрите си. Това бе квартирантът на съседите, студент в хирошимския промишлен институт.

— Ей, Хашидзуме! — извиках му аз. — Какво правиш там?

Момчето се стресна и вдигна глава.

— А? — промърмори объркано то.

— Какво става с г-жа Нитта и с другите?

Но онзи само ме зяпаше втренчено и отново повтори:

— А?

— Я, момче, се съвземи — рекох аз и се прехвърлих при него. — Какво става с твоя институт?

— Разрушен е — отвърна с безизразен глас студентът. — Повечето останаха под развалините. Някои успяха все пак да се измъкнат, но са ранени.

Хашидзуме бе далечен роднина на нашите съседи Нитта. Той бе весело и живо момче, но сега изглеждаше като малоумен. От приказките му едва успях да схвана, че след взрива той дълго лазил под купчините маси и столове, добрал се по чудо до тавана и през покрива се измъкнал някак си на улицата.

— Върнах се тук, но никого не заварих — рече той.

— Добре е да ги потърсиш, преди кварталът да е пламнал. Струва ми се, че повечето от хората са на университетското игрище. И жена ми е там. Какво да направим сега? Ела, ако искаш, с мен дотам, а?

— Да — отвърна момчето и тръгна послушно подире ми.

Спортната площадка продължаваше да гъмжи от бежанци и ранени. Промъкнахме се през тълпата към мястото, където трябваше да ме чака Шигеко. При нея заварихме и съседката Оочи.

— О, Хашидзуме — извика тя, като зърна момчето. После, сякаш й бе трудно да намери подходящи думи, започна несвързано. — Ето

каква стана тя. Не им върви на някои хора... Леля ти... Чичо ти... Заведе я в болницата „Кьосай“.

Най-сетне г-жа Окочи успя да разкаже какво се бе случило. Ранили лелята на студента пред очите ѝ. Двете жени стояли на улицата и разговаряли за свой общ познат, призован в армията. Внезапно в небето блеснала ослепително ярка светлина и се разнесъл гръм. Миг след това една летяща във въздуха керемида направо разсякла лицето на г-жа Нитта.

Г-жа Окочи бе родом от Токио и там като ученичка в отделенията бе преживяла голямото земетресение. Тъй че тя от собствен опит знаеше какви страхотни поразии можеха да направят летящите керемиди. При земетресение някаква незнайна сила ги вдига високо във въздуха и те се понасят досущ като картоните, с които обичат понякога да си играят децата. В Токио имало случаи на отлетели на повече от петдесет метра от първоначалното си място керемиди. Можеше да си представи в такъв случай човек, какво е бил способен да направи с тях взрив като този, който преживяхме.

Сякаш за да докаже, че най-сетне се е опомнил, Хашидзуме заплака и рече през сълзи:

— Отивам в болницата. Много съм ви благодарен за всичко. Бъдете здрави.

Момчето дълго отказваше да вземе петте йени, които г-жа Окочи му буташе в ръката, но най-после ги взе и тръгна.

След като премислихме всички възможности, с Шигеко решихме, че е най-добре да отидем в транспортната кантора в Уджина. Струваше ни се, че дори и Ясуко да тръгне с камиона от Фуруе обратно за Хирошима, пожарите на изток и безбройният поток от ранени щяха да подскажат на нея и на спътниците ѝ, че е невъзможно да се стигне до Сенда-мачи. Щяха вероятно да решат, че и нашият квартал гори. Пък и нали грижата за всички бе поел Ноджима. Той може би щеше да ги преведе до Уджина, но не по пътя, а с лодка по реката. Бях почти сигурен в това, защото самият Ноджима ми бе разправял, че имал един познат, рибар от Миядзу, от когото винаги при нужда можел да вземе лодка. Не можех просто да се начудя на невероятната предвидливост на тоя Ноджима.

— Сигурен съм, че съседът Ноджима ще ги закара с лодка до Уджина — рекох на Шигеко. — Никога няма да се реши да тръгне по

пътя той, като види пожарите. Пък и не би могъл да го стори, дори и да иска. А стигне ли до Уджина, Ясуко непременно ще се обади в транспортната кантора. Тази вечер аз също трябва на всяка цена да бъда там и Ясуко знае това. Ще видиш, че ще я намерим там.

Жена ми се съгласи с мен и двамата решихме час по-скоро да потеглим за Уджина. Въпреки всичко поемахме известен риск, тъй като не бяхме абсолютно сигурни, че Ясуко непременно ще се отбие в кантората. Шигеко се обърна с лице към басейна, притисна една до друга дланите на ръцете си и набързо се помоли.

— Пожелавам ви да намерите племенницата си в Уджина — рече ни на прощаване г-жа Окочи. — Лично аз започвам все повече да се притеснявам.

Тя се бе договорила с мъжа си — банков чиновник — да се чакат също при басейна. Те имаха само един син, когото веднага след завършване на университета бяха мобилизирали и отпратили с частите на армията в Палембанг на остров Суматра.

Не знаехме какво да правим с тенджерата за варене на ориз и с тигана, затова Шигеко сложи в тях по една тухла от разрушената ограда и ги пусна в басейна. Наблюдавах ги, докато те плавно потъваха във водата.

— Ще ми се някой ден отново да се върна тук и да прибера тенджерата и тигана — промълвих аз. — Но дали този ден ще настъпи?

— Дано — рече г-жа Окочи. — Бъдете здрави и се пазете. Поздравете от мен Ясуко.

Двамата с Шигеко напуснахме игрището и тръгнахме към моста Миюки. Трупът, който се въргаше отстрани, бе целият почернял от мухи. На мястото на ушите имаше гъсти съсиреци спечена кръв. Ускорих крачка. Зад гърба ми Шигеко се обади:

— Нека все пак се отбием вкъщи. Ясуко може да се върне, докато ни няма. По-добре да й оставим бележка.

Тя беше съвсем права. Дори ме хвана яд на себе си, че сам не се бях сетил за това. Върнахме се вкъщи и тъкмо търсехме някакво листче, на което да напишем бележката, когато ненадейно, сякаш от небето, се появи Ясуко. Шигеко се смъкна отмаляла направо върху стъклата на пода и тихо заплака. Ясуко дори не влезе вътре, а приседна

на прага и от очите ѝ закапаха едри сълзи от радост. На гърба ѝ висеше тежката раница, главата ѝ бе покрита с ватирания капишон.

— Да не вземеш да търкаш лицето си — предупредих аз момичето. — Ръцете ти са целите омазани с катран или нещо подобно. Колко чудесно, че точно сега се върна. А ние бяхме тръгнали да те търсим в Уджина.

Откакто живееше при нас, момичето ми бе като родна дъщеря. Как щях да се оправдавам пред родителите на Шигеко, ако се беше случило някакво нещастие. Още повече че причината да дойде Ясуко при нас в Хирошима бях аз. По онова време всички момичета и помлади жени трябваше да работят във военните заводи, където ги принуждаваха да удрят с тежки чукове, да пренасят непосилни за тях тежки сандъци със снаряди. А аз все пак имах влияние в нашата фабрика и успях да я назнача за секретарка и куриер за специални поръчки на директора.

— Ох, чичо — възкликна Ясуко, — какво си направил с бузата си?

— А-а, раната ли? Дребна работа, най-обикновено изгаряне.

Племенницата ми разказа, че Ноджима наел рибарска лодка, с която се спуснали по река Кьобашигава. Слезли на десния бряг под моста Миюки. Г-жа Ноджима също искала да тръгне с останалите, но мъжът ѝ настоял тя да остане при родителите си. А той самият искал на всяка цена да ги изпрати чак до къщи и затова наел лодка от приятеля си. Предположенията, които изказах край плувния басейн, се оказаха поне наполовина верни.

Димът от пожарите беше толкова гъст, че човек имаше чувството, че вече се свечерява. От чешмата не течеше вода, затова накарах Ясуко да отиде да се измие на езерцето в градината. Петната по кожата ѝ обаче не изчезнаха. Тя каза, че били от черния дъжд. Бяха се сраснали с кожата ѝ. Не бяха петна от катран, нито пък от черна боя, а от нещо неизвестно.

Отидох в дома на Ноджима, за да разбера какво става с него и да му благодаря за всичко, което бе направил за Ясуко. Намерих го да се готви трескаво за път. По кожата на ръцете му имаше също петна от черния дъжд.

— Да не би пък това да е някакъв отровен газ? — попитах го аз.

— Не, не е отровен газ — отвърна той, докато тъпчеше храна и тетрадки в една раница, — а просто черен дим от експлозията. Смесил се е с водните пари в небето и се е превърнал в дъжд. Оказва се, че черният дъжд е паднал само в западния край на града. Преди малко срещнах един сътрудник на здравния отдел на кметството и той ми го каза. Увери ме, че не било опасно за човешкия живот.

Щом като специалист по здравеопазването го бе казал, значи черният дъжд наистина не бе опасен и аз можех да не се безпокоя за племенницата си.

Според Ноджима, всеки момент щеше да пламне и нашият квартал. Той бил отскочил най-напред до къщи, а после пак се върнал при лодката под моста Миюки, за да помоли лодкаря да го изчака да се приготви. Ноджима искаше да избяга по реката в Миядзу. А като разбра, че ние пък отиваме в Уджина, предложи да вземе в лодката и нас.

— Чудесно — възкликнах, примрял от радост. — И аз мисля, че скоро Сенда-мачи ще потъне в пламъци. А освен това трябва час по-скоро да се добера до Уджина, защото имам там работа. Нали мога да взема със себе си Шигеко и Ясуко.

Ноджима, разбира се, с готовност се съгласи.

— На университетското игрище ще бъдат може би в безопасност, но съм абсолютно сигурен, че не след дълго пожарът ще стигне и дотук — уверено заяви той.

Убежище на игрището бяха потърсили г-жа Дой и г-жа Йошимура. Жената на Мияджи пък, след като намерила останената от мъжа ѝ бележка, хукнала към дома на свои роднини в Кичиджима-чо. Аз, както винаги, се потресох колко осведомен за всичко е Ноджима.

При мисълта, че се открива възможност да се измъкнем от града с лодка, аз усетих прилив на бодрост. Върнах се у дома и високо обявих:

— Ноджима ще ни закара с лодката си до Уджина. Ще останем за известно време там.

Шигеко и Ясуко много се зарадваха.

Напуснахме нашия квартал и заедно с Ноджима тръгнахме покрай реката към мястото малко по-надолу от моста Миюки, където трябваше да чака лодката. Но лодка на уреченото място нямаше.

— Не мога да разбера какво се е случило — напълно объркан промълви Ноджима. — Сега е отлив и не ми се вярва да е отишла нагоре по течението. По-вероятно е да се е спуснала надолу по реката, нали? Тръгвайте да я търсим.

— Да не е онази там — викнах и му посочих една лодка по-надолу сред реката.

— Не, не е тя. Това е някакъв наполовина потънал катер. А лодката на рибаря от Миядзу е голяма, близо два тона и половина... Името ѝ е „Кюшин-мару“. Само да не се окажа измамен — рече Ноджима и отново закрачи напред.

Ние тримата го последвахме. Вървахме все на запад. От високия насип на брега се виждаха къщите по крайбрежната улица. Всички те бяха наклонени, но ъгълът на наклона прогресивно намаляваше. И тук обаче разрушенията бяха невероятни. Керемидите от покривите се бяха свлекли почти навред, избити бяха и стъклата на прозорците. По улицата имаше и много нови и солидни къщи, но и техните покриви бяха разрушени. Тук-там по тях зееха огромни дупки.

Безспорно Ноджима възприемаше случилото се като накърняване на собственото му достойнство. Той крачеше мълчаливо напред и само от време на време промърморваше: „Това наистина е ужасно“, „Много съжалявам“ или пък „Този път страшно се изложих“.

По насипа вървах и много други бежанци. Ноджима просто летеше и аз започнах да усещам болка в краката си, пресъхна ми и гърлото. Едва успявах да го следвам. Преметнатата на гърба ми раница ужасно натежа. Шигеко и Ясуко също с големи усилия, изглежда, носеха своите.

— Извинявай, Ноджима — най-сетне се реших да се обадя аз, — но ние трябва да се откажем.

Ноджима спря.

— Много съжалявам, че така се получи — той изглеждаше съвсем объркан. — Толкова съм виновен, че и вас повлякох в тая суматоха. Но кой да предположи, кой да предположи?

— Моля ви се, моля ви се — рече Шигеко. — Бъдете здрав, г-н Ноджима.

— В такъв случай няма защо повече да стърча тук. По-добре е да вървя. Бъдете здрави. Сбогом.

Ноджима вдигна ръка, докосна бегло капишона си за поздрав, после рязко се обърна и забърза напред. Получи се много лошо, че се разделихме при такива обстоятелства с него, който имаше славата на най-образован и най-добре информиран човек в квартала ни. Освен това Ноджима бе горд човек и винаги служеше за пример на другите със своето отношение към хората и с прословутата си предвидливост.

Жажда изгаряше гърлото ми, затова измъкнах от раницата бутилка с вода и пих направо от нея. Щом Ноджима се изгуби от погледа ми, аз отново метнах раницата на гърба си. Щеше ми се да разбера настроението на Шигеко, затова рекох:

— Въпреки всичко трябва да сме благодарни на Ноджима, че ни накара да тръгнем с него. Ползата от цялата работа е, че поне взехме определено решение.

И действително, пламъците на пожарите бързо поглъщаха един след друг кварталите на града и да оставаме в Хирошима бе съвсем неразумно. Непременно трябваше поне за известно време да намерим някакво убежище.

Почти всички стъкла на сградата, в която се намираше транспортната кантора в Уджина, бяха изпочупени. Шефът на кантората, Сугимура, се опита да разбере нещо от мен за състоянието на текстилната фабрика във Фуруичи, но аз му обясних, че и самият нищо не зная, защото се бях върнал от средата на пътя. Не можех да кажа и нищо по-определено за това, какво всъщност ставаше в Хирошима. Когато му разказах, че Мияджи видял с очите си как главната кула на хирошимския замък се вдигнала във въздуха и отлетяла на повече от сто метра, Сугимура възкликна: „Не може да бъде!“, и тежко въздъхна. Аз му предадох писмено съобщение от директора на фабриката във Фуруичи и получих срещу него разписка. После, вече устно, му съобщих някои секретни новини.

Сугимура бе така любезен да ни нахрани и тримата до насита — оризови топки от току-що сварен ориз, маринована ряпа и сварени в подсладен соев сос зеленчуци. Угощението беше царско. Когато се нахранихме, ние от сърце му благодарихме, напуснахме кантората и се отправихме обратно, като следвахме линията на трамвая.

Потокът от ранени не секваше. За разлика от сутринта обаче тежко ранените бяха станали много повече. Сред тях особено впечатление правеше един мъж, костта на рамото на който бе

щръкнала, напълно оголена от месото. Друг един се опираше на бамбукова пръчка като на патерица и подскачаше на един крак, тъй като другият му бе присвит с шина на две. На парче от врата мъж и жена носеха потънало в кръв мъртво детенце. От главата, лицето и ръцете на застанала край пътя жена се стичаше кръв и тя изглеждаше като заляна с яркочервена боя. Белееха само очите и зъбите ѝ.

Когато минавахме покрай ранените, Ясуко се втрещаваше в тях и току им викаше: „Чичо, погледни тая жена“, „Лельо, виж този човек.“ Трябваше на няколко пъти да ѝ повторя, че не сме на представление. Не можехме с нищо да помогнем на докараните до такова окаяно състояние ранени, освен да ги отминем с максимално спокойствие и забити в земята погледи.

Добрахме се до моста Миюки. От нашия квартал не беше останала нито една къща. По земята лазеше пушек. Вятърът го носеше на изток. Сега напълно осъзнахме колко добре бяхме направили, че отидохме до Уджина. Всичко наоколо се бе така напекло, че трудно се дишаше. Най-напред прекосихме напреко университетското игрище, после минахме по едно малко безименно мостче и пресякохме зеленчуковите градини, за да излезем от задната страна на нашата къща — на нашата бивша къща. Шигеко и Ясуко вървяха мълчаливо след мен.

От къщата не беше останало нищо. И само в далечината, през гъстата пелена от черен дим, се виждаше малката горичка от камфорови дървета. Дори и сега те бяха зелени и разкошни. Единственото нещо, което стърчеше между нас и горичката, беше самотната плачеща върба. Клоните ѝ унило висяха надолу и приличаха на черни жици.

Отдалечихме се от мястото, но аз все обръщах глава назад. Трябва да се бях обърнал не по-малко от седем-осем пъти.

Плодовете на дърветата висяха безжизнени по клоните. Силната топлина ги бе просто опекла. Горната половина на един телефонен стълб бе изгоряла и сега от него високо нагоре се издигаше стълб дим. Човек имате чувството, че това е някаква току-що загасена гигантска свещ. От време на време, когато лъхваше горещият повей на вятъра, огънят издаваше тихо съскане, а почернелите дървета и малката купчина развалини, които бяха останали от нашата къща, изпускаше

мигом ярки червени пламъчета. После се издигаше и облак дим, но вятърът бързо го разсейваше.

— Лельо, а къде ще спим нощес? — плахо попита Ясуко.

Шигеко не отвърна нищо.

— Единствената възможност е да отидем във фабриката — рекох аз. — Не успеем ли обаче да се доберем дотам, ще трябва да прекараме нощта на брега на реката. Друг изход няма.

Пресякохме пепелищата и стигнахме до реката. Тръгнахме нагоре по течението. Близко до основното училище „Сенда“ видяхме да лежи на брега един кон. Краката му бяха опънати, почернелият му и неестествено подут корем на моменти се издигаше, а после отново мъчително се спускаше. Той още дишаше — късо, рязко дихание, което подсказваше, че в него все още тлеят последни искрици живот. В двора на училището намерихме кофа с вода. Дойде ми наум да намокрим в нея кърпите си и да ги омотаем около носа и устата, за да не се задушим от дима.

Обмислих добре кой е най-краткият път към Фуруичи и поведох двете жени. Тръгнахме по централната улица от моста Хиджияма към моста Сагино. От време на време вятърът разсейваше дима и тогава от двете страни на улицата се показваха високите бетонни сгради. От прозорците на едната им страна излизаха кълба черен пушек. Но щом вятърът сменеше посоката си, дим започваха да бълват дупките на прозорците от противоположната им страна. Някои от зданията все още горяха. Всеки мощен повей на вятъра разпъждаше дима и тогава се виждаше цялата улица, по която тук-таме се мяркаха неясните очертания на човешки фигури. Но после плътната пелена черен дим отново ни обгръщаше и ние се принуждавахме да закриваме устата и носа си с мокрите кърпи. Преди да успеем да изминем и половин километър, кърпите съвсем изсъхнаха.

Димът ни пречеше да виждаме и да вървим беше много опасно. Можехме да се натъкнем на догарящи предмети и тежко да се нараним. Аз току спирах и давах знак на Шигеко и Ясуко да не мърдат от местата си. Изчаквахме да се поразсее димът и чак тогава тръгвахме отново. Ние тримата май повече стояхме, отколкото вървахме.

Изведнъж Ясуко се спъна в нещо, падна и нададе болезнен вик. А когато димът за миг изчезна, стана ясно, че тя се е препънала в трупа на жена, притиснала до гърдите си бебе. Реших да вървя най-отпред и

внимателно да се вирам във всеки тъмен предмет по пътя. Въпреки всичко на няколко пъти се натъквахме на трупове, падахме, а ръцете ни потъваха в мекия разтопен асфалт. Веднъж дори кракът ми настъпи полуизгоряло човешко тяло. Костите му изпукаха глухо и се разлетяха настрана. Аз замръзнах от ужас.

Беше много трудно да се върви, защото краката ни потъваха в размекналия се асфалт. Наложих се на няколко пъти да пристягам връзките на обувките си, за да мога по-лесно да ги измъквам. Но много скоро те пак започваха да се изхлузват от краката ми и аз трябваше отново да повтарям цялата процедура. А колко много ценно време губех за това.

Вятърът постепенно стихна и димът престана да се движи. Това още повече затрудни дишането. Може би беше прекалено безразсъдство от моя страна, че се бях решил да повлека след себе си Шигеко и Ясуко. И то в такава убийствена жегата. Още повече че се съмнявах, дали ще се измъкнем живи от този ад. Слабо ме обнадеждаваше само това, че от противоположната посока към нас вървяха, макар и много рядко, хора. Искях да изведа жива оттук поне Ясуко. Аз я бях докарал в Хирошима с едничката мисъл да я отърва от мобилизация. И сега за нея носех по-голяма отговорност, отколкото за жена си. На едно място спряхме, заслепени от дима. Едва дишахме. Ако вятърът не сменеше след миг посоката си, можехме като нищо да се задушим. Ясуко нададе остър писък. Принудих се да ѝ изкрещя: „Не мърдай от мястото си! Направиш ли и крачка, ще се строполиш в огъня. Напред е ад! Не мърдай или жива ще се опечеш!“

На моста Сагино димът не беше толкова гъст, защото северните райони на града бяха изгорели по-рано от останалите. Вдясно от нас едва-едва прозираха бледите очертания на планината Футаба. Облакът медуза бе изчезнал.

— Спасени сме! — извиках на жените с намерението да им вдъхна бодрост. — Ще живеем! Ще останем живи!

Двете обаче бяха прекалено изтощени, за да отговорят. Очите им се бяха зачервили и приличаха на малки езерца от кръв. Не можехме и да мислим за почивка и аз отново ги поведох напред.

Около нас се стелеше необятно пепелище. Тук-таме все още тлееха догарящи главни и от тях във въздуха лениво се издигаха стълбове пушек. Пожари продължаваха да бушуват в североизточния

край на града, около Йокогава. Високо в небето се издигаха черни кълба дим.

От храма Хакушима бе останала само каменната му стена. Камфоровите дървета в двора на храма Кокутайджи бяха повалени на земята с щръкнали нагоре корени. Мощните им стволоче бяха съвсем овъглени, но все още не бяха загубили формата си. Всичките дъсчици от мемориала на самурая Ако бяха изпадали и то, кой знае защо, с обратната си страна на юг. Гробовете на видната хирошимска фамилия Асано бяха разхвърляни по земята в най-различни посоки. За камфоровите дървета бях чувал, че са повече от стогодишни. Но в този ден съдбата бе казала последната си дума.

И тук асфалтът лепнеше и ни пречеше да вървим. Оловната обвивка на електрическите кабели се бе стопила и покапала на едри сребристи капки по земята. Железните стълбове на трамвайните жици се бяха силно наклонили настрани и от тях висяха скъсаните и преплетени жици. Боях се да се приближа до тях. Ами ако все още имаше ток?

Край пътя в този район трупове бяха много по-малко на брой. Те лежаха в най-различни пози и все пак повечето — да кажем осемдесет процента от тях — бяха проснати на земята по очи. Изключение правеха само телата на мъж и жена на трамвайната спирка Хакушима. Коленете и на двамата бяха присвити, а ръцете им прострени настрани. Трупове бяха голи и напълно овъглени и тънеха в локви от изпражнения. Не бях и сънувал подобна сцена. Коса по главите им нямаше и само по контурите на двете тела — по гърдите преди всичко — можеше да се разбере кой е мъж и кой жена. Как ли ги бе връхлетяла подобна гротескна смърт? Този въпрос още дълго време продължи да измъчва съзнанието ми. Ясуко и Шигеко отминаха телата, без дори и да хвърлят поглед към тях.

По пътя си видяхме още трупове, още много трупове. Изтерзани от жегата и задавени от дима, хората се бяха хвърлили по очи, за да посрещнат така смъртта. Разбрах това от собствен опит. Нима преди малко и ние самите не бяхме на ръба на подобна участ!

СЕДМА ГЛАВА

Дойде и юни. Шигемацу продължаваше да преписва своя „Дневник на атомната бомба“. Месецът бе пълен с празници. Вече бе отминал денят, в който се правеше помен за душите на погубените насекоми. На единадесети се празнуваше тържествено разсаждането на ориза, на четиринадесети, по стария лунен календар, бе празникът на ирисите, на петнадесети — празникът на водните духове, а на двадесети — празникът на рязането на бамбука. Тези многочислени скромни тържества само доказваха, че макар и затънали в бедност, селяните в миналото са умеели да ценят своя живот, своето ежедневие. Шигемацу преписваше ли преписваше и докато ужасите от онзи страшен ден оживяваха в съзнанието му, дълбоко в душата си той все по-силно усещаше, че макар и привидно толкова незначителни, селските празници трябваше да се обичат и ценят.

* * *

Стигнахме до трамвайната спирка в Камия-чо. Тук, на това място, линиите се пресичаха и сега над тях висяха преплетени множество кабели и жици. Изпитвах смъртен страх, че тук-таме по тях все още тече ток, и непрекъснато очаквах от края на някоя да се изсипят зловещи синкавобели искри. Малкото бежанци, които срещяхме по пътя, изглежда се опасяваха от същото, защото внимателно лазеха, когато минаваха под тях.

Искаше ми се да тръгнем наляво през моста Аиои и да стигнем до Сакан-чо, но това се оказа невъзможно, защото пепелищата излъчваха непоносима горещина. Преминахме от дясната страна, но в този момент вълна от нажежен въздух врхлетя върху нас, и то с такава сила, която би разколебала и най-големия смелчага. Това ни накара да се отдръпнем назад. Но тъкмо се приближихме до голяма тухлена

сграда, когато някъде от горните етажи се понесе с фучене надолу горяща рамка на прозорец.

Единственото, което ни оставаше, бе да тръгнем по средата на пътя под застрашително провисналите жици. Те бяха прекъснати на разни места и изглеждаше почти невероятно по тях да тече ток, но самият факт, че се пресичаха и допираха една до друга, не можеше да не събуди в човешката душа страх от незначайната сила на електричеството. Под една висяща жица лежаха овъглените трупове на един мъж и две жени. И ние бяхме трима. Като тях...

— Вървете след мен под жиците — викнах на Шигеко и Ясуко. — Каквото и да става, гледайте да не се докосвате до тях. Аз ще ги разчиствам от пътя. Ясно ли е? Ако ме хване ток, не пипайте нищо, освен дрехите ми. Дръжте ме за панталоните и ме издърпайте назад. — Последвах примера на другите бежанци и започнах да отмествам настрани увисналите жици, като използвах за това една пръчка. От време на време се налагаше да се навеждаме ниско, а дори и да лазим.

— Ей, слушайте — обърнах се назад и пак извиках на жените. — Намотайте кърпи на лявата си ръка! Вижте другите! Тъкмо да не се ожулите, като лазите.

Дълго се провирахме под застрашително надвесилата се над нас опасност, докато най-сетне се измъкнахме на открито, изправихме се и се взряхме един в друг. На Шигеко й нямаше нищо, но Ясуко, която бе намотала хлабаво кърпата около ръката си, се бе ожулила болезнено.

Шигеко приседна на един крайпътен камък, намаза раната ѝ с ментолова паста и я превърза. В този момент аз изведнъж забелязах, че се намираме точно пред вратата на къщата на г-н Омуро.

— Я почакайте малко. Този тук камък е от градината на господин Омуро, сигурен съм.

Омуро бяха стар род. Чувал бях дори, че родословното им дърво води началото си от периода Едо^[1]. Сегашният глава на семейството, г-н Омуро, се занимаваше с химически изследвания във връзка с точенето на коприна. Той бе любител и на калиграфията, живописата, имаше колекция от произведения на изкуството. Самият аз в последно време бях идвал няколко пъти в дома му за съвет по проблеми, свързани с текстилното производство. Омуро бе богат човек, притежател на три тъкачни фабрики. Къщата му бе голяма и импозантна с разкошна старовремска градина. На мястото на този

чуден дом и там, където преди имаше няколко пристройки, сега се извисяваха купчини боклук и изпочупени тухли и керемиди. А камъкът, на който сега седеше Шигеко, по-рано наистина беше в градината до самата ограда. Камъкът си е камък, но дори и неговата повърхност бе обгоряла.

— Това е гранит — рекох аз. — Покрит беше отгоре с мъх.

— Как мислиш, дали цялото семейство е загинало? — попита тихо Шигеко.

Не отговорих. Гледката бе наистина потресаваща. На мястото на красивия кладенец имаше голяма кална локва, а в подножието на малкото изкуствено хълмче лежаха овъглените стволоче на три големи бора. До най-дебелия от трите самотно стърчеше квадратна каменна колона. Интересно как се бе задържала тя. Г-н Омуро ми бе разказвал веднъж, че колоната била забита от някого от неговите прадеди. Тя бе висока близо три метра и вместо обичайния надпис върху нея бе издълбан йероглифът „блян“. Оригиналът бил изписан от някакъв високопоставен свещеник и в стари времена бил ценен като много елегантен и изящен. Но сега не бе останал и помен от изтънчените му линии.

Шигеко и Ясуко бяха смъртно бледи. Усещах, че гърлото ми е пресъхнало до болка, а в края на едното ми око се бе появил странен тик.

Стигнахме до входа на западния учебен плац. Тревата по насипа на реката бе изгорена и земята се зъбеше черна и опустошена. Дърветата чернееха. Те стърчаха прави с клони по тях, но без нито едно листенце. Щабът на дивизията, Временната военна болница, храмът Гококу, главната кула на хирошимския замък — всичко това бе изчезнало безследно.

Започнах да усещам силна болка в очите. Не се решавах да спра, затова се принудих да ги масажирам в движение. Почувствувах странно парене. Те бяха пълни сякаш с песъчинки. Шигеко и Ясуко вървяха малко по-бодро. Двете разговаряха за облака — медуза — за големината, формата и цвета му, за огромния му крак и за това, в каква посока се е движел. Реших, че болката в очите ми е от нахлулата в главата ми кръв, затова помолих Ясуко да ми помогне и да откъсне три косъма от тила ми. Така се прави, когато на дете му тече кръв от носа. Почувствувах известно облекчение.

Западният плац се бе превърнал в необятна пясъчна пустош. Това ми напомни за безкрайната пустиня, която бях видял във филма „Мароко“. Макар и на кино, оная пустиня излъчваше сякаш мирис на пясък, тя бе съвсем безлюдна и по безбрежната ѝ повърхност нямаше и следа от човешки крак. Пясъчната пустош на плаца обаче бе съвсем различна. Горещото ѝ дихание разнасяше лютив а миризма на пушек, по посока на хълмовете се точеха безброй човешки дири. Изглежда бе валяло. Пясъкът бе много ситен и в него ясно личаха дупчици с големината на едри бобени зърна. Горедолу също толкова големи бяха и черните петънца по разхвърляните наоколо вестници. Черният дъжд се бе излял и в този район. Кракът на облака — медуза ще да е бил наистина дъждовен порой, но можех ли да си представя, че капките му са чак толкова големи.

В западния край на плаца се натъкнахме на множество някакви особени черни топки, разпилени в пясъка. Нямах никаква представа от какво се бяха образували, но когато пристъпих малко по-близо, разбрах, че са навили се на кълбо ламаринени листове. Навярно мощната въздушна вълна ги бе издигнала високо в небето, където се бяха разтопили от страшната горещина, а после вятърът ги бе оформил на топки. Бяха с много правилна форма, като топки от ориз. Предположих, че лудо са се въртели в пламъците на огнения водовъртеж и преди да паднат на земята, са танцували като зловещи снаряди из въздуха.

Хвърлих назад поглед към пясъчната пустош. Към хълмовете забързано крачеше самотна човешка фигура. Бе някакво момче. Вървеше по долни гащи, коремът му бе съвсем разголен, а ризата му плющеше на вятъра. Момчето махна с ръка и ни извика, после се обърна и продължи пътя си. Така и не схванах какъв беше този негов жест.

Вървахме все така на север. На брега до храма Гококу стоеше на пост часови. Приближихме се до него и чак тогава разбрахме, че е мъртъв. Подпрян бе на насипа, а очите му зееха широко отворени. Нашивките на яката му показваха, че е обикновен редник, макар да беше около тридесет и седем-осем годишен. Изразът на лицето му обаче излъчваше достойнство.

— Прилича ми на тръбача от оная история — обади се Шигеко.

— Чуваш ли се какво говориш? — подвикнах й строго аз, макар че и на мен фигурата на войника ми напомни за смелия тръбач от японо-китайската война, когото бяха намерили мъртъв, с тръба на уста.

Наблизо бе мястото, където бе избухнала бомбата. На запад от хирошимския замък видяхме още един мъртвец — подпрян на камък юноша. Той бе на колело, а в ръка държеше дървена кутия. Смъртта го бе покосила точно когато бе разнасял на клиентите храна от ресторанта.

По време на тренировки ни учеха, че когато пада бомба, човек трябва дълбоко да поеме дъх. Бяха ли вдишали дълбоко редникът и юношата в момента на взрива? Колкото до дишането, не можех да си го обясня физиологически, защото според мен, ако дробовете са пълни до краен предел с въздух, взривът упражнява огромно налягане върху тях и човек свършва за секунди.

Приседнахме на насипа да поотдъхнем. В този момент чух един познат глас да ме вика. Беше сержантът от полицията Сусуму Сато — мой стар приятел.

— Здравей — отвърнах на поздрава му аз.

Сато веднага забеляза раната на бузата ми.

От него разбрах, че началникът на Областното управление на Чугоку г-н Оцука не успял навреме да избяга и загинал в къщата си. Нямах и представа, че Сато е преместен от полицията в Областното управление на Чугоку, нито пък че съществува учреждение с подобно название. Каква небрежност от моя страна! Пак от него за пръв път чух, че напоследък атаките на врага станали особено яростни. Точно затова било взето решението Япония да се приготи за сражения на собствена територия. Учредени били местни управленчески органи, нещо като самостоятелни временни правителства, с цел да бъде продължена борбата във всеки район поотделно, в случай че вражеските сили успеят да разкъсат страната на части. Точно затова в училищата и фабриките в района на Хирошима били складирани боеприпаси и всичко останало, необходимо за бой.

— Сега разбирам какво означава лозунгът, че войната едва сега започва — рекох аз.

— Да, идеята е да се следва установената преди повече от половин век политика за укрепване на мощта на Япония и създаване на непобедима във военно отношение силна нация. Не сме ние с теб тези,

които можем да оспорваме верността ѝ, нито пък да мислим, че това е един вид трагичен финал. Ние сме се родили, за да вярваме и приемаме всичко това. Такава ни е съдбата...

Оказа се, че Областното управление, което бе отговорно за съдбата на целия район Чугоку, се бе разположило в сградата на хирошимската академия за наука и изкуство и под неговото крило се намираха всичките пет префектури на Чугоку. Началникът на управлението — Исей Оцука — произхождал от стар самурайски род. По време на взрива той си бил вкъщи, т.е. в официалната резиденция на управлението. Къщата му се срутила и той бил погребан жив под развалините. Жена му с огромни усилия успяла да излази навън. Преди да се измъкне, тя седяла до премазания си мъж и не искала в никакъв случай да го изостави, но той ѝ казал, че краят му е близко и поне тя е длъжна да се спаси, и то без да губи ценно време. Пожарите били вече съвсем наблизко, затова жената разбрала, че единственото нещо, което ѝ оставало, било да избяга навън.

— Така че всъщност нашият шеф е бил кремиран направо вкъщи. Отвратителна работа! — рече Сато. — И аз самият не можех да реша накъде да побягна от пламъците. — Очите му се напълниха със сълзи. Той винаги разговаряше с хората весело, а лицето му бе ведро и открито, но днес то беше мрачно и потъмняло, с хлътнали кървясали очи.

Средната част на моста Мисаса липсваше. Промених плана си и тримата се спуснахме по брега, надолу по течението. Бях решил да се прехвърлим на отсрещната страна на реката по моста Аиои. Вдясно от нас, долу до самата вода, се въргаляха купчини мъртвци. Течението на реката бавно влачеше редици от труповете. От време на време някой от тях се заплиташе в корените на крайбрежните върби, течението го люшваше и лицето на удавения се подаваше над повърхността на водата. Други пък попадаха във водовъртеж и се показваше ту долната, ту горната част на телата им. Един труп се спря в корените на върба. Ръцете му стърчаха така странно над водата, сякаш той искаше да се хване за клоните на дървото и да се измъкне на брега. Човек просто оставаше с впечатлението, че това не е мъртвец, а живо същество.

Още отдалече съзряхме проснатото напреко на пътеката тяло на жена. Изведнъж Ясуко, която вървеше малко по-напред от нас, притича разплакана. Приближихме се до трупа на жената и заварихме до него

тригодишно момиченце, още бебе. То бе раздърпало роклята на майка си и си играеше с гърдите ѝ. Щом ни зърна, детето здраво ги стисна и се втрени уплашено в нас.

Нима можехме да направим нещо за него? Нищо, освен да си зададем този въпрос. За да не стресна малката нещастна душа, аз внимателно прескочих краката на мъртвата и почти тичешком се понесох напред. Изминахме само около десетина метра и отново се натъкнахме на трупове. Това бяха четири-пет жени, които лежаха само по комбинезони. Сред групата седеше на колене малко, около пет-шест годишно момченце. То изглеждаше като притиснато от всички страни от мъртвите.

— Хайде, хайде — викнах на Шигеко и Ясуко и започнах да им махам с две ръце. Те бяха поизостанали и сега не смееха да се приближат. — По-смело, по-смело! Прескочете ги колкото се може по-спокойно.

Двете така и направиха и ние продължихме напред.

В началото на моста Аиои на самата трамвайна линия бе застанала каруца с впрегнат вол. Животното бе мъртво, а товарът от каруцата разграбен.

И тук течението влачеше надолу едно след друго мъртви тела. Беше ужасно да гледаш как те се удрят в каменните подпори на моста и се въртят по повърхността на водата. Точно на средата на моста, където парапетът образуваше висока арка, лежеше трупът на юноша чужденец. Той бе стиснал с две ръце русата си глава и бе застинал в тази поза.

Пожарите бяха помели всичко в района на Сакан-чо и Сорадза-чо. Мъртвите се въргалиха в най-различни положения, навред се белееха кости. Едно тяло бе изгоряло от кръста нагоре, от друго, превърнато в скелет, бе останала само ръка и крак. Трето лежеше с изгорели от колената надолу крака. Във въздуха се разнасяше непоносима воня. Да се спасим от нея обаче не можехме.

В Тера-мачи, кварталът на храмовете, не бе оцелял нито един храм. Наоколо имаше само порутени и натрошени на парчета глинени стени и разцепени вековни дървета със зейнали хралупи. Не бе пощаден дори и филиалът на храма Хонганджи, който се славеше като най-голям в този район на града. От него не бе останала и следа. От тлеещите въглени се издигаше пушек и зловещо пъплеше над

разрушените стени. После той се понасяше ниско над самата повърхност на водата и се разсейваше чак на отсрещния бряг.

На другата страна на моста Йокогава все още бушуваха пожари. Раздухвани от вятъра, пламъците се виеха нагоре и ближеха небето. Отсреща гореше целият район. Да се стигне дотам бе немислимо.

Пътят ни се оказа блокиран. По моста Аиои не можеше да се върви. Железните подпорни греди, които образуваха дъгообразни арки, се бяха съвсем обезцветили, и то на височина около четири метра от повърхността на водата. На тревата под моста, точно до една стъпила на брега негова колона, стоеше кон. Гърбът и главата му бяха страшно изгорени. Конят отчаяно се тресеше и сякаш всеки момент щеше да рухне на земята. Близо до краката му лежеше простряно по очи мъртво тяло. Горната му част се бе превърнала в пепел, а долната бе по чудо оцеляла. Бе облечена в бричове и ботуши със златни шпори. Това трябваше да бяха останките на ездача, вероятно офицер. Само офицери можеха да носят златни шпори. Представях си цялата сцена: офицерът се втурва в конюшната, мята се без седло на гърба на коня и излита в галоп навън... Този кон е неговият любимец. Макар сега той да се крепеше със сетни сили на краката си, конят отново сякаш копнееше — може би това бе само плод на собственото ми въображение — за бегъл знак от мъжа с шпорите. Колко ли нетърпима бе болката, която изпитваше бедното животно! Лъчите на слънцето безжалостно пронизваха изгорялата му плът, но то продължаваше да стои право. А колко ли пък голяма трябваше да бе любовта му към ездача! Мислех за това, без да изпитвам и капчица жалост. Почувствувах само тръпка на ужас.

Единственият ни изход бе да вървим по реката. До самия бряг имаше затревени плитчини, но в повечето случаи те бяха на доста голямо разстояние една от друга, така че ние не можехме да вървим все по сухо. Нагазихме във водата и тръгнахме срещу течението. На най-дълбоките места водата стигаше едва до коленете ни. Минахме покрай района Хиросе Китамачи или поне близо до него. Но можеше ли да разбере човек къде се намира сред тия безумни развалини? На много места до брега реката бе пресъхнала и поемехме ли по пясъчните островчета, от обувките ни се стичаше вода и те джвакаха. Но веднага, щом те изсъхнеха, и вървенето ставаше малко по-приятно, в тях пак

влизаше пясък, който така жулеше краката, че всяка крачка се превръщаше в болезнено изпитание.

Решихме, че е по-добре да газим във водата. На тясно каменисто място съвсем до водата един мъж бе легнал по корем с широко разперени настрани ръце и пиеше. Рекохме да последваме примера му, но когато се приближихме до него, стана ясно, че той не пие вода, а е просто мъртъв.

— Дали водата в реката е отровна? — попита Ясуко. Впрочем, тя изрече гласно въпроса, който вълнуваше и мен.

— Дявол знае — отвърнах аз и пак поех напред. — По-добре е все пак да не рискуваме да пием.

Въздухът ставаше все по-чист. Димът от пожарите не стигаше чак дотук. Вдясно от нас се ширнаха оризови полета. Ние се покатерихме по останките от крайбрежната глинена стена и излязохме на брега.

Тръгнахме през полетата. Вървахме все по синорите между тях в посока към опъналата се напред в далечината железопътна линия. Тук-таме, разпилени из оризовите ниви, лежаха труповете на ученици и ученички. Взривът на бомбата изглежда ги бе стреснал и те бяха побягнали панически в различни посоки. Наоколо се въргаляха и телата на възрастни. Един лежеше на самата пътека с мокри отпред дрехи. Той изглежда бе пил до пръсване вода от оризището, а после или му бе приляло, или не бе намерил сили да се изправи на крака и бе издъхнал на мястото, на което бе спрял да пие.

Прескочихме трупа и продължихме напред, като свивахме ту наляво, ту надясно. Следвахме неотклонно пътеката между оризищата, която в края на краищата ни отведе в една бамбукова горичка. Тук вероятно бяха съвсем наскоро събирали бамбукови филизи, защото дърветата изглеждаха старателно окастрени. Най-сетне се оказахме в прегръдките на хладна сянка от листа, затова, без да промълвим нито дума, и тримата се отпуснахме на земята.

Разкопчах санитарната си чанта, свалих от главата си ватираната качулка, събух обувките си и се изтегнах по гръб. Тялото ми сякаш изведнъж се разтвори във въздуха и преди да успея да си дам сметка за това, потънах в дълбок тежък сън.

Събудих се внезапно. Нямах представа колко дълго бях спал. Събудила ме бе всъщност непоносимата жажда, която болезнено

режеше гърлото ми. Шигеко и Ясуко бяха турили ръце под главите си и дълбоко спяха. Аз се плъзнах по корем към раницата на жена си и измъкнах от нея двулитрова бутилка с вода. Пих лакомо. Какъв еликсир! Не бях и предполагал, че водата е такава прелест. В екстаза ми имаше и известна гордост. Мисля, че пресуших около два децилитра от шишето.

Шигеко и Ясуко също отвориха очи. Слънцето вече клонеше на запад. Шигеко пое мълчаливо бутилката от ръката ми, надигна я с две ръце и трескаво започна да пие от нея. Тя май изпи още два децилитра. После пак, без да продума, подаде шишето на Ясуко. На свой ред момичето го надигна с две ръце. След всяка глътка то правеше малка пауза, но отпиеше ли, към дъното на бутилката пробягваха мехурчета и остатъкът от водата бързо намаляваше. И точно когато си помислих колко хубаво би било Ясуко все пак да остави малко, тя откъсна шишето от устните си. В него остана вода колкото за една чаша.

Шигеко измъкна от раницата си няколко краставици, единственото, което бе успяла да вземе със себе си. После отвори пакетче със сол. Краставиците бяха почернели, а от единия край се бяха съвсем обезцветили.

— Къде ги купи? — попитах Шигеко.

— Донесе ни ги тази сутрин г-жа Мураками от Мидори-чо. Рано същата сутрин г-жа Мураками бе донесла вкъщи три краставици и няколко от онези дребни изсушени рибки, които обикновено слагаме за аромат в супата. Преди време пък Шигеко ѝ бе дала домати. Бяха ни ги изпратили от село нейните близки. Оказа се, че Шигеко натопила краставиците в кофа с вода край малкото езерце в нашата градина, а блесналата ведно с взрива ослепителна светлина ги бе обезцветила.

— Много странна работа — рекох аз. — Когато се върнах от университетското игрище вкъщи, направи ми впечатление, че гъсениците бяха нападнали листата на азалиите и най-спокойно ги унищожаваха. Излиза значи, че краставиците са изгорели, а на гъсениците абсолютно нищо им няма. Странно наистина!

Посолих краставицата си и започнах да хрупам, но този въпрос така и не излизаше от главата ми. Беше очевидно, че някаква физическа реакция се бе получила на повърхността на водата с кофата. Може би топлината и ярката светлина бяха рефлектирали във вътрешността на кофата и бяха увеличили двойно силата си? Отишъл

бях до езерцето, за да потопя в него мрежата против комари. Точно тогава забелязах, че гъсениците бяха нападнали листата на азалиите и трескаво ги унищожаваша. Аз взех, че разклатих храста, и гъсениците изпопадаха. Успях само да се обърна и да взема тухла, с помощта на която да потопя мрежата, а през това време гадините бяха отново впили лепкавите си телца в листата и ги ядяха с настървение. Забелязах, че нито листата и пъпките на азалиите, нито пък гъсениците бяха променили цвета си. В такъв случай излизаше, че от допира на топлината и светлината до метал се получава някаква химическа промяна. Имаше и друга възможност — гъсениците и азалиите да са били по време на взрива защитени по някакъв начин от къщата или от друго нещо и това да ги е спасило. Защото даже оризът от нивите, през които минахме, изглеждаше засегнат от ярката светлина на дяволското огнено кълбо. Не ще и съмнение, че до следващата сутрин стръковете му непременно щяха да почернеят.

Изплакнах кърпата си в потока на края на горичката и избърсах с нея дясната си буза и врата. После няколко пъти изплакнах кърпата във водата. Плакнех и изстисквах, плакнех и изстисквах, като повтарях тази привидно толкова лишена от смисъл операция. Имах чувството, че да плакна и изстисквам кърпата си бе единственото нещо, което имах пълната свобода да правя в този момент. Лявата ми буза пареше. Или може би болеше, не знам. По потока се носеха сребристи рибки. Отстрани бе разперил перата си голям репей. Тук е сянка, сякаш говореше той, тук е безопасно...

От вътрешността на горичката се издигна нагоре стълб синкав дим. Реших да проверя какво става там и надзърнах през клоните на дърветата. Група бежанци си бяха направили малка колиба и сега си готвеха нещо на стъкнатия огън. Пожарите ги бяха пропъдили изглежда от домовете им и хората се канеха да прекарат тук на открито нощта.

Наострих уши, за да доловя разговора им. Те разправяха, че всички къщи покрай шосето, което извеждаше извън града, са затворили яко вратите и прозорците си. Никой не искал да пуска у дома си бежанци. В един галантериен магазин на отсамната страна на гара Митаки по линията за Кабе собственикът намерил трупа на жена. Тя се била вмъкнала незабелязана от никого в един от складовете и издъхнала там. Собственикът извлякъл мъртвото тяло навън и за свой

ужас видял, че жената е облечена в едно от най-хубавите летни кимона на дъщеря му. Разярен, той понечил да го смъкне от гърба ѝ, но що да види — отдолу жената била съвършено гола. Може би в този си вид тя бе изскочила от къщи и извървяла цялото разстояние до галантерийния магазин. А сванът ѝ на млада жена я бе накарал, преди да потърси вода и храна, да намери нещо, с което да прикрие срамната си голота. Бежанците се питаха един друг, дали врагът ще да пусне бомби като днешната и над други градове на страната, чудеха се защо бездействуват оръдията на военните кораби и на зенитната артилерия, изказваха опасения, че може да избухне гражданска война...

Промъкнах се внимателно между дърветата и се върнах при Шигеко и Ясуко. Подвикнах им да стават и да тръгваме. В пръстите на краката си усещах нетърпима болка. Подканих още няколко пъти двете жени, но те дори не отвърнаха. Бяха съвсем капнали от умора.

— Тогава тръгвам сам. Правете каквото искате — викнах сърдито аз.

При тези мои думи Шигеко и Ясуко най-сетне се размърдаха и бавно се изправиха на крака. Вървах, но болката в пръстите на краката ми ставаше все по-остра. Тя ме принуждаваше направо да подскачам. Двете жени също се оплакваха, че ги болят краката. Този ден бях извървял почти седемнадесет километра, жена ми — не по-малко от десет, а Ясуко — около осем. Ние крачехме и в движение ядохме препечен ориз. Шигеко носеше в ръце пълна платнена торбичка. Всеки мушваше ръка в нея, измъкваше пълна шепа ориз и лакомо го налапваше. После дълго го хрупахме. Оризът постепенно се превръщаше в захар и приятно сладнеше в устата. Бе далеч по-вкусен от водата и от краставиците. Пък и много по-приятно бе да го ядеш в движение. Сега разбрах защо в далечното минало пътешествениците винаги са си носили препечен ориз за из път. Изпразнихме ли уста, ние отново посягахме към торбичката, измъквахме нова шепа ориз и го налапвахме. Може на външен вид препеченият ориз и да не е чак толкова пикантен, но, все едно, сърцето ми се пълнеше с тиха благодарност към близките на Шигеко, които ни го бяха изпратили от село.

По главното шосе се влачеше поток от бежанци. Излезе, че ония там, в горичката, са били напълно прави, защото всички къщи край пътя бяха със здраво залостени врати и прозорци. Пред портата на една

къща се въргаляше почернял вързоп от изгорели рогозки. Вероятно кибрита им бе драснал някой от миналите тук бежанци.

Вървахме дълго, но къщите около нас оставаха все така глухи и безмълвни. Тук обаче, за разлика от горещото дихание на града, появаше прохладен вятър и леко къдреше повърхността на оризовите ниви. Покрай нас преминаха тичешком няколко свещеника от католическата църква в северна част на Гара Ямамото. Изостанал далеч зад тях се влачеше запъхтян друг един свещеник. Бе човек отдавна прескочил средната възраст. Дойде ми наум, че го бях срещал често във влака за Кабе. Когато ни настигна, свещеникът хвърли поглед към мен и изглежда също ме позна, защото кимна и извика: „Дръжте се!“

Най-сетне стигнахме до Гара Ямамото. Оттук нататък влаковете се движеха. Един стоеше на самата гара. Бе претъпкан до краен предел, но ние все пак успяхме да извоюваме мъничко местенце и за себе си в коридора на един от вагоните. Притискаха ме отвред. Направих опит поне малко да поразширя пространството около себе си и леко побутнах с рамо вързоп, който просто ми пречеше да дишам. Той висеше на гърба на една жена около тридесетте. Стори ми се, че в него има нещо съвсем особено, затова плахо го опипах с ръка. Усетих очертанията на ухо. Във вързоп имаше дете. Почувствах прилив на гняв. Каква жестокост! Нима можеше да се носи така дете? Ами че то щеше направо да се задуши.

— Извинете — обърнах се с възможно най-мек тон към жената пред мен. — Вашето дете ли е това тук?

— Да — едва чуто промълви тя. — Мъртво е.

— О, простете ме — сърцето ми се преобърна. — Не знаех... Извинявайте, че ви блъснах и изобщо...

— Моля ви се — рече любезно жената. — Какво друго може да направи човек в тази тълпа. Жената понамести вързоп на гърба си, сведе глава и се разрида. — Всичко стана по време на взрива. Люлката се счупи, детето отхвъркна и се смачка в стената. После къщата ни пламна. Успях набързо да го увия и да избягам в последния момент. Донесох го на гръб дотук. Искam да стигна до Иимори. Там живеят родителите ми. Ще го погребат в родния си край.

Жената спря да плаче и повече не отвори уста. Аз също нямah сили да продължа да разговарям с нея.

Високо в небето над мрежата от електрически жици летеше хвърчило. Цикадите издаваха пронизителен писък, във водата на езерото с лилиите край пътя шумно пляскаха с криле патици.

Кондукторът обяви, че всеки момент влакът ще потегли и онези, които не бяха могли да се качат и висяха на перона, се развиваха гръмогласно. Влакът потегли рязко напред и спря. После пак потегли и отново спря.

— Какво, по дяволите, става? Тръгваме ли най-сетне, или не? — изрева един глас. Във вагона се понесе ропот. Някакъв мъж започна да държи реч:

— Граждани, сами виждате до каква пълна деградация са стигнали държавните железопътни линии. Ангажирали се да превозват само стоки за черния пазар, те нямат дори елементарно отношение към обикновения пътник...

Но влакът взе, че най-накрая наистина потегли и остатъкът от речта потъна в шумното тракане на колелата.

[1] Едо — 1603–1867 г. — Бел.прев. ↑

ОСМА ГЛАВА

Железопътната линия вървеше успоредно на главното шосе и от прозорците на влака се виждаше потокът от бежанци, които се точеха по него. Всички вървяха по посока към Кабе. Влакът летеше и оставяше след себе си стотици хора, които с неумолима упоритост бавно напредваха. Но ето че изведнъж отпред нещо изтрака и без всякакво предупреждение влакът спря.

— Какво става? — дочу се глас. — Тук не е гара. Нищо чудно, че хората приказват за деградация на държавните железници!

Един мъж на средна възраст скочи решително от вагона, излезе на шосето и като оправи раницата на гърба си, закрачи напред, без дори и да хвърли поглед към влака.

Нямаше изгледи скоро да тръгнем. Седяхме притиснати като сардини и се задушавахме от непоносимата жега.

— Ей, вие, държавни железници — изрева някой от средата на вагона. — Тръгвате ли, или се каните още дълго да клечите тук? Ако не мръднете от мястото си, аз също тръгвам пеша.

После някакъв човек, вероятно самият собственик на гласа, изскочи от прозореца. Не виждах нищо от своето място, но стана ясно, че още трима-четирима души последваха примера му. Не след дълго от вагона слязоха още около десетина души. Благодарение на това ние вътре малко се поразширихме и аз успях да вляза по-навътре. Шигеко и Ясуко се намираха вече някъде към средата на вагона. А жената с мъртвото дете дори и не направи опит да се мръдне от мястото си.

Отвън се разнесе гласът на кондуктора:

— Има повреда. Принудени сме да изчакаме, докато я отстранят. Като чува това, още няколко души се измъкнаха през прозорците. Група хора, които изглежда бяха семейство, пуснаха детето си в ръцете на чакащите отвън, а после и самите те излязоха.

Други се блъскаха към изхода. Резултатът бе много повече място за нас, които не се решавахме да напуснем влака. След като се поразшириха, хората, които до този момент мълчаха, потънали в

мислите си, изведнъж се разбъбриха. Говореха изключително все за бомбата. Всеки си говореше сам за себе си, без да обръща внимание на околните. Разправяха се какви ли не истории и преживявания, и то в такъв безпорядък, че ми е трудно да предам цялата картина на катастрофата. Ще се опитам все пак да преразкажа някои моменти, които особено силно са се запечатали в паметта ми.

До мен отдясно стърчеше мъж на около четиридесет. Ватираната му качулка висеше на гърба му. Тя бе привързана с шнурче отпред на врата. Лицето на мъжа бе наполовина изгоряло и се подаваше месото на бузата. Раната му бе къде-къде по-страшна от моята. Напълно изгорели бяха и веждите му. Тоя човек имаше дълбоко хлътнали очи, толкова дълбоко, че изглежда това ги бе и спасило. Бях вече забелязал, че той се заглежда от време на време в лицето ми. Най-сетне ме попита:

— Къде ви раниха?

— На Гара Йокогава — отвърнах аз.

— Аз пък ида от Фукушима-чо — рече мъжът. — Тъкмо се измъквах от противовъздушното скривалище...

Върнал се бил в скривалището, за да си вземе забравените там цигари и кибрит. Тъкмо подал глава навън и ярка светлина заслепила очите му. После всичко наоколо потънало в непрогледен мрак. Скоро обаче той установил, че все още може да движи ръцете и краката си. Криво-ляво успял опипом да налучка пътя до своята къща. Не можеше да си спомни обаче дали бе вървял, или лазил. Къщата му се оказала напълно разрушена. Случила се била, според него, недалеч от епицентъра на бомбата. Малката му дъщеря, ученичка в отделенията, и жена му се били евакуирали в Кабе. Но по-голямото му момиче, вече гимназистка, се намирала в града. Тя била мобилизирана в трудовия отряд, който същия ден трябвало да събаря къщи в района на Накаджима Хоммачи. Уплашен за съдбата на детето си, мъжът хукнал, но точно на моста Фукушима срещнал свой познат на име Йода. Оня летял от противоположната посока.

— Какво става у вас? — запитал го Йода.

— Къщата е разрушена. Безпокоя се за дъщеря си. Отивам да я търся в Накаджима Хоммачи. Тя е там с отряда.

— Да не си посмял! Всичките момичета са мъртви. Със сигурност го знам. Да не си решил да изтървеш и собствения си шанс

да се спасиш и да се бухнеш с главата надолу в море от пламъци?

— Не, не, трябва да отида — рекъл мъжът и оставил Йода зад гърба си.

Било обаче безсмислено. Накъдето и да погледнел, пред него яростно бушували пожари.

— Назад! Назад! Върни се! — крещял Йода.

Мъжът плюл на всичко и хукнал обратно. Така стигнал до Кой-мачи.

Йода пък по време на взрива се намирал в къщата си в Темма-чо. Видими наранявания по тялото си нямал, но от устата му течала кръв. Мъжът с дълбоко хлътналите очи накарал приятеля си да зине и като погледнал в устата му, видял, че два зъба липсват и дупките обилно кървят. Йода изобщо не си спомнял да се бил удрял и просто не можел да си представи как са паднали зъбите му. Единственото, което му минавало през ума, било, че зъбите му са избити от въздушната вълна. А кръвта пък за нищо на света не искала да спре.

Същият този Йода имал роднини в Кой-мачи. Двамата приятели се отбили в къщата им. Там на бузата на мъжа поставили компрес от рапично масло. Братовчедът на Йода бил с изгорял гръб. Когато паднала бомбата, той се намирал в района Темма-чо. Гърбът на братовчедата бил червен и подпухнал, а кожата се била свлякла и висяла като намаслена хартия.

— Сигурно страхотно боли? — попитал го Йода. Но братовчедът отвърнал, че почти не усеща болка и само когато плътта засъхвала, нещо като че ли започвало да го жили по гърба. Него също намазали с рапично масло. Не знаели какво друго да измислят.

— Не мога да си обясня какво става — рече ми мъжът, — но аз също не изпитвам болка.

Ако раните ни бяха от изгаряне с гореща вода или огън, трябваше тогава поне два-три дена да чувствуваме непоносими болки. Но всъщност онова, което усещахме, бе по-скоро жилене, а не болка. Може би силната горещина бе парализирала нервите под изгорялата кожа, предположих аз. Около нас във влака имаше хора с рани от изгаряния. Тях ги измъчваха силни болки. Раните си обаче те бяха получили не от прякото излъчване на топлина от бомбата, а защото се бяха оказали в един или друг момент сред пожари. (По-късно разбрах,

че силни болки са изпитвали и онези, които са били изгорени от пряката топлина на бомбата.)

Един човек до мен промърмори глухо: „Извинете“, надвеси се през прозореца навън и повърна. После се дръпна назад и тръгна към изхода на вагона. Канеше се изглежда пак да повръща. По това време много от хората имаха диария. Те използваха спиранието на влака и чакаха вън. Може би и онези, които бяха изскочили от прозорците, под предлог, че се канят да вървят пеша, бяха също подгонени от диарията. И аз страдах, но в значително по-слаба форма. Всъщност от сутринта насам атаките ми бяха през около три часа. И мъжът с хлътналите очи бе на моето дъреждане. А Шигеко и Ясуко подобни симптоми изобщо нямаха.

Споделих с мъжа, че вероятно е избухнала епидемия на дизентерия. Той обаче смяташе, че диарията е просто резултат от чудовищния взрив. Според него, ако човек е преял или препил, или пък е поел нещо неподходящо за храносмилателната си система, организъмът мигновено реагира чрез повръщане или диария. Същото се забелязвало и при преумора. Тогава пък от изтощение стомахът отказвал да работи нормално. Мъжът смяташе, че хората страдаха от диария, защото от взрива през кожата на тялото им в тях са проникнали частици, които разстройвали функциите на разните органи и влияели зле върху храносмилането. Соковете в стомаха и червата изхвърляли въпросните частици заедно с поетата преди това храна.

— Знаете ли — рече мъжът с хлътналите очи, — органите на тялото са несъмнено като един гениален механизъм. Затова почувствувате ли признаци за диария, в никакъв случай не бива да се сдържате. В противен случай механизмът може да се развали.

Едно момче отстъпи мястото си на възрастна жена. До този момент тя стоеше до моя събеседник. Момчето беше на години за деветокласник. От благодарност или просто от обикновено любопитство възрастната жена се опита да го заговори, но на него, явно, никак не му се говореше. Тя обаче искаше на всяка цена да разбере какво точно се бе случило с него, когато избухнала бомбата. Беше прекалено настойчива, струва ми се.

Най-неочаквано момчето подхвана да разказва историята си. На лицето му бе застинал израз на отвращение... Когато огненото кълбо прелетяло, момчето си било вкъщи. Миг след ослепителната светлина се разнесъл страшен трясък и то хукнало навън. Изведнъж къщата рухнала и момчето загубило съзнание. Когато отново дошло на себе си, разбрало, че кракът му е притиснат под някаква гредата или дърво, или дявол знае още какво. Баща му се опитвал да го измъкне. Той бил взел някакво желязо и с него се мъчел на принципа на лоста да повдигне гредата. През цялото това време, разбира се, той не преставал да вдъхва кураж на сина си. Но огънят скоро прескочил от съседната къща и в тяхната и тя започнала от единия си край да гори.

— Хайде, дърпай крака си! — крещял бащата, но глезенът на момчето бил яко притиснат от тежкото дърво.

Огънят обхванал къщата от три страни. Бащата се огледал и рекъл:

— Безсмислено е. Повече нищо не може да се направи. Не мисли лоши работи за мен, мойто момче. Аз ще се измъквам. Бащата хвърлил желязото и хукнал да бяга. Момчето започнало да крещи: „Татко, помощ, помощ!“, но бащата се обърнал само веднъж и скоро се загубил от погледа на сина си. В пълно отчаяние момчето се отпуснало и изведнъж усетило крака си свободен. То се измъкнало изпод гредата. Всичко приличало на онези китайски кръстословици, които ти се струва, че е невъзможно да решиш, докато изведнъж, сякаш по истинско чудо, в главата ти не се мерне отговорът и ти не я разгадаеш напълно. Момчето хукнало по пътя, който водел все през пролуки между пламъците на пожарите. То задъхано се спряло чак в дома на леля си в Митаки-мачи. За свое учудване там заварило и баща си. Срещата между двамата била повод за такива чувства, че всички, дори и лелята, не намирали какво да кажат. Бащата бил естествено ужасно сконфузен. Тогава момчето изхвъркнало навън и се метнало на влака за Кабе с идеята да отиде в дома на родителите на покойната си майка.

Като свърши разказа си, момчето сбърчи чело в горчива гримаса и стисна здраво устни. Възрастната жена седеше мрачно отпуснала глава. Тя не пророни нито дума повече и изглеждаше така, сякаш я бяха наругали. Тая жена бе миловидна старица на около шестдесет години със завързана около челото памучна кърпа.

Непосредствено до прозореца на влака, от тази страна, откъдето се виждаше шосето, седяха мъж и жена. Тя изглеждаше на тридесет, а той на около петдесет години. Жената беше облечена в бяла блуза на тъмносини кръстчета и в ярко жълти шалвари. Лицето ѝ бе пухкаво, с хубави очи. Мъжът пък носеше ленена риза със семеен герб на нея. Сигурно бе преправена от някое старо кимоно на дядо му или на прадыдо му. От същата материя бяха и провисналите му бричове, а на краката си имаше гумени ботуши. И двамата бяха, явно, от семейства, в които най-старателно се пазят старите дрехи, макар и отдавна вече да са излезли от мода.

Ненадейно мъжът извика на жената:

— Я виж, ами че това е малкият Юкио.

Жената погледна през прозореца. По шосето крачеше момченце на осем-девет години. Тя започна да му вика:

— Юкио, ей, Юкио! Накъде си тръгнал? Защо не се качиш във влака? Ела, ела тук!

Момченцето спря и обърна поглед натам, откъдето идеше гласът. После кимна или просто поклати глава и отново се повлече по пътя. На кофата, която то мъкнеше, можях да разчета думите „Трети взвод, Накахиро-мачи“. Може би стреснато от взрива, то я бе грабнало и без самото да проумява какво точно прави, продължаваше да я носи.

— Ей, Юкио, този влак отива в Кабе. Не знаеш ли? Какво ти е, мойто момче? — жената се бе подала наполовина през прозореца и викаше на детето колкото ѝ глас държи, но то мълчаливо крачеше напред.

— Отиде си — пророни мъжът в ленената риза. Колко странно, че е понесло със себе си тая кофа!

Във вагона всички говореха едновременно, но аз все пак ясно чувах думите на мъжа с ризата. Той се оплакваше, че когато паднала бомбата, служителите от Военния отдел в кметството просто зарязали своите задължения. Те дори не докладвали за случилото се в щаба на дивизията. (Забележка — ето какво пишеше за това в книгата на Шигетеру Шибата „Истината за атомната бомба“, публикувана във връзка с десетата годишнина на мрачното събитие: „Следобед, в деня, когато бе пуснала бомбата, началникът на Военния отдел, г-н Нода, се сети, че съгласно приетия план за действие при изключителни случаи

през военно време, той трябва незабавно да докладва в щаба на Пета дивизия за размера на разрушенията около кметството. Той изготви официално съобщение и го изпрати по куриер. Г-н Нода дори и не подозираше, разбира се, че е разрушен целият град. Скоро куриерът се върна и докладва: «Щабът не съществува.» «Какво значи това „щабът не съществува“?» — попита го смаян г-н Нода! «Ами точно това, което казвам — там няма никакъв щаб.» «А какво е могло да се случи с него» — рече г-н Нода. «Не мога да знам» — отвърна куриерът. После той добави, че ровът около щаба на дивизията — той се намираше близо до хирошимския замък в района на някогашния вътрешен ров — е пълен с трупове на войници. Чак след тази информация началникът на отдела проумя, че катастрофата през този ден не е обикновена.“ Значи мъжът с лепената риза не бе, явно, правилно информиран. Самият автор на книгата пък бе впоследствие умрял от лъчева болест.)

Оня с ризата мразеше изглежда не само чиновниците, но и военните. „Преди три дена“ — започна да разправя той — „станах свидетел на една сцена, която прекрасно илюстрира отношенията между военните и обикновените граждани.“

Историята бе следната. Преди два-три дена във влака от Ямагучи за Хирошима един лейтенант събул ботушите си и се изтегнал сам на цяла седалка, въпреки че влакът бил ужасно претъпкан. Наглостта му била съвсем явна, но никой не се решил да протестира. Дори кондукторът, който минал да провери билетите, се направил, че нищо не забелязва. Минало така известно време. Влакът приближавал вече Токуяма. Тогава един от пътниците набутал във всеки от ботушите на военния по топка полусварен ориз. После с най-невинен вид човекът слязъл от влака. След това друг пътник на свой ред внимателно разклатил ботушите, за да падне оризът надолу към носовете им. И също слязъл. Той бил разклатил ботушите само за да се увери напълно, че тази толкова благородна жертва — като се има предвид отчайващата липса на храна — ще има максимален ефект. Лейтенантът продължавал да спи дълбоко. Стърчащите наблизо пътници, които всичко видели, гледали мрачно спящия офицер. От страх да не бъдат обвинени в съучастничество някои от свидетелите, разбира се, избягали в други вагони. Военният се събудил едва някъде към Отаке, а когато малко след това влакът приближил Хирошима, той станал, обул си ботушите, нахлупил шапката и изпъчил гордо гърди. Но изведнъж

на лицето му се изписал странен израз. Офицерът смъкнал бързо ботушите си, погледнал втрещен полепилите се по чорапите му зрънца ориз и изревал...

Мъжът с лепената риза спря, защото спътничката му го сръга с лакът. Но понеже искаше изглежда да се измъкне с достойнство от създаденото неблагоприятно впечатление, той се обърна към една женица, свила се на мястото до него, и я попита:

— Извинете ме за въпроса, но бихте ли ми казали закъде пътувате?

Жената кимна с примирение и обясни, че пътува без определена цел. Мъжът ѝ бил работник, но го убили на фронта. Същото се случило и с по-големия му брат. Собственият ѝ брат пък бил на фронта и тя просто нямала при кого да отиде. Същата сутрин взривът от бомбата убил и единственото ѝ дете, момченце на осем години.

Жената разказа, че къщата ѝ се намирала на бедна улица до тухлената ограда на един ресторант. В двора на ресторанта имало голямо дърво с нарове. Няколко клона били надвиснали и над тяхната къща. По тях имало пет-шест плода. Момченцето ѝ тъкмо се било върнало за известно време от селото, където било евакуирано. Преди да потегли обратно за там, то изнесло дървената стълба на баща си и я поставило под клоните на нара. Жената го наблюдавала с учудване и изчаквала да види какво ще направи то. А детето се покатерило на стълбата и като докосвало с устни всеки нар поотделно, шепнело: „Не падай, нар, чакай ме да се върна.“ Изведнъж в небето блеснало огромното огнено кълбо. Раздал се оглушителен трясък. Тухлената стена в миг рухнала, стълбата се прекатурила и детето паднало убито на място от някоя тухла от стената или може би от летяща керемиди.

Жената обясни, че предишната година на надвисналите над къщата им клони на дървото имало четири-пет нара, но те окапали още докато били зелени. Та затова момченцето се опитвало да ги насърчи с думите си, за да узреят поне тази година. Според майката детето искало някак да им го внуши, да ги подсети за това, защото се бояло, че наровете не ще могат сами да се погрижат за себе си. Дори едничката мисъл за случилото се изпълваше сърцето с печал. Жената се задави от ридания.

Общо взето, мненията на хората във вагона се делиха на две. Едната половина смяташе, че шумът, който съпровождал огненото

кълбо, бил трясък, другите твърдяха пък, че това бил мощен рев. Лично аз го оприличавах по-скоро на рев, отколкото на трясък. Центърът на експлозията трябва да беше някъде около моста Чоджи. Тези, които се бяха случили в радиус от два километра около него, твърдяха, че не били чули никакъв трясък. Дори и онези, които са били на пет километра от епицентъра, бяха единомисленици, че миг след като блеснало ослепителното огнено кълбо, във въздуха се раздал рев. Едновременно с този рев прозорците били избити ведно с рамките, а къщите се разтресли из основи.

Имах чувството, че влакът стои вече цели два часа, но като попитах един човек с часовник, се изясни, че бяха минали не повече от тридесет минути. Пък и не бихме могли да стоим толкова дълго, колкото ми се беше сторило на мен, най-малкото защото през това време нито веднъж не бях усетил признаците на диарията. Всъщност диарията не се обади през целия път чак докато стигнем до фабриката.

Във Фуруичи в приемната за гости дойдоха самият директор и главният майстор, за да ни поздравят, че сме пристигнали живи и здрави. От очите ни неудържимо течаха радостни сълзи. Едно момиче от канцеларията извади вместо нас вода от кладенеца и донесе пълна кофа и леген. Разсилният пък ми намери отнякъде чисти дрехи. Аз намокрих една кърпа, изстисках я и започнах да обтривам с нея тялото си. Но колкото и пъти да сменях водата, тя отново бързо почерняваше. Тая работа най-сетне ми омръзна, изоставих миенето и облякох чистите дрехи. Шигеко и Ясуко отидоха в кухнята.

Аз пък се отправих към канцеларията, за да докладвам на директора за щетите, нанесени на града. След това, макар че слънцето се бе вече скрило, отидох да огледам какво става с фабриката. Почти всички прозорци се бяха изпочупили и всичко бе засипано със стъкла. Но самата сграда и машините не бяха засегнати. В цеха за мънене и чистене на памука също не бе останало нито едно здраво стъкло, но други по-сериозни щети не забелязах. Отбих се и в кухнята. За разлика от друг път там нямаше чак толкова пара. Изясни се защо. Взривната вълна бе отнесла големия вентилатор и парата излизаше през широката дупка в стената. Попитах готвача дали при него има някакви щети и

повреди. Той отвърна, че от една полица изпопадали на земята чиниите и се счупили. Това било всичко.

После отидох на обиколка и из работническото общежитие. В коридора се натъкнах на сметени на купчина стъкла. Някой я бе покрил отгоре с вестник. Тук-таме по стаите работнички събираха дрехите си и се приготвяха за път.

Комендантът на общежитието ме информира, че директорът дал отпуска на всички, които идваха на работа с влак. Така че поне по-леко ранените работници бяха получили възможност да се върнат по своите домове. Началниците на различните отдели бяха заминали за Хирошима, обезпокоени за съдбата на семействата си и близките си. Освен една много малка група работници и пазачи в завода оставаха само директорът и главният майстор. При това положение работата едва ли щеше скоро да се възобнови. Пък и по-важното беше това, че всички, включително аз, се бояхме от нова бомбардировка.

ДЕВЕТА ГЛАВА

На тридесети юни в пристанищния град Ономичи се устройваше тържество в чест на бог Сумийоши. В Кобатаке също чествуваха този празник, като пускаха по реката малки лодчици със запалени свещи в тях. По този начин селяните се молеха на бог Сумийоши да ги предпази от наводнения. От обикновено небоядисано дърво се правеха четири малки лодки, всяка от които символизираше едно от годишните времена. В тях поставяха запалени свещи и пускаха лодките в някой вир на планинската река. Колкото по-дълго кръжаха те из него, толкова по-добра бе поличбата. Но ако обозначената например с йероглифа „есен“ лодка биваше бързо отнесена от течението на реката, това бе знак, че през есента съществува опасност от наводнения.

Същия този ден Шигемацу тъкмо палеше банята, когато раздавачът донесе препоръчано писмо за Ясуко. Момичето през това време бе на покупки в Шин'ичимачи. Писмото бе от Гентаро Аоно от село Ямано — младият човек, който бе направил на Ясуко предложение за женитба. Това всъщност бе първият му пряк контакт с момичето, защото досега между двамата винаги стоеше посредничката. Шигемацу огледа внимателно плика. Почеркът бе много ясен и красив и кой знае защо на Шигемацу му се стори, че това е особено добър знак. Той подаде писмото на Шигеко и рече:

— Остави го на масата на Ясуко. Не знам какво пише в него, но самият факт, че се е накарал да ѝ пише, говори, че младежът проявява интерес. Ох, дано всичко да е наред...

Шигемацу се отказа да се занимава с банята и се върна в стаята си. Изпитваше желание час по-скоро да свърши с преписването на „Дневника на атомната бомба“. Захвана се с писането и работи цяла вечер, без дори да отиде да гледа как пускат по реката малките лодки.

* * *

7 август. Ясно е.

Отворих очи. Утринната мъгла нахлуваше през счупените стъкла на прозореца и приятно разхлаждаше раната на лявата ми буза. Мъглата бе гъста и това, че я усещах еднакво с кожата и на двете си бузи, показваше, че лявата е възвърнала чувствителността си. Шигеко и Ясуко бяха вече станали и леглата им бяха празни.

Отвън през мъглата долетя глъчка.

— Ей, момчета — викаше високо някой. — Можете да качите в камиона още един-двама души.

— Какво се мотаате, бе. Вече е пет и половина — избоботи друг нисък и груб глас.

Изглежда, че късно снощи, след като вече бях заспал, от Хирошима бяха докарали голяма група ранени. Предната вечер директорът бе наредил леко ранените да бъдат откарани по домовете им. За целта бяха отпуснати два камиона. Тръгването трябваше да стане тази сутрин в пет часа. Хората заедно с вещите им трябваше да бъдат откарани на гара Фуруичи. На връщане оттам камионите трябваше да докарат във фабриката тежко ранени наши служители и работници, ако такива, разбира се, имаше на гарата или по пътя насам.

Опитах се да седна в постелята, но мъчителна болка скова раменете, гърба и краката ми. Допусках, че е от умора и все пак болката бе някак по-различна. Странна работа! Да се обърна настрани бе истинска агония. Изведнъж обаче ми дойде наум една гениална идея. Хванах с дясната ръка дъното на панталоните си и като ги придърпах, се обърнах на една страна. След това се свих на две, опрях се с колене на постелята, помогнах си с лакътя на лявата ръка и така малко по малко успях да надигна горната част на тялото си. Така се изправят от легнало положение болните от лумбаго. С лакътя на едната ръка се опираш на кревата, а с другата си помагаш да се повдигнеш. Получава се нещо като поза от класическия японски балет. В този миг дори искрено се почудих дали онзи, който го е създал, не е страдал от лумбаго.

След като някак си успях да се изправя наполовина, протегнах ръка и се хванах за рамката на прозореца. Вкопчих се здраво за нея и стъпих на крака. Яростна болка прониза пръстите ми. Раздвижих ги. Стъпвах сякаш на игли. Все едно обаче, не можех да продължавам да стърча на едно място. Започнах да пристъпвам назад-напред, назад-

напред, като се държах за рамката на прозореца. Отпуснах се едва когато мускулите ми малко посвикнаха с тия движения. Най-сетне бях в състояние да вървя. За мое най-голямо щастие вечерта бях легнал по панталони и риза. Да спиш с горните си дрехи понякога си има своето преимущество. Едва се оправих с вървенето и ето че почувствувах остри болки в корема. По стълбите слязох на четири крака със задника напред. Така бе много по-лесно, защото и децата могат да ви кажат, че по този начин тежестта на тялото се разпределя върху четирите крайници.

Отидох по нужда и режещата корема ми болка престана. По-слабо вече ме боляха и раменете и гърбът, но онова, което усещах в пръстите на краката си при ходене, ме караше просто да подскачам.

Когато стигнах до входа на фабриката, ми стана ясно, че евакуацията на ранените вървеше нормално. От първата партида бяха останали само още двадесетина души. Те бяха наслагали раниците и по-обемистите си багажи на долните стъпала на каменното стълбище и чакаха да се върне камионът. Тъкмо се бях заяпал в групата, когато един извика: „Пръв го видях! Пръв го видях!“, втурна се през двора и улови с две ръце плавно спускащо се от небето парченце хартия.

— Какво е това, а? — попита го някой. — Да не е банкнота от пет или десет йени?

Но то си беше най-обикновено късче хартия, парченце от нотен лист. Бе вероятно дошло от нечия къща или от учителската стая на някое основно училище. Изхвърлен навън от взрива, нотният лист бе пламнал, за да остане от него само малко късче. Преди да стигне до земята, то се бе носило из въздуха цял ден и цяла нощ. Под нотите аз успях да разчета началните думи на песен: „Сакура, сакура! В мартенското небе...“^[1]. Директорът взе листчето, поразгледа го и промърмори:

— Какъв ужас наистина!...

После го мушна в джоба на панталона си.

Камионът пристигна и последната група заминаващи се сбогува с директора.

— Довиждане. Бъдете здрави! — викаха в един глас от каросерията.

Директорът размаха ръка и също на свой ред извика:

— Всичко добро! Не унивайте, не губете кураж! Може би в този момент думите му и да звучаха като чиста подигравка, но какво друго би могъл да каже човек в подобна ситуация?

Бяха се евакуирали около двеста и петдесет души. В това число влизаха не само леко ранените, ами и здрави служители и работници от фабриката. Директорът бе разрешил да замине на всеки, който имаше къде да отиде. Във Фуруици останаха само около стотина души — тежко ранените, които не можеха да се движат, хората, които бяха проявили желание да останат и да се грижат за тях, и онези, които от край време живееха със семействата си в работническото общежитие.

В най-трудно положение се оказаха онези, чиито семейства живееха отделно от тях, в Хирошима. Те не само че нямаха къде вече да се върнат, ами и не проумяваха как да открият близките си. Оставаше им само да седят тук и да чакат. Дойде ми наум да помоля в работилницата да издялат малки дъсчици. На тях загубилите връзка със семействата си работници можеха да напишат имената и сегашния си адрес, а после да ги закачат на останките от разрушените си домове. Прецених, че ще са необходими петнадесет-шестнадесет парчета, но един работник на средна възраст помоли да му бъдат дадени три. Искал не само за своята къща, а и за къщите на разни свои лели и вуйчовци. По-късно обаче при мен дойде един от работилницата, името му беше Уеда, и ми съобщи, че онзи нямал нито леля, нито пък вуйчо.

— Ето какво се получава, когато преследваш идеали като този за Великата източноазиатска сфера за взаимно процъфтяване — рече Уеда, преди да напусне стаята ми. — Вдовиците се увеличават, младите мъже намаляват, а някои се опитват да отмъкнат нещичко по най-нечестен начин.

Въпреки че си давах сметка за нетърпимата болка в пръстите на краката, аз скочих и го догоних.

— Запази за себе си своите пораженчески настроения — рекох, — макар че и аз изпитвах същите чувства.

След като обядвахме, седнах да направя списък на евакуираните се. Но тъкмо се заех за работа, в стаята врхлетя един от работниците, казваше се Нономия и бе на около петдесет. Той съобщи, че един от тежко ранените е умрял.

— Мяташе се в страшна агония — взе да разправя Нономия — и през цялото време от устата му изригваше жълта течност. Угасна някак съвсем внезапно.

Мъртвецът — мъж също на около петдесетте — бе служител от отдела по снабдяване. Взривът го бил заварил в дома му в Хирошима, точно когато излизал за работа. Лицето му било подпухнало и сивкаво, но до самата си смърт той виждал и чувал. Аз се свързах с работилницата и наредих да направят колкото се може по-бързо ковчег. После изпратих един от нашите служители, момчето се казваше Фуджита, да съобщи в кметството за смъртта и да получи там инструкции какво да правим с тялото. Нономия пък изпратих да доведе лекар и свещеник.

Скоро и двамата се върнаха. Кметството било практически затворено и там не само че отказали да приемат съобщението за смъртта, ами и не дали никакви указания какво да се прави с трупа. Лекарят пък го нямало. Заминал бил за Хирошима да търси детето си. Другият лекар бил отишъл да прегледа някакъв тежко ранен и също не можел да бъде открит. Свещеникът отказал да дойде. Бил страшно зает, защото за деня имал три опела. Към когото и да се обърнали Фуджита и Нономия, всички били прекалено заети със своите си работи, за да обръщат внимание на чуждите.

Просто не знаех какво да направя. Тъкмо се съветвах с директора, когато от града се върна един разсилен и разказа, че на плитчините край брега на реката изгаряли на пирамиди трупове. Отвред се издигал дим. Крематориумът бил до такава степен претъпкан, че нямало смисъл да се чака там ред.

Обстановката беше наистина извънредна. Нямахме време за оформяне на смъртни актове, разрешения за кремиране и всякакви разпавии от този род. Пък и населението на Хирошима и това на Фуруичи се числяха в различни регистри и дори и в нормално време процедурите по уреждане на формалностите щяха да отнемат сума ти време. Все пак нещо трябваше да се направи, и то незабавно, затова директорът изпрати в града един сътрудник на канцеларията със задачата да изясни всичко до най-малката подробност. Директорът беше на моите години, но може би защото заемаше едно такова средно положение на държавен служител и обикновен гражданин, той бе далеч по-голям педант от един обикновен бюрократ по отношение на

всевъзможните там наредби и прочие. Владееше добре английски, бе по-силен в теорията, отколкото в практиката и дори разправяха, че дипломната му работа била посветена на изобретателя на автоматичните предачни станове Ричард Робъртс.

Скоро сътрудникът от канцеларията се върна и докладва, че дори полицията била на мнение, че да се изгарят трупите е неизбежна необходимост. Това се налагало да бъде направено от хигиенни съображения. С една дума, нямаше кой да издава смъртни актове, пък дори и да имаше, нямаше кой да ги приема. В тая жега телата бързо се разлагаха. Крематориумът бе претъпкан и практически неизползваем. Оставаше само едно — телата да се горят на брега на реката или на хълмовете — все едно къде, но само по-далече от населените места.

Директорът се замисли и след малко рече:

— Да го погребем някак си не върви. Дали хората да бъдат погребвани или кремирани — това от край време се решава от държавните мъже. А ние сме длъжни да следваме само държавната политика по въпроса. Да, сега и за в бъдеще ние ще постъпваме така, както правят другите — ще кремираме телата на мъртвите на брега на реката. — После директорът се обърна към мен. — Слушай, Шидзума — рече той доста сурово, — все пак не можем да ги горим просто ей така. Умре човек, премяташ го на гръб, занасяш го на огъня, изгаряш трупа му и най-спокойно си изтриваш ръцете. Не, така не върви. Жал ти става някак за покойника. Лично аз не вярвам в безсмъртието на човешката душа, но съм убеден, че мъртвите трябва да бъдат изпращани от този свят с чест и почит. Ето защо, Шидзума, възлагам на теб при всеки смъртен случай тук, при нас, да четеш вместо свещеник съответните молитви.

Аз така се обърках, че просто не знаех какво да отговоря. Директорската заповед си е заповед, но да чета заупокойни молитви бе извън моите възможности.

— Боя се, че това е невъзможно — рекох, — но директорът продължаваше да настоява. Според него хората щели да умират едва ли не всеки ден, затова аз съм бил просто длъжен да отида в някой храм и да препиша молитвите, необходими за подобни случаи. И тъй като болшинството от жителите на Хирошима изповядваха учението на будистката секта Шин, най-добре би било, рече директорът Фуджита, да съм се запознал именно с нейните молитви.

— Но, г-н Фуджита, как може? Дори и да препиша молитвите, аз нямам човешкото право да извършвам подобен обред. Пък и що се отнася до будизма, в тая област съм пълен профан.

— А кой, според теб, да върши това тогава? В тази работа няма експерти и профани. Да нямаш никакви понятия и да четеш заупокойни молитви не е чак толкова страшно, колкото, без да разбираш нищо, да раздаваш лекарства на болните, нали? А и в края на краищата това не е и нарушение на закона. Ако не желаете да четете молитви на сектата Шин, чети тогава на Дзен или Ничирен, или на всяка друга, към която имаш предпочитания. Разбирам, че ще ти е трудно, но се боя, че това е заповед, за изпълнението на която ще бъда принуден да държа на всяка цена.

Всякакво по-нататъшно упорство от моя страна би било безсмислено, затова се приготвих за излизане, нахлупих си ватираната качулка и тъй като пръстите на краката не преставаха да ме болят и да обуя обувки бе немислимо, помолих директора да ми услужи с чифт таби^[2]. Грабнах няколко визитни картички и една тетрадка, нахлузих дзори^[3] и тръгнах.

Във Фуруичи знаех няколко храма. Най-напред се отправих към един, в който служеше млад свещеник. Ако можеше да се вярва на приказките, човекът бил проявил блестящи способности по време на обучението си в будисткия колеж. Свещеника обаче не намерих. Старата прислужница, която ми отвори, обясни, че той бил мобилизиран и се намирал във военната част Акацуки. Следващият храм, към който се отправих, принадлежеше на сектата Шин. В него служеха един много стар и един по-млад свещеник. Старият беше на легло, а младият не заварих, защото бе отишъл да погребва някого. Вратата на храма ми отвори глуповата жена на средна възраст. Тя изслуша за какво съм дошъл, след което потъна във вътрешността, за да съобщи за моето идване. Скоро се върна и ме въведе в една огромна стая, където лежеше старият бонза.^[4]

Помещението ми се видя наистина необятно. Старецът лежеше под бяла детска мрежа против комари. Тънката завивка бе почти плоска и само една съвсем незначителна издутинка на гладката ѝ повърхност издаваше, че под нея всъщност има човешко тяло. Плъзгащите се врати бяха широко отворени и пред очите се

разкриваше типична за един храм японска градина с камъни, мъх и пясък. На всяко свободно пространство в градината растяха тикви.

Старият бонза изслуша внимателно моя подробен разказ, а после се обърна към седналата на татами^[5] близо до постелята прислужница:

— Донеси тук, моля ти се, „Тройно утешение“ и... чакай да видя какво още... а, да, „Посвещението“, „Химнът на Буда“. Донеси и „Амида-Сутра“ и „Заупокойната проповед“ — гласът му бе тъничък и писклив.

Жената стана и донесе от другата стая свещените текстове.

А сега — обади се отново бонзата — покажи ги на човека.

Гласецът на стареца бе тих като жуженето на комар, но жената изпълняваше чевръсто всички нареждания.

И петте свитъка със свещените текстове бяха отпечатани от дървесни дъски. Аз се заех да преписвам молитвите. С помощта на жената старецът се надигна от постелята и седна чинно на рогозката до мен. Той се опираше на петите си, а ръцете му лежаха отпуснати върху поразително хилавите му колене.

— Боя се, че текстовете са много трудни за вас — изписка немощно бонзата. — Разбрах, че Хирошима вече не съществува. Какъв ужас! Ох, какво да каже човек... Печално, печално!

Гласът му взе да звучи по-твърдо. Аз дигнах глава от свитъците и устремих поглед към градината. Но при вида на тиквите — такива едни зачервени и весели очите ми се напълниха със сълзи.

Смисълът на молитвите ми се струваше абсолютно непонятен. Добре поне че навсякъде бяха поставени ударения, подсказващи интонацията, с която трябваше да се четат. Това щеше много да ме улесни. „Тройно утешение“ и „Посвещението“ бяха написани в мерена китайска реч. В тях се разказваше за Буда, за Закона за спасението на живите същества и за безбройните еони на времето. „Заупокойната молитва“ бе на хубав роден японски и дълбокият смисъл на думите ѝ проникваше право в сърцето.

— В нашата секта — рече старецът — при смърт четем първо „Тройното утешение“, след него „Посвещението“ и чак след това „Химнът на Буда“. После следва „Амида-Сутра“. По време на нейното четене присъстващите палят благовония. Последна е „Заупокойната“, но тогава свещеното лице е с гръб към покойника.

За да ми покаже как точно се четат текстовете, бонзата с неочаквано силен глас пропя „Тройното утешение“ и „Посвещението“. Аз го слушах и си правех бележки върху преписания в тетрадката текст. Старият човек прочете и част от „Заупокойната“. В тишината на стаята гласът му отекваше монотонно и тържествено.

Не бях аз човекът, който да изпраща мъртвите в безкрайния им път за онзи свят, но чрез четенето на молитвите можех поне да се моля за спасението на техните души. Затова реших да вложа в него цялата си душа и сърце. Такива настроения ми навяваха възцарилите се в стаята спокойствие и тишина.

По пътя на връщане четях и преповтарях сутрите, опитвах се да ги науча наизуст.

Когато се върнах във фабриката, всички приготовления за погребението бяха приключили. В застланата с татами приемна на общежитието се бяха събрали тридесетина души. Ковчегът с тялото беше сложен на подиума, откъдето обикновено се произнасяха речи и се говореше по време на различните тържества. Около него бяха запалени благовонни пръчици. Те бяха забучени в малка детска кофичка, която някой се бе сетил да донесе и да напълни с пепел. В голямата бутилка от саке бе дори натопена клонка от свещеното дърво „сакаки“, както си му е редът при шинтоиските обреди. Появи се и директорът Фуджита, облечен в строг костюм. Преди да започна молитвите, аз също облякох сако. Зае ми го един работник от фабриката на име Фуджики. Когато седнах пред ковчег, все още усещах мускулите си напрегнати, но тъй като се зачетох, без да откъсвам очи от тетрадката, постепенно престанах да се притеснявам от „паството“ си. Не че изпаднах в нирвана. Състоянието ми можеше да се определи по-скоро като унес или самозабрава. Сбърках два-три пъти, но успях да прочета „Тройното утешение“ и „Заупокойната“. Когато свърших, обърнах се към присъстващите и направих дълбок поклон.

— Благодаря, Шидзума — рече директорът, а след него и всички останали започнаха да ми благодарят и да повтарят колко добре съм се бил справил. Бузите ми горяха, бях силно смутен, затова разблъсках хората и избягах в канцеларията си.

След малко дойдоха да ми съобщят, че умрял още един човек. Тъкмо сварих да поръчам в работилницата да направят ковчег, и ето че

умря още един. Както на мен самия ми се стори, този път прочетох молитвите много по-гладко.

Към края на деня умряха още трима-четирима души. Първия и втория път към мен се обръщаха с думите: „Г-н Шидзума, бихте ли били така любезен да дойдете и да прочетете молитва.“ След това обаче започнаха да ми казват само: „Шидзума, има погребение! Хайде, елате!“ Трябва да призная, че на мен ми допадаше повече тонът на второто обръщение.

Когато дъските се свършиха и нямаше от какво да се правят вече ковчези, молитвите започнах да чета направо пред мъртвото тяло. Лицето на умрелия покриваха с бяла кърпа, затова пък крайниците му стърчаха и аз просто изтръпвах от тяхната смъртна восъчна бледност. Като че ли дори още по-лошо бе, когато те не бяха разголени, защото тогава се набиваха на очи черните петна кръв по бинтовете и парцалите. Полагаше се молитвите да се четат, след като тялото бъде поставено в ковчеза. Може би защото тази мисъл не излизаше от ума ми, ала докато четях, все се притеснявах да не сбъркам. Добре, че можех да се уповавам на тетрадката.

Директорът правеше закачливи забележки, че ще трябва да ми дава „дарение“, което се полага на всеки свещеник, изпълнил погребален обред. Не стигаше това, ами някои от роднините на покойните или хората, поели грижата за тях, действително ми носеха пари, дискретно загърнати в бяла хартия, както го изискваше обичаят.

— Ама, моля ви се, какво е това — повтарях аз и бутах обратно парите.

— Не отказвайте, много ви молим. Ако не ги вземете, душата на покойния няма никога да получи покой — настояваха те.

Момичетата от канцеларията пък явно идваха поред да ме слушат. Три от тях дори ми поискаха разрешение да си препишат „Заупокойната“. А когато ги попитах за какъв дявол им е това, едно от тях отговори, че много им харесвал езикът.

— Искам да го запомня — рече то. — Обезателно искам да науча наизуст онова, което идва след: „Рано или късно, аз или съседът ми, днес или утре...“

Това все пак бяха по-приятните моменти в промеждутъците между опелата. Далеч по-неприятни бяха приказките за бомбардировката. Малко по малко подобни разговори ме връщаха

против волята ми към действителността, докато в края на краищата не започнах да усещам, че косата ми се изправя, а по кожата ми пробягват тръпки на ужас. В такива моменти ме обхващаше нетърпимо желание да скоча и да избягам нанякъде. Трудно ми е да опиша какво точно изпитвах — отвращение или страх, — но в резултат на това в душата ми се пораждаше силното желание да бягам, накъдето ми видят очите.

Вечерта, когато се стъмни, аз се качих на втория етаж и влязох в една стая, която имаше изглед към Хирошима. Там, където преди блещукаха хиляди светлини, сега бе бездна от мрак. Само в една-единствена къща в източната част на града плахо блещукаше. А това бе по-страшно от каквото и да било друго. По-добре непрогледна тъмнина. Тъй е далеч по-спокойно!

Така мина денят. От изгрева до залеза — само погребения.

8 август. Ясно е. Ужасна жега.

Предната вечер ние тримата се преселихме в малка къщичка, построена от хазяите за старите им родители. Тя се намираше на около стотина метра от мястото, където г-н Фуджита държеше стаи под наем.

На сутринта се събудих от нечий глас, който викаше под прозореца името ми. Измъкнах се от постелята и надзърнах навън. Долу, в градината, стоеше Утагава, един от служителите в нашата фабрика.

— През нощта умряха двама — викна ми той. — Елате, колкото се може по-скоро.

Преди да успея да отговоря, той обърна гръб и изчезна. Мен вече ме имат за свещеник, помислих си аз, с тази разлика, че с божите служители не разговарят чак толкова безцеремонно.

Нямах какво толкова да се приготвям. Трябваше само да си плисна лицето, да хапна и да бързам за фабриката, за да имам преди опелото време да намеря сако назаем. И погребението не изискваше никаква специална подготовка! Свършиха ли молитвите, тялото се отнасяше на реката и там се изгаряше. Бях се заклел пред себе си, че в четенето на молитвите ще влагам цялата си душа, но тази сутрин настроението ми беше такова, че се съмнявах дали ще мога да изпълня клетвата си.

Пристигнах в общежитието и разбрах, че е починала дъщерята на един работник, когото бяхме изгорили предишния ден. Казах ми, че по време на взрива момичето било у дома си в хирошимския квартал Темма. Майката на покойната бе със страшни изгаряния по тялото и едва ли съзнаваше какво точно става около нея. Сестрата пък, без видими външни рани, седеше със зинала уста и напълно объркан вид. Когато се обърнах към нея и промърморих: „Моите съболезнования!“, тя само отвърна едно кратко „да“ и лицето ѝ изобщо не промени израза си. Нямаше сълзи, нямаше истерии, нищо.

Мъртвата лежеше по гръб, облечена в парцалива бяла блузка. Във вдлъбнатината между двете яки млади гърди бяха сложени няколко полски цветя. Трябва да ги бяха откъснали от ливадите край фабриката. Малките им жълти главици бяха повехнали и сякаш удавени в сълзи, почиваха клюмнали върху едната гръд на момичето. Това особено засилваше скръбното настроение. Аз прочетох „Тройното утешение“, а когато подхванах „Заупокойната“, гласът ми се задави.

Щом опелото свърши, един от работниците се обърна към сестрата на покойната:

— Сега трябва да я закараме на мястото, където ще бъде изгорена.

— Да — отрони се от устата на момичето и то само леко кимна с глава. Майката остана неподвижна.

Това бе самотно последно пътешествие, без роднини и близки. Носачите поставиха тялото на сламена рогозка, натовариха го след това на една ръчна количка и процесията потегли. Аз я следвах най-отзад.

На двата бряга на реката се бе разположил сякаш нов крематориум. Накъдето и да погледнеш човек, нагоре или надолу по течението, отвред се издигаха стълбове дим. На места огънят бушуваше и димът бе гъст, на други той се издигаше на тънки струйки от едва-едва тлеещи въглени.

Количката спря на високия бряг и мъжете започнаха да се оглеждат за подходящо място.

— Ей — извика един от тях. — Оная дупка там долу не дими. Сигурно вече са прибрали праха.

— Нека тогава там да бъде — отвърна друг и всички започнаха да се спускат към реката.

На дъното на дупката лежаха два камъка, всеки по тридесет сантиметра в диаметър. Свалиха тялото от количката и го поставиха върху тях. Под него насипаха въглищата, които работниците бяха донесли в две кофи. Наоколо наредиха дърва и трески от нацепени стари дървени сандъци. Дърва поставиха и върху трупа. Главата и лицето посипаха с дървени трици и туриха от двете страни по една дъска. После покриха всичко с мокра слама и рогозки и с това приготовленията приключиха. От едната страна рогозката се бе леко свлякла и аз съзрях част от косата и челото на мъртвата и каменната бледност на лицето ѝ.

Присъстващите насядаха по пясъка около дупката.

— Някой да запали огъня — обади се един работник и се надигна от мястото си.

Прочетох „Тройното утешение“ и преди още огънят да се е разгорял, си тръгнах.

От високия бряг се виждаха множество издълбани в пясъка край реката дупки. В повечето от тях белееха кости, но най-ясно изпъкваха черепите. Прахът, останал след изгарянето на труповете, бе изглежда разпилян от вятъра. Някои от черепите бяха устремили зейналите на мястото на очите черни дупки към небето, други стискаха яростно зъби в нямо негодувание. Дойде ми наум, че в древни времена са ги наричали „подхвърлени на ветровете и силите природни“.

В някои дупки бяха изгорели само главите и краката, а от други се издигаха на пресекулки червените езичета на огъня. Спомних си, че във фабриката ме чака още един мъртвец, и бързо закрачих назад, като си мърморех по пътя „Заупокойната“. Следващото опело изкарах почти без да гледам в тетрадката си.

[1] „Сакура“ — една от най-популярните японски песни, в която се възхваляват цъфтящите вишни (яп. — сакура). — Бел.прев. ↑

[2] Памучни чорапи с един пръст (яп.). — Бел.прев. ↑

[3] Сандали от слама или бамбук (яп.). — Бел.прев. ↑

[4] Будистки монах. — Бел.прев. ↑

[5] Рогозки от оризова слама, с които се застила подът в японски дом (яп.). — Бел.прев. ↑

ДЕСЕТА ГЛАВА

На следващия ден Шигемацу продължи да преписва дневника си. Бе стигнал до средата на събитията от 8 август.

* * *

Вървях и непрекъснато си повтарях думите на „Заупокойната“, техният смисъл не стигаше до съзнанието ми. Като в някакъв кошмар в главата ми се въртеше картината на пламъците, които алчно ръфаха тленните останки на мъртъвците. Едва когато стигнах до входа на администрацията, разбрах, че целият съм потънал в пот. Канцелариите на първия етаж бяха празни. Отидох в кабинета на директора. Там заварих седнали на два стола срещу бюрото му управителя на стола и една от готвачките. Жената се казваше Кане Арики.

— А-а, Шидзума, влизай, влизай — рече веднага, щом ме зърна, директорът. — Тежка е твоята!

Докладвах му за погребението. Той ме изслуша, а след това ми съобщи, че трябва да опея още една току-що издъхнала жертва. Името ѝ било Така Мицуда. За нея се грижела готвачката Арики.

Покойната Така Мицуда преди идвала често в кухнята на фабриката. Тя била от Хирошима и продавала на черна борса миди и дребна риба. Преди два дена пострадала от взрива. Имала рани по лицето и двете ръце. Същата сутрин, било още много рано, Мицуда се появила в нашата кухня и потърсила Арики. Двете не били роднини, но онази винаги продавала на готвачката — поне самата Арики го твърдеше — разни неща на много по-ниски цени от тези на черния пазар. Изслушах онова, което Арики знаеше за жената, и си го записах в тетрадката. Мицуда бе външен човек и за да се избягнат евентуални усложнения, трябваше поне да сме наясно с името, адреса, общественото ѝ положение и имената на близките ѝ, ако имаше такива.

За беля никой нищо почти не знаеше за умрялата и аз трябваше да се примиря със следните съвсем повърхностни данни:

Сведения за покойната г-жа Така Мицуда:

Адрес: Малка уличка близо до храма Сумийоши, Како-чо, град Хирошима.

Възраст: 48-49-годишна.

Ръст: Около метър и петдесет сантиметра, набита. На вид с добро здраве. Общо четири-пет хромирани изкуствени зъба на горната и долната челюст.

Причини за смъртта: Изгаряния, получени по време на бомбардировката. Има големи изгаряния по лицето и ръцете, а кожата на лявата ръка се е свлякла напълно. По време на експлозията жертвата тъкмо е посягала да свали от главата си ватираната качулка. Това е спасило косата от изгаряне.

Време на пристигане във фабриката: Около 8 часа на 8 август 1945 година. Олюлявайки се, тя със сетни сили се добрала до кухнята и попитала за готвачката Арики. Арики я познала по гласа, сложила я да седне и ѝ дала вода с едно алуминиево канче. Лицето на Мицуда било обезобразено и тя не можела да бъде разпозната по него. Пийнала вода и колапсирала. Повече не отвърнала на виковете на околните, макар че когато Арики поставила ръка на сърцето ѝ, то още слабо биело. Може да се предполага, че покойната издъхнала около осем и половина часа.

Данни за семейството: Съвсем оскъдни. В случаите, когато е идвала тук да продава туй-онуй, е споменавала бегло, че мъжът ѝ е починал от болест в Китай по време на Манджурската афера^[1]. Единственият ѝ син се обучавал в свързано с армията „специално училище“, намиращо се близо до Янаи, в префектура Ямагучи. Покойната винаги отбягвала да говори какъв род е въпросното училище, но видимо се гордеела от факта, синът ѝ е в него.

Вещи на мъртвата, намерени у нея от лицето, което се е погрижило за нея: Голямо кожено портмоне с девет банкноти от по 10 йени, дванадесет банкноти от 5 йени, двадесет и две банкноти от 1 йена, и 3,49 йени в монети. Стара памучна кърпа и калъфка от изкуствена кожа, в която са пхнати снимка на мъжа ѝ във военна униформа на сержант и снимка на нейния син в риза с къси ръкави. Карта за пътуване с градския транспорт.

Всички по-горе изнесени данни получих устно от Арики и управителя на стола.

Парите, картата и двете снимки г-н Фуджита заключи в сейфа си. В счетоводната книга записахме: „Сто седемдесет и пет йени и четиридесет и девет сена на името на Така Мицуда от Како-чо, град Хирошима.“ После всеки от нас, присъстващите в кабинета на директора, се подписа.

Намерената у Така Мицуда сума бяха вероятно парите, които жената бе взела, излизайки от къщи, със себе си, за да купи миди и риба, които да продаде по-късно на черния пазар. От друга страна, това може би беше и цялото ѝ богатство. Но така или иначе онова, което трябваше да направим, бе да изпратим парите на сина на покойната. Къщата ѝ обаче бе естествено изгоряла и единственият изход бе да се свържем с момчето чрез училището близо до Янаи, в префектура Ямагучи.

— Слушай, Арики — обърна се директорът към готвачката, — това, така да се каже, „специално училище“ близо до Янаи да не е мястото, където се обучават човешките торпеда, а? Струва ми се, че е строго секретно военно учреждение. Как ли се казваха тамошните казарми сега не ми идва на ума.

— Не му знам името, г-н директоре — отвърна неуверено Арики. — Жената все повтаряше, че е военна тайна. Викаше само, че училището било някакво специално. И че когато влаковете минавали покрай него, затваряли всичките им прозорци, че никой да не гледа навън. Плашели се от шпиони.

— Голяма тайна, няма що — обади се управителят на стола, плешивеец мъж на средна възраст. — А прозорците на клозетите винаги зият широко отворени. Всички тия приказки за шпионаж, според мен, означават „Ето вижте, гледайте“. Само външна форма без вътрешно съдържание.

— Така или иначе — рече директорът, без да обърне внимание на последните думи на управителя, — момчето на покойната се готви да стане човешко торпедо. Това ще рече, че най-малкото то е смело и изпълнено с решимост да служи на своята родина. Щом майката на такъв човек е издъхнала тук, в нашата фабрика, ние сме длъжни да ѝ отдадем всички необходими почести. Г-н Шидзума, трябва, както се полага, да прочетете молитвите си над трупа ѝ. Не е ли така, Арики?

— Да, г-н директоре. Толкова съм ви благодарна. Много моля и вас, г-н Шидзума. Ще бъдете така добър да я опеете, нали?

Готвачката изглежда от край време питаеше топли чувства към продавачката на миди. Тя дори ми каза — може би, за да ме накара да взема по-присърце опелото — че собственооръчно направила един бод в приготвения за момчето „пояс от хиляда бода“. Била също написала името си „Кане Арики“ върху флага с изгряващото слънце, който майката на войника му изпратила с пожелание за успех и щастлив изход в предстоящите сражения.

Дойдоха да съобщят, че всичко за опелото е готово и аз, макар че бях целият облян в пот, навлякох взетото назаем сако и отидох в голямата зала на общежитието. Мъртвата лежеше по гръб на една дъска. Лицето, ръцете и краката ѝ бяха омотани с парцали и трупът изглеждаше като парцален вързоп. Заех мястото си пред него, но нещо в гърлото ме задавяше и гласът ми не излизаше гладък. Трябва да беше за това, че се бях върнал от реката под палещите лъчи на слънцето, без да глътна и капчица вода след това. Или може би заради онази част от историята на живота на покойната, която бях успял да чуя от устата на готвачката Арики? Нима проснатата тук пред мен жена — питах се аз — не се бе опитала да спре сина си, за да не бъде превърнат той в човешко торпедо? Войната изглежда парализираше способностите на хората да мислят. От първата до последната дума „Тройното утешение“ прочетох с дрезгав глас, а „Заупокойната“ не беше нищо друго, освен слаб шепот. Въпреки това, когато най-сетне напуснах мястото си до покойната, Арики, която по липса на други близки бе основното тъжащо лице, тя се приближи до мен и рече развълнувано:

— Много, много ви благодаря, г-н Шидзума.

Отидох в умивалнята и се напих с вода. После обтрих цялото си тяло с влажна кърпа. Не се докоснах единствено само до изгорялата си лява буза, защото тя бе все още превързана. Усещах, че бинтът се е залепил здраво за месото. Досега не бях свалял превръзката, тъй като от самото раняване насам не изпитвах никаква болка, но този път реших да се занимавам с бузата си и да изтрия потта под бинта.

Отлепих пластира и внимателно махнах марлята. Обгорелите ми мигли се бяха превърнали в ситни черни топчици, като ония, които остават върху опърлен вълнен плат. Цялата ми лява буза бе тъмноморава, а кожата — навита на тънки стружки — се бе залепила

плътно за месото и напреко на бузата образуваше ръбчета. Лявата ми ноздра се бе инфектирала и от засъхналата в най-горния ѝ край коричка се процеждаше гной. Аз обърнах към огледалото ранената половина на лицето си и се огледах. Нима онова, което виждах, бе моето собствено лице? Нима подобно нещо бе възможно? Сърцето ми се гърчеше от спазъм и ужас. А отражението в огледалото взе да ми се струва по-далечно и чуждо.

С върха на пръстите си хванах една навита на стружка кожичка и леко я дръпнах. Леко ме заболя, което поне ми вдъхна увереност, че лицето си е моето. Продължих малко по малко да лющя парченца от кожата. Изпитвах при това някакво странно удоволствие, както когато се опитваш да си извадиш разклатен зъб — болката ти е хем неприятна, хем приятна. Постепенно отпорих всички кожички. След това стиснах гнойната подутина с два нокътя. От нея покапа жълтеникава лепкава течност.

Не можех да определя дали инфектираното място се влошава или, напротив, върви към подобрене. Във всеки случай можех поне да го промия. След това го поръсих с лекарство на прах, лепнах върху бузата си марля, а върху нея залепих пластир. Лекарството си беше мое производство. Научил ме бе да го правя един дърводелец от нашето село, който твърдеше, че то е особено ефикасно при порязвания и инфекции.

Наближаваше обед. Отправих се към къщи — нашето временно обиталище — за да похапна, но болката в краката стана толкова нетърпима, че трябваше да вървя много предпазливо и с огромни усилия. На един завой по средата на склона спрях да почина и когато вдигнах глава, видях, че Шигеко стои на върха и ме наблюдава.

— Ама ти едва вървиш! Да ти донеса ли пръчка да се подпираш? — попита ме тя.

Шигеко действително се загуби от очите ми и след малко се спусна при мен с дървено копие, едно от онези, с които се тренират във водене на ръкопашен бой. С една ръка на раменете на жена си, а с другата опрян на копието аз лека-полека изкачих баира. С това нелепо копие в ръка приличах, изглежда, на разбита останка от някое селско въстание от миналия век. Едва тогава обърнах внимание, че косата на Шигеко е опърлена. Попитах я кога е могло да стане това, а тя отвърна, че най-вероятно да е било на шести, по време на експлозията.

За обяд имахме препечен ориз от екстрените ни семейни запаси, препържена в рапично масло ферментирала бобена паста и чай от вишневи цветя. Това бе всичко, но по онова време то ни се струваше, че е богато пиршество.

После Шигеко ми каза, че едва сутринта забелязала колко опърлена е косата ѝ. След сирената, която на 6 август сутринта изсвирила отбой, жена ми продължавала да чува далечни експлозии, затова надникнала от прозореца на кухнята навън. Изведнъж в небето блеснало огромно огнено кълбо, а когато дошла на себе си, видяла, че лежи по корем на дървения под. (Може би именно тогава е била опърлена и косата ѝ.) След малко Шигеко се надигнала и видяла, че всичко в кухнята е в ужасен безпорядък. Тя отишла да огледа къщата изотзад и намерила тухлената стена напълно разрушена. Тук-там към небето започнали да се издигат огнените езици на пламнали пожари.

Шигеко в миг проумяла, че се е случило нещо ужасно и хукнала по стълбата към втория етаж, за да огледа по-добре околността. Стъклата на прозорците били счупени, плъзгащите се врати между стаите се били килнали на една страна, а върхът на бора в градината и този на електрическия стълб до него били обвити в пламъци. Откъм кметството се издигал гигантски стълб дим. Облаци пушек се носели и над други части на града. Пожарите изглежда много бързо се разпространявали. Шигеко разбрала, че трябва незабавно да бяга, затова първото нещо, което направила, било да грабне копринената торбичка с дъсчиците с имената на нашите прадеди. Тя обаче не висяла на обичайното си място на пилона на гредата. Не я намерила и в съседната стая.

Шигеко се отказала да я търси повече и се втурнала за други необходими неща. Започнала да изнася в градината съдове, спално бельо, мрежата за комари, обувки. А когато занесла всичко това при езерцето, на повърхността на водата му видяла да плува същата оная копринена торбичка, която само преди малко се била пребила да търси из къщата. Изглежда, че във водата я била отпратила силната въздушна вълна. Шигеко я измъкнала от езерото, мушнала я в раницата си и пуснала на дъното някои от нещата, изнесени от къщи. Правела това съвсем безразборно. Потопявала вещите във водата така, както ѝ попадали под ръка. Останалите натъпкала в противовъздушното скривалище, като след това блокирала изхода му с тухли от

разрушената стена. Тъкмо правела това, когато до ушите ѝ долетели викове за помощ. Те идели от къщата на нашите съседи Нитта.

Шигеко хукнала по посока на виковете и какъв бил ужасът ѝ, когато видяла, че и Нитта и жена му са тежко ранени. Той от едната страна на тялото си, а тя на лицето. Шигеко им оказала криво-ляво първа помощ, след което хукнала да търси носилка. Тъкмо се връщала, когато видяла, че г-жа Номура, съседката от ъгловата къща срещу нас, е също тежко ранена и се нуждае от незабавна помощ. Жена ми оставила носилката и превързала ранената с платнено пешкирче. Жертвите били много повече, отколкото можела да си въобрази. Били ранени, кой по-тежко, кой по-леко, и семейство Наканиши, и семейство Хаями, и Сугаи, и Накамура, изобщо почти всички наши съседи. Единствено само тя била останала напълно невредима. Така че носилката се оказала напълно ненужна.

Скоро мъжът на г-жа Нодзу — армейски капитан — се прибрал вкъщи. Със себе си той водел няколко войници. Те вдигнали ранената г-жа Нодзу и я отнесли нанякъде. Съпрузите Нитта се отправили към болницата, като се крепели един друг. Двамата били потънали в кръв и гледката била ужасяваща.

Шигеко се върнала вкъщи, мушнала в скривалището още някоя и друга вещ и побягнала към университетското игрище.

Имаше в разказа на жена ми нещо, което не можеше да се обясни нито от гледна точка на науката, нито пък на простата човешка логика. Мощната въздушна вълна бе преминала през нашия район по посока от север към юг. И макар дърветата в градината, самата къща и вътрешните врати да се бяха наклонили на юг или югозапад, копринената торбичка с дъсчиците, на които бяха написани имената на прадедите ни, е изхвърчала от юг на север — северозапад, като е била отхвърлена при това на цели тринадесет метра — около осем метра вътре в къщата и други пет през градината до езерцето. Във всичко това нямаше и капчица логика. Затова предположих, че най-напред торбичката е била изхвърлена навън в южна или югозападна посока, след което някакво обратно въздушно течение я е поело и е отпратило на северозапад.

9 август.

Снощи на вечеря изядохме последните си неприкосновени запаси от храна, което означаваше, че от този ден трябваше да разчитаме само на стола на фабриката. Закуската отиде да вземе Шигеко, а обяда — Ясуко. Но докато обядвахме и двете едновременно започнаха да мърморят. Да получаваш от общото зеленчуци и ориз — иди-дойди — твърдяха те, но чак пък и ядене, приготвено от други, това е вече неприлично. И то да ядеш, без да вършиш каквато и да било работа. За двете жени подобен начин на живот бе непоносим. Предишния ден те бяха заети с ранените, но от този ден нататък работа за тях нямаше и Шигеко и Ясуко чувстваха неудобство да ходят в стола за храна. А сутринта директорът бе освободил племенницата ми от преките ѝ служебни задължения до второ предупреждение.

Аз се раздразних не на шега от приказките им и веднага им измислих работа.

— Утре ще отидете в Сенда-мачи. Ще се опитате да разберете какво става там с нашите съседи. Тъкмо ще вземете от скривалището дрехи за преобличане и пълните с ориз бутилки. Скрил съм ги за черни дни, но по-черни от тия сега, струва ми се, няма да настъпят.

Двете жени малко се поуспокоиха и дори се съгласиха вечерта да отидат заедно до стола за храна.

В противовъздушното скривалище в нашата къща бяха скрити радио, одеяла, чинии, всякакви кухненски принадлежности и разни други храни освен ориза. На празното място в градината бях закопал четири двулитрови бутилки с ориз, осемнадесетлитров бидон със соя и една тенекия с дрехи — главно бельо и памучни кимона. Всичко бе останало непокътнато. Проверил бях това, преди да напуснем горящия град.

Единствените дрехи, които Шигеко и Ясуко имаха, бяха тези на гърба им. Двете започнаха да си шушукат. Чудеха се може би как да изперат бельото си и какво да правят, докато то съхне. Посъветвах ги да отидат на реката, да изперат всичко и докато дрехите им изсъхнат, да седят във водата. Те грабнаха по един пешкир и излязоха.

Изглежда, че напрежението в мозъка ми се поутоложи, защото изведнъж започнах съвсем осезаемо да усещам ужасната жегата. Налегна ме и неудържима дрямка. Просто не можех да мръдна от мястото си. Но щом легнах и затворих очи, в паметта ми нахлуха

всички спомени за безбройните стълбове дим долу край реката и по хълмовете из околността и така и не можах да заспя.

Прав или в легнало положение потта се стичаше на струи по тялото ми. Можех да избърша лицето си само от дясната страна. На лявата си сякаш имах компрес от гореща кърпа, нещо като онези, които ти лепи на лицето бръснарят. Но далеч не чак толкова приятен, като се има предвид гложещата ме мисъл за потта и събиращата се под марлята гной. Единственото нещо, което можех да направя, бе да притисна леко превръзката към бузата, за да ѝ дам възможност по-успешно да поеме в себе си гноята и потта. Аз наистина на няколко пъти я понатисках, но скоро усетих, че тя се подмокри. Трябваше да сменя марлята, но чиста нямах, затова извадих от санитарния си пакет една триъгълна кърпа, отрязах от нея парче, колкото да покрива бузата ми, попарих го с вряла вода и го оставих да съхне на слънце.

Бях прилегнал, облегнат на един дирек на верандата, и дремех, когато служителят от нашия общ отдел Танака дойде да ми съобщи, че преди малко дал провизии на някакви войници.

— Какви са тия работи, бе! — викнах му аз. — Кога им ги даде?

— Преди около час.

— Какви бяха тия войници и къде отнесоха храната?

— Пехотинци. Помислих, че са от Втори западен корпус и им дадох всичко, което пожелаха.

Провизиите бяха собственост на свързочния корпус и на Втори западен корпус. Преди две седмици капитан Нодзу, който живееше срещу нас в Сенда-мачи, притича запъхтян посред нощ при мен и ме помоли да му направя услуга и да взема на съхранение известно количество храна. Когато го попитах защо е необходимо да правя това, капитанът обясни, че от Щаба на дивизията им заповядали по телефона корпусът да се погрижи да скрие на сигурно място хранителни запаси. Положението било такова, че не се знаело в кой момент Хирошима щяла да бъде цялостно бомбардирана и разрушена. Капитанът беше от запасните, та от военни работи извън казармата не разбираше нищо. Той бе толкова настойчив, че се наложи да се свържа с директора Фуджита. Той ми разреши да поема грижата за военните запаси и още същата нощ пренесохме провизиите в склада на нашата фабрика.

На другата сутрин вкъщи пристигна лейтенант Кокубу от Втори западен корпус и също ме помоли да прибера в склада неприкосновените запаси на тяхната военна част. Когато му предади екстрената заповед той се видял в чудо и позвънил на капитан Нодзу, за да разбере как са решили въпроса свързочниците. И в резултат на това беше дошъл при мен.

Отново поисках разрешение от фабриката. Складът обаче не пое всичката храна и се наложи да потърсим съдействието на местния майстор на татами Таучи, който се нае да пази част от сламените торби с ориз. Та именно този ориз бяха отнесли днешните войници.

Разказаната от тях история ми се стори крайно съмнителна. На нашия служител те заявили, че лейтенант Кокубу бил ранен по време на взрива на страшната бомба. И все пак, ако някой войник предявяваше претенции за запасите на Втори западен корпус, той трябваше да носи подписан от лейтенанта документ или поне някаква бележка. Излизаше, че бяхме подведени от мошеници, възползвали се от всеобщия хаос. Но беше вече прекалено късно за каквито и да било действия от наша страна.

Предупредих най-строго Танака отсега нататък да не смее да дава от запасите на друг освен на лейтенант Кокубу или на негов пратеник, който носи документ от командира на частта. Това всъщност беше едно от условията, при които приехме провизиите в нашия склад. Имаше обаче едно нещо, което усложняваше до известна степен съхраняването на храната и измъкваше, така да се каже, това задължение от ръцете ни — свързочният корпус бе заел втория етаж на фабричната административна сграда за своя интендантска канцелария.

Отидох в склада и проверих колко торби с провизии липсват. Бяха точно толкова, колкото казваше Танака. Започна да ми се струва, че от онзи ден, когато падна бомбата, светът е тръгнал наопаки. Бях чувал, че в древни времена хората разправяли, че в съсипаните от тежки войни страни трябвало да минат стотина години, за да се възстанови отново моралът на хората в тях. Дали това не е самата истина?

[1] Завземането на Мукден от японската армия през 1931 г. поставя началото на японската интервенция в Китай. — Бел.прев. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

„Дневник на атомната бомба“ продължение на събитията от 9 август.

* * *

Отидох в канцеларията да докладвам за обира. С мен тръгна и Танака, който бе назначен за отговорник по реда. Имахме работа с армията, а това изискваме да сме особено внимателни. Танака бе, разбира се, сбъркал, но основната отговорност падаше върху моите плещи. А отзвукът от цялата тая афера щеше безспорно да стигне и до капитан Нодзу.

Липсващите провизии се изчисляваха на седем бали полиран ориз, десет картона консерви с месо и пет каси бяло вино „Садоя специално“. Истинско безобразие бе фактът, че войници от действащата армия бяха посегнали, и то в такова отчайващо гладно време, на храната, оставена на съхранение на цивилни граждани. Войниците бяха дошли с два камиона, като на първия се развявал небесносин флаг.

— Това консервирано месо е вкусно само ако се сготви с патладжани — отбелязал най-спокойно по-възрастният от групата, докато товарили нещата в камионите. — Някои, които го ядат, без да го готвят, хващат копривна треска.

Месните консерви бяха абсолютно неприкосновен запас, до който можеше да се прибегне само в случай че врагът нахлуе на нашите острови, но въпросният войник е бил явно много добре запознат с техния вкус.

— Ще рече, че с войниците е имало и офицер — възкликна съвършено възмутен директорът, след като изслуша разказа на Танака. — Нямах и представа, че армията чак толкова е деградирала. — Той бе сгърчил устни и с мъка удържаше напирашото в него възмущение.

Танака стоеше неподвижен и изпънат като струна, а лицето му бе пребледняло. Той бе четиридесет и осем годишен човек, родом от Кабе. Живееше от край време в общежитието на фабриката, а жена му работеше в една леярна в техния град. И двамата им сина бяха загинали на фронта и хората разправяха, че Танака и жена му били поставили огромен надгробен камък с изсечени едно до друго върху него имената на двете им момчета.

Бедният провинил се служител се бе превърнал целият във внимание, но от устата му излизаше само някакъв неясен и безпомощен шепот:

— Да, г-н директоре — заекваше той. — Единият от тях бе сравнително по-възрастен, а останалите си бяха свалили куртките. Всички бяха с гетри и износени обувки.

— Но нали рече, че на камиона имало син флаг. Това означава, че в него се е возил офицер. Червеният флаг показва, че в колата се вози полковник или подполковник, а пък жълтият — генерал. Слушай, човече, самият ти си загубил двама сина на служба в армията, нали? Толкова ли чак не разбираш подобни елементарни неща, бе?

— Да, но войникът беше пехотинец и аз просто си помислих, че са от Втори западен корпус. А колкото до флага, рекох си, че са дошли по заповед на някой офицер. Но ето че... моята глупост... Аз съм виновен за всичко, г-н Фуджита — промълви Танака, наведе глава и най-неочаквано се разплака. Раменете му потръпваха от спазматичните пристъпи на ридания.

— Така или иначе, сега трябва да изготвим доклад до Втори западен корпус — рече директорът и се обърна към мен. — Колкото се може по-бързо! После ние тримата — Танака, аз и ти, Шидзума, ще се подпишем.

— Добре — отвърнах. — Да го направим под формата на писмено обяснение, така ли?

Директорът се съгласи. За беля обаче, взривът бе отнесъл целия Втори западен корпус заедно с бараките, така че нямаше къде да изпратим своето обяснение. Вярно, че интендантството на свързочния корпус се бе настанило на втория етаж на нашата сграда, но аз дълбоко се съмнявах, че е възможно там да предадем документа. Все пак той се отнасяше до съвсем друга военна част. Цивилните наистина нямаха никакво понятие от сложния вътрешен ред в армията.

Въпреки всички свои опасения, аз изготвих документа. Директорът и аз поставихме най-отдолу личните си печати, а Танака накарахме да лепне палеца си. След това го занесох на втория етаж във военната канцелария. Стаята, заета от нея, бе в японски стил с татами на пода, но въпреки това вътре върху тях бяха поставени маса и стол, а в единия ъгъл върху парче вестник някой си бе сложил ботушите. Преди да вляза, аз, разбира се, си събух обувките.^[1]

Капитан Нодзу бе излязъл по някаква работа. Вътре заварих двама души, както ми се стори — подофицери, — но ми беше трудно да определям точно чиновете им, защото и двамата бяха само по ризи. Единият от тях — явно по-старши — мустаците на когото приличаха на четка за зъби, взе от ръцете ми плика с писменото обяснение на случая.

Успях да кажа, че съм личен познат на капитан Нодзу, на което старшият рече:

— А-а, така ли. Много мило.

После той измъкна документа от плика и започна да го чете. След миг цветът на лицето му се промени.

— Ама какво е това! — викна той и рязко ми върна листа. — То е за интендантската служба на Втори западен корпус, а не за нас. Тук е интендантството на свързочния корпус.

— Да, но искаме да ви помолим вие да го изпратите на лейтенант Кокубу. Нямаме представа къде е корпусът му и...

Забележката ми явно напълно го вбеси.

— Не ми разправяйте глупости — извика оня. Това означава да се изложат наяве грешките на лейтенант Кокубу, и то пред целия му корпус. Ами че нали и интендантската им служба ще стане за смях. По дяволите, аз не мога да приема такъв документ! В никакъв случай!

Повече нищо не можеше да се направи, затова се върнах при директора и му докладвах. Танака беше изчезнал от канцеларията. Той се бил заклел пред директора да компенсира на армията откраднатото дори ако за това е необходимо да работи до края на живота си.

Прибрах се вкъщи. Усещах се смъртно изморен. Шигеко и Ясуко още не си бяха дошли от реката, затова реших да поотдъхна. Скрих се от мухите под една мрежа за комари и легнах.

Не знам колко съм спал. Събуди ме писък на кукумявка. Отворих очи. Следобедното слънце напичаше бялата стена на пристройката зад

храсталаците на градината. Младата ни хазяйка тъкмо се бе запътила към тоя храсталак. Беше глупаво да си въобразявам, че съм чул гласа на кукумявка. Разбрах, че всъщност съм се събудил, защото краката ми са се вледенили. Това ме хвърли в тревога. Да ми замръзнат краката, и то посред лято, през август, бе нещо невероятно. Пък и слънцето още не бе залязло. Опипах пръстите си и усетих остра болка и в двата палеца. Напълно слисан, аз станах, вдигнах мрежата и излязох на верандата. Изведнъж усетих хлад в лявата страна на бузата си. Попипах мястото с ръка и за мое учудване се оказа, че превръзката е паднала. Намерих я в единия край на мрежата.

Погледнах физиономията си в огледалото. Инфектираното място от едната страна на носа ми бе зейнало, но беше едно такова твърдо. Животът е наистина една поредица от неприятности! Отидох да намокрят една кърпа, после внимателно изтрих с нея раната, сложих чисто парче и лепнах отгоре му пластир.

Шигеко и Ясуко се върнаха тъкмо когато прибирах мрежата. Донесли бяха три порции храна от стола. Двете жени започнаха да нареждат върху взетата назаем масичка сварени в соя листа от батати, мариновани зеленчуци и чинийки с варен ечемик, смесен с трици. Докато ядяхме, Шигеко разправяше новините, които бе чула край реката. Шигеко и Ясуко изпраща дрехите си и докато те съхнали по камъните на брега, двете киснели във водата. На същото място имало още три жени, които през цялото време си говорели за това, какво става в Хирошима.

В двора на Първо префектурално средно училище — разказвала едната от тях — имало резервоар с вода за гасене на евентуален пожар. Та около този резервоар лежали труповете на стотици ученици и доброволни отрядници. Повечето били полуголи, защото дрехите им били изгорели. Отдалече всички те изглеждали като цветна лека с лалета. Отблизо пък приличали на огромна хризантема с безброй листенца.

Друга една от жените пък била видяла на улицата пред храма Ширатори превърнат в железен скелет трамвай. Мъртвият и наполовина изгорял ватман все още здраво стискал в ръката си ръчката

за управление. На площадката на вагона лежали няколко обгорели трупа.

Сутринта на 6 август — взела да разказва и третата жена — на Западния плац на града марширувала военна част, командувана от офицер. Войниците тъкмо били свършили марша и сваляли гимнастърките си за да се приготвят за гимнастика, когато лумнало огромното огнено кълбо. Един от войниците в редицата най-отзад бил с гръб към гъсто клонесто дърво. Та той именно твърдял, че видял със собствените си очи как главната кула на хирошимския замък в един миг се стрелнала нагоре към небето, без дори да изгуби формата си. В следващия миг момчето вече нищо не виждало. Но то се било заклело, че наистина видял кулата да се издига четиридесет-петдесет метра право нагоре с всичките си пет етажа. Но дори и историята да е самата истина, войничето едва ли е могло да види в пълно съзнание това невероятно явление. По-скоро в мига на експлозията гледката просто се е отразила върху ретината на очите му, реших аз.

Хората, попаднали след време на същото място, твърдяха, че видели кулата разбита на парчета на насипа до реката. Изглежда, че взривът имаше способността да вдига и носи във въздуха огромни и тежки неща. Кулата на замъка може би тежеше стотици тона, но силата, която я бе вдигнала във въздуха, без дори да наруши конструкцията ѝ, трябва да е била по-голяма и от земното притегляне.

Веднага след взрива от всички околни на Хирошима градове и села започнали да прииждат спасителни отряди. Един от тия отряди от град Мийоши дошъл в Хирошима да търси ученичките от девическата гимназия и други свои съграждани. Част от момичетата от трети гимназиален клас, пък и от по-горните класове били мобилизирани да работят като помощник-медицински сестри във военната болница. Други работели в самолетния арсенал в Куре. И така, спасителният отряд от град Мийоши, състоящ се от около стотина души, влязъл в Хирошима рано сутринта на 7 август. За зла участ обаче, отрядът попаднал в пламъците на пожарите и всичките му членове загинали. Само един от хората, млад човек на име Джицуо Табучи — ръководител на звено от отряда и лектор на специализантите в девическото училище — успял да се измъкне жив и да стигне до квартала Гион извън града. Но там паднал и загубил съзнание. Не ще и

дума, че всички ученички от Мийоши, намиращи се по време на взрива в Хирошима, са загинали до една.

Тук трябва да добавя, че след войната съвсем случайно се запознах с г-н Табучи. Той ми разказа как на 6 август сутринта, тъкмо когато преглеждал вестника, преди да тръгне за работа, по-скоро усетил, отколкото видял, синкава искра да пресича небосклона. Отдал го на въображението си, но по обед по радиото предали военно съобщение за бомбардировката. Към три часа след обяд в Мийоши започнали да пристигат ранени от Хирошима. До гарата Шимо-Фукагава влаковете не вървели, та ранените трябвало да извървят пътя от пламналия град дотам пеша.

Местната медицинска асоциация и пожарната бригада на град Мийоши организирали издигането на палатки на централния площад пред гарата. Там на ранените била оказвана първа помощ. Някъде около пет часа било свикано общо събрание на медицинската асоциация, на учителите от средното и девическото училище в града и на представители на Мийоши и околните села, на което се взело решение да се образува спасителен отряд. Г-н Табучи бил назначен за шеф на първи взвод на отряда. На 7 август в пет часа сутринта хората стигнали с влак до Шимо-Фукадзава, откъдето тръгнали пеша за Хирошима. Там пристигнали около десет и половина. Онова, което видели, ги потресло, но те разбира се не знаели какъв вид бомба била пусната. Ужасът на всички членове на спасителния отряд бил невероятен, какво друго им оставало да правят, освен да приемат нещата такива, каквито са.

Хората от Мийоши минали през кварталите Инари, Камия, Отемачи и Сенда-мачи и следвани през целия път от горещината на тлеещите останки от къщите, от вонята на труповете и виковете на умиращите, най-сетне стигнали до Гара Хирошима. Скоро водата в манерките им свършила и далеч от мисълта да спасяват когото и да било, самите те започнали да се лутат сред целия този ужас, за да открият спасително местенце. След около два часа мъчително скитане Табучи открил, че с него са останали само двама души от взвода му. До момента не били успели да намерят нито една ученичка от девическото училище на техния град. Единият от хората на Табучи едва стоял на краката си, затова решили да тръгнат към дома на някакъв техен познат, който живеел в крайградския район Гион. Там стигнали едва

към четири и половина след обяд. Отдъхнали си малко и в осем и половина вечерта тримата се размърдали и макар че били на границата на силите си, се отправили към къщи. И тримата изпитвали непозната досега умора. Разстоянието от Гион до Шимо-Фукадзава извървели за цели три часа. Наложило се да прекарат нощта в чакалнята на гарата. На другата сутрин в шест часа те се качили на един претъпкан от бежанци влак и се прибрали в Мийоши.

По-късно се изяснило, че всички момичета от девическото училище и членовете на трудовите отряди от Мийоши, намиращи се по време на взрива в Хирошима, загинали до един. Повечето от членовете на спасителния отряд пък изгорели в пламъците на пожарите, а успелият по чудо да се доберат до родния си град, до края на годината измрели. Самият г-н Табучи, който в продължение само на няколко часа бродил из развалините на Хирошима, впоследствие, както разбрах, заболял в лека форма от лъчева болест.

Хълмовете около Мийоши са скривали облака — медуза от очите на хората, затова пък в Михара, град на около сто километра от Хирошима, но и с ниски хълмове само откъм запад, съвсем ясно се е виждал.

Трите жени разказали на Шигеко и Ясуко и разни други истории за унищожения град. Почти всички дървени мостове били напълно изгорени, но особено странен бил начинът, по който те горели. Най-напред се запалвала дървената им настилка, а после огънят се прехвърлял към подпорите. По време на прилив водата ги поглъща, но след като тя се оттегляла, подпорите пак продължавали да горят. Най-странното било това, че следващият прилив трябвало все пак да ги угаси, но на другата сутрин те все така продължавали да тлеят, докато не изчезнали напълно.

В гробището на храма Кокутайджи имаше един гроб. Някой бил видял, че между цилиндричния паметник и гранитната му основа се бил врязал огромен къс от тухла. Той очевидно се е мушнал там в момента, когато страхотната сила на взрива е вдигнала масивния цилиндър с диаметър около един метър, че и повече. Разправяли, че онази страна на паметника, върху която се изляла ярката светлина на огненото кълбо, била обгоряла и станала грапава, но другата била

запазила съвършената си полировка. Нима топлината е била толкова силна, че да разтопи дори гранита? Казали още, че ослепителната светлина превърнала керемидите от тъмносиви и кафеникавочервени, а повърхността им се била разпенила на малки мехурчета, сякаш рисунки в стил „коимбе“^[2]. Били заприличали на току-що извадени от пещта керамични съдове.

А ето какво бил разказал някакъв редник от инженерните войски, който се отбил в една крайпътна селска къща в Ода, за да пийне вода, на път за временния пункт за ранени в Хесака. В тяхното отделение загинали толкова много хора, че се наложило да трупат телата на големи камари по пясъчния бряг на реката, която идеала от Хирошима, и така да ги изгарят. Огънят поддържали дори през нощта, като назначавали специален пост да го пази. Нарекли го „пост пред мъртъвците“ и да застъпва човек на него било истинско изпитание. Веднага след бомбата в командването на армията била настъпила пълна анархия, дисциплината отишла по дяволите и някои командири били започнали даже да се плашат от своите подчинени.

Всъщност повечето от историите ми разказа Ясуко. Шигеко, която от кисненето в реката се бе изглежда простудила, усещаше силни болки в корема и хич не й беше до приказки. Двете седели във водата съвсем голи ако се изключат тънките хавлиени кърпи, с които били обвили кръста си.

Беше вече съвсем тъмно, когато дойде бащата на хазяина и съобщи, че токът е пуснат.

10 август. Ясно е.

Шигеко и Ясуко донесоха закуската от стола, направиха от ечемичната каша малки топки, или „сладки“, както си ги нарекоха те, и тръгнаха за града. Изпратих ги до гарата. Чакалната бе натъпкана с хора, които, доколкото можех да преценя, нито чакаха някого, нито пък си купуваха билети, а просто висяха там, защото нямаха явно какво друго да правят. Когато влакът дойде, повечето от тях дори не мръднаха от местата си, а щом той замина, тези, които бяха станали, се

натръшкаха отново по скамейките. Имаше и такива, които разпитваха железничарите по гарата как да намерят загубените си деца.

Върнах се от гарата във фабриката и заварих да ме чака там срочна задача. Трябваше да организирам доставката на въглища за нашата фабрика, което налагаше незабавно да замина за Хирошима или за Уджина. От съседната на кабинета стая г-н Фуджита донесе голям вързоп.

— Извинявай, но се налага час по-скоро да се направи нещо по този въпрос. Всичко, което може евентуално да ти потрябва в разрушения град, е тук, в този вързоп. И бъди много внимателен, защото не е чудно да има нови бомбардировки.

Оставих на директора бележка за Шигеко и се приготвих за път. Сложих на главата си ватираната качулка, взех си и личния санитарен пакет, преметнах вързоп на гръб и тръгнах.

Влакът ме закара до Гара Ямамото. Оттук до Хирошима движението още не бе възстановено. На същата гара заедно с мен слязоха още петдесет-шестдесет души, но не забелязах нито един човек да напуска гарата. Всички тръгнаха по линията на влака по посока към града. Жителите на Хирошима се славят със своята невероятна общителност, но същия този ден всички ние вървахме напред, без да си разменим нито дума. Багаж на гърба си освен мен носеха още две жени в торбести шалвари, които крачеха пред мен. На пръсти се брояха онези, които носеха пакетчета с храна, нищо друго не би било в състояние да демонстрира толкова живо страшната липса на храна, която бе засегнала дори и селата около Хирошима. Вървах и се чудех колко ли безмълвни групи хора като нашата стоварват всеки ден влаковете пред изгорелите останки на града.

Когато най-после стигнахме до най-големите разрушения над мъртвата пустиня се разнесе полъхът на влажен зловонен вятър. Групата ни взе постепенно да намалява. Един по един хората поемаха по своя си път, докато в края на краищата в избраната от мен посока не останаха да вървят само няколко смълчани сенки. Наоколо бе пустош, сред която се извисяваха камари от натрошени керемиди.

Минах по някакъв мост и се сепнах, че не мога да разбера къде съм. Обърнах се назад и едва тогава разпознах желязната арка, която бе устояла на пламъците — беше мостът Йокогава. Когато на 6 август на излизане от града вървах приблизително по същия път, съвсем наблиз

оттук в един танкер с вода видях да плуват труповете на три жени. Спомням си, че с огромни усилия на волята се мъчех да си наложам да не гледам към тях, но не можах да се сдържа и все пак погледнах за миг. От слабините на единия труп се подаваше дебелото черво. То бе набъбнало и беше дълго може би около метър. Плуваше на повърхността на водата, навиваше се на кръг и се поклащаше леко насам-натам като балон.

На изгорялата страна на един от храмовете в Тера-мачи висеше дъсчица с надпис, надраскан набързо с въглен. Той гласеше „Приемен пункт за трупове от района Некоя.“ Надникнах в двора и видях до тухлената стена огромна купчина, висока около два метра, от мъртви тела. Някои от тях изглеждаха премазани, други наполовина изгорели, от трети бяха останали само белезникави кости. На места оградата беше срутена и ако имаше човек очи да гледа, то независимо от желанието му, зловещата гледка се изпречваше пред погледа му. Камарата от трупове бе почерняла от мухи.

Тъкмо се взирах с ужас в нея, когато нещо — може би лек ветрец — подплаши рояка мухи и те с гръмко жужене се разхвърчаха, но само миг след това отново се притаиха върху труповете. Не можех да дишам от ужасното зловоние. За миг спрях дъха си и побягнах от мястото. След малко тръгнах вече по-бавно, като притисках кърпа до носа си. Зловоние то обаче продължаваше да ме преследва и усетих, че започва да ми прилошава.

Веднъж измъкнал се от развалините на Тера-мачи, започнах да усещам по-слабо миризмата. Но това се оказа само мимолетна почивка, защото труповете край пътя ставаха все повече и повече и не след дълго отново се оказах обгърнат отворед от силно зловоние. Бях попаднал в ад — ад, в който измъчваха с вездесъща зловеща миризма. Изглежда, че единственото място, където тя се усещаше сравнително по-слабо, беше мостът Аиои. Там поне от реката духаше вятър. Въздъхнах с известно облекчение, стоварих багажа си до каменното укрепление и седнах да почина.

Градът бе изцяло сринат и пред очите се откриваше необятна гледка. На юг съвсем ясно виждах сиво-зеленикавите хълмове на Окава-чо, пощадените от пожарите гори на Муко-Уджина, а право пред

себе си съзирах възвишенията на планината Шумисен на остров Мияджима. На запад се възвишаваха хълмовете Еба, а на изток — свещеният хълм на храма Тошогу. Върху посърналата пустош в центъра на града стърчаха скелетите на няколко сгради. Освен тях виждах само овъглени греди и купчини керемиди. Тук-там се мяркаха сред мъртвата пустиня бели и черни петънца, които се движеха. Трябва да бяха хора, дошли да търсят костите на своите близки. Опустошение и тишина!

В единия край на моста лежеше проснат по гръб и с широко опънати настрани ръце трупът на някакъв човек. Лицето му бе почерняло, но от време на време бузите му се издуваха и на пръв поглед изглеждаше, че си поема дълбоко дъх. Клепачите му също леко потрепваха. Гледах и не вярвах на очите си. Повлякох своя вързоп по парапета и тръгнах към трупа. Приблжих се до него разтреперан от страх. И тогава видях, че от носа и устата му изскачаха червеи, лазеха по лицето му, завираха се във вдлъбнатините на очите, падаха на земята и отново се покатерваха. Именно тяхното движение създаваше впечатлението, че в лицето на мъртвото тяло има още живот.

Изведнъж си спомних едно стихотворение, което в детството си бях прочел в някакво списание, или бог знае още къде. „О, червей, приятелю червей“, започваше то. И по-нататък:

*Разкъсай небесата!
Земята в огън удави!
„Умрете всички до един!“
На хората кажи.
Какво величие!
О, грандиозно чудо!
...*

Идиот! Нима поетът си бе въобразил, че е насекомо, та наричаше червея „приятелю“? Истински идиотизъм! Той би трябвало на 6 август в осем часа и петнадесет минути да бъде в Хирошима. Тогава наистина небето зловещо зейна над нас, земята пламна, а хората умираха един след друг като мухи! „Как смееш ти, червей такъв“ — изкрещях аз. — Какво величие?! Какво ти грандиозно чудо?!

Изведнъж ми се дощя да запокитя вързопата си в реката. Ненавиждах войната! Да я печели, който си ще! Само по-бързо да свършва! По-добре несправедлив мир, отколкото „справедлива“ война!

Върнах се обратно до парапета, но вместо наистина да хвърля вързопата в реката, аз го нагласих удобно на гърба си. Все пак в него имаше всичко необходимо, за да преживееш сред развалините: шишенце с таблетки против разстройство, лопата, стари списания, евкалиптови листа, сухари, кръгло книжно ветрило и разни други полезни неща.

Близко до Камия-чо се натъкнах на група мъже, които изглежда бяха войници. Нахлузили на лицата си газови маски, те се въртяха около три-четири запалени на различни места огньове. Приблжих се и видях, че огньовете горят в издълбани на около два метра надолу в земята дупки, в които мъжете хвърляха труповете. Разклаждаха ги, използвайки стари железопътни траверси. Попадали в обятията на огъня, траверсите започваха да пращат и от това тази гледка под жарките лъчи на слънцето изглеждаше още по-зловеща. Изпод труповете излизаха бледосинкави огънчета, които огненочервените езици на пламъците алчно сграбчваха и понасяха заедно със себе си високо нагоре.

Войниците примъкваха труп след труп, като ги носеха върху врати или ръждясали ламаринени листове и безцеремонно ги хвърляха с лицата нагоре в бушуващите огньове. После отново се повличаха назад за още и още мъртви тела. За да им бъде по-лесно да ги носят, бяха завили краищата на ламаринените листове. Може би изпълняваха заповедите на някое висше началство, не знам. Във всеки случай изражението на лицата им не говореше нищо. Израз на някакви емоции имаше само във войнишките им ботуши, които се движеха бавно и тежко. Понякога телата на кладата ставаха прекалено много и огънят сякаш изнемогваше, та се налагаше войниците да изтърсват труповете на земята и да изчакват той отново да набере сили. При сътресението от устата на мъртвите изригваха жълтеникава слюз и червеи. А когато телата се окажеха съвсем близо до огъня, червеите започваха да се гърчат панически върху тях и да се мъчат да избягат от топлината. При удара със земята ставите на мъртвите изхрущяваха. Дойде ми наум за Пинокио от детската приказка. Нищо и никаква дървена играчка, направена от трески и пирони, но щом, както казват,

дори и тя при удар в глезена изпитва по някакъв си свой дървен начин болка, какво ли изпитваха, питах се с ужас, тези зловещи трупове, които съвсем доскоро са били живи човешки същества.

— Ей, тия нямат край, бе! — измърмори един от войниците, който държеше предната страна на ламаринен лист.

— Бих искал да сме се родили в някаква страна, където няма държава — рече тихо другият зад него.

Това всъщност бяха единствените човешки звуци, които чух тук.

Върху импровизираната носилка, която носеха двамата войници, лежеше поредният труп, един Пинокио, на когото всички пирони бяха извадени...

Сякаш загубил разсъдъка си, аз почнах да си мърморя под носа „Заупокойната“. Хирошима вече не съществуваше!... Но кой би могъл да предвиди, че краят ѝ ще бъде толкова трагичен?

[1] В помещения с татами не се влиза с обувки. — Бел.прев. ↑

[2] Рисунок, получен при специални условия на изпичане на керамичния съд. Носи името си от село Коимбе. — Бел.прев. ↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

Остра болка в червата ме принуди да приседна върху някакви каменни стълби, макар че те бяха покрити с дебел слой пепел. Разрових с пръст пепелта и открих, че мога да пиша по нея. Тя беше суха и ситна като пудра и приличаше на елдено брашно. Написах разни неща. Върнах се мислено в детството си и си въобразих, че съм ученик пред черната дъска в клас. Започнах да чертая Питагоровата теорема, но я зарязах на средата.

След малко болката поутихна. Огледах се настрани, за да определя къде се намирам. Разбрах, че съм пред входа на самото кметство. Наоколо се въргаляха овъглени греди. Такива имаше и пред мен, и зад мен, и изобщо навсякъде. Печална картина! Стените на зданията, които само преди няколко дена радваха окото с приятния си кремав цвят, се бяха превърнали в сивкаво-кафяви назъбени крепости. Рамките на прозорците бяха избити, а да не говорим за стъклата. В коридора, който водеше към вътрешността на сградата, се въргаляха в безпорядък парчета желязо. Може и да бяха сплескани каски, не знам. Кметството се бе превърнало буквално в безмълвна пустош. Изведнъж най-неочаквано някъде от бездната на тая пустош се разнесе шум, сякаш под пода влачеха празни дървени каси. Заслушах се и започна да ми се струва, че шумът иде нейде изпод земята. Усетих тръпки на ужас и бързешката метнах вързопа на гърба си. В този момент ме стресна един глас, който ми извика:

— Ей, Шидзума, накъде?

Оказа се, че това бе старият технолог от консервната фабрика в Уджина, г-н Таширо.

— Ах, Таширо, ти ли си? Жив и здрав? Какъв е тоя шум?

— Чиновниците от кметството разчистват изгорелите греди. Ама че ти си си изгорил лицето! Какво става със семейството ти?

— Слава богу, живи са. Какво правите във вашата фабрика с въглищата? Как се оправяте? Аз съм тръгнал да търся фирмата, която

се занимава с разпределението на доставките, но нямам и представа къде е.

— Ами сградата на фирмата е разрушена, а чиновниците са бог знае къде. И понеже и аз като теб съм тръгнал за същото, реших най-сетне да дойда и до кметството.

Много се учудих, защото консервната фабрика на Уджина се снабдяваше от армейската продоволствена база, тъй като част от нейната продукция отиваше във военното интендантство. А излизаше, че и те имаха затруднения с доставката на въглища! От Таширо разбрах, че в кметството в момента вече работили около двадесетина служители под ръководството на заместник-кмета г-н Шибата. На Таширо обаче му отказали да приемат молбата на фабриката в Уджина за доставка на въглища. Отговорили му, че с този въпрос се занимава специална фирма и ако кметството реши на своя глава да заделя въглища за фабриката, незабавно ще си навлече на главата мъмрене от военните и така ситуацията само още повече ще се усложни.

— Та излезе, че съм дошъл тук, за да хленча — завърши разказа си Таширо.

При всички случаи обаче аз на всяка цена трябваше да докладвам на директора, затова помолих Таширо все пак да ме заведе във въпросната фирма. В качеството си на главен технолог на консервната фабрика старият човек бе много вещ, що се отнасяше до доставките на въглища, пък и бе приятел с шефа на фирмата.

— Странна работа — заговори Таширо, докато вървахме, — но хич не проумявам защо една такава сериозна фирма, като тази с въглища, все още не е поставила обявление къде точно се намира седалището ѝ. Нещо тук не е наред!

Върху развалините на бившето здание на фирмата, по-скоро на част от оцелялата бетонна стена, имаше най-различни надраскани набързо бележки, но Таширо бе напълно прав, че между тях нямаше никакво съобщение от фирмата.

Посланията бяха написани по всевъзможен начин — имаше и драсканици, имаше и красиви почерци. „Г-н Фуджино — гласеше например едно от тях, — молим Ви да съобщите адреса си. — Металургичен завод в Миккаичи.“ „Напишете тук на стената временния адрес на фирмата — Накабаяши, Компания Сангьо.“ „Г-н Хонда, наред ли е всичко при вас? Оставете, моля Ви, адреса, на който

се намирате — фабрика Цуцуки, Кайтаичи.“ „Г-н Мурано, напишете къде се намирате — Учияма, Кои.“ Всички тия послания бяха явно написани с парчета от овъглените греди. Под всяко едно от тях бе акуратно поставена датата.

— Слушай, Таширо — рекох аз, — ами че тук няма отговор на нито едно послание. А я виж каква е датата под някои от тях! От преди три дена.

— Тогава значи се е случило най-страшното — отвърна Таширо.

— В какъв смисъл?

— Вероятно служителите от фирмата са загинали до един.

Всъщност от семейството си и Таширо единствен бе оцелял. Оказа се, че младата му втора жена и малката му дъщеря били затрупани по време на взрива под развалините на собствената си къща и изгорели живи в пожара, избухнал впоследствие. Но тъй като беше вече доста стар, Таширо, както сам си призна, не намирал душевни сили у себе си да разрови изгорелите останки на къщата си и да потърси праха на единствените си близки.

— Нищо не мога да направя — рече той. — Да си останат в края на краищата там, където са. Малко повече органична материя в почвата и толкоз.

— А какво ще правиш, ако решиш да им поставиш паметник?

— В къщата на родителите на жена ми има нейна и на детето снимка. Нея мисля да сложа в гроба. Не зная обаче какво ще правя, ако някой от близките на жена ми дойде от село за останките. Да кажа, че съм ги оставил за органична материя ли?! Някак си не върви!

За миг тоя негов цинизъм ме отврати. Но после ми дойде наум, че има и друго обяснение: Таширо бе вече стар човек, а жена му млада и красива. Дъщеричката му също беше мило и очарователно дете. Може би точно затова той се боеше, че ако разрови развалините и открие под тях останките на най-скъпите му на света същества, обезобразените трупове щяха да унищожат навеки запечаталите се дълбоко в сърцето му образи.

— Защо не помолиш тогава някой страничен човек да стори това вместо теб? — попитах го аз.

— Що се отнася до въглицата — рече той, без дори да обърне внимание на въпроса ми, — защо не отидем в Интендантството и не опитае късмета си там? Друго и без това не можем да направим. Пък

и около моста Сагино няма чак толкова трупове и това ме кара да се надявам, че и вонята не е съвсем дотам нетърпима — допълни Таширо и с учудваща решителност тръгна напред.

Докато стигнем до моста Сагино, вървахме все през напълно опустошени квартали. По пътя Таширо не коментираше заобикалящите ни страшни гледки, но ми разказа всичко, което бе чул да разправят в кметството. Преди бомбардировката в него работили около деветстотин служители, от които обаче щастието да оцелеят имали само двадесетина души. Но и от тях нито един не се отървал без някаква рана.

Към групата войници, заети с изгарянето на труповете, се бяха присъединили още двама души, явно работници, които се бяха разсъблekli голи до кръста. Когато минавахме покрай тях, те тъкмо надничаха в един голям варел с вода близо до срутената тухлена ограда. В него плуваше труп, от чиято глава бе останал само оголен череп. На повърхността на водата се бе събрала лепкава и мазна кафеникава пяна. Двамата работници, пристъпиха ужасени към варела, но точно тогава черепът изведнъж, без каквато и да била видима причина, се размърда и мигом потъна надолу. „О, господи!“ — възкликна ужасен Таширо. Изглежда, че най-сетне и той бе изгубил присъствие на духа.

После Таширо ми разправи, че по време на взрива загинал и кметът на Хирошима, г-н Курия. Заместникът му, Шибата, бил ранен в петата на десния крак и едва ходел. На всичкото отгоре в прасеца на левия му крак се било забило парче стъкло, та му се наложило да се добира до кметството на патерици. Къщата на кмета се намирала в Како-чо, тъй че естествено цялата изгоряла. Когато на седми август сутринта Шибата дошъл на работа и не заварил началника си, изпратил у дома му един от служителите, за да разбере какво се е случило. Сред развалините на къщата на Курия, там където била една от стаите, може би дневната, били намерени проснати един до друг два трупа — на възрастен човек и на дете. За кмета се знаело, че бил страшно привързан към внучето си. Тъкмо това дало повод да се предположи, че в мига, когато паднала бомбата, Курия вероятно бил вдигнал детето на ръце, за да се сбoguва с него, преди да тръгне на работа.

След гибелта на кмета Шибата поел управлението. Оцелелите по чудо двадесетина чиновници сега се занимавали, според Таширо, с всички проблеми на града. Но най-невероятното било това, че в разрушената сграда на кметството оцелели и една дузина столове и машина за циклостил. Чиновниците си били направили кочани от стари документи, като пишели на гърба на листовите. Хората нямали никакви лични вещи освен дрехите на гърба си. Те живеели заедно и си готвели пак там в порутената сграда на кметството. Разчистено и що-годе подходящо за живеене било само едно-единствено помещение. Чиновниците били закачили на дупката, зейнала в стената на мястото на някогашния прозорец, палатка, взета назаем от бараките на военните. В източното крило на първия етаж се разположили канцелариите на три отдела — военния, отдела по здравеопазване и помощния отдел. (По-късно научих от личните записки на заместник-кмета, г-н Шигетеру Шибата, че на седми август в три часа след обяд в кметството дошъл генерал-лейтенант Саеки, главнокомандуващ щаба на флотския корпус Акацуки в Уджина, за да съобщи, че е назначен за командувач отбраната Хирошима и че на следващия ден сутринта, или дори още същата вечер, в града ще пристигне военна част от префектура Шимане и няколко взвода от корпуса Акацуки. Това внушило на г-н Шибата и на шепата оцелели чиновници надеждата, че армията е на път да вземе наистина някакви конкретни екстрени мерки за съдбата на унищожена Хирошима. На осми август в кметството пристигнало официално съобщение от щаба на Западната японска армия. Съобщението гласяло, че във връзка с отбраната на града в щаба трябва незабавно да се явят представители на градската управа, които да представят съответните документи и да докладват за така създалата се ситуация. Решено било за щаба, който се намирал в земянки в подножието на планината Футаба, извън града, да заминат финансовият ревизор Хамаи Накахара и Исаму Ито — шеф на секцията по разпределение на доставките, заедно с още няколко служители.)

Пред входа на Интендантството стояха двама-трима пазачи и нещо си приказваха. Нямаше и следа от обичайните за това място оживление и деловитост. Двамата с Таширо бяхме приети от лейтенант Сасатаке от отдела по доставките. Обяснихме колко необходими са ни въглища, но лейтенантът заяви, че да се получи разрешение за въглища

от неприкосновените запаси в Уджина е абсолютно невъзможно. По всички останали въпроси той отговаряше уклончиво, така че нямаше никаква полза от посещението ни.

Лейтенантът бе така възбуден, че дори не изслуша внимателно молбата ни.

— Казах ви вече много пъти — рече той, — че преди да решим нещо относно въглищата, трябва най-напред да свикаме съвещание. При всички случаи аз съм длъжен да се допитам до своето началство. Ами транспортирането? Какво ще правим с него, а? Ето че това също ще трябва да се обмисли. Пък и вашите искания ще трябва непременно да бъдат съгласувани с нуждите на другите предприятия. Боя се, че ще ви се наложи да изчакате решението на съвещанието.

Беше ясно, че от Сасатаке нямаше нищо да получим, затова помолихме за разговор с неговия началник. Ала и той беше безкрайно уклончив. В края на краищата дори спокойният винаги Таширо загуби търпение:

— Ако ми разрешите — обърна се той към началника на отдела по доставките, — ще ви изложа направо и без заобикалки от какво точно се нуждае моята фабрика. Провеждайте си вашето съвещание, но знайте, че сега на нас са ни необходими екстрени мерки. Щом като е абсолютно забранено да се пипат въглищата в Уджина, защо тогава — става дума все пак за непредвидени обстоятелства — не изпратите някого направо в мината в Убе. Ако тръгнат веднага, привечер предполагам, хората ви ще бъдат вече там. Защото едно е сигурно, че фирмата по разпределение на доставките на въглища няма да може скоро да възстанови работата си.

— Уверявам ви, че и ние самите мислим по този въпрос — рече началникът. — Но сме длъжни да се допитаем до по-висшестоящите инстанции и да чакаме нареждане. Нали точно затова ви казах, че ще трябва да свикаме съвещание.

Ако мога така да се изразя — набрах смелост да обадя и аз, — чудно ми е колко ли време ще е необходимо, докато вие, вместо веднага да изпратите хора в мината, чакате решението на това съвещание. Още повече че ние нямаме никаква представа къде е сега седалището на фирмата по разпределение на въглищата и сме просто в безизходица.

— Колко дни още могат да работят вашите фабрики с наличните си запаси от въглища? — попита началникът.

— Четири или пет — отвърнах аз.

— А нашата само два, ако работи с нормалното си темпо — рече Таширо.

— Добре, какво ще кажете за това — рече оживено началникът, сякаш го бе осенила някаква нова идея. — Вашите предприятия произвеждат продукция за нуждите на армията, нали така? Направете тогава нещо със свои сили. Не чакайте да ви помогнат непременно военните. Постарайте се да бъдете лоялни сътрудници в края на краищата. Ами така де!

— Ние нямаме нищо против наистина да сме лоялни — обадох се аз. — Но при едно условие. Дайте ни писмо от вашето началство. Тогава ние бихме могли още сега да заминем за Убе и сами да преговаряме там за доставки на въглища.

— Да се изпълни подобно желание е трудно, поне що се отнася до армията. Но вижте какво, вашата фабрика тъче плат за военни униформи. Т.е. думата ми е, че вие сте в състояние да правите каквото пожелаете. Имате власт, така да се каже. Надявам се значи, че ще успеете да намерите най-верния път да ни помогнете и изобщо да ни бъдете от полза.

Много добре знаех, че в мината Убе бяха изпратени огромен брой работници с цел да се увеличи производството на въглища. А мината в Мине пък добиваше толкова много въглища, че просто не достигаше транспорт за тяхното извозване и те бяха натрупани на огромни камари. Никак не можех да разбера какво пречеше на военните независимо от съвещанието да ускорят снабдяването на града с въглища. Ако пристигнеха известни количества, тогава и фирмата по разпределението на доставките щеше да бъде в състояние да възстанови работата си, и то много скоро. Но началникът на отдела бе вече изпаднал в някакво безмълвно съзерцание и думите ни минаваха покрай ушите му, без дори да стигнат до съзнанието му. Онова, което ни бе казал, всъщност означаваше да спрем по-нататъшното производство и на платове за военни униформи, и на консерви.

Тази негова глупост просто ме извади от равновесие и вбесен, аз напуснах канцеларията му. Таширо остана: ако фабриката им спреше

производството си дори само за един ден, това би означавало пълна катастрофа.

Започнах да си мисля, че ние, които изпълнявахме официални поръчки на Интендантството, се трепехме прекалено много за своите клиенти. Основната причина за това бе невероятната липса на стоки. Полагаемите се дажби и на храна, и на други необходими за ежедневието стоки бяха толкова оскъдни, че ни се налагаше да обикаляме различни инстанции и да се молим като просяци и даже да се възползваме от връзките си с Интендантството. Това пък от своя страна ни задължаваше да правим някои не дотам законни услуги на Интендантството. Но докато ние напънахме всичките си сили само и само да им угодим, те не си помръдваха даже пръста.

Във връзка с това и аз самият си бях имал доста неприятности. Първата беше малко след като постъпих на работа във фирмата. Тогава бяхме закупили петдесет големи каци с бобена паста. Половината, т.е. двадесет и пет каци, трябваше да преотстъпим на Интендантството. После нашата фабрика купи цяла кола с хаванчета за подарък на мината, но отново половината трябваше да бъдат дадени на ония от Интендантството. Същата бе и съдбата на двата вагона със съдове за вода — единият ни бе отнет. Да не говорим за вагона с готварските печки и за тридесетте бъчви с мандариново вино. Изобщо всеки път Интендантството чисто и просто ни изнудваше.

Мина ми през ума, че вместо да сме все така зависими от армията и да чакаме да ни тъпчат и лъжат, ние можем да си изработим някакъв свой начин за действие. Реших да поговоря по този въпрос с директора и се наругах за безкрайната си глупост да измина за тоя, що духа, толкова километра само защото треперехме да не останем без бучка въглища.

Излязох през главния вход и изведнъж изтръпнах, видях на какво бе заприличало езерото с лотосите, което толкова много обичах. Всички листа бяха наведени на юг, най-силно засегнатите бяха клюмнали като счупени чадъри. Нито един лотос не бе оцелял.

Преди да постъпя на работа във фабриката, аз работех цели седем години в Интендантството и държах стаи под наем в къщата на един полицаи. Тогава ходех на работа пеша, като си носех обед от къщи. В ония времена обширните оризови полета и езерото с лотосите бяха най-добрите ми приятели. Всяка сутрин, докато изминавах пътя

между Асахи-чо и Мидори-чо, аз истински се наслаждавах на накачалите по синорите между росните полета ята от врани. Лъскавата им черна перушина се съчетаваше чудесно и със зеленината на оризовите поля, и със започналите леко да пожълтяват върхове на оризовите класове. Гледката беше неописуемо прекрасна. За мен бе истинска наслада да я съзерцавам във ведро утро и това винаги повишаваше настроението ми.

„Ранни врани — дни желани“ — казваха в родното ми село. Това означаваше, че когато видиш рано сутрин врани, през целия ден ще ти върви. Не беше ли това своеобразен израз на народното чувство за красота!

Но този ден дори и в езерото с лотосите плуваше труп. А отстрани в тревата забелязах да пляска с криле един бял гълъб. Пристъпих внимателно към него и го вдигнах от земята. Дясното му око беше изтекло, а мястото над едното му крило бе обгоряло. За момент изпитах неудържимо желание да го изям, сварен в соев сос, но все пак го пуснах, като го подхвърлих високо нагоре. Гълъбът доста успешно размаха криле и прелетя над листата на лотосите, но миг след това рязко се спусна надолу и цопна в езерото.

Тръгнах направо към района Миюки. Вървах по същия път, по който бяхме минали на шести август. Зад насипа с вишневи дървета се виждаше болницата „Къосай“. Стъклата на прозорците ѝ бяха изпочупени. Насам-натам по коридорите трескаво се щураха хора. Някои изглежда бяха дошли да търсят близките си, а други — помощ за самите себе си. Сградата наистина гъмжеше от народ. Къщите край пътя бяха или наклонени на една страна, или просто рухнали. Собствениците бяха поразчистили дворовете около някои от тях — около ония, които, наклонени или не, все пак стояха на местата си. Те внасяха вътре плъзгащите се врати, от които впрочем бяха останали само рамките. Тук-там имаше и подпрени с обгорели греди къщи, в които хората явно се бяха върнали да живеят, защото отвътре долитаха гласове. В една от къщите видях човек, който бе приседнал на пръстения под и стържеше с парче от счупена порцеланова чаша обгорялата до черно повърхност на някакъв стол. Тоя стол, кой знае защо, ми напомня за една картина на Ван Гог. Бях я видял в някакво списание. Та на тая същата картина имаше подобен грубо скован дървен стол, кой знае защо, гърлото ми изведнъж пресъхна.

По широкия път край подножието на хълма Хиджи срещнах трима ранени. Те приличаха досущ на бежанците от шести август. Със сетни сили ранените се влачеха по посока към Уджина. Бяха толкова омаломощени, че се подпираха с една ръка на оградата на Хиросимското управление на търговията. И тримата бяха полуголи, слаби и бледи като призраци. Сетих се за котката, която преди няколко дена вървеше по петите на г-н Мияджи. Днес тя не се навърташе наоколо. Разчистени бяха и трупове в края на моста Миюки. От тях бяха останали само черни мазни сенки.

От двете страни на пътя всичко бе превърнато в пустиня от изгорели полета и къщи. Мястото, където преди се издигаше нашата къща, бе съвършено неузнаваемо. Бе останало само малкото езерце. То поне ми напомни как изглеждаше градината ни. Тя се оказа по-малка, отколкото си бях въобразил. Шигеко и Ясуко бяха вече измъкнали вещите от скривалището и от езерцето и си бяха заминали за Фуруичи. Един носач бе натоварил всичко на количка и бе приседнал да почине преди да потегли на път.

Единственият признак на живот сред опустошението наоколо беше някаква колиба, издигната на мястото на къщата на съседите Накао. Останалите хора от квартала изглежда се бяха разбягали по приятели и роднини. От носача разбрах, че човекът от колибата идвал да разговаря с жена ми и моята племенница и им разказал, че загубил дирите на сина си. Излизаше, че съседът Накао сега живееше в колибата сам с малката си дъщеря.

Колибата бе скалпена от ламаринени листове, изровени явно изпод развалините на околните срутени къщи. Тя беше малка и заемаше около пет квадратни метра. Всъщност едно нищо в сравнение с несъществуващата вече разкошна къща на семейство Накао, която бе построена изцяло от кипарисово дърво. Къщата бе голяма, трябва да имаше около двеста квадрата, а покривът ѝ грееше с червените си гледжосани керемиди. Накао работеше в някаква търговска фирма и притежаваше много акции и облигации. Хобито му бе да събира предмети от лак. Бяха ми разправяли даже, че в дневната си той имал масичка, която била едва ли не от периода Муромачи^[1], една от онези изящни вещи с крачета от дърворезба, които бяха достойни дори за покоите на Сей-Шонагон^[2] и Мурасаки-Шикибу^[3].

Отидох при Накао да го видя какво прави и взех със себе си някои неща, които се канех да му подаря: листа от евкалипт, лопатката, хартиеното ветрило и част от таблетките. Не посмях да се докосна само до консервите, които ми бяха дадени за подарък на хората от фирмата по разпределяне доставките на въглища. Въпросните лица аз, разбира се, не бях успял да открия, така че консервите си бяха останали непокътнати. Редно бе, може би, да ги предам обратно на директора, но аз не бях дете и можех сам да решавам какво да правя в случай на неочаквана промяна в обстановката.

И без да му обяснявам, Накао сам много добре знаеше как да използва скромните ми подаръци. Той рече, че особено необходимими щели да му бъдат евкалиптовите листа и лопатката и безкрайно ми благодари.

Листата имаха свойството да отпъждат комарите. Ако ги оставеше човек да димят в някое от тия изровени в земята противовъздушни скривалища, те щяха да прогонят комарите, които, озверели, хапеха дори посред бял ден. Всъщност хората, които живееха сред развалините на града, използваха денем скривалищата си за клозет. От Накао разбрах, че атаките на комарите били толкова яростни, че едвам се издържало докато се свечери. Още повече че дъщеря му вече бе навлязла в деликатната възраст и насекомите явно много я тормозеха.

Книжното ветрило бе особено ценно, защото с него човек можеше да раздухва огъня, когато гореше евкалиптовите листа. С лопатката пък можеше да зарива дупки вътре в бараката или навън.

— Наистина съм ти безкрайно благодарен — не преставаше да повтаря Накао. — Нали знаеш, че преди бомбардировката скривалището ни беше пълно с щурци. Нямахме мира от тях. Едни такива малки и кафяви на цвят. Един човек от банката „Гейби“ ми обясни, че им били казвали, „заешки щурци“. След взрива пък ни нападнаха гъсти облаци комари. Невероятно жестоки са. Ти наистина си ни донесъл такива полезни неща, че не знам как да ти се отблагодаря...

— Трябва да ти кажа, че идеята не е моя — рекох аз, като, разбира се, не взех да му обяснявам, че всичко това бе всъщност предназначено за други хора. — Нашият директор чул отнякъде за

ужасните комари, та ми ги даде за всеки случай. Ако искаш, ще ти донеса още листа, като дойда пак.

Накао бе заровил лице в листата и жадно вдъхваше миризмата им. Директорът ги бе натъпкал в една кошничка, та по-младите овални листа се бяха съвсем спаружили, а по-старите се бяха изпомачкали.

Накао обясни, че се канел да поживее известно време тук, поне дотогава, докато не намерел сина си. От кметството им давали храна — дневно по една голяма паница ориз с Мариновани сливи или туршия от ряпа.

Сбогувах се с него, казах му, че скоро пак ще дойда и се върнах при носача. Преметнах през едното си рамо въжето на количката и тръгнах, като я задърпах след себе си. Веднага ми стана ясно каква трудна работа е да теглиш количка. Всеки път, когато някое от колелетата попадеше на парче от керемидата, тънкото въже се впиваше в рамото ми и ме дърпаше рязко назад. Трябваше да напрегна всичките си сили и да се наведе напред, но при всяко подрусване въжето отново и отново ме дърпаше назад.

— Не, Рокуро — обърнах се аз към носача, — тая май няма да я бъде. Това въже не е никак еластично. От гледна точка на физиката няма нищо чудно в това, че е толкова трудно да се тегли с него количката. А трябва да извървим седем или даже осем километра. Ами че то ще ми смъкне напълно кожата от раменете.

— Трябва да се дърпа не само с рамото, а с тежестта на цялото тяло — отвърна оня. — Ето как става тя — и той направи на края на въжето примка.

Преметнах примката през дясното си рамо, прекарах я след това под лявата си ръка и възелът дойде точно на средата на гърба ми. Стана ми наистина по-лесно, макар че когато количката минаваше през буци, усещах болка в много по-голяма част от тялото си.

Изглежда, че нашата количка бе първата, минала по пътя от шести насам. Обърнах поглед назад и видях, че колелетата ѝ бяха направили на сол парчетата от стъкла и бяха оставили след себе си две дири, които блестяха на слънцето.

Носачът бе напълнил две бутилки с вода и ги бе натоварил на количката. От време на време спирахме, за да обършем потта от челата

си и отпивахме от водата. Бутилките изпразнихме, преди още да излезем от града. От непрестанното друсане и подскачане на количката и отвратителната воня по улиците жегата ми се струваше два пъти по-силна. По едно време не се стърпях и се обърнах към своя спътник:

— Слушай, Рокуро, дай тук някъде да седнем и да отдъхнем като хората.

— Не, нека най-напред да се измъкнем от града — отвърна той.

Аз влачех количката след себе си, като се стараех да мисля само за разстоянието, което бяхме изминали.

„Три километра — говорех си наум, — три и половина или може би дори малко повече...“ Когато изминахме около четири километра, ние спряхме в една къща край пътя и помолихме да ни разрешат да си налеем от кладенеца вода. Напълнихме двете бутилки и седнахме да починем. Моят спътник Рокуро Масуда ми бе препоръчан от една от готвачките във фабричния стол. Той бе сух и слаб мъж на около петдесет, но много издръжлив, а лицето му бе добро и приветливо.

Потеглихме отново. Когато изминахме и петия километър, пътят се изчисти. Вече нямаше разпилени навред парчета от керемиди. Престана и това ужасно друсане на количката и аз се почувствувах спасен. До къщи се добрахме, когато лампите вече светеха. Тъкмо се канех да се отпусна с облекчение на края на верандата, когато изведнъж, за мое велико учудване, видях проснати направо на татами под запалената крушка двама от нашите роднини. Те бяха заспали и хъркаха.

Платих на Рокуро и отидох от другата страна на къщата при кладенеца, за да потърся Шигеко.

— Ей, ето ме и мен. Върнах се с форсиран марш, така да се каже. Кога са пристигнали нашите гости?

Ясуко тъкмо палеше банята на хазяите, а Шигеко плакнеше в тъмното някакви дрехи в потока зад къщата. Обясниха ми, че когато се прибрали от Хирошима, заварили нашите роднини да седят, капнали от умора на верандата. Те, горките, бяха дошли тук чак от своето село, скътано далече в планините, за да разберат дали сме живи и здрави. Като видели, че целият ни район е изгорял до последната керемиди,

сетили се да разпитат къде работя и след дълго скитане най-сетне пристигнали тук.

— Така се зарадвах, че плаках ли плаках от радост — рече Шигеко. — Те страшно се разтревожили за нас. И с такива невероятни усилия са стигнали дотук. Дори им се е наложило да вървят пеша през железопътния мост над река Ашида — Шигеко отново се разплака ей така свободно и без да се стеснява, съвсем като дете.

[1] *Муромачи* — период, през който управляват самураите от рода Ашикага — 1392–1490 г. — Бел.прев. ↑

[2] *Сей-Шонагон* — придворна дама и изтъкната поетеса от втората половина на X век. — Бел.прев. ↑

[3] *Мурасаки-Шикибу* — придворна дама и изтъкната поетеса от втората половина на X век. — Бел.прев. ↑

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

11 август

Вместо да се заема с нашите гости аз трябваше да отида при директора на доклад. Докато вечеряхме в стола на фабриката, подробно му разказах за положението с въглищата в разрушения град. Изразих пред него и убеждението, че ние трябва да се надяваме само на себе си и да търсим начини да набавим със собствени сили необходимите ни количества въглища. Докладвах му между другото и какво бях направил с евкалиптовите листа.

— Извинявай, Шидзума, че трябва да ти го кажа — рече директорът, — но ми се струва, че чисто и просто са те измамили. Как така военните от Интендантството да не разрешават да се пипат въглищата в Уджина? И защо? Ето това е въпросът. Трябвало е да им поискаш обяснение. Ти не си някакво дете да вика само „да, да“. За какво, по дяволите, мислят военните в този момент? Просто ще се побъркам!

Директорът беше толкова развълнуван, че когато понечи да отвори една консерва, ръцете му трепереха.

Но въпреки всичко вечерята излезе чудесна. Е, вярно, че ориз нямаше и вместо него поднесоха ечемичена каша с трици, но затова пък след нея изядохме една от консервите, определени за подарък на ония от фирмата за въглища в Хирошима. Не помнех кога за последен път бях ял такова вкусно нещо. Разкошно, като изваяно от мрамор кафеникаво месо, гъст и апетитен кехлибарен сок, аромат, от който ти потичат лигите.

Би било грехота да се изяде нещо толкова вкусно там, сред развалините на града. Не ще и съмнение, че в момента, в който отвориш консервата, върху нея ще връхлетят рояци от мухи. Нещо подобно ми бе разказал предишния ден и Таширо от консервената фабрика в Уджина. Той понечил да похапне и тъкмо си отворил една кутия с месо, когато наоколо му забръмчали мухи и само за няколко секунди месото пожълтяло. Насекомите били снесли отгоре му

жълтите си яйца. Дори само мухите можели да те накарат да си плюеш на петите и да побегнеш, да не говорим за отвратителната воня, която се носела отвред. Погледната отзад износената платнена раница на Таширо изглеждала като избродирана цялата с черни вълнени конци. Това било от накацалите по нея мухи. Вероятно и моята е изглеждала точно така.

Ние с директора си разделихме месото по равно. И изядохме по още една паница с ечемичена каша. Тъкмо си дояждахме, когато един от нашите работници, казваше се Нишина, дойде да ме помоли да прочета молитва. Някой току-що беше умрял.

— Ще дойда веднага, щом свърша — рекох аз. — След половин или един час съм там.

В това време Нишина бе вперил пълен с упрек поглед в празната консервена кутия на масата. Тук, струва ми се, му беше мястото директорът да обясни, че месото се е пазело за подарък, но вместо наистина да постъпи така, той рече само:

— След като се наяде, Шидзума трябва да отиде непременно да си оплакне устата, защото е ял месо, нали разбираш. Днес сигурно той ще прочете „Заупокойната“.

Нишина преглътна слюнката си, но нищо не каза.

Покойната Саки Мицуда, тридесет и шест годишна вдовица, беше снаха на Нишина. Тя му бе разказала, че в момента на страшния взрив работела на нивите на едно стопанство в града. Плевяла бурените около картофените насаждения, та била клекнала на земята, а главата ѝ била забрадена с кърпа. Кафявите листа на растенията всъщност я предпазили от смъртоносното отражение на яркия блясък. Жената не била убита на място, но временно загубила способността си да се движи.

Тя лежала известно време по корем между картофите. После се размърдала и погледнала към небето. То било черно. Районите Хакушима-Накамачи и Ниши-Накамачи представлявали морета от пламъци. Жената си дала сметка, че не може да остане повече на това място и запълзяла към брега на реката. Водата била тъмновиолетова и снахата на Нишина изведнъж се изплашила до смърт, защото помислила, че е настъпил краят на света. Пожарите се разпространявали просто светкавично. Трябвало да бяга. Бедната жена мобилизирала цялата си храброст и скочила във водата, като се

хванала за края на един бамбуков сал. (Салът бил един от онези, направени от гражданите на Хиросима по нареждане на местните власти. Те бяха измислени като средство за спасение в случай на въздушно нападение.) Било в момент на прилив и реката била доста дълбока. Скоро завалял дъжд и станало страшно студено. Жената се покатирила на сала и с помощта на някаква тояга, която използвала като весло, се понесла надолу по течението все по-далеч и по-далеч от опасността. Във фабриката пристигнала след два дена късно вечерта. Тогава тя все още можела да върви без чужда помощ, но на следващия ден силите внезапно я напуснали и жената започнала да чувства силни болки, които впрочем така и не я оставили до смъртта ѝ, настъпила съвсем неотдавна.

Записах най-подробно всичко това, понеже отговарях и за погребенията на външните лица и формалностите около тях.

Въпросното стопанство в града, в което бе работила снахата на Нишина, бе преди това крайбрежен парк. Но през пролетта на предишната година паркът бе превърнат на ниви. Такава бе тогава директивата на правителството — да се направи обработваемо всяко свободно парче земя и навред да се засаждат и отглеждат патладжани, тикви, домати, картофи и всякакви други зеленчуци.

Всички, които в момента на взрива са се намирали като вдовицата на полето, са били до един убити на място. Загинали бяха и момичетата от Първа хиросимска гимназия и от градската девическа гимназия. Вдовицата пък всъщност си бе играла известно време на криеница със смъртта.

Директорът си мислеше все за своето:

— Слушай, Шидзума, след опелото гледай тази вечер да си легнеш по-рано. Утре пак ще отидеш в Интендантството и отново ще им поставиш въпроса за въглищата. Идеята ти сами да си набавяме необходимите количества звучи наистина чудесно, но това означава да отстъпим много лесно и да се предадем. Знам, че работата не е никак проста, но се постарай да проявиш малко повече настойчивост. Това е единственият начин да се сдобием с нещо.

— Едва ли си заслужава наистина да опитваме повторно — отвърнах аз напълно обезсърчен. — По-добре би било може би да помолим капитан Нодзу да ни даде препоръчително писмо, а после сами да се договорим за въглища с хората от мината Убе. Можем да

направим нарушение, защото фирмата в Хирошима е изчезнала и друг изход нямаме, нали така?

— А бе, едно е да си приказваме, а друго е наистина да го изпълним. Ами че капитан Нодзу почти не се задържа тук. Той е все някъде по работа. Днес се отбих пет-шест пъти в канцеларията му, но него все го нямаше. Попитах някакъв човек там за капитана и той ми отговори, че излязъл, а къде точно, това било военна тайна. Преди малко ходих да видя какво е положението в склада. Въглища имаме само за два дена. Е, какво тогава трябва да правим според теб? — директорът отчаяно стисна с ръце главата си.

— В такъв случай ще тръгна рано утре сутринта рекох аз. — Макар и това да е напълно безполезно.

Предадох се и наистина реших да отида още веднъж в Интендантството, въпреки че на нищо не се надявах.

Веднага след опелото си тръгнах за къщи. Още вън ме посрещна пикантната миризма на печени оризови сладки. Тя се прокрадваше дори през пролуките на плътно затворените заради затъмнението капаци на верандата. По миризмата можех да определя, че сладките най-напред са били потопени в соев сос и чак след това са били сложени да се препекат на жаравата.

Влязох пред задния вход. Гостите ни бяха вече будни и седяха заедно с Шигеко и Ясуко около масата. А на нея (прекрасна работа от ебонитово дърво, дадена ни за временно ползване от хазяите) бяха наредени чинии и чинийки с оризовите сладки. Може гостите да ги бяха донесли от село. Шигеко и Ясуко лапаха настървено.

— А, ето го и него — викна весело Шигеко, като ме зърна изправен до вратата. — Ние пък решихме да не те чакаме и да започваме без теб.

— Ох, чичо — обади се и племенницата ми, — много съжалявам, че започнахме да ядем без теб. Започнахме да ги печем и просто не можехме да устоим да не ги опитаме. Те са донесли и препържен ориз. Има и няколко оризови топки.

— Много сме ви задължени, че сте се погрижили за нас — благодарих на гостите и седнах на стъпалото между коридора и стаята. Стараех се да държа лицето си обърнато така, че да не се вижда

изгорялата ми буза. Гостите ме зяпнаха със зачервени като на зайци очи, сетне и двамата започнаха да ронят едри сълзи. (Единият от тях, Масао Ватанабе, бе по-големият брат на Шигеко, а другият, Йошио Такамару — бащата на Ясуко.)

Такамару се настани по-удобно, стисна коленете си в ръце и докато хълцаше, хапеше края на единия си мустак. Шигеко и Ясуко спряха да дъвчат и лицата им се изкривиха. Ватанабе пък бе вече избърсал сълзите от очите си и сега ме гледаше безмълвно, право в лицето. Аз с все сили се мъчех да не заплача, но бях толкова развълнуван, че съвсем неочаквано и моят нос потече. Понаместих се на стъпалото и седнах с гръб към всички в стаята.

— Толкова се радвам, че ви намерихме живи и здрави, толкова се радвам! — рече Ватанабе. — Бяхме сигурни, че никога вече няма да ви видим. Най-много, на което се надявахме, бе да зърнем поне мястото, където сте загинали.

— И аз наистина съм толкова щастлив, толкова щастлив! — присъедини се към Ватанабе и бащата на Ясуко. — Мислехме момичето си за загубено. Вие двамата така сте се грижили винаги за нея, че всички ние решихме, че тя ви е последвала и на онзи свят. Всичките близки и в Кобатаке, и в Хиросе вече са загубили надежда да ви видят отново.

Аз продължих да седя с гръб към стаята и да си отпивам от чая, който ми беше наляла Шигеко. Без да се обръщам, само рекох:

— Сигурно страшно сте се притеснили за нас.

Малко по малко Ватанабе ни разказа за тревогите, които нашите близки на село изживели след вестта за бомбардировката. Такамару се намесваше само за да допълни тук-там по нещо. От разказа им стана ясно, че устни съобщения за случилото се пристигнали в Кобатаке още рано вечерта на шести. Всички разбрали, че над Хирошима била пусната някаква изключително мощна бомба и че от взрива почти мигновено загинала една трета от населението на града и, разбира се и отрядите, които се намирали там на доброволна работа. Друга една част от хората били много тежко ранени, а всички останали без изключение страдали от някакви наранявания. Онези, които донесли вестта в селото, се кълнели, че това не е някакъв зловреден слух, а самата гола истина. Допълнителни съобщения за трагедията на града

пристигнали на следващия и на по-следващия ден. Те били още по-страшни и отчайващи.

После на село започнали да се завръщат тълпи ранени. Някои умрели почти веднага, след като се добрали до родните си места. Други известно време се мъчели в страшни болки. В Хиросе имало един лекар специалист по детски болести, който заявил, че няма представа що за заболяване е това и как да го лекува. Той мажел раните на пострадалите с някаква паста против изгаряне, а на онези, които се оплаквали от най-нетърпими болки, поставял инжекции с „пантопон“. Това лекарство обаче било съвсем недостатъчно и стигало едва само за първия ден. После лекарят вече нямал с какво да помага на ранените.

В Кобатаке се върнали двама души с тежки рани от изгаряния и с изпочупени кости. Ватанабе и Такамару отишли да ги питат дали не знаят какво е положението в района „Сенда-мачи“. Но всичко, което онези двамата действително знаели, било, че къщите са напълно изгорени, а успелите да се измъкнат живи са тежко ранени. Така и не могли да узнаят нашите близки живи ли сме и каква е съдбата ни. И понеже сметнали, че ако сме живи, то до това време сме щели непременно да се върнем в Кобатаке, оставало им само мисълта, че сме загинали. При всички случаи да останем да живеем сред развалините им се струвало напълно невероятно. Така че не след дълго всички единодушно решили, че ние тримата сме отдавна вече на онзи свят.

Въпреки това обаче все пак нещо трябвало да се направи. Налагало се най-малкото някой да отиде до Хирошима и да потърси останките ни. Тъкмо Ватанабе обмислял как да постъпи, когато на десети август рано сутринта при него дошли още петима наши роднини. След кратко съвещание било решено като начало от името на всички в града да заминат Ватанабе и Такамару. Двамата тръгнали, като взели със себе си оризови сладки и препържен ориз, с който трябвало да извършат помена за нас.

Преди да напуснат селото, Ватанабе и Такамару се отбили и при старата ми майка. При нея заварили моята по-малка сестра с двете ѝ деца. Майка ми, която също била сигурна, че ние тримата сме или разкъсани на парчета от бомбата, или сме смазани под развалините на къщата си, била наредила снимките ни на семейния олтар, пред всяка

една била сложила чашка с вода, а в една ваза до тях била натопила гергини.

— Щом като отивате в Хирошима — рекла тя, — тогава ще ви помоля да вземете със себе си и малко тамян. А също така и прясна вода и свежи листа от нашето село. На мястото на къщата им ще запалите тамяна, ще поръсите наоколо с водата и ще разпръснете листата. Ще ви дам и малко плодове от кемпонаши. Шигемацу толкова обичаше това дърво.

Майка ми наляла вода от кладенеца на двора в празна бутилка от оцет, завила малко тамян и свежи листа в парче хартия и дала всичко това на Ватанабе. После дигнала от земята два-три плода кемпонаши, окапали, преди още да са узрели и ги намушкала в джоба на раницата му.

Село Кобатаке е на петстотин и петдесет метра над морското равнище. То се намира на едно заобиколено от три страни с високи планини плато между река Ашида, която тече на юг през източната част на префектура Хирошима и река Ода, която напоява земите на префектура Окаяма. В старите времена тези земи са били собственост на феодалните владетели от клана Накацу в Кюшу^[1]. И досега в селото се е запазила къщата на тогавашните самураи, но самото то лека-полека запада, защото липсва дори един що-годе нормален път, който да го свързва с външния свят. Ватанабе и Такамару трябвало близо два часа да се спускат по тясната планинска пътека по течението на река Ашида. Стигнали до едно място, наречено Уокири, а оттам ги взел някакъв камион с газгенератор. В разрушения град Фукуяма двамата пристигнали след десет часа вечерта.

Фукуяма била бомбардирана на осми август и целият град, освен част от северния му район, бил сринат до основи. Всичко тънело в непрогледен мрак. Ватанабе и Такамару крачели по пътя, като едва се ориентирали в тъмното. Най-сетне двамата се добрали до железопътната линия Саньо. Те закрачили направо по нея на запад, докато стигнали до някаква гара. Потърсили къде да си купят билети за влака, но наоколо нямало жива душа. Внезапно в мрака се натъкнали на някакъв мъж, който, ако се съдело по гласа му, бил около петдесетте и говорел с токийски акцент. Мъжът им обяснил, че преди месец се бил евакуирал от столицата във Фукуяма, но и тукашният му дом изгорял и сега той бил останал без покрив.

След това мъжът разказал на Ватанабе и Такамару за въздушното нападение на осми. Около полунощ шестдесет бомбардировача Б-29 се насочили към града и започнали да пускат по полята около него осветителни снаряди, след което нападнали вълнообразно и стоварили страшния си товар върху него.

— Когато падат, запалителните издават едно такова особено свистене. А когато бомбата се удари в земята, вместо обичайния трясък, се раздават няколко глухи тътена. После лумва ярък пламък. Една от тях, спомням си, ми направи особено впечатление. При падането тя иззвънтя като счупено стъкло.

Според мъжа, запалителните бомби били свързани по няколко в ламаринени листа, стегнати отвън с медна лента. При падането лентата се разтопявала, ламариненият лист се разтварял още във въздуха и бомбите се разпилявали. Такава била и причината за свистенето. А иззвънтяването пък се получавало, когато някоя от медните ленти се удря в камъните.

Бомбардиран бил и средновековният замък на града. Една от запалителните бомби се мушнала в някакъв прозорец на третия етаж на главната кула и всичките ѝ пет етажа в миг се превърнали в огнена колона, която не след дълго рухнала. Изгоряла била и кулата, в която се намирала банята на придворната дама Йодогими. Въпросната кула била пренесена там от замъка Фушими в Кьото. Пламъците на пожарите не пощадили и сградите около нея, а крепостните стени на замъка горели с белезникави пламъци. В крайна сметка оцеляла само една триетажна оръдейна кула и портата, известна под името „Желязната“.

— Всъщност — рекъл човекът, — в замъка и от другата страна на моста има оръдия на зенитната артилерия, но тя не изпрати нито един снаряд дори тогава, когато цялото небе почерня от американските бомбардировачи. Колкото и ниско да се спускаха над града вражеските Б-29, нашите не правеха дори и опит да ги обстрелват. Тук, на земята, бе тъмно и тихо като в гора. Наоколо цареше каменно безмълвие... Все пак се надявам, че както казват, „мъдрият сокол крие ноктите си“.

Ватанабе и Такамару така и не схванали дали мъжът подкрепял армията или просто я иронизирал.

На гарата изглежда имало много избягали от изгорелия град Фукуяма хора, но в тъмното и това дори не можело да се разбере.

Ватанабе и Такамару отново закрачили по железопътната линия. На запад, където се намирало селцето Гобун и гара Акасака, се виждали да проблясват светлинки. Тамошните хора били изглежда вече толкова обезсърчени, че даже не правили опити да изпълняват задължителното за цялата страна нареждане за затъмняване на осветените места. Нашите хора решили да се доберат до гара Акасака и там да си купят билети за влака. Те вървели в непрогледен мрак като почти опипом налучквали пътя.

После стигнали до железопътния мост през река Ашида. За да се прехвърлят от другата страна, двамата трябвало да лазят по корем и да напипват с ръце траверса след траверса. Единият вървял по едната железопътна линия, а другият — по другата. Идеята им била да следят от коя страна ще дойде влак, за да се махнат навреме от линията. Ватанабе и Такамару напредвали бавно и мъчително напред, като непрекъснато си подвиквали. Най-много им пречели раниците. Наведели ли глава, раниците им се смъквали на врата и силно ги притискали или пък се изсулвали на една страна, когато мъжете заемали хоризонтално положение. Те били тежки и всеки път Ватанабе и Такамару губели равновесие и панически се вкопчвали в траверсите. Телата им се вдървявали от ужас и те непрекъснато се обливали в ледена пот, но, тъй или иначе, успели да стигнат благополучно до гара Акасака.

Един служител на средна възраст изслушал историята им и им продал билети за Хирошима. Той обаче не можел да им каже кога точно ще дойде влак. Оставало им само да се въоръжат с търпение и да чакат. Двамата приседнали, извадили пакетите си с храна и започнали нарочно много бавно да се хранят. Все още ядели, когато пристигнал влакът за Токио. От него слезли тридесетина души, половината от които били ранени. Другата половина пък били ходили до Хирошима, за да търсят своите близки. Слезлите на перона и чакащите на него започнали да си разменят подвиквания: „Нямах късмет“, „Намерили ги?“, „В какво състояние е къщата?“ „Да си срещал някой от познатите?“, „Оставих бележка на парапета на моста“... Не се намерил нито един, който да имал щастието да открие близките си. Слезлите от влака се смесили с тълпата на перона — сред тях имало и един мъж с дете, жена с бебе на ръцете си, крепящи се един друг брат и сестра — всички те поели към изхода на гарата и скоро потънали в нощния мрак.

— Ние, както изглежда, не ще да сме с по-голям късмет — въздъхнал Ватанабе.

— Но може би ще успеем да намерим останките им сред развалините — отвърнал Такамару.

— Е, добре, и без това връщане назад няма — обадил се пак Ватанабе.

Минавал вече един часът след полунощ, когато влакът потеглил. Пристигнали в Хирошима в пет часа на разсъмване, а до Сенда-мачи се добрали едва в седем. Ватанабе ни бе идвал два-три пъти на гости, та успял да намери мястото на нашата къща по два ориентира — оцелелия на половина ствол на бора и езерцето. Но тук вече двамата съвсем се объркали. Наоколо царяла пустош, затова не виждали смисъл да викат на висок глас имената ни. Не можели да разровят и развалините на нашата къща, защото нямали нито лопата нито пък какъвто и да е друг, подходящ за тази цел, инструмент. И двамата обаче били абсолютно сигурни, че ние сме мъртви. Затова, без да си задават въпроса, къде точно са телата ни, те решили да поставят върху обгорените греди на къщата бутилката с вода да запалят тамяна и да разхвърлят наоколо листата. Плодовете кемпонаши наредили по димящия тамян.

Точно тогава към тях се приближил някакъв човек и им подвикнал:

— Може би търсите г-н Шидзума?

Човекът им обяснил, че се казва Накао и че живее съвсем наблизко в някаква колиба. После добавил, че съседът му Шидзума, неговата съпруга и осиновената му дъщеря са заминали за фабриката във Фуруичи.

— И никой от тримата не е ранен? — попитали го те.

— Да, само г-н Шидзума си е изгорил бузата — отвърнал Накао.
— Но няма нищо страшно, раната е съвсем малка.

Накао им обяснил в общи линии как да стигнат до Фуруичи. Той начертал върху пепелта карта, която Ватанабе прерисувал в тефтерчето си. Така с помощта на картата и като разпитвали де когото срещнат по пътя, двамата успели да стигнат до гара Ямамото. А оттам до Фуруичи взели влака. Във фабриката вече съвсем точно им казали къде сме настанени да живеем. Според техните думи излизаше, че двамата бяха пристигнали след дванадесет и половина. В такъв случай не проумявах

защо Накао не ми бе споменал, че са идвали да ни търсят наши близки. Може би животът сред развалините бе напълно помрачил съзнанието му.

Шигеко и Ясуко рекоха, че действително били забелязали около бора разпилени зелени листа. Видели край езерото и бутилка от оцет. Особено впечатление им направил нейният етикет, на който била нарисувана селска девойка с развян ален шал. Шигеко доста се озадачила как е успяла да оцелее бутилката, при все че наоколо всичко било разбито и опустошено. Учудили я, както обясни тя, и плодовете кемпонаши. Аз от своя страна не бях забелязал нищо подобно, но останах потресен от предвидливостта на своята майка, след като изслушах разказа на Ватанабе и Такамару. С плодовете кемпонаши тя явно е искала да направи специален помен за моята отлетяла на онзи свят душа. Дори понякога замерях клоните с камъни, за което баща ми много ми се караше. Някои от камъните отлитаха надалече и падаха на покрива на банята. Майка ми изглежда добре помнеше всичко това.

Нашите гости разказаха също така, че всеки ден у нас на село идвали много близки и познати, за да разпитват за нас. Или, по-точно, да изразят съболезнованията си, ако се съдело по тона им. В нашата гибел не вярвал само собственикът на селската галантерия.

— Трябва най-напред да се уверите, че наистина са мъртви, и тогава да украсявате олтара си с техните снимки — говорел той на моята майка. — Така само предизвиквате съдбата. Почакайте и ще видите — и тримата ще си дойдат живи и здрави — и човекът си тръгвал, без да изрази дори и намек за съболезнование.

На другата сутрин аз трябваше да ставам много рано, затова се извиних пред гостите и легнах да спя в съседната по-малка стая. Оттам обаче продължавах да чувам какво разказваха. Хората в Кобатаке, както впрочем навред из страната, изрязвали корени от борови дървета. Майка ми също се катерела по горите за корени и целите й ръце били в пришки. Корените варели и от тях се отделяло масло, от което после правели гориво за моторите на нашите самолети, същите онези, които се сражавали срещу американските бомбардировачи Б-29. В селото бил дошъл специално един военноморски офицер, за да разясни на хората колко необходимо за армията е маслото. Събирането на корени се смятало за доброволна работа в служба на родината. На

брега на реката била издигната и барака, в която варели корените и добивали ценното масло...

На другата сутрин станах рано. Искях да напиша писмо на майка си, но бях така развълнуван, че нищо не излезе от нещастните ми опити и в края на краищата се отказах. Оставих гостите ни още да спят. Трябваше да бързам, за да хвана първия влак за Хирошима. И този ден влакът спря на гара Ямамото на около три километра извън града.

Отново се озовах сред познатото ми вече море от развалини. Хората, които се ровеха сред тях с надеждата да открият останките на своите близки, приличаха на събирачи на миди. Приклекли и замръзнали неподвижно, те внезапно се изправяха, но в същия миг отново клякаха обратно. Стъпих на моста Йокогава и се наведох през перилата, за да видя какво правеше онзи обгорял и тресящ се кон, който на шести август стърчеше предано край мъртвия си стопанин. От коня бе останал вече само скелет. Малко по-надолу от моста двама души — баща и дете — загребваха вода с една свита на фуния тенекиена кутия. От горната страна на моста същото правеха две жени на средна възраст. Известно време те загребваха чевръсто, а после, сякаш лишили се от сетните си сили, се облягаха на каменния бряг. Жените бяха намушкали между камъните бамбукови пръчки, бяха поставили върху тях и отстрани листове ламарина и така си бяха приспособили нещо като колиба. Нагоре по реката се виждаха още много такива убежища.

В района Сорадзаячо на северния край на моста Аиои две жени бяха приседнали върху куп счупени керемиди и тихо плачеха. И двете бяха на около двадесет години и изглеждаха като да са сестри.

Горните етажи на двете големи изложбени зали бяха разрушени и сега висяха застрашително надолу, като се крепяха само на железобетонните си рамки. Точно по средата на моста Аиои се издигаше висока гърбица. Бетонната настилка се бе напукала цялата, като на места цепнатините бяха два до три сантиметра широки. През реката, успоредно на моста, минаваше водопроводна тръба. По средата ѝ се беше образувала цепнатина, широка около петдесет сантиметра, и през нея човек можеше да види краищата на тръбата.

Стигнах до южната страна на моста Мотокава. Бе отлив и на оголилите се между вировете сухи места тук-таме се виждаха мъртви и

вече почнали да се разлагат риби. Имаше и раци, застигнати от смъртта в момента, в който са се измъквали изпод камъните. Тръстиките от двете страни на реката бяха невероятно избуяли. Аз дълго мислех, но така и не можах да проумея защо блясъкът и силният звук стимулираха растежа на някои растения.

По парапетите на всички мостове, по които минах, бяха накачени бележки. Имаше и послания, надраскани по бетона с въглен. Колко много бяха те! Пред тях, като пред дъска за обяви, се трупаха тълпи от хора. От време на време някой се спираше, написваше набързо няколко думи и почти тичешком изчезваше. Текстът на тези послания беше пределно ясен и прост, затова пък съдържанието им изразяваше толкова сложни чувства и душевни състояния. Преписах някои от тях в тетрадката си:

„Коносуке, ела у лелини си в Гион. Татко.“

„Мамо, татко, съобщете ми къде сте. Маюми, гр. Хацукаичи, Сакуро, г-н Абе.“

„Дете се безпокои за своя баща. Хасуе, гр. Хаппонмацу, Яичи Шинтаку.“

„Шиндзо Ватанабе е жив и здрав. Настоящ адрес: Мидории, Шигеки Сехара.“

„Безпокоя се за своите съкурсници. Ще идвам тук всеки ден в десет часа. Втори «а» курс, Средно промишлено училище, Тайдзо Огава.“

„Дядо, баба и Емико са безследно изчезнали, Шоджи, Нацуйо, търсете ни у г-н Токуро Ида в Огава-чо. Асуока.“

„Г-н Икуо Нишигучи от Камия-чо, съобщете, настоящия си адрес, за да ви върна парите. Вашият познат от Накахиро-чо.“

„Яека, на връщане за Фучю се отбий в Михара“

Аз хукнах да бягам, като яростно размахвах кърпата си, за да разпъдя подгонилите ме рояци мухи. Скоро обаче останах без душа и продължих вече по-бавно. И тук от двете страни на пътя изпод развалините на тухлените стени и камъните се подаваха неимоверно избуялите стъбла на див киселец и змийски грах. Бурените се бяха

толкова източили, че не можеха да стоят изправени и се бяха наклонили от собствената си тежест на една страна. Нима наистина това бе резултат от взрива на бомбата?

Веднъж в нашето село се бе отбил един експерт по селскостопанските въпроси. От него тогава чух, че ако ориз се отглежда в много дълбока вода, от съприкосновението с нея клетките на стъблата започват изключително бързо да се разрастват и впоследствие стъблото се накланя на една страна. Това, според него, бил научно доказан факт. Не бях обаче чувал, че подобен ефект върху растенията има и внезапното въздействие на светлината, звука и топлината. Бомбата убиваше хората, но от нея мухите явно се размножаваха с невероятна бързина, а растенията избуяваха. Когато предишния ден минах покрай ресторантчето за удон^[2], в задния му двор видях повалено от взрива бананово дърво. По него бяха покарали нови филизи, високи горе-долу около половин метър. Днес те бяха вече около метър. Като човек от село аз много добре знаех как растат дърветата, но подобно нещо не бях и сънувал.

Въпросното ресторантче за удон ми бе до болка познато. В ония години, когато работех в Интендантството, аз обядвах всяка неделя в него и собственикът ме наричаше „шефе“. А когато настъпи гладът, той от време на време тайничко ми даваше по малко от своите законни дажби удон.

Той приготвяше удона изумително вкусно, като му добавяше месо и зеленчуци и го подправяше с къри^[3]. Какви ли не подробности се занизаха в паметта ми, докато мерех с педи банановите филизи. Изведнъж забелязах зад един камък да подава муцуната си териерът на собственика на ресторантчето. Аз подвигнах на кучето, после му подсвирах, но днес то нито притича при мен, нито размаха опашката си. Само стоеше и ме гледаше изпитателно. Кучето бе вероятно избягало нанякъде по време на пожара, а сега се бе върнало да дири своя стопанин. Как ли бе оживяло сред тая пустош, в която бе трудно да намериш и трошичка хляб. Животното бе действително страшно измършавяло, а козината му се бе сплъстила и бе станала сивкаво черна. Понечих да му подхвърля малко от своя ориз, но след това реших, че ще е по-добре да го оставя така, защото ако го нахранех, то непременно щеше да се повлече по петите ми.

Отдалечил се бях на около десетина метра от ресторантчето, когато до ушите ми долетя силно дрънчене, сякаш някой удряше по метал. Обърнах се и видях някакъв мъж на средна възраст да се опитва да разбие с длето голяма и обгоряла до тъмнокафяво каса. На главата си мъжът бе нахлупил шлем, а самият той бе облечен в шорти и риза с къси ръкави в цвят хаки. Обзет от любопитство, аз се приближих до него и го заговорих:

— Откъде толкова енергия в тая жегата? Не му ли се отваря вратата на тоя сейф, че го удряте отзад?

Мъжът хвърли бегъл поглед към мен и без да спира да чука, отговори:

— Проклетата ключалка е заяла. Затова се мъча да го отворя от задната страна.

— Ами разбийте я тогава тая ключалка с чук или с нещо от този род.

— Не знам. Не знам дали и чук би помогнал. Но ако не измъкна онова, дето е вътре, много скоро касоразбивачите ще му видят сметката.

Около шлема на мъжа кръжеше облак от мухи, разсърдени, че не могат най-сетне да кацнат на спокойствие. Не ми изглеждаше човекът да е крадец, затова побързах да му се извиня за безпокойството и се отдалечих.

Навред сред развалините на някаква сграда, явно бивш търговски център, се въргаляха огромен брой ръждясали сейфове. В нашата къща в Сенда-мачи ние нямахме каса. А в целия ни квартал имаше всичко на всичко само две — у Накао и у Мияджи. Това го разбрах едва след пожара. Касата си Мияджи бе купил изглежда съвсем наскоро — във всеки случай след средата на юли, когато над Хирошима започнаха да прелитат вражески самолети, които идеха иззад планинските хребети в Чюгоку и пускаха мини в Японско море. Изведнъж хората започнаха масово да се евакуират и на пазара на безбожно ниски цени се разпродаваха пиана, хармониуми, сейфове и какво ли още не. От средата на юли въздушните нападения над града зачестиха, въздушни тревоги започнаха да се обявяват и в Токуяма, Ивакуни и Куре. Това съответно разшири и асортимента от разпродаващи се на безценица вещи. Към пианата и касите се прибавиха гардероби, скъпи вази, бонсай^[4], дъски за шах, картини в рамки, дъски за пране, легени,

ракети за тенис, уникални по своята ценност керамични съдове, какемоно^[5] и пр.

Хирошима се считаше за база на сухопътните войски, а Куре — за база на военноморските. Куре бе бомбардиран силно най-напред на двадесет и втори юни, а на първи юли бомбите на врага превърнаха централната част на града в пустиня. На двадесет и четвърти юли последва още едно нападение от въздуха. Този път обаче вражеските самолети бяха посрещнати от огъня на зенитните оръдия на един линейен кораб. Този кораб бе скрит зад голям остров в морето и очакваше да бъде зареден с гориво. Нефт нямаше, а произвежданото от борови корени масло, което заместваше в известен смисъл обикновеното гориво, също не стигаше. Така че линейният кораб се намираше в много особено положение — той можеше да отбива нападенията на врага, но не можеше да се движи. Същия ден вражеските самолети изсипаха бомби и над Уджина, а на шести август над Хирошима бе пусната бомба, която превърна града в пепелище.

Никой от нас не предполагаше, че на света има бомби с такава ужасяваща разрушителна сила. Поне що се отнасяше до обикновените хора. Винаги можеш да разбереш какво точно става, ако наблюдаваш децата, защото техните реакции са много по-прости и искрени от тези на възрастните. Бомбата бе избила до един учениците от трудовите отряди, които рушаха сгради с цел да се спре разпространяването на пожарите. Нито едно от децата не се бе помъчило да хитрува, да бяга от работата. Ученичките от доброволните отряди носеха завързани на челата си бели хачимаки^[6], а на ръкавите на униформите им бяха пришити ленти с гръмкия надпис: „Доброволен ученически отряд“. На път за стоманолеярния завод и обратно те бойко маршируваха и пееха с бодър глас:

*Ти носиш чук, аз стискам пушка
и пътят ни един е днес.
Щом трябва да дадем живота си,
то ние ще го сторим с чест!*

В завода ученичките правеха гилзи за зенитните снаряди. Те работеха на две смени, като втората приключваше работа чак в десет часа вечерта. И нито едно от тези момичета не бе и предполагало, вярвам, че над Хирошима ще се стовари такава смъртоносна бомба.

[1] Кюшу — най-южният от четирите големи японски острова. — Бел.прев. ↑

[2] Ястие от японски макарони — супа с макарони (яп.). — Бел.прев. ↑

[3] Комбинирана индийска подправка. — Бел.прев. ↑

[4] Миниатюрно дърво или храст, отглеждани в саксия. — Бел.прев. ↑

[5] Японски свитък от хартия или коприна. На него може да бъде нарисувана картина или да бъде изписан калиграфски надпис. — Бел.прев. ↑

[6] Завързана през челото кърпа, която спира стичащата се към очите пот. — Бел.прев. ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

В сравнение с вчера днес по улиците на разрушения град имаше много повече хора, които се ровеха за телата или изгорелите останки на своите близки. Всички бяха в дрипи или полуголи. Освен тях този ден в Хирошима правеха впечатление и многото на брой пожарникари. На закачените на ръкавите им ленти пишеше „Специален спасителен отряд“. Някои от тях носеха мегафони, други влачеха носилки. Пожарникарите се бяха стекли от разните краища на префектурата, за да окажат помощ на пострадалите.

В Интендантството ме приеха така, както и бях очаквал. След като ме изслушаха, лейтенант Сасатаке започна бавно:

— Много добре ви разбирам, г-н Шидзума, но при така създалата се ситуация трябва сами да се помъчите да намерите изход. Това, което ние най-силно желаем, е военните и гражданското население да обединят усилията си и да действуват по-сплотено, като мобилизират цялото си въображение и лоялност за разрешаване на всяка възникнала трудност. В извънредно положение като сегашното целият народ би трябвало да е изпълнен с решимост да работи за общата кауза.

Единственото, което ме вълнуваше, бе да получа въглища и подобни абстрактни фрази хич не можеха да ме успокоят.

— В такъв случай, лейтенанте, дайте ми препоръчително писмо за мината в Убе.

— Боя се, че няма да мога да сторя това, преди да съм поискал разрешение от своите началници и преди свикването на конференцията. Но съм напълно съгласен с вас, че нещо трябва да се направи.

— А не можете ли да ни отпуснете част от въглищата в Уджина?

— Както вече ви обясних вчера, за това и дума не може да става. Ние нямаме никакви права над тях.

Също като предишния ден аз бях обзет от чувство на пълна безпомощност. Единствената разлика бе тази, че днес отказът не беше

толкова твърд и не звучеше чак толкова надменно. Реших, че няма смисъл повече да се настоява.

Напуснах Интендантството и тръгнах през развалините на Фукуро-чо. Тъкмо крачех успоредно на трамвайната линия към Управлението на пощите, когато ме настигна един военен. На лентата на ръкава му пишеше: „Спасителна група“. Военният вървеше и викаше на висок глас: „Има ли тук някой от отряда «Коджин?»“ Погледнах го и в същия момент той се обърна назад към мен.

— А, Тамоцу! — извиках аз.

— Ама ти ли си бе, Шигемацу?

Тамоцу бе родом от моето село Кобатаке. Да се срещнем тук бе невероятна случайност. Бях чувал, че преди няколко години го били назначили в полка Химеджи, а след време го били направили ефрейтор от санитарните части. Сега обаче Тамоцу бе с нов тропически шлем на главата, на кръста му висеше сабя, а по нашивките на яката на гимназърката му можеше да се съди, че е станал подофицер.

— Виждам, Тамоцу, че си се издигнал, а? — възкликнах изненадан аз. — И каква дълга сабя имаш!

— Преди време бях прехвърлен в полка Фукуяма, а на седми август ме преместиха тук като подофицер от специалната група по разчистване на развалините — отвърна Тамоцу, но ако се съдеше по киселата му физиономия, той не беше особено доволен от новото си назначение.

С него имаше още двама, които по физиономия ми се сториха познати. Единият от тях, Рикую, бе от пожарната бригада в Кобатаке. Страшно мълчалив, този човек наистина си разбираше от работата. Другият, също пожарникар, се казваше Масару. Къщата му бе на края на селото. За него бях чувал да разправят, че не падал по-долу в работата от Рикую. На следващия ден след бомбардировката на Хирошима двамата били мобилизирани и включени в състава на специалния спасителен отряд, чиято задача била да издири и измъкне от развалините членовете на отряда „Коджин“.

На врата на Рикую висеше мегафон, а двамата с Масару носеха в ръце носилка, дръжките на която бяха от все още свежозелен бамбук.

— Бамбуковите дръжки на носилката са сигурно от горичката при храма Каннон в Кобатаке, нали? — попитах аз. — Гледам ги и ми става много мъчно за нашия край.

— Глупости! — отсече Масару. — Тая ни я дадох в полицията в Мийоши.

Спасителната група, както разбрах, не била дошла направо от Кобатаке в Хирошима. Хората били най-напред събрани в кметството на селото, а оттам ги изпратили в Юки (заповедта гласяла, че те са длъжни да се явят в пожарникарските си униформи). В Юки те се присъединили към дошлите от другите села отряди и изслушали словото на тамошния кмет „За заздравяване морала на народа“. После групата се отправила за Шоге, където към нея се присъединили още попълнения от околните села и отново се наложило да изслушат слово от кмета. Следващото място, за което заминали, бил град Мийоши. Отново попълнение и слово на кмета, който ги нарекъл „самоотвержени герои, отправили се към развалините на Хирошима, за да изпълнят свещения си дълг в това извънредно тежко за цялата нация време.“

От Кобатаке до Юки, а после оттам и до Шоге нямало влак, така че отрядът се придвижил с камион с газгенератор. На влак хората се качили чак от Шоге за Яга-мачи. Никой от отрядниците обаче не се оплакал и не изявил желание да се върне назад. Тяхната задача не била просто да помогнат на жертвите от бомбата, а да намерят хората от „Коджин“ — тези от нашето и от съседните села — и да ги върнат по домовете им.

— Ние всички сме ви толкоз благодарни — рекох аз тържествено на Рикую и на Масару и им се поклоних. Благодарих и на Тамоцу и също му се поклоних.

— Но каква случайна среща наистина, а? — каза Тамоцу. — Просто някакво съвпадение. Плод на случайност е и това, че съм включен в спасителната група по издирване на хората от Кобатаке и Такафута. Сега отиваме в Транспортната болница да проверим няма ли там настанени наши хора.

— Досега сме намерили само пет души от Кобатаке — обади се Масару. — Търсим ги, като използваме и мегафон. Ето Рикую дори вече преградна. Ще трябва да го сменя.

Реших и аз да тръгна с тях към болницата. Кой знае защо, но ми се струваше, че това бе единственото нещо, което трябваше да сторя. Полицейският час във фабриката не ме засягаше, затова не виждах причина да не се присъединя към своите съселяни.

Рикуо налага отново мегафона и започна да вика: „Ей, има ли хора от Кобатаке? Има ли хора от Такафута? Търсим членове от отряда «Коджин»“. Аз вървах и се оглеждах настрани в очакване отнейде да долети глас. Но очите ми срещаха само планини от натрошени керемиди, рухнали тухлени стени, сплескани автомобили, нахъсани електрически жици, които висяха като проснати да съхнат рибарски мрежи, овъглени греди, ръждясали каси и почернели рамки от прозорци.

Изведнъж подофицерът се закова на място.

— Я вижте онова там. Да не би да е официално съобщение? — възкликна високо той и пооправи шлема на главата си.

Погледнах натам, накъдето сочеше той, и видях няколко листчета, лепнати върху изгорялата желязна рамка на вагон от трамвай. Тамоцу забърза натам, а аз нерешително го последвах. Оказа се, че това бяха бюлетини, написани на ленти от книжно руло. По онова време такава хартия използваше само издателството на местния вестник в Хирошима.

Преписах си съдържанието на бюлетините. Първият гласеше:

„Съобщение на щаба на западния военен окръг:

На девети август около единадесет часа сутринта два тежки бомбардировача на противника нарушиха въздушното пространство над град Нагасаки и пуснаха нов тип бомба. В момента се води щателно разследване на нанесените щети. Предполага се, че те не са големи.“

На другия лист пишеше следното:

„Заповед на командувачия отбраната на град Хирошима. 10 август.

Граждани на Хирошима,

Ако имате изгаряния по тялото, като временна мярка ви препоръчваме къпането във вана от равни количества морска и прясна вода. Това до известна степен помага да се намали ефектът от подобен тип наранявания.

По трамвайните линии и централните магистрали вече може да се върви пеша.“

В последния бюлетин пък се казваше:

„Съобщение на Главната квартира:

1. На 6 август град Хирошима бе нападен от малка ескадрила вражески бомбардировачи Б-29. Нанесени са значителни щети.

2. В момента се води разследване. Има основание да се мисли, че е била пусната нов тип бомба.“

На свободното място най-отдолу на листа някой бе написал с въглен: „На 10 август Съветският съюз влезе във войната.“ Ако се съдеше по почерка, последното бе надраскано после, след като бюлетинът е бил вече залепен върху желязната рамка на трамвайния вагон. То едва ли бе официално съобщение, защото все пак бе написано с въглен — а наоколо имаше колкото щеш обгорели дървета и още какво ли не — но, от друга страна, неизвестно защо, внушаваше доверие.

Изведнъж с цялото си същество проумях, че ние бяхме стигнали до самия край на избора от нас път. И то не сега, а много-много отдавна. За миг се изплаших, че краката ще ми изневерят. Лявата ми буза, оная с раната, се разтресе от неочаквани конвулсии. Съвсем ясно я усещах, макар че (по идея) мястото трябваше да бъде безчувствено. Бюлетини бяха вероятно разлепени навред из развалините на града. И то още преди два-три дена. Интересно защо тогава не ги бях забелязал?

Тамоцу и другите двама напуснаха навъсени мястото. Аз се повлякох след тях. Ние вървахме, потънали в мрачно мълчание, и чак пред входа на болницата Рикую промърмори сякаш на себе си:

— Значи вана, която да е пълна с равни количества морска и прясна вода, така ли?

Болницата представляваше само някакви жалки останки от сграда в европейски стил. Но още отвън човек можеше да разбере, че

тя е натъпкана до краен предел с ранени. По коридорите бързаха припряно лекари в бели престилки, едва-едва пристъпяха с несигурна крачка ранени. До каменната стълба стоеше една явно обезумяла жена и нещо крещеше. Не можеше да се разбере нито дума. Наблизо се бяха скупчили на групички хора, дошли изглежда от провинцията да търсят свои близки. Мен ме спряха на входа, а Тамоцу и останалите двама тръгнаха с един сержант към приемната. След малко Тамоцу се върна и ми рече:

— Ние отиваме да проверим по стаите. Ти ще трябва да чакаш отвън, защото не си от спасителната група. Надявам се, че тук вече ще намерим хора от Кобатаке.

И той поведе Рикую и Масару след себе си по коридора. Онази, обезумялата жена започна да крещи подире им и сякаш сипеше проклетия.

До стълбището се спряха две жени и подхванаха оживен разговор. Не изглеждаше да са ранени. И двете бяха около четиридесетте и носеха мръсни блузи, изтърсулени шалвари и високи гумени ботуши. От приказките им разбрах, че мъжът на едната лежи в болницата и че другата му е сестра. Те бърбореха като свраки. Съветската армия, разправяха те, била направила пробив на границата с Манджурия и била връхлетяла като страхотна вълна. От своя страна окупационната японска армия решила да пусне над руските войски бомба, подобна на тази, която на 6 август опустоши Хирошима. Бомба от същия тип била изглежда пусната и над окупираните от американците острови в Тихи океан. Това страшно оръжие се произвеждало тайно на един крайбрежен остров близо до град Такехара. Врагът трябвало да разбере, че Япония освен сухопътна армия има и непобедим морски флот...

От разговора на двете жени разбрах не само това, че Съветският съюз се е включил вече във войната, а и много подробности за състоянието на нещата в болницата. По време на експлозията бил ранен главният лекар д-р Мичихико Хачия. На повече от тридесет места по тялото му се били забили парчета от стъкла и трески и той бил нарязан на ленти. Сега, прикован на легло, той управлявал от болничната си стая. Симптомите на болестта и на главния лекар, и на останалите ранени били едни и същи: загуба на апетит, повръщане и диария с кървави изпражнения. Това накарало д-р Хачия да се усъмни,

че бомбата е и с отровен газ или пък с дизентерийни микроби. Той наредил на всички интернисти в болницата да имат готовност да се справят с евентуално избухване на епидемия, а на изпълняващия в момента длъжността главен лекар д-р Кояма той заповядал да се започне незабавно строителството на инфекциозно отделение.

Д-р Кояма бил много активна и находчива личност, затова не му потрябвало кой знае колко време, за да разбере, че единствените, които са в състояние наистина нещо да построят, това са военните. Така че той влязъл в преговори с главнокомандувачия на установилата се съвсем близо до болницата, в Управлението на пощите, войскава част. Решено било войниците да започнат строежа на инфекциозни бараки малко по-на юг от централната сграда. Работата сега напредвала, но имало една сериозна пречка. В непосредствена близост с болницата се намирали няколко военни учреждения: щабът на западната армия, Втори западен военен корпус, Военното училище, седалището на инженерните войски. Всичките тях, разбира се, взривът бил помел от лицето на земята, но ако врагът нахлуел на територията на страната, точно това място несъмнено щяло да стане център на ожесточени сражения. Ето каква била причината винаги, когато обявявали въздушна тревога, болните да примират от страх и да викат: „Вражески самолети!“, „Вражески самолети!“, „Бягайте всички! Бягайте!“...

Чаках, седнал на стълбите, близо час. Най-сетне реших, че вътре нещо не е на ред и влязох във вестибюла на болницата, за да видя не се ли мяркат някъде там моите хора. Изведнъж вниманието ми привлече красив съд, поставен на прозорчето на регистратурата. Бяха го приспособили за светилник. В него бе наляно растително масло, а за фитил служеше парченце бинт, но самият съд, явно измъкнат от нечия семейна каса, бе превъзходен образец на порцелан в стил сансай^[1].

— Ей, Шигемацу, извинявай, че те накарахме да чакаш толкова.

Обърнах се. Срещу мен идеха Рикую и Масару. На носилката им лежеше човек, който почти не даваше признаци на живот. Нямахте сили дори и да стане. Бинтовете около ръцете му бяха пропити с тъмна, почти черна кръв, а лицето му бе силно подпухнало и неузнаваемо. На жалките и парцаливи остатъци от ризата на ранения бе закачено с безопасна игла картонче с името му. На него бе написано

на ръка: „Чудзо Хата, отряд «Коджин», село Кобатаке, префектура Хирошима.“

В детството ми бащата на същия този Чудзо ме учеше как да ловя змиорки по дупките в реката. Той също така ме въведе в друг един вид удоволствие — печения бамбук. Изравяхме бамбуковите филизи в близката горичка и ги печехме край брега на реката, без да им махаме кората. После ги белехме и ги ядахме още докато от тях се вдигаше ароматна пара. Обикновено ги мажехме с бобена паста, която си изпросвахме от най-близката до реката къща.

А ето че сега Чудзо лежеше прострян на носилката, а от тялото му се разнасяше непоносима воня. Не можех да определя дали това бе миризма на гной или на пот, но, все едно, тя едва се издържаше. Понечих да хвана и аз носилката от едната страна, но Рикую ме спря:

— Не ставай глупав. Остави тая работа на нас, хората от спасителната група.

От време на време подофицерът Тамоцу, който вървеше най-отпред на групата, вдигаше мегафона до устата си и се провикваше: „Ей, има ли тук някой от село Кобатаке? Има ли хора от Такафута?“ Аз крачех отстрани на носилката така, че да пазя завет на ранения. Небето над нас бе просто убийствено синьо.

Тамоцу ми разказа, че да намерят Чудзо сред множеството ранени в болницата им помогнал някакъв лекар на име Нориока. Болните били толкова много, че стаите не могли да ги поберат и те лежали дори по коридорите. А дошлите да издирват своите близки трябвало с мъка да се провират между тях. Най-лошото обаче било това, че болестта изглежда била силно заразна. Имало вече случаи, когато съвсем здрави и прави хора умирали преди ранения, за които се полагали грижи. Напоследък това се случвало все по-често. Но ето че въпреки невероятния хаос в болницата, д-р Нориока все пак бе успял да открие Чудзо.

Същият този Нориока, обясни Тамоцу, бил ръководител на спасителен отряд от Осака. Той пристигнал предишния ден със своите хора и с пълни раници с превързочни материали. Два дена преди това, на осми август, през болницата били минали военни части, които обрали кажи-речи всичките лекарства и бинтове. Затова, когато се явил спасителният отряд на д-р Нориока, една сестра възкликнала: „Сякаш самият Буда се явява в този ад!“

Когато стигнахме в къщата, в която бе временно настанен отрядът на Тамоцу, Чудзо бе вече мъртъв. Носилката поставиха на верандата в градината. Тамоцу рече тихо: „Край“, и отдаде чест на покойника. Масару откъсна няколко лаврови клонки и ги сложи до главата на мъртвия. После застана до Рикую, двамата слепиха длани и склониха глави в кратка безмълвна молитва.

Аз прочетох „Заупокойната“. Щом свърших, Рикую се обади:

— Е какво, сега ще го горим ли? Жал ми е за бедния Чудзо, но друг изход май няма.

Двамата с Масару отново вдигнаха носилката. Покойниците тук ги изгаряха на едно празно място край железопътната линия.

Спасителният отряд се бе настанил временно в частна къща в подножието на планината Футаба срещу източния учебен плац. Стопанинът, както ми обясни Тамоцу, бил като че ли учител. Той излизал много рано сутрин, а всяка неделя ходел на доброволна работа, тъй че през деня никога не се мяркал въщи и хората от групата го били виждали само един-два пъти. Неговият син Минору бил морски офицер и сега се намирал някъде из моретата. Въщи си стояли само съпругата на учителя — интелигентна и много възпитана жена — и двете му дъщери, вече момичета за женене. Всички в това семейство били извънредно мили и не проявявали дори и следа от недоволство нито когато настанили при тях спасителната група, нито когато всеки ден тук докарвали ранени.

Хората на Тамоцу забелязали къщата още когато минавали край нея. Може би защото тя им се видяла доста голяма. Без каквито и да било формалности те попитали стопаните направо дали са съгласни да им отстъпят няколко стаи за настаняване на пострадалите от бомбардировката. Мъжът по това време бил извън къщи, но жената веднага се съгласила, сякаш само това и чакала. Тя била много отзивчива и имала високо чувство за отговорност към хората.

Групата ползваше четири обширни стаи на първия етаж на къщата. Заедно с оцелелите от отряда Коджин тя наброяваше общо петдесет души. Някои от ранените бяха на смъртно легло с изгорели до костите части на тялото, други стенеха и изхождаха кръв. Навред се разнасяше пак същата тая отвратителна воня. Научих, че въпреки това обаче, жената и двете ѝ дъщери настоявали да спят долу, в кухнята, на първия етаж. Може би добрите жени просто изпитвали неудобство да

спят на горния етаж и да не споделят чуждите несгоди. Така че, доколкото Тамоцу бе наясно, на втория етаж спял единствен стопанинът.

Бяхме седнали на обърнатата с лице към градината веранда и докато обсъждахме с Тамоцу планове за следващия ден, аз дояждах храната, която си носех от къщи. Излезли бяхме навън, за да не безпокоим с приказките си ранените. Но вонята се усещаше дори и тук. Чуваха се и стонове, а от време на време отвътре долитаха истерични крясъци и „Бягай! Спасявай се!“. Домакинята изнесе чайник с изстуден ечемичен чай и рече любезно, но без нотка на сервилност:

— Вие сигурно сте страшно изморени. Пийнете си чай. Боя се, че не е достатъчно студен. Моля да ме извините.

Тя се поклони и бързо изчезна. Успях бегло да зърна лицето ѝ, а после я разгледах и в гръб. И фигурата ѝ, и лицето ѝ, бяха много изящни.

Обещах на Тамоцу да отида на следващия ден по обяд в Оноура. Оттам бе пристигнало съобщение, че във временния център за оказване на помощ на пострадалите от бомбата (настанен в салона на местното основно училище) имало двама души от отряда Коджин — Торао от Кобатаке и Чоджуро от Такафута. И двамата искали час по-скоро да се доберат до къщи и там да се лекуват, но единият от тях бил толкова зле, че не можел дори сам да се обръща в кревата. „Във всеки случай — се казвало в съобщението — ние решихме да ви известим, защото това може би ще ви помогне при съставяне на списък на пострадалите от отряда «Коджин».“ Някой от щаба на спасителната група трябваше на всяка цена да замине за Оноура, та аз реших да си предложа услугите.

[1] Стил, за който е характерно използването на трицветен лак.
— Бел.прев. ↑

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

12 август. Лека облачност в сутрешните часове. Наболяват ме краката. След обед е ясно.

Напуснах временния щаб на спасителната група вчера след обед около пет часа и тръгнах да се прибирам, като вървах по главната железопътна линия Саньо чак до гара Йокогава. По пътя ме задмина някаква жена на средна възраст и точно когато минаваше покрай мен, тя ме изгледа, после се закова на едно място и извика:

— Ами че това си ти бе, Шидзума! Ами да, да, ти си! Кой би помислил, че тъкмо тук ще се срещнем с теб! Твоите живи и здрави ли са?

Това бе Тейко. Трябва да си призная, че я познах по-скоро по гласа, отколкото по лицето. Тя беше стара моя приятелка от детските години. Фамилията ѝ беше Фуджита и на времето ние двамата учехме в един клас в началното училище. След гимназия Тейко замина на работа в една предачна фабрика в град Курашики, омъжи се за някакво селско момче и се премести да живее близо до болницата „Хосокава“ в село Юда, недалеч от град Фукуяма. Тя си бе спестила малко парици и дори сама си бе купила сватбеното кимоно. Наскоро след сватбата мъжът ѝ почина и след като остави грижите по къщата на семейството на по-малкия му брат, Тейко се върна отново в Курашики и се настани на работа като прислужница в едно хотелче. По време на инцидента в Манджурия тя си дойде за малко в Кобатаке, но после пак си замина, този път за да започне работа в хотела „Кагами“ в град Фукуяма. Когато се преместих да живея в Хирошима, аз често се отбивах при нея на път за нашия край през лятото по време на „О-бон“^[1] и през коледните празници. Често прибягвах до услугите ѝ, когато трябваше да позвъня по телефона от хотела, да изпратя писмо на приятел, или пък да оставя на съхранение някакъв багаж.

Миналата Нова година получих остро възпаление на хемороидите и останах да пренощувам в хотела на Тейко. Тя познаваше някакъв голям специалист по тези заболявания и ми даде

препоръчително писмо за болницата „Хосокава“ в Юда. Тейко беше толкова внимателна към мен, че дори се обади лично на главния лекар на болницата, за да го предупреди, че пристигам. Аз от своя страна се свързах по телефона с фабриката, поисках от директора разрешение за отпуски и влязох в болницата. Наложих се да лежа там цели две седмици. Чак сега разбрах, че тя, милата, ходила лично до болницата, за да разбере как съм, но аз вече съм бил напуснал два дена преди това. На мен дори ми стана неудобно, като чух това.

— Много съжалявам. Извинявай — рекох.

— Моля ти се, какво говориш — възкликна Тейко — Аз, все едно, трябваше да отида при девера си, защото се надявах да купя малко ориз на черна борса... Но не съм и предполагала, да ти кажа, че точно днес ще се срещнем.

Като много други и Тейко бе дошла да търси сред разрушенията на Хирошима свой близък. Пролетта на същата година деверът ѝ бил мобилизиран и работел като готвач в стола на Втора военна болница в града. Но минали няколко дена от страшната бомбардировка, а от него ни вест, ни кост. Той, нещастникът, бил изглежда убит. Жена му лежала на село с изкълчен крак — изкълчила го била в гората, където заедно с другите жени събирали борови корени за нуждите на армията. Т.е. тя не била в състояние да направи каквото и да било освен да лежи и по цели дни да плаче. Свекървата на Тейко, пък, макар и доста отракана жена, била прекалено стара, за да тръгне за Хирошима и изобщо не излизала от къщи. Недоумявайки какво да прави, Тейко отишла за съвет при главния лекар на близката болница д-р Хосокава.

Той, Хосокава, имал зет, който се казвал Иватаке. Същият този Иватаке бил само преди десетина дена мобилизиран от Токио във Втора военна болница в Хирошима, и то не, разбира се, като готвач (каквото бил деверът ѝ), а като запасняк, защото всъщност Иватаке бил лекар. Хората в селото обаче разправяли, че той служел в наказателна рота. Така или иначе, Тейко решила, че е напълно вероятно Иватаке и нейният девер да са се намирали по време на взрива в едни и същи бараки и да се познават. В Хирошима по същото време се намирал и племенникът на Иватаке — ученик от Първо средно училище — и не ще и дума, че хората от болницата „Хосокава“ се тревожели за съдбата му. Тейко доста дълго недоумявала какво ли се канят да предприемат те, докато най-сетне решила да иде и лично да поговори с главния

лекар. Хем да го попита какво става с близките му, хем пък да се посъветва с него как да постъпи самата тя.

— Ох, и аз не знам — рекъл ѝ д-р Хосокава. — Всичко това е ужасно. Вече съм склонен да мисля, че и зет ми, и неговият племенник са превърнати на въглини. Звучи страшно наистина, но не ни остава нищо друго, освен да се примирим с тази мисъл. Съветвах и сестра си да гледа фактите в очи, но нали е жена! Пък и ставаше дума за собствения ѝ мъж и за толкова близък човек като племенника им! Момчето си ѝ беше голяма грижа. Та замина тя, потънала в сълзи, за Хирошима. Изпратих я чак до Гара Фукуяма. Това беше на девети сутринта. Вече минаха два дена, но от нея няма ни писмо, ни телеграма... То като че ли ние, цивилните, можем в наши дни да ползваме телефона и телеграфа! Същото е и положението с вестниците. Предполага се, че излизат ежедневно, но идеш ли за вестници, те все „не са дошли“. Не идват понякога по пет-шест дена, а на седмия пристигат накуп. Един болен, гледам, се притеснява, че за повече от двадесет дена от своите получил само една картичка. И нито ред повече. Тоя същият, болният де, ми разправя, че стопанинът на къщата, в която живеел, ходел тайно за риба, та викал, че дори и червейчетата за стръв били вече съвсем изнемощели от глад. Прав е тоя човек, като казва, че мъките следват една подир друга... А пък тази новата бомба, дето я пуснаха над Хирошима, била, разправят, няколко хиляди пъти по-мощна от обикновените петдесеткилограмови, макар и малка като кибритена кутия. Измислен е изглежда някакъв убийствен химикал. Ако решат да изтребват с него хората, не мога да си представя какво ще стане. Ще настъпи пълен крах. А колкото до моя зет, аз вече съм се примирил, че от него са останали само купчина кости.

По лицето на доктора потекли сълзи. Нито посъветвал Тейко да тръгне за Хирошима, нито пък започнал да я разубеждава да не прави това. Но когато разбрал, че тя все пак е решила непременно да потърси девера си, д-р Хосокава ѝ дал на сбогуване малко шишенце с креозот.

Веднъж пристигнала в Хирошима, Тейко започнала да разпитва хората, които разчиствали развалините, къде точно се намира Втора военна болница и така криво-ляво успяла да се добере до нея. Болницата, разбира се, била разрушена, а на нейно място се издигала

само една палатка. Тейко хванала един войник вътре и започнала да го разпитва за всички интересувачи я подробности.

— Съжалявам много — рекъл войникът, след като преровил три дебели тетрадки, — но тук не е записано името на човека, когото търсите. Наистина съжалявам. Но оцелелите от тази бойна част са изпратени в приемните пунктове в Хесака и Шобара на железопътната линия Гейби, а някои дори и в Кабе. Хесака е на около дванадесет километра оттук. Но да знаете, че ако тръгнете за Кабе, между Йокогава и Ямамото влаковете не вървят. До Ямамото можете да стигнете и пеша, като тръгнете по линията зад Управлението на пощите и вървите все наляво. Чакайте да ви покажа. Гарата се пада горе-долу в тая посока...

Какво наистина можело да означава това, че името го нямало в списъците? Че не е намерен трупът? Или че той, деверът на Тейко, жив и здрав е успял навреме да избяга? Или може би това, че списъците са непълни? Тейко стояла напълно объркана, без да може да реши какво да прави, когато един младеж, който седял до войника, се обърнал към нея и рекъл:

— Трябва да ви предупредя, че всички пострадали от тази бойна част са с толкова подпухнали лица от обгарянията, че дори на близките им е трудно да ги разпознаят. Някои от тях дори не са в състояние да се обаждат, когато ги викат по име. Всички те имат закачена на коланите си табелка с името и адреса. Трябва сама да се ровите сред ранените и обезателно да гледате табелките.

Изобщо много странни думи за един военен!

Тейко се колебаела дали да тръгне за Кабе или за Хесака, но време за губене нямало и тя в края на краищата решила да отиде в Кабе. Излязла от палатката, като съвсем забравила да попита и за зетя на д-р Хосокава. После, обясни ми Тейко, тя тръгнала натам, накъдето я бил упътил войникът, докато съвсем неочаквано не се натъкнала на мен.

Двамата закрачихме заедно и Тейко започна да ми разказва за живота в околностите на Фукуяма в тия тежки военни години. Тя най-безгрижно избъбри и някои секретни сведения, които бе чула от посетители на хотела. Един от тях й казал, че по заповед на военните власти двадесетте пещи за порцеланови съдове в стил бидзен в Имбе започнали да се използват за производство на ръчни гранати и съдове

за вода, нещо като манерки. Неотдавна група подофицери се отбили в Имбе, за да изпитат гранатите с порцеланов корпус. Те се оказали мощни като обикновените. Една от тях била достатъчна да разбие на трески дебела борова дъска и да умори всичката риба в близкото езеро...

Друг посетител ѝ разказал за танковете американско производство, с които се сражавали англичаните на фронта в Бирма. Един изстрелян от такъв танк снаряд можел да пробие по дължина бронята на японски танк, а нашите снаряди само сваляли леко боята на противниковите танкове. „Ами че това е ужасно — рекъл човекът на Тейко, — само два такива танка са достатъчни, за да смачкат англичаните нашата армия в Малайзия!“ Дори тия приказки да бяха самата истина, все пак не можеше да се отрече, че си бяха чиста проба поражение.

На Гара Ямамото ни се наложи доста да почакаме и когато се качихме на влака, вече се бе стъмнило. Аз предложих на Тейко да се отбие да пренощува у нас, но тя отказа и ние се разделихме на гара Фуруичи.

(На гърба ѝ висеше раница, а тя самата бе облечена в широки шалвари и бяла блузка с лента на Червения кръст на ръкава. Лентата тя си бе закачила вероятно по съвет на съпругата на д-р Хосокава. Войникът в палатката безспорно е бил респектиран от това и затуй е бил толкова любезен с Тейко — записано по-късно.)

Преди да се прибера вкъщи, аз се отбих във фабриката и докладвах на директора, когото намерих в стола, каква е ситуацията с въглищата. Каквото и да се опита да направи човек, обясних му аз, все едно удря на камък. Просто нямахме никакъв изход.

— Да, така значи — рече директорът, който се бе вторачил объркан в тавана. — Значи няма изход. Все пак ти благодаря за усилията.

После му разказах за отряда „Коджин“ и получих разрешение на следващия ден да отида да издира ранените си съселяни в медпункта в Оноура.

Шигеко и Ясуко бяха вече вечеряли и седнали на верандата, се наслаждаваха на вечерната прохлада. Приготвената за мен вечеря бе поставена на малката масичка под мрежата против комари. Двете жени

се бяха изглежда погрижили всичко да бъде прохладно и приятно на душата, но на мен, който знае защо, ми се струваше, че се задушавам.

Гостите ни от провинцията си бяха заминали, както разбрах, някъде преди обед.

Тази сутрин се събудих от болка в пръстите на двата крака. Болката бе нетърпима, при все че външни наранявания няхах. Имах усещането, че изстискват пръстите ми като изпрана дреха.

— Чух да разправят, че изгарянето с мокса^[2] особено помага на засегнати от бомбата хора — рече Шигеко. — Защо и ти не опиташ? Ще отида да потърся малко мокса.

Тя излезе от къщи, без дори да обуе шалвари и да нахлупи на главата си ватираната качулка. Върна се чак след два часа. Питала тук-там за мокса, докато най-сетне не взела малко в замяна на една хавлиена кърпа в някаква къща извън града. Моксата бе в книжен пакет, върху който бе нарисуван богът на земеделието със зелен лист между зъбите.

За да се спре болката в пръстите на краката, трябваше да се прави изгаряне с мокса на някакво определено място под капачките на коленете, наричано „санри“. Но нито аз, да не говорим пък за Шигеко и Ясуко, знаехме къде точно е това проклето място. Наложих се Шигеко да отиде и да попита стария хазяин.

— Въпросното „санри“ — обяви тя, като се върна — е ей тук, под капачката на коляното — и жена ми, която бе без шалвари, вдигна нагоре полата си, за да ми покаже. Вдигна я, според мен, прекалено високо. Поведението ѝ ми се видя малко непочтено. В същото време тази нейна реакция ми припомни нещо, което предния ден бях чул в щаба на спасителната група от нашето село. Тамоцу и Рикую разправяха, че ранените от бомбата, дори и раната да е съвсем мъничка, загубват всякакъв интерес към секса. Моята собствена рана не бе нищо повече от леко изгаряне на бузата. Въпреки това, след като си зададох въпроса, дали в този миг изпитвам някакви сексуални влечения, реших с известна тревога, че и аз съм вероятно сериозно засегнат от бомбата.

Поставих пелина на определеното място на краката и си наложих да стискам зъби и да търпя въпреки болката. Издавах от време на

време дълбоки стонове и това, да си призная, облекчаваше до известна степен страданията. Да се добера до клозета ми костваше невероятни усилия. Най-после бях готов за път и приседнах на стъпалото на входа, за да изям закуската си, макар че вече бе станало доста късно. От къщи излязох едва след десет часа.

За щастие, когато се добрах до Оноура, болката в пръстите на краката ми бе малко позатихнала. За да не я усещам изобщо, трябваше май да лежа изпънат или да стоя изправен на крака.

Народното основно училище в Оноура бе превърнато във временен приемен пункт за оказване първа помощ на пострадалите от бомбата. В него приемаха и военни, и цивилни граждани. По пътя от гарата за училището аз настигнах една красива жена на около тридесет години. И в същия момент усетих някаква ужасна миризма. Да, това бе вонята, която предишния ден бях надушил в щаба на нашата спасителна група, вонята, разнасяща се от телата на ранените от бомбата.

— Извинявайте — спрях аз жената. — Вие може би сте лекар или медицинска сестра от пункта за ранени?

— Не. Аз съм член на Лигата на жените от Оноура — отвърна спокойно и с достойнство жената. — В пункта съм на доброволни начала. Грижа се за ранените. Вчера един случаен човек, с когото се разминах по пътя, ми зададе същия въпрос. От мен сигурно се разнася неприятна миризма, така ли е?

— Да. Извинете ме, разбира се, но миришете ужасно.

— А вие идвате може би при някой от ранените? Аз ще ви заведа до пункта. Ако миризмата ви дразни, вървете по-настрани от мен.

„Има все още добри хора на тоя свят“ — помислих си аз и последвах жената. Реших да се абстрахирам от ужасната воня и докато вървим, да я поразпитам за временния приемен пункт.

(Жената се казваше Тамийо Ошима и като член на женската лига бе проявила изключителни грижи за ранените. Нейният съпруг, изпратен с нашата армия в Манджурия, бил, както научих по-късно, военнопленник в Сибир, но малко след края на войната се върнал в Япония. Не ще и дума, че мислите за любимия съпруг, сражаващ се доблестно някъде по бойните полета, бяха накарали Тамийо да се грижи всеотдайно за нещастните ранени. Войниците и младите хора сред цивилните в болницата й викали „мамо“. Онези, които раните от

изгарянията ги сърбели нетърпимо, я молели дори да ги чеше по гърба и тя вършела това предано и нежно. А онези, които в сетния си час се чувствували изоставени и самотни, я викали при себе си и дори, казват, няколко души издъхнали с глава в скута ѝ. Малко след края на войната тази самоотвержена жена бе изминала целия път до Такафута и Шоге в околията Джинсеки, за да донесе по молба на техни близки телата на двама души от бившия отряд „Коджин“. По онова време не вървяха никакви рейсове, тъй че жената наела един човек на име Томонари Торао, който да я преведе по планинската пътека до село Такафута. До гърдите си г-жа Ошима притискала урните с праха на някой си Фукушима от Такафута и на Маебара от Шоге. И до ден-днешен, стане ли дума за нея, Торао я нарича „славеят“.

От своята красива, но миризлива спътница научих, че Оноура е на около петнадесет километра от епицентъра на експлозията в Хирошима. На шести август Тамийо Ошима заедно със сестра си плевяла на полето и двете изобщо не разбрали какво се случило. Дочули трясък и класовете на ориза се разлютели от някаква въздушна вълна. Жените помислили, че има земетресение. Те останали на полето и поработили още няколко часа, но по пътя за къщи забелязали, че повечето от тухлите на стената на клозета, собственост на магазинчето за платове, са изпадали. Направило им впечатление, че най-силно е разрушена източната стена на клозета, а като вдигнали очи към небето, двете жени видели да го застила черен купест облак.

— Какъв ли е този облак — обадила се сестрата на г-жа Ошима. — Може би провеждат учения. Ако не е така, значи има нещо много страшно наистина.

Малко подир обяд един камион се отбил от централното шосе и се насочил към основното училище. Но минали още два-три часа, докато разберат какво всъщност се е случило.

В четири часа след обед една от ръководителките на женската лига в Оноура минала по къщите и оповестила: „Всички членки на лигата се умоляват да се явят в местното основно училище. Приканваме ви да дойдете и да помогнете да се справим с ранените. Явете се в училището час по-скоро!“

Г-жа Ошима и нейната сестра се приготвили бързо и излезли от къщи. По пътя към училището ги задминали няколко камиона, натоварени с ранени. В каросериите лежали хора с почернели лица,

със сивкави кожи, хора, чиито рани зеели, ранени със залепени на лицата кърпи или парчета хартия, на които били изрязани само дупки за очите, носа, устата. В камионите имало и хора, прострени по гръб или настрани, които приличали на мъртви. Двете жени усетили, че краката им се подкосяват и известно време те просто не могли да се помръднат от местата си.

Когато влязохме в училището, Тамийо Ошима рече:

— Елате сега да ви представя на онзи там военен лекар. Той е много любезен и изключително ентусиазиран в работата си човек.

Ние се приближихме до лейтенант Като — военният лекар, който точно в този момент стоеше изправен до вратата на учителската стая. Със симпатичната си физиономия той ми направи впечатление на човек, необичащ да се суеги за празни работи. Стори ми се дори много широка по натура личност, но преди още да съм успял да се изкажа, лекарят започна да ми говори:

— Вижте какво, този приемен пункт не е обикновено основно училище, а филиал на военна болница. Ситуацията налага да приемаме сега не само войници, а и ранени граждани, но аз настоявам, що се отнася до транспортирането на болните, в решаването на този въпрос да не се намесват външни лица. Цялата тая история за някакви си документи, изпратени от нашия пункт в приемния пункт в Нагао-чо — не подозирам лично вас, разбира се, — е изфабрикувана от начало до край до местните власти. Аз наистина съм убеден, че това е точно така, затова ви моля да не го забравяте. Още веднъж искам да подчертая, че приемният пункт е подвластен единствено само на армията.

Не можех да се отърся от чувството, че това неговото беше някаква игра на думи, но без да споря излишно, се опитах да получа разрешение поне да видя намиращите се тук ранени от отряда „Коджин“. Но военният лекар ме прекъсна на средата на думата, като ме предупреди колко опасно е да се приближава човек до тежко ранените, от които заедно с топлината на тялото се излъчвали и някакви отровни елементи. Тук в центъра били зачестили случаите, когато съвсем здрави хора, дошли да се грижат за ранените си близки, бивали засегнати от същата тази отрова и умирали дори преди пострадалите от бомбата. Още повече че подобна участ постигала преди всичко най-енергичните. Имало и случаи, когато хора, дошли да приберат своите близки, се заразявали от болестта и по обратния път

за родните места се налагало на самите тях да бъде оказвана помощ. (По-късно научих, че умрял и самият д-р Като, когато след края на войната се върнал в родната си префектура Тоттори. Причината за неговата кончина можеше, разбира се, да бъде само една — неговите контакти с толкова много заболели от бомбата пациенти.)

Лейтенантът бе може би в изключително лошо настроение. От друга страна, той вероятно не искаше да допусне някакъв случаен цивилен да види и разбере какъв хаос цари в този така наречен филиал на военна болница.

След като разбрах, че е безполезно да се опитвам да обяснявам каквото и да било, аз отидох в Хирошима и докладвах за своя неуспех на хората от спасителната група. Моето беше един класически пример за хвърлени на вятъра невероятни усилия, но можех поне да бъда щастлив, че като малка награда за всичко болките в краката ми бяха съвсем изчезнали.

Прибрах се вкъщи и веднага приложих лечението с горене с мокса. Това, че пръстите ми вече не ме боляха, може и да беше чиста случайност, но Рикую и Масару ми казаха, че и те вече втори ден прилагат този метод и им се ще да вярват, че чудотворната му сила ще ги предпази от болестта. В качеството си на подофицер от санитарните части Тамоцу гледаше на тези им деяния като на елементарно безразсъдство. Според него някой трябваше да отиде за съвет при специалист, а после да научи и другите как да се лекуват правилно с изгаряне.

(Записано по-късно. — Броят на приетите на лечение в Народното основно училище в Оноура болни от лъчева болест за периода от шести август до двадесет и първи септември, т.е. за четиридесет и седем дена, е бил хиляда двеста и четиридесет и шест души. Всички те са били настанени в шестнадесет класни стаи (във всяка стая имало по 20 легла, или общо — 320 легла). За тях са се грижили четири цивилни и седем военни лекари. Обслужващият персонал се е състоял от двадесет и пет квалифицирани медицински сестри и седемнадесет доброволни санитарни, работещи денонощно на четири смени. Общо са били кремирани около двеста и петдесет трупа. Прахът на неподирените от близките им мъртъвци е бил изпратен в Хирошима. Тези данни взех от регистрите на местната управа в Оноура. По онова време ранени е имало настанени във всички основни

училища на селищата около Хирошима, но не ми е известно дали подобни данни има записани и в регистрите на другите села и градчета. Бях чувал обаче, че няколко хиляди жертви на бомбата били изпратени за настаняване в училището в Хесака, но тъй като сградата се оказала тясна да побере всички, ранените лежали на двора, че дори и из дворовете на повечето селски къщи.)

(Долунаписаното е допълнение към моя дневник, което съм принуден да направя, защото в началото погрешно описвам подробностите относно спасителния отряд от Кобатаке. За това има и още една причина, която ще обясня по-късно.

Спасителният отряд е бил съставен от две групи. Първата, в която са влизали шестнадесет пожарникаря, е била мобилизирана със заповед на полицията. Втората група е била от работници от здравната служба (дванадесет медицински сестри), свикани по заповед на префектуралното управление. За това научих съвсем наскоро.

Около десет часа вечерта на шести август, деня, в който над Хирошима бе пусната бомбата, всички членове на пожарната команда в Кобатаке се събрали в кметството. Те били повикани там лично от кмета, който се обърнал към тях горе-долу със следните думи:

— Съжалявам, че съм принуден да ви събирам тук посред нощ, но това го изисква получената днес от полицията заповед. Днес около осем часа сутринта Хирошима е била бомбардирана и са били нанесени огромни щети. Подробностите са все още недоизяснени, но всички вие, заедно с пожарникарите от другите селища на околията, трябва незабавно да заминете за там. С една дума, съгласно заповедта, за която ви споменах, там вие вероятно ще извършвате работа по събаряне на къщи. Затова ви призовавам да бъдете внимателни и да се пазите да не ви сполети някакво нещастие. Освен това да мобилизирате всичките си сили за спасяване на всеки оцелял от катастрофата наш съселанин, изпратен в Хирошима като член на отряда „Коджин“. Желая ви успех. Ще се моля да се върнете живи и здрави.

Редно било след кмета да вземе думата командирът на пожарникарската бригада. Него обаче не били успели да извикат, защото къщата му била далеч от кметството, а наредбата за пълно

затъмнение забранявала ходенето по улиците с фенер. Вместо командира станал да се изкаже Канешиге — негов заместник и едновременно с това изпълняващ длъжността ковчезник на бригадата.

— Съвсем ясно е — рекъл той, — че там, в Хирошима, вашата задача ще бъде освен да събаряте къщи, да спасявате и членове от състава на отряда „Коджин“. Тъй че аз се надявам, че вие, момчета, ще спасите колкото се може повече хора, особено наши съселяни, и ще помогнете да бъдат те върнати тук, сред нас, за да сме готови, когато настъпи часът, да защитим доблестно от врага нашето село. Макар и сега да не знаем подробности за нанесените щети, аз искам от вас да бъдете самоотвержени докрай и на място да се справите с всички трудности.

Хората от бригадата облекли пожарникарските си униформи и всеки обул обувки със специални гумирани подметки. Момчетата, които заминали за Хирошима с камион с газгенератор, носели със себе си триони, въжета, брадвички, ватирани качулки и спални принадлежности. Докато ги стегне за път и изпрати, селото било изпаднало в трескава суматоха. Фаровете на камиона били покрити така, че да хвърлят светлина само на няколко метра напред, и в тъмнината хората, които заминавали, и онези, които ги изпращали, не можели да виждат дори лицата си. Мъже и жени се познавали един друг само по гласовете, от камиона се протягали надолу ръце, от земята към каросерията също се протягали ръце...

Най-напред камионът спрял в Такафута. Тук той бил натоварен с брашно, захар и други, донесени от селяните, продукти. Пред кметството пожарникарите били приветствувани от председателя на местната Асоциация на ветераните, който се обърнал към тях с няколко напътствени и доброжелателни думи. После, заедно с хората от пожарната команда на Такафута, момчетата се отправили за попълнения към Тойомацу, Юки, Фукунага и четири други села и градчета. Призори пристигнали в Шоге. Оттам продължили с влака и към десет часа сутринта на другия ден пристигнали в Яга-мачи, в околностите на Хирошима. До самия град се добрали пеша и веднага се заели със задачата да оказват помощ на оцелелите и да горят трупове на мъртвите.

Тъй като целият град бил сринат до основи, въжетата и трионите, които пожарникарите донесли със себе си, за да рушат къщи, се

оказали съвсем безполезни. Момчетата събирали сред развалините смачкани чайници и празни бутилки, пълнели ги с вода и поели ранените, които се измъчвали от изгарящата ги жажда. Натъкнали ли се на тежко ранени край пътя, те ги карали да си отварят устата и им наливали вода. Правели това много внимателно, за да не изляят нито капчица на вятъра. Всички били до гуша заети с тази работа и със задачата да изгарят трупове.

Спасяването на оцелелите при експлозията се оказало обаче не дотам лесна работа. Пожарникарите успели да открият двадесет и един члена от отряда „Коджин“, родом от Кобатаке, но деветнадесет от тях, в това число влизали и умрелите веднага и онези, които впоследствие умрели от лъчева болест, никога не се върнали в родните си къщи.

Междувременно през нощта на шести август в здравната служба на Кобатаке пристигнала телеграма. Тя била адресирана до началника на службата и текстът ѝ гласял: „Тежки загуби! Тръгнете веднага!“ Началникът на здравната служба д-р Сатаке заминал незабавно (в Хирошима той бил само два-три дена, след което се върнал обратно в селото. Докторът умря малко след края на войната), като преди това успял обаче да се обади по телефона на Като — завеждащия медицинската секция на службата, и да му нареди да вземе със себе си медицински сестри от околията Джинсеки и да тръгне с тях за Хирошима. На десети август Като и дванадесет сестри тръгнали пеш за Шоге. Имало наводнение и влаковете от Шоге не вървели, затова групата отишла в Мийоши и прекарала там нощта. На другата сутрин Като и сестрите стигнали с влак до Яга-мачи, а оттам пеша се отправили към временното седалище на спасителната група.

Спасителната група се била преместила в тухлената сграда на един от складовете на Интендантството. Основната задача на медицинските сестри била да се грижат за ранените. Началникът на временния щаб на спасителната група Китаджима (той бил и началник на отдела по здравеопазване в префектурното управление) бил ранен от експлозията в лицето и се наложило да го превържат с триъгълна кърпа, Главната сестра се казвала Маруяма.

На Като било наредено да се заеме с канцеларската работа. Потокът от ранени не секвал, но нито главният лекар, нито другите доктори имали представа как да лекуват болестта, чиито симптоми били висока температура и диария. Единственото, което могли да

направят (предположили, че подхранващите организма препарати даже и да не бъдат от полза, то поне няма да навредят), било да дават на пострадалите витамини и да им правят инжекции с гликоза. Витамините и гликозата били донесли със себе си сестрите. След няколко дена, когато и това се свършило, дошла заповед сестрите да бъдат освободени, а на тяхно място да се назначат сестри от друга околия, които също носели витамини и гликоза със себе си. Освободен бил и Като. Той веднага се върнал на село.

Още щом се върнали по домовете си, някои от сестрите също като пострадалите получили диария и косата им започнала да капе. Те обаче не знаели нито как, нито с какво да се лекуват. Обзети от паника, сестрите започнали да се съветват една друга какво да правят, докато в края на краищата всяка една започнала да се лекува, както смятала за добре. Някои от тях за собствено успокоение приложили като лечение горенето с мокса, други, за да запазят равновесието на червените си кръвни телца, престанали да излизат на слънце, трети пък се тъпчели с домати. Някои от сестрите дори започнали да ядат листа от алое. Лично аз добре разбирам стремежа им да се хванат за нещо, пък било то и сламка.

Членовете на спасителния отряд, които бяха бродили из развалините на Хирошима, заплатиха за това още по-скъпо. От двадесет и един човека от Такафута един умря още в града, а единадесет свършиха от лъчева болест, след като се върнаха на село. От шестнадесет пожарникари от Куруми умряха петнадесет. А от групата от Сеньо не оживя нито един.

Вече не е необходимо да премълчавам ужаса, причинен от атомната бомба, и затова описах всичко чак до най-малките подробности, дори и това, че медицинските сестри са прибегвали до лечение чрез изгаряне. Приведох и статистически данни за смъртните случаи сред тези, които само бяха се скитали из бомбардирания град.

Причината да сторя това е, че точно когато договорките около сватбата на моята племенница Ясуко вървяха към щастлив край, семейството на момчето изпрати писмо с отказ. А у Ясуко се появиха симптомите на лъчевата болест. Всичко изведнъж пропадна. Ясуко, предполагам, бе изпратила на годеника си писмо, в което му съобщаваше за появилите се у нея признаци на болестта. Защо ли бе

направила това? От любов към своя годеник? Или може би в момент на пълно отчаяние?

Зрението на момичето започна бързо да отслабва, то се оплакваше от непрестанно пицнене в ушите. Когато Ясуко за пръв път ми каза за това — двамата бяхме тогава в дневната — пред очите ми в миг притъмня и съзнанието ми бавно изплува огромен облак с формата на гъба. Видях го съвсем ясно. — Записано по-късно.)

[1] „О-бон“ — празник на поменуване на умрелия (яп.). — Бел.прев. ↑

[2] Мокса — вещество, което се получава от листата на някои видове японски и китайски пелин и се използва в медицината при метода на изгаряне. — Бел.прев. ↑

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

„Дневникът на атомната бомба“ свършваше на петнадесети август — последния ден на войната. На Шигемацу му оставаше да препише само събитията от още три дена. Но болестта на Ясуко го бе така силно потресла, че той не намираше сили да се захване с това. Още повече че започна работата по подготовката на езерото, в което заедно с Шокичи и Асаджиро щяха да развъждат шарани. За известно време дните на Шигемацу бяха ангажирани с чести посещения на езерото до къщата на Шокичи.

Състоянието на Ясуко бързо се влошаваше. Отчасти вината за това падаше върху съпрузите Шидзума, които не бяха обърнали навреме внимание на промените в поведението на племенницата си, но виновно си беше и самото момиче, което от излишна стеснителност не бе споделило навреме какво става с него. А признаците на болестта се бяха появили още преди да дойде от семейството на нейния кандидат писмото с отказа, в момент, когато сватбата изглеждаше почти уредена. Състоянието си Ясуко си бе обяснила с прекалената радост и възбужданията около приготовленията за сватбата и бе помислила, че има някакви най-обикновени женски болести, за които бе изпитала стеснение да сподели дори с Шигеко. Не се бе посъветвала на четири очи и с лекар. Всичко това съпрузите Шидзума разбраха по-късно. Шигеко веднага заведе момичето на лекар в обединената болница в Кобатаке, но още първите изследвания показаха, че болестта е в напреднала форма. Колкото и да се тюхкаха за случилото се, Ясуко наистина бе проявила прекалена стеснителност. Не я оправдаваше дори и фактът, че ѝ предстоеше да се сгоди, защото и срамът си имаше граници.

Двете жени се върнаха от болницата и Шигеко рече на Шигемацу, който бе излязъл в градината:

— Колко се измъчвам само да знаеш. Ама защо е крила всичко от нас?

— Извини ме, чичо — рече Ясуко и мина покрай него с наведена глава.

Беше около три часа след обед. Шигемацу взе джобното фенерче и закуската си и се отправи към езерото на Шокичи. Днес тримата приятели трябваше да регулират температурата на водата.

Беше вече месец юли и водата ставаше осемнадесет-двадесет градуса — идеалната температура, при която шаранът хвърля хайвера си. Но рибата не биваше още в самото начало да се пуска в толкова топла вода. Нито пък се допускаше мъжките и женските да са заедно. Те се отделяха с помощта на поставена през средата на езерото преграда от дъски, а за температурата на водата се следеше да не бъде повече от десет градуса. Изчакваше се, докато рибата привикне, и чак след това мъжките и женските се пускаха да плуват заедно в езерото с прясна вода, достатъчно топла, за да започне хвърлянето на хайвера. Оказали се за пръв път заедно, мъжките и женските шарани започват да се готвят за хвърлянето на хайвера и тази тяхна подготовка продължава от единадесет — единадесет и половина вечерта до разсъмване.

Всичко това Шокичи и Асаджиро бяха научили в рибарника в Цунеканемару. Те за пръв път прилагаха познанията си на практика и се вълнуваха като деца. Асаджиро, който се боеше, че рибата може да бъде нападната от невестулки, заяви, че ще остане на пост при езерото чак до сутринта. Шокичи също пожела да остане. Шигемацу трябваше да ги смени едва призори. Тъй че около единадесет часа, когато рибата тъкмо започна да се мята във водата, той си тръгна за къщи.

Беше паднала гъста мъгла и върхът на дървото кемпонаши сякаш се губеше в нощното небе. Външните врати на къщата бяха плътно затворени. Шигемацу се изкашля два-три пъти високо и една от вратите на верандата се отвори бавно и някак многозначително. Той насочи светлината на фенерчето си натам и зърна Шигеко, облечена в прекалено късо за нея нощно кимоно.

— Почакай малко — прошепна тя.

Шигемацу изгаси фенерчето. Шигеко затвори вратата след себе си, приседна на колене на верандата и му пошушна на ухото:

— Ясуко сигурно още не е заспала. Нека си поговорим някъде във насаме.

— Добре, добре, да си поговорим — също шепнешком отвърна Шигемацу. — Да не би нещо да се е случило с Ясуко? Казвай бързо!

Шигеко слезе от верандата, нахлузи някакви чехли и като внимаваше да не вдига шум, повлече Шигемацу към дървото кемпонаши. Застанаха под него и чак когато Шигеко освободи ръката му, Шигемацу разбра, че двамата се бяха държали за ръце. Такова нещо, както и това да се измъкват на пръсти в градината, те не бяха правили никога, нито преди да се оженят, нито докато майка му, която почина предишната година, бе още жива.

Въпреки гъстата мъгла, в градината се виждаше съвсем ясно. Просто удивително!

— Слушай, Шигемацу — зашепна бързо Шигеко, като прибра с ръка падналата на челото ѝ коса. Тя винаги правеше това, когато бе възбудена. — Искам да ти кажа какво чух днес от д-р Каджита. Само че никой не бива да знае за това.

— Хайде! Ще говорим тихо.

Същата вечер около девет часа, когато Ясуко била вече задрямала, Шигеко се измъкнала от къщи и отишла при д-р Каджита, за да узнае какви са резултатите от изследванията на тяхната племенница. Оказало се, както ѝ обяснил лекарят, че тайно от всички момичето се ровело в разни книги по домашна медицина и се мъчело да се лекува само. Узнаели ли хората за това, те веднага щели да си помислят, че съпрузите Шидзума не са искали да направят нищо за своята племенница, докато признаците на лъчевата болест не излезли наяве. А слуховете, че тази болест е неизлечима, само щели да потвърдят подозренията им. Съвсем наскоро подобен случай имало в съседното село. Д-р Каджита казал още, че понякога изостреното чувство за свян у младите жени ги прави прекалено упорити, което води до трагичен край.

— Най-напред тя е имала температура — продължи да разказва тихо Шигеко. — По съвет на „Домашния лекар“ Ясуко започнала да пие аспирин. Температурата обаче не спадала и тя заменила аспирина със сантонин.

— Добре де, ама нали сантонинът е средство против глисти?

— Да, така е. И Ясуко получила диария, но след няколко дена температурата ѝ все пак спаднала. След това обаче на бедрото ѝ се появил болезнен абсцес. Тя си помислила, че е болна от някаква

страшна болест, и дори не се решила да отиде при доктора за антибиотична паста.

— А-а, чак сега разбирам защо Ясуко толкова дълго време не използваше ваната. Бояла се е да не ни зарази — рекох аз.

— После абсцесът се пукнал и тя се пооправила, но пак вдигнала температурата и започнала да ѝ капе косата. Едва тогава тя с ужас проумяла, че е болна от лъчева болест, и изяла три-четири листа от алое. Чак когато разбрала, че повече не бива да мълчи, дошла да ти каже за състоянието си. Та ето какво ми разказа д-р Каджита.

— Пък аз се чудех защо на нашето алое корените му са се показали. Сякаш някой го е скубал. Горкото момиче, мислело е, че след като растението помага при анемия и увеличава червените кръвни телца, то може да го излекува.

— Толкова ми е мъчно за Ясуко, толкова ми е мъчно! Но защо се е срамувала да каже, че на крака ѝ има абсцес? И защо не ни каза по-рано? Може би в началото не е и подозирала колко сериозно е болна? — гласът на Шигеко секна и тя въздъхна тежко.

Шигемацу също въздъхна. Сега не им оставаше нищо друго, освен да хранят момичето с калорична храна и да оставят всичко в ръцете на лекарите и лекарствата.

На другия ден имаше буря и една мълния разцепи огромния бор, който стърчеше сред останките на старото кметство. Когато бурята премина, у тях дойде д-р Каджита, за да прегледа Ясуко. Разбраха се той да я посещава веднъж на три дена. Лекарят ги посъветва да настанят болната в отделна стая, в оная част на къщата, в която бе живяла майката на Шигемацу. Шигеко трябваше да изпълнява ролята на болногледачка. Тайно от Ясуко решиха Шигеко да води и дневник, в който да отразява развитието на болестта.

Лекарят посъветва момичето да яде същата храна като тази, която приемаше болният в по-лека форма Шигемацу. То можеше да лежи или, ако желае, да излиза на разходка, но най-важното бе на всяка цена да се храни три пъти на ден. В стаята на болната Шигеко закачи пейзаж на художника Чикуден Таномура. Нищо чудно картината да бе фалшификат. Тя се бе появила у тях пет месеца след края на войната в деня, когато падна първият сняг. Тогава в Кобатаке дойде да търси продукти някакъв собственик на тъкачница от Шиничи. Човекът трябва да беше доста натясно, защото се бе съгласил да продаде

картината на Шигеко само срещу три шо^[1] ориз и пет корена дяволски език.

За да не разстройва Ясуко, Шигемацу реши да влиза при нея колкото се може по-рядко. В къщата им той бе първата жертва на лъчевата болест, но сега двамата си бяха разменили местата. Състоянието на Ясуко бе далеч по-тежко от неговото и на нея едва ли щеше да ѝ бъде приятно постоянно да ѝ се напомня за това. Пък и Шигеко потвърди, че племенницата им се стеснява от него, макар че не проявяваше желание да се върне в дома на своите родители. На втория ден след като я преместиха в отдалеченото крило на къщата, Шигемацу влезе при нея, за да натопи във вазата букет току-що откъснати карамфили. Той остана поразен от настъпилата с момичето промяна. Ясуко бе много отслабнала. Щом усети погледа му върху себе си, тя затвори очи. За последните няколко дена цветът на лицето ѝ се бе променил и сега то бе синкаво и почти прозрачно и носеше ясният отпечатък на анемията.

Шигеко му обясни подробно всеки един от признаците на болестта и му показа дневника, който бе водила всяка вечер преди лягане. Тя го бе написала не така, както би сторила това една професионална медицинска сестра, а като обикновен дневник с описания и на места с лични впечатления. Скоро обаче двамата разбраха, че усилията им са съвсем напразни. Загубил надежда, че може с нещо да помогне на племенницата си, в отчаяние Шигемацу реши да отиде за съвет в клиниката на д-р Хосокава, там, където преди година го бяха оперирали от хемороиди. Искаше да покаже на лекаря и единственото доказателство за напредването на болестта — дневника на Шигеко.

Като поразлисти две-три страници, д-р Хосокава се обърна към Шигемацу и рече:

— Защо не изпратите дневника на Комисията по разследване на жертвите на атомната бомба в Хирошима? В него са описани трима души — лекар, един болен от лъчева болест и човек, който се грижи за този болен. Трима души, централна фигура от които е жертвата на атомната бомба, трима души, изтощени до краен предел от ужаса, пред който са изправени... Ами че това става ясно от един-единствен поглед върху дневника. Комисията в Хирошима събира данни за всички

жертви на атомната бомба и от време на време публикува съобщения за това, какво става със страдащите от лъчева болест.

Шигемацу дори не знаеше за съществуването на подобна комисия. От доктор Хосокава за пръв път чу, че през есента веднага след войната в Хирошима пристигнала изследователска група на окупационната армия, придружавана от група лекари от Токийския университет. В процеса на работа групата прераснала в Комисия по разследване на жертвите на атомната бомба. Същата тази комисия, която, както се твърдяло, се ръководела от високи идеали, събирала данни за жертвите и изготвяла научни доклади. Но тя изучавала само причините за възникването на болестта, без да се занимава с начините на лекуването ѝ.

Шигемацу се вълнуваше повече от здравословното състояние на Ясуко, отколкото от високите идеали на комисията, затова прекъсна д-р Хосокава и отново настоя на своето:

— Моля да ме извините, докторе, защото аз наистина разбирам колко сте зает. Но пак ви моля, ако намерите свободна минута, да прочетете внимателно дневника. Тогава, сигурен съм, ще разберете защо съм дошъл да търся помощ от вас. Прочетете го и ще видите, че болен от лъчева болест е един член от моето семейство.

— Вие смятате, че аз мога да помогна... И все пак, драги мой, става дума за лъчева болест — рече намусено лекарят. — А аз съм специалист по хемороидите и вие добре знаете това, нали? А лъчевата болест е... как да кажа... странно и непонятно заболяване. Нали и моят зет беше болен. Аз наистина направих всичко възможно да го излекувам, но напразно... Е, добре, оставете все пак дневника. Ще го прегледам още тази вечер, ако успея.

Шигемацу много се зарадва, че успя така бързо да склони доктора. Разделиха се с уговорката, че след няколко дена той ще дойде да си прибере дневника.

Шигеко го бе водила в течение на шест дена, започна от деня, в който д-р Каджита за пръв път посети болната. Написала го бе набързо и доста нечетливо, затова Шигемацу го преписа, като изглади на места и стила.

ДНЕВНИК НА БОЛЕСТТА НА ЯСУКО ТАКАМАРУ

25 юли. Гръмотевична буря. Празник на храма Теджсин.

Към десет и половина сутринта започнаха силни болки, придружени с повръщане. Ясуко ужасно страда. След около десетина минути болката премина. Температурата ѝ е 38 градуса. Косата на момичето капе.

Към два и половина заваля силен дъжд. Два-три пъти изтрещяха гръмотевици.

В три и половина дъждът спря. Дойде д-р Каджита да прегледа Ясуко. Температурата — 39 градуса.

Абсцесът на бедрото бе преминал. Появил се беше обаче друг. Не исках да притеснявам Ясуко, затова не гледах, докато я преглеждах. Най-сетне докторът обяви, че е свършил прегледа, и аз излязох на верандата, където приготвих два легена — единия с топла, а другия със студена вода. После се върнах в стаята.

Щом докторът излезе, Ясуко покри лицето си с кърпа.

— Как гърмеше днес, а? — обади се от верандата д-р Каджита. — Да ти стане страшно чак — засмя се той.

После отново премери пулса на Ясуко и като рече на себе си: „Най-добре ще е да инжектирам сто хиляди единици пеницилин“, направи ѝ инжекцията. Изпратих доктора до портата и той ми рече:

— Тя е по-изнемошяла от вчера. Изтощена е от температурата.

За вечеря приготвих на Ясуко задушена риба, яйце, морско зеле, раккьо^[2], паничка с ориз и домати.

Бяхме се договорили с доктора да идва всеки три дена. Посъветвах се обаче с мъжа си и с Ясуко и отидох до дома на д-р Каджита, за да го помоля да идва вкъщи всеки ден.

Тази вечер Ясуко заспа в осем часа.

26 юли. Ясно е. Духа хладен вятър.

Сутринта температурата е 38 градуса. Ясуко има треска. Закуска: супа от бобено пюре, водорасли, раккьо, мариновани краставици, яйце, половин паничка ориз.

На обед температурата ѝ е 36 градуса. Няма апетит и хапна само малко домати и салата.

В три часа дойде д-р Каджита. Каза, че се налага да се изследват изпражненията. Момичето едва склони. Вторият абсцес се пукна, но се образува трети. Докторът го намаза. Остави ни мехлем и прах. Вечеря:

супа, рибени крокети, сушена скумрия, салата от краставици, две панички ориз.

След вечеря Ясуко почете книгата на Яда Соун „Биографията на Хидейоши“.

27 юли. Ясно е. После — дъждовни облаци.

Сутринта температурата е 37 градуса. Ясуко се чувства малко по-добре. Закуска: супа от бобено пюре с патладжани, зелен боб, яйце, две панички ориз.

За пръв път от толкова време момичето се засмя.

Продължи да чете „Биографията на Хидейоши“.

На обед температурата е 37 градуса. Ясуко яде маринована краставичка, кимпира^[3], задушена риба, омлет и една паничка ориз. Дойде писмо от неин колега от Фуруичи. Ясуко написа дълъг отговор и сама отиде да пусне писмото.

Спа чак до три часа, когато дойде д-р Каджита.

Температурата — 36,4 градуса. Докторът каза, че глисти в дебелото черво няма, стетоскопията е нормална.

Докторът намаза с лекарство абсцеса и на тръгване рече:

— Тази сутрин ми се обадиха от Ишими, за да ми съобщят, че баща ми получил удар. Заминавам за там утре рано сутринта. Вместо мен съм уговорил да идва д-р Мория, тъй че бъдете съвсем спокойни.

Стана ми криво. Бях чувала да се говори, че от много отдавна двамата лекари не се разбирали много-много.

— Но вие, докторе, няма завинаги да останете в Ишими, нали?
— попитах го аз.

— Не, разбира се, че не. Както разбрах, ударът бил сравнително лек. Вие тук се грижете за болната.

Точно тогава се върна и мъжът ми и ние двамата изпратихме доктора чак до върха на хълма. Д-р Каджита се метна на мотоциклета си, запраши бързо по нанадолнището и скоро се изгуби от погледа ни.

Вечерта температурата ѝ е 37,5 градуса. Дадох ѝ за вечеря раккьо, салата, задушена риба, кюфтета, две панички ориз и домати.

Вечерта беше задушно и горещо. Ние измъкнахме вън в градината пейка, поставихме я под дървото кемпонаши и седнахме да

се насладим на едва доловимия лек полъх на вятъра. С нас беше и Ясуко. Ние бързахме и ядохме осолени бобени зърна.

Дойде старият Такидзо, дядото на Шокичи, и донесе три змиорки за Ясуко. Такидзо е на осемдесет и девет години. Той обясни, че след два дена ще бъде последният от най-горещите дни на лятото. През този ден всеки, който иска да запази силите си, трябва да изяде змиорка. Старецът седна при нас на пейката и ние се разприказвахме. Той бе достатъчно тактичен да не говори за болести. Вместо това старият Такидзо взе да разправя с много сериозен вид какви ли не измислени истории и предания. Ясуко се смя от все сърце. А самият разказвач оставаше все така тържествено сериозен, от което думите му звучаха още по-смешно.

— Отдавна, отдавна, някога много отдавна, когато дядо ми бил още момче, изнесли пейка под едно дърво кемпонаши и насядали да подишат свеж вечерен въздух. Един язовец дошъл да види няма наоколо изхвърлена от хората храна. Той подал муцуна изпод пейката и втренчил очи в онези, дето си приказвали на пейката. Но това било отдавна, отдавна, някога много отдавна.

Отдавна, отдавна, някога много отдавна, когато дядо ми бил още момче — продължи да нарежда старият Такидзо, — в махалата Огата в нашето Кобатаке живял един човек на име Йоичи. Той много почитал своите родители. За неговата достойна за похвала почит към тях знаели и хората от околните села, и пътниците, които минавали по тия места. Знаели за нея и отровните усойници и много уважавали Йоичи за това. Същите тези усойници много обичали да хапят пътниците. Но пътниците му намерили колая. Винаги, когато от храстите изпълзявала усойница, човекът извиквал три пъти „Аз съм Йоичи от Огата“, „Аз съм Йоичи от Огата“, „Аз съм Йоичи от Огата“. При тези думи страшната змия скланяла глава и бавно се връщала назад към пущинака. Но това било отдавна, отдавна, някога много отдавна.

Отдавна, отдавна, някога много отдавна, когато дядо ми бил още момче — поде нова история Такидзо, — един ловец убил елен и го помъкнал към къщата си. Но не щеш ли, подире му започнал да се промъква един страшен вълк. Обърнал се ловецът назад, а вълкът само това и чакал, скочил върху му и оголил грамадните си зъби. Но ловецът бил много хитър човек. Той си носел скрита в дрехите си торбичка със сол. А нали знаете колко се плаши нечистата сила от

солта. И така, ловецът наръсил наоколо си солта и благодарение на нея успял да се прибере у дома си здрав и читав. Но това било отдавна, отдавна, някога много отдавна...

28 юли. Ясно е. Около обед завая. После пак стана ясно.

Веднага щом се събуди, мъжът ми отиде при д-р Каджита, за да му плати за лекарствата и да му поднесе един скромен подарък от нас. Като се прибра, ми каза, че докторът изглежда нямал намерение да се връща отново в Кобатаке. Но още щом зърнах бледото лице на своя мъж и усетих, че той едва диша, вече знаех какво точно ще ми съобщи.

Болната е добре. Температурата ѝ е 37 градуса. На закуска яде супа, раккьо, яйце, мариновани краставички и две панички ориз. Проби се и третият абсцес. Ясуко сама го намаза с лекарство.

Ние тримата дълго обсъждахме към кой лекар да се обърнем, но така и не стигнахме до някакво определено решение. Мъжът ми дори донесе книгата за предсказания „И Дзин“, но и тя не ни помогна. Само я поразлистихме и толкоз. В края на краищата предоставихме правото на избор на самата Ясуко. След като обядвахме, племенницата ни заяви, че се чувства отлично — температурата ѝ също бе нормална — и че ще отиде да търси лекар. Поисках да я придружа, но после реших да не настоявам, защото тя заяви, че не е необходимо навсякъде да бъде придружавана.

Мъжът ми хукна към своето езеро с шараните. Стана ми дори неприятно, че чак толкова се е разбързал. Първото събиране на мъжките и женските рибки бе завършило с пълен неуспех. След това обаче той и приятелите му повторили опита с оставените за резерва риби и работата им потръгна.

Нарязах една от змиорките и я изпържих. После изнесох навън да се проветрява спалното бельо на Ясуко.

Към четири часа след обед вкъщи притича запъхтян старецът от близката бакалница.

— Току-що позвъни вашето момиче — рече той. — Помоли да предадем, че решило да остане в болницата „Куишики“ в съседното село. Нямало нищо страшно, затова рече да не се безпокоите.

— Ама сигурен ли сте, че точно тя се обади?

— Да, да, беше госпожица Ясуко.

Известието се стовари върху ми като гръм от ясно небе. Посъвзех се горе-долу и отидох да изпратя телеграма на родителите на Ясуко. В нея писах, че някой от тях трябва незабавно да заmine за болницата. Изтичах до езерото при мъжа си, за да му съобщя новината. Без да се отбива вкъщи, той веднага се отправи към болницата „Куишики“.

Привечер отново притича старецът от бакалницата.

— Телефонира вашият мъж. Посъветвал се бил с бащата на момичето и двамата решили да го оставят на лечение в болницата. Поръча да ви предам, че тази вечер ще се прибере късно.

— А как е Ясуко?

— Той нищо не ми каза за това, но предполагам, че всичко е наред.

Спомних си, че сутринта най-неочаквано бях получила сърцебиене. И ето какво излезе...

29 юли. Ясно е.

Мъжът ми се върна посред нощ. В болницата на Ясуко бяха поставили диагноза, която малко се различавала от тази на д-р Каджита. Лекарите твърдели, че високата температура се дължи на абсцесите, които били причинени не от един-единствен вид бактерии, а от много и най-различни видове. С една дума, освен леката форма на лъчева болест имало и някакво друго съпътстващо заболяване. На момичето поставили инжекция с туберкулин.

Тази сутрин на път за болницата се отбих в съседната бакалница, за да благодаря на стареца за вчерашната му любезност. Старият човек ми разказа, че предишния ден следобед видял Ясуко да излиза от болницата „Куроода“. В същото време в магазина беше и госпожа Йошимура, която възкликна:

— А-а, сега се сещам, че и аз я видях. Тя има жълт чадър, нали? Видях я да влиза в клиниката на д-р Омура.

В цялото село жълт чадър имаше само Ясуко. Него госпожа Йошимура бе видяла в около два и половина часа. Старецът пък бе видял момичето в един часа. Значи Ясуко бе отишла най-напред да се прегледа при д-р Курода, после при д-р Омура и чак след това бе заминала за болницата „Куишики“. Истина е, дето казват, че болестта

кара човека да си загуби ума. Той се мята от една крайност в друга, измъчва се, гледа да се залови и за най-нищожната сламка...

Болницата „Куишики“ е дървена сграда, измазана с хоросан. Макар и доста малки, стаите са светли и проветриви. Леглото на Ясуко е наполовина закрито от завеса. Щом ме зърна, момичето се разхълца:

— Извинявай, лелю, направих това, без да се посъветвам с вас — едва успя да изрече тя и зарови лице във възглавницата.

Без да отвърна нищо, взех направо да ѝ разправам за пържената змиорка, която ѝ бях донесла. Съобщих ѝ и как вървят работите с шараните на моя мъж. Но Ясуко беше в такова състояние, че смисълът на думите ми едва ли стигаше до съзнанието ѝ.

Към десет часа мина на визитация главният лекар. Реакцията на туберкулина — отрицателна. Температурата — 38 градуса. Докато се занимавах с абсцесите, стоях във в градината. Чаках и се любувах на красивите шарани в малкото декоративно езерце. След малко се върнах. В коридора срещнах главния лекар и двамата си поприказвахме.

Той ми разказа, че посред нощ дежурната сестра влязла в стаята на Ясуко и я заварила да седи на колене на пода, опряла глава на кревата. Сестрата попитала какво става и тогава момичето обяснило, че местата, възпалени от абсцесите, нетърпимо го сърбят. Сестрата накарала Ясуко да вдигне нагоре нощното си кимono и осветила абсцесите с фенерчето си. И що да види! По възпалените места се извивали и гърчели безброй червейчета. Те били от онзи вид, който паразитира в човешкото тяло. Излезли били от ануса, за да снесат през нощта яйцата си, като най-подходящо място за това се оказала вече гниещата на места плът на момичето. Накрая докторът ми каза, че иска да изследва под микроскоп парченце от възпалената тъкан на Ясуко и да оперира незабавно, ако това е необходимо. Още повече че до ануса назрявал нов абсцес.

— Добре де, ако отстраните по оперативен път възпалената кожа, какво ще стане на нейно място? — попитах аз лекаря.

— Тя постепенно ще се възстанови.

— Но ще останат белези, нали?

— Е това, струва ми се, не може да се избегне.

Докторът е около петдесетте.

Ясуко ми се видя изморена пък и удари звънецът за обяд. Това ми подсказа, че е време да си тръгвам. В коридора срещнах санитарката, която носеше обяда на Ясуко — сушена риба, зелен фасул, задушен в сусамово масло, яйце, мариновани краставички и кръгъл лакиран съд с ориз.

30 юли. Ясно е.

Следобед мъжът ми замина за болницата „Куишики“.

Като се върна, ми каза, че Ясуко имала температура 37 градуса. През нощта се била измъчвала от силни болки. Днес на обяд ѝ дали таблетка сулфадиазин. Щели да продължат да ѝ дават по една таблетка от това лекарство на всеки четири часа и половина. Мъжът ми обелил една от прасковите, които занесъл на Ясуко, и ѝ подал парченце. Ясуко започнала да го яде със страничните си зъби. Оказало се, че предните и се клатят дори и при съвсем леко докосване с език.

Мъжът ми съобщил на лекаря, че Ясуко се оплаква от липса на апетит, но онзи отвърнал, че сега най-важното не било яденето, а редовното приемане на сулфадиазина, защото абсцесите се появявали един след друг. Не ми е ясно защо става така.

— На какво се дължи това? — попитах мъжа си.

— И аз не знам — отвърна той. — Но работата не ще да е наред, щом ѝ се клатят зъбите, има силни болки в бедрата и всеки ден вдига температура.

Следобед внезапно задуха остър вятър. У нас се отби жената на собственика на мелницата. Минавала била случайно, та решила да види как сме, що сме. По едно време тя поде разговор за лъчевата болест и разправи историята на зетя на д-р Хосокава от село Юда. Онзи също бил лекар. Взривът го заварил в една от болниците в Хирошима. Изгорели бузите и ушите му и в раните му се появили червейчета. Те дори изяли меката част на едното му ухо. Ръцете на този човек също били силно обгорели, а пръстите му дори се били сраснали и той не можел да ги движи. Самият той отслабнал и останал само кожа и кости. Налагало се да постилат под него по три-четири дюшека, но той пак се оплаквал, че ужасно му е кораво и му убива. В един момент дори престанал да диша, но д-р Хосокава започнал да го лекува и той напълно се оправил.

Тъкмо си отиде жената на мелничаря и вкъщи пристигна бащата на Ясуко. Заяви, че иска да плаща разноските по лечението на момичето от събраните за сватбата пари. Мъжът ми беше вбесен, но нищо не каза, а продължи да седи със скръстени на гърдите ръце и да гледа мрачно в една точка на пода. Човек можеше да си помисли, че е хванат на тясно и не знае какво да отвърне.

[1] Мярка за вместимост = 1,8 л. — Бел.прев. ↑

[2] Вид диворастящ лук (яп.). — Бел прев. ↑

[3] Нарязани на тънко и изпържени в соев сос корени на репей.
— Бел.прев. ↑

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

Грижите около Ясуко съвсем изтощиха Шигеко. Наложиха се да наемат санитарка, която да седи при болната. Решиха също така Шигемацу да ходи в болницата в нечетните дни от месеца, а бащата на Ясуко в четните. Шигеко, както се оказа, страдаше от сърдечна преумора.

В средата на август настъпи незапомнена по тия планински места жегата. А колкото до състоянието на болната, дори и най-непосветения човек от един-единствен поглед можеше да разбере, че то е безнадеждно. Тя се оплакваше от непрестанно пищене в ушите, нямаше абсолютно никакъв апетит и при всяко ресане косата ѝ падаше на цели кичури. Венците ѝ се бяха подули и кървяха. Д-р Куишики предположи, че Ясуко развива периодонтит. Той ѝ направи манту, на няколко пъти изследва кръвната ѝ картина, след което отново ѝ предписа сулфадиазин. Момичето отново трябваше да взима по една таблетка на всеки четири часа и половина.

— Пак ли трябва да го пия това лекарство? — с колебание в гласа попита Ясуко.

— Трябва — отвърна Шигемацу.

Болногледачката разказа, че веднъж в денонощието болната получавала остър пристъп на болка. Тя непоносимо страдала, мятала се в агония, тялото ѝ се гърчело. Най-често пристъпите започвали посред нощ.

Ясуко бе изтощена до крайност, цветът на устните ѝ — напукани и сухи — се сливаше с цвета на лицето ѝ, а ноктите ѝ бяха добили мътен синкав оттенък.

Един ден Шигемацу я накара да си отвори устата и откри, че горните два предни зъба на момичето липсват. От тях бяха останали само корените. Той знаеше, че само преди няколко дена те се клатеха заедно с корените, но ето че зъбите, кой знае защо, се бяха отчупили, а корените им си стояха на местата. Венците на болната бяха ужасно подпухнали и непрестанно кървяха. Не помагаше дори жабуренето с

разтвор на боровата киселина. Щом Ясуко затвореше уста, между стиснатите ѝ устни потичаше алена струйка кръв.

На бедрото ѝ се появиха нови два абсцеса. Те бяха толкова близо един до друг, че създаваха впечатление за някакво пълзящо растение. Предишните се бяха пукнали, но местата не заздравяваха. Месото зееше кървавочервено и приличаше на разцепена диня. Кожата наоколо бе тъмносиня и гангрениясала. Шигемацу, разбира се, не бе видял сам това, ами го чу от болногледачката, която един ден го изпрати чак до изхода на болницата.

Всеки негов опит да направи нещо за момичето завършваше с абсолютен неуспех. Той даже отиде да поговори с главния лекар, но не успя да разбере нищо определено.

— Резултатите от анализите на кръвта са лоши — рече докторът. С кръвта става нещо непонятно. В микроскопа се виждат някакви особени сенки, а червените кръвни телца са наполовина по-малко от нормалното.

Сякаш му бяха казали да забрави каквито и да било надежди. Според доктора „особените сенки“ можели да бъдат ненормални по форма бели кръвни телца и ако това е наистина точно така, то в такъв случай броят им бе твърде голям. Главата на Шигемацу просто престана да приема разните там мъгляви медицински термини. Той страшно се измъчваше от разяждащото го чувство за вина пред Ясуко. За болестта ѝ не бе виновен само черният дъжд, ами и самият той, който след взрива бе повел жените по все още топлата пепел през развалините на града. Спомни си също така, че когато тримата лазеха под застрашително надвисналите над тях електрически жици, Ясуко си бе ожулила лакътя на лявата ръка. Вероятно в раната след това бе попаднал радиоактивен прах. Сега той ясно съзнаваше каква ужасна грешка бе направил, като реши да тръгнат от Уджина за Фуруичи, ала беше вече прекалено късно. Ако бе помолил началника на отдела Сугимура, онзи на всяка цена щеше да приюти момичето за два-три дена. Ето за какво най-много се обвиняваше Шигемацу. Но най-виновен се чувствуваше той за това, че бе на времето настоял Ясуко да дойде да живее при тях в Хирошима.

Един ден от клиниката на д-р Хосокава в Юда пристигна писмо и дебел пакет. Д-р Хосокава бе доста възрастен човек, затуй писмото му бе написано със старомодна любезност:

Любезни ми господине,

Позволявам си да използвам случая и още един път да Ви изкажа благодарността си за пушената риба която бяхте така любезен да ни донесете при последното си посещение в нашата болница. Що се отнася до Вашата молба, аз най-внимателно я обмислих и сега искам да Ви съобща до какви изводи стигнах.

Длъжен съм преди всичко да подчертая, че оздравяването на моя зет се дължи изключително само на щастливата съдба. Моето „лечение“ се състоеше само от няколко инжекции с разтвор „Рингер“ и преливане на кръвта. През останалото време всичкото, което правех, бе да седя със скръстени ръце и безпомощно да наблюдавам как се развива болестта. С надежда, че ще оцените това, аз помолих своя зет да ми изпрати дневника си, в който той е описал преживяванията си. Изпращам Ви го в отделен плик. Постъпвам така, за да разсея вашите съмнения, че макар и лекар, се отказвам да помогна на един болен. Искам освен това сами да се убедите, колко важна за болния е неговата решимост да се бори смело с болестта. Пък и дневникът — убеден съм в това — подсказва, че дори и изпаднали в пълна безизходица, ние не бива да преставаме да се надяваме, че ще се случи някакво чудо.

Ще Ви бъда безкрайно признателен, ако след като прочетете дневника, бъдете така любезни да ми го върнете. Ще се моля с цялата си душа за благополучното оздравяване на Вашата племенница.

Моите почитания: Хосокава

Дневникът беше озаглавен: „Записките на лекаря от запаса Хироши Иватаке за бомбардировката над Хирошима.“ Очевидно д-р Хосокава не бе намерил друг начин да удовлетвори молбата на Шигемацу и бе телефонира на своя зет в Токио, за да го помоли да изпрати дневника си.

Шигемацу се настани до Шигеко и започна да чете, като не преставаше от време на време високо да възкликва: „Ах, какво чудо!“,

„Истинско чудо!“.

— Трябва да накараме и Ясуко да го прочете забеляза Шигеко.

Приказките на жената на мелничаря се потвърждаваха. Иватаке бе пострадал много по-сериозно от Шигемацу. Той се бил превърнал в скелет, пръстите на ръцете му се били сраснали, а червеите били прогризали меката част на едното му ухо. Но ето че той бе оживял, а пластичната операция бе възвърнала способността на пръстите му да се движат. Сега той работеше като лекар в токийския квартал „Мукоджима“.

Записките на Иватаке започваха така:

На първи юли 1945 г. получих повиквателна да се явя в казармата на Втори хирошимски армейски полк. Сложих набързо личните си работи в ред и взех влака, който ме понесе на запад. Нагоя и Осака бяха силно засегнати от бомбардировките. Гара Окаяма още тлееше. Бяха я бомбардирани през нощта. Взе да ръми ситен дъждец. От прозореца на влака виждах как успоредно на железопътната линия се влачи верига от останали без покрив над главите си бежанци. Почти всички бяха полуголи. Бяха нахлупили на главите си възглавници, за да се скрият от дъжда.

Слязох на Фукуяма и отидох да видя жена си и децата си. Те бяха евакуирани в село Юда, близо до града. В селото смених цивилните си дрехи с военна униформа и отидох при бръснаря, за да си острижа косата и мустаците. После нахлупих войнишко кепе, метнах на гърба си раница и се качих на влака по линията Фукуен. Жена ми и моят шурей ме изпратиха до гарата. Горната възрастова граница за наборниците бе четиридесет и пет години. Мен ме мобилизираха като запасняк от трета група точно преди четиридесет и петия ми рожден ден. Правилото изискваше преди постъпване в армията да се снимам, в случай че ме убият. Аз обаче не можах да се накарам да изпълня това правило.

Прекарах нощта у наши роднини в Хирошима. А на другия ден в осем часа сутринта за пръв път в живота си прекрачих прага на казармата. Бях един от петдесетте мъже, които трябваше да се явят тук. Събрахме се на двора пред медицинската служба. Всички бяха от префектура Хирошима или от съседната на нея префектура Окаяма. По-късно се разбра, че хората от префектура Ямагучи били включени в състава на полка Ямагучи, а лекарите от префектура Шимане пък били изпратени в полка Хамада. Казаха ни, че най-напред ще ни изпратят в обикновено пехотно подразделение и чак след време ще ни прехвърлят в центъра за подготовка на запасни военни лекари. Повече от час чакахме под горещите лъчи на слънцето, докато най-сетне не ни вкараха в едно голямо помещение с дървен под. Малко след това се появи, съпровождан от двама военни лекари, подполковникът от медицинската служба Вашио. Той бе началник на Първа военна болница. Подполковникът бе един огромен на ръст грубиян, който веднага след проверката произнесе застрашителна реч:

— Аз съм подполковник Вашио — обяви гръмко той. — А кои сте всички вие, които в тези толкова трудни за Отечеството ни време не се явихте доброволно в армията, ами чакахте насила да ви довлекат? За мен, ако искате да знаете, вие сте банда изменници. Ето защо нашето правителство издаде заповед за всеобща мобилизация, за да се съберат всичките мижитурки и кръшкачи и да бъдат накарани и те да изпълнят своя дълг... От този ден нататък животът ви е в моите ръце. Може досега някои от вас да са имали високо обществено положение, да са заемали разни там постове и не знам си още какво. Но армията не се интересува от подобни глупости. Според нас, главите ви са пълни с бръмбари и фъшкии и войнският ви дух е голям колкото лайното на бълха. Но тук ние ще ви превъзпитаем, набийте си го в главата!

След тази кратка, но доста изразителна реч всеки от нас трябваше да застане пред подполковника, да си каже името и специалността и да обясни защо до този момент не

е постъпил доброволно в армията. Аз имах доказателство, че наистина съм правил опит да сторя това, затова измъкнах от раницата си копие от документа, който още през януари същата година бях изпратил в щаба на Първа дивизия в хирошимския военен комисариат. Документът вероятно направи впечатление, защото ме мъчиха по-малко с въпроси, отколкото останалите. Не само аз, ами и много други имаха справки, че са подавали молба да бъдат приети в армията. Някои бяха викани миналата или дори същата тази година, но веднага бяха отпращани обратно заради здравословното им състояние.

И наистина, когато започна медицинският преглед, сред нас не се оказа нито един със завидно здраве. Един носеше корсет, защото страдеше от туберкулоза в гръбначния стълб, друг беше с остър хроничен ларингит, на трети му липсваше ребро, оперирано вследствие на костна туберкулоза, четвърти не можеше да прегъва коляното си, защото го бе чупил на времето като ученик. Подполковник Вашио бе, както се оказа, новоназначен и явно не бе информиран от колегите си за подробностите около нас. Трябва да се бяха загубили и документите, които показваха кой е искал да постъпи доброволно в армията и кой не. Така или иначе, яростта му започна да изглежда съвсем неоправдана и подполковникът се оказа направо в много глупаво положение. Но точно тогава като за беля един лекар от Хирошима се усмихна подигравателно и откровено се прозя. Вашио се приближи до него и го зашлеви с цяла длан. Най-напред по едната буза, след това по другата. Това се повтори два-три пъти. Бруталността на случилото се ме накара да си помисля с ужас какво ли ни чакаше занапред.

Прегледаха ни на рентген и ни взеха проби от храчката и още същия ден някои от нас бяха освободени да си вървят по домовете си. Други бяха пуснати по причина, че болните им щяха да останат без лекари. Завиждах им, докато ги гледах как мятат раниците си на гърба и с все сили се мъчат да не издадат огромната си радост...

Така Иватаке попаднал в пехотно подразделение, където в течение на петнадесет дена го третирали като редови пехотинец. Основната цел на занятията била новобранците да усвоят тактиката на борба с вражески танкови подразделения на територията на Япония. Всеки войн трябвало да взриви поне един танк. По сто пъти на ден Иватаке и останалите притичвали до направените от дърво макети на танкове, мятали под тях завързани с връвчица за гърдите им дървени гранати и светкавично се просвали по корем. Едва по-късно, когато бил прехвърлен в учебния център, Иватаке разбрал, че „наказателният“ отряд, в който преминал своето обучение, трябвало да се присъедини към състава на армията, имаща задачата да отбранява Япония откъм море. Всеки бил длъжен да унищожи поне един танк на противника, дори и да се наложило да заплати с живота си.

На четиринадесети юли дошла заповед новобранците да бъдат прехвърлени в учебния център на Втора военна болница. Хората били настанени в двуетажните бараки близо до река Ота в Хирошима. Преди тях вече били пристигнали осемдесет новобранци от полковете Ямагучи и Хамада, така че общо групата станала повече от сто и тридесет души.

За техен командир бил назначен двадесет и три годишният лейтенант Йошихара, военен лекар, завършил ускорените медицински курсове във военната болница в Пхенян. По съдържание, ако не по маниер, обръщението му към групата било не по-малко цинично от това на подполковник Вашио. Йошихара рекъл:

— Тази тук казарма е известна под името „Дяволската“. Оказали се веднъж тук, всички вие трябва напълно да промените начина си на мислене. Вече сте войници и трябва да мислите така, както ви заповядват. Имаме заповед от горе да ви смачкаме главите на вас, лигльовци такива, тъй че внимавайте... Най-напред вие (по-нататък следват неща, които са изпуснати).

Това се викало „помпане“, но за жалост от него хората изпадали само в още по-мрачни мисли.

След като лейтенантът се накрещял до насита, започнали по трима да ги извикват при командира на частта, където ги разпитвали подробно за семейното им положение, доходите и така нататък, с цел да се реши дали човекът трябвало да се изпрати на по-опасно или на по-безопасно място.

На следващия ден започнало и самото обучение. В своя дневник Иватаке пишеше:

Военната служба е по-лоша от затвор. Често сутрин, още преди зазоряване, нашите началници просто ей така, за да си направят кеф, ни вдигаха по тревога. Тревогата се изразяваше в това да тичаш по три-четири километра. Минавахме покрай храма Гококу, през моста Аиои, после заобикаляхме храма Хонганджи на север и пак през моста Аиои се насочвахме към храма Нигицу, откъдето се прибирахме в казармата. Няма защо да споменавам, че повечето не можеха да издържат и изпокапваха по пътя. Много от хората страдаха от треска и диарии и трябваше да лежат. Най-страшното обаче беше пълзенето по корем. Гимнастърките ни ставаха мокри от пот, тъй че човек можеше да ги изстиска, а лактите ни естествено се разраняваха до кръв. Поизостанеш ли малко, веднага получаваш ритник в задника, а отпуснеш ли малко по-надолу дулото на пушката си, те очакваше удар в гърба. Сред нас имаше един новобранец на име Накамура. Той беше главен лекар на гинекологична клиника в Токуяма. Та същият този Накамура, мъж на средна възраст, бе доста пълен, имаше изхвъркнало шкембенце и страдаше от разширено сърце. Предишната година бил освободен от армията по здравословни причини, но тази година отново го бяха мобилизирали. Не е трудно да си представи човек какво му струваше на Накамура да лази по корем с пушка в ръка. Той вечно изоставаше и лейтенант Йошихара го налагаше щедро с ритници. Унижен, нещастният човек ронеше сълзи, а по-късно разбрахме, че дори му минавали мисли да си сложи край на живота. На лицето му бе застинал израз на пълно объркване и горчиво разочарование. Той приличаше на баща, пребит от своя син — бандит.

Когато на шести август около шест и половина часа сутринта била обявена въздушна тревога и два-три бомбардировача „Б-29“ прелетели на юг, без да пуснат бомби, това не удивило никого, защото подобно нещо се било случвало и преди. Тревогата била вдигната малко след седем часа, а в осем часа без десет минути цялата войскова част — като се започне от командира, докторите, санитарите и се стигне до запасняците — се строила на двора, поклонила се на изток, където се намирал имперският дворец, и започнали да слушат рескрипта на императора „Към армията“. На този ден тържествено се чествувала годишнината на неговото обнародване. В първите редици стояли старшите по чин военни лекари и санитарите, зад тях лекарите запасняци от префектурите Ямагучи и Шимане в парадни униформи. Най-отзад била редицата на лекарите запасняци от Хирошима. Видът им бил доста окаян, защото били облечени кой с каквото имал. За тяхното пристигане не било съобщено навреме, тъй че не им били осигурени униформи и така те приличали на просяци.

След прочитането на рескрипта заместник-командирът на частта започнал да държи реч, но точно в този момент един вражески „Б-29“ пуснал атомната бомба. Ето как описваше всичко това Иватаке:

Церемонията продължи около двадесет минути. Точно преди да ни освободят, заместник-командирът започна да ни се кара, че според него сме били много мудни, когато обявявали въздушна тревога. Внезапно от юг се разнесе познатото ръмжене на вражески бомбардировач. Когато самолетът зарева вече над главите ни, аз случайно вдигнах очи към небето. Стори ми се, че от машината се отдели нещо като голям балон, който бавно се понесе надолу, някъде отвъд покривите на казармата. В следващия миг блесна светкавица, сякаш съвсем наблизо бе пламнало огромно количество магнезий. Спомням си, че ме обля гореща вълна. Разнесе се чудовищен трясък. Това е всичко, което помня. Какво се бе случило след това, колко време бе изминало, това не зная. Сигурно въздушната вълна ме бе съборила и аз бях загубил съзнание. Дойдох на себе си едва когато нечий ботуши стъпиха върху шията и раменете ми.

Наоколо бе непрогледна тъмнина. Лежах притиснат от една дебела греда. Докато идвах на себе си в тая теснотия, дето не можех дори да мръдна изведнъж в страшната тъмнина съзрях петънце слаба светлина. Напрегнах всичките си сили, за да се измъкна изпод гредата, и запълзях нататък към спасителната светлинка. Скоро разбрах, че съм лежал затрупан под гредите на покрива, керемидите на който бяха изпадали до една. Имах чувството, че е минало страшно много време. Но ето че най-сетне успях да стъпя на твърда земя. Опитах се да си дам сметка къде точно се намирам и реших, че съм някъде на границата между несъществуващите вече канцеларии и кухня.

Въздушната вълна ме бе отхвърлила доста надалече. Огледах се наоколо и видях, че двуетажните здания на лазарета и учебния център са сринати до основи. Всичко тънеше в тишина и разруха. Сред тази пустош не се мяркаше човешка душа. Беше сумрачно, сякаш скоро щеше да настъпи нощта. От развалините на кухнята и лазарета се издигаха черни стълбове дим.

Дясната половина на униформата ми димеше, а портфейлът — него бях мушнал в десния горен джоб, часовникът и очилата ми бяха изчезнали. Отупах бързо униформата си и я угасих. Кожата на дясната ми ръка висеше на сивкави парцали, а оголилото се под нея месо бе набито с пръст. Усещах, че е обгорено и лицето ми, а пръстите и горната страна на лявата ми китка бяха побелели като след изгаряне. Болки от кръста надолу не усещах дори като вървах, затова пък гърбът ми, може би ударен силно от гредата, ме болеше ужасно. Но нямаше какво да се прави. Довлякох се до чешмата и завъртях крана. За мое учудване, потече вода. Най-напред почистих черната пръст от ранената си ръка и се превързах с едни забравени от някого в сушилнята долни гащи. Страшно съм късоглед. Сега без очила всичко наоколо ми се струваше потънало, в белезникава мъгла, а по-далечните предмети изобщо не можех да видя. Не забелязвах наоколо да се

мяркат хора. Може би всички бяха избягали, без дори и да се сетят за мен. Аз поех към брега на река Ота... Там на едно място заварих двама-трима познати ми по физиономия войници и още някакъв човек, който лежеше отстрани до тях. До войниците имаше и купчина одеяла. Бяха изглежда ги изнесли на своя глава от склада по време на бомбардировката. Взех си, без да питам, едно и се стоварих върху него. Напрежението в мен постепенно поотслабна, но се усетих напълно опустошен. Скоро нашата група нарасна на пет-шест души, но никой не можеше да обясни какво точно се бе случило. Всички изпаднали в някакво необяснимо вцепенение, сякаш ни бе омагьосала лисица.^[1]

Бомбата трябва да беше изключително мощна. Най-напред си помислих, че казармата се е оказала в самия епицентър на взрива, но скоро се убедих, че не съм прав, защото къщите на отсрещния бряг бяха също разрушени. Над моста Митаки и над храма Хонганджи се издигаха пламъци. Градът бе започнал да гори. Вражеският самолет бе пуснал едновременно и фугасни, и запалителни бомби. Но защо тогава не бяха обявили въздушна тревога?

Кой знае откъде се появиха трима-четирима мои колеги запасняци. Сред тях бяха и Мийоши и Ито, с които, докато ни четяха императорския рескрипт, стояхме заедно в последната редица. Сега всички мълчаха. Хората от първите редици сигурно още лежаха затрупани под развалините на казармата. Но можехме ли ние, ранените, да им помогнем, и то с голи ръце. Още повече че от срутените сгради вече се издигаха пламъци.

Без да се наговаряме, решихме, че е опасно да оставаме повече тук. Трябваше да се доберем до филиала на болницата в Митаки и да потърсим там помощ. Аз също тръгнах с групата. От опит знаех, че пламъците на пожарите бушуват с най-страшна сила на самата повърхност на реката. През нощта на девети март, след голямата бомбардировка на Токио, изгоряха Асакуса, Хонджо, Мукоджима и много други райони покрай брега

на река Сумидагава и бях видял с очите си как изгаряха всички онези, които бяха потърсили спасение във водите на реката.

Тръгнахме нагоре по течението. Всички улици бяха задръстени от разрушените къщи, затуй се принудихме да вървим по една тясна пътечка покрай самата река. Няколко пъти краката ми пропадаха в дупките, докато най-сетне не загубих едната си обувка. Спрях се да я потърся, но Ито ми извика да не изоставам. В храстите отстрани на пътеката някой стенеше, но аз бях като замаян и не намерих сили да спра и да помогна на човека. Пожарите ни догонваха. Лицето ми подпухна, а болката започна да става нетърпима. Вървах със сетни сили. Измъчвах се от угризения на съвестта, че макар и лекар, не помогнах на стенещия нещастник, но в този момент мислех само че трябва да бягам, да се спасявам.

Не знаех колко е часът, но имах чувството, че откакто започнахме да си проправяме път по улиците покрай храма Нигицу и отново се спуснахме до реката, минаха цели два часа. Няколко бледи слънчеви лъча се опитваха да пробият гъстите облаци. Едва по-късно разбрах, че по това време облакът с формата на гъба тъкмо бил започнал да се разсейва.

Казармите, в които се е обучавал Иватаке, са били разположени съвсем близо до епицентъра и когато той е бягал, чудовищният облак се е намирал точно над главата му. Сигурно за това той пишеше в дневника си „гъсти облаци“. Независимо от тежките си рани той като по чудо се е спасил и оживял, може би за да разкаже страшните си преживявания. От сто и тридесетчленния отряд живи били останали само Иватаке и още двама души.

По-нататък в своя дневник Иватаке пишеше, че когато стигнали до храма Нигицу, някой от бежанците ги посъветвал да не продължават по-нататък, защото там била разквартирувана тежката артилерия и имало опасност от експлозии на снарядите. По-добре било да вървят по образувалите се в средата на реката плитчини. Иватаке и колегите

му вдигнали одеялата на главите си и нагазили във водата, която стигнала до гърдите им. Скоро излезли на една плитчина, но разбрали, че е опасно да вървят към моста Митаки, защото там бушували пожари и към небето се издигал гъст черен дим. Решили отново да излязат на брега и да поемат надолу по течението. По това време Иватаке вече не усещал нито глад, нито болка: той имал само едно желание — да намери местенце, където да легне и да отдъхне.

По пътя към града профучали няколко военни камиона. Като ги видял да лежат проснати на земята, шофьорът на един от тях намалил скоростта, позабавил и им извикал:

— Ей, вие там! Войници ли сте? Има едно село, казва се Хесака. То е на северната страна на този хълм. Там е открит пункт за първа помощ. Казват, че имало всичко необходимо за ранените. Още малко кураж и сте там. Съвсем близо е.

„Хесака, Хесака, Хесака“, повторили тримата няколко пъти и поели на север. Иватаке, който бил само с една обувка, едва успявал да догонва спътниците си. Мястото уж било от другата страна на хълма, но им се сторило много далече. Всъщност Хесака била на десет километра от мястото, от което тръгнали. По пътя редом с тях се влачели полуживи ранени. Достатъчно било само да ги погледне човек, за да му настръхне косата от ужас.

Пунктът за първа помощ — ако изобщо можел да се нарече той така — се намирал в двете едноетажни сгради на началното училище. Освен това на малката спортна площадка допълнително били опънати и две палатки. Пред сградите и пред палатките се трупаха безброй ранени. Слънцето вече залязвало, но наредени в безкрайни редици, хората търпеливо чакали да бъдат приети. По коридорите направо върху пода лежали тежко ранените и мъчително стенели. Сред тях имало и мъртви с покрити лица. Тези нещастници се били добрави със сетни сили чак дотук само за да издъхнат. Родители викали по име децата си, разплакани деца търсели майките си. На всичкото отгоре лечението се състояло само в това да се мажат раните с йод или да се налагат със смес от растително масло и брашно, която замествала мехлема против изгаряне. За превързочни материали и инжекции и дума не можело да става.

Лицето на Иватаке било вече толкова подпухнало, че приличало на диня, а очите му съвсем се били затворили. Колегата му Мийоши

имал на едната си буза огромен и пълен с вода мехур, а кожата на ръцете му се била свлякла. Ито пък от своя страна бил с изгорена буза, а на челото му била изскочила огромна цицина. По специалност Мийоши бил акушер-гинеколог. Във вътрешния джоб на куртката си той винаги носел снимката на своята дъщеричка — още бебе. Ито бил лекар и специалист по фармакология с частна практика в град Мийоши.

Намазали Иватаке и двамата му спътници с йод. После те си намерили свободно местенце в коридора близо до изхода, увили се в одеялата и се приготвили да прекарат там нощта. Може би поради прекалената възбуда от преживяното вълнение тримата не изпитвали глад, макар от сутринта да не били слагали нищо в устата си. Усещали жажда, но се въздържали да пият вода, защото се бояли от зараза. И тримата мълчали — нямали сила да говорят.

На другия ден — седми август — военните били отделени от цивилните граждани и настанени в класните стаи на училището. Лицето на Иватаке било вече станало два пъти по-голямо от нормалното и за да гледа, той трябвало да разтваря с пръсти очите си. Наложило се да го пренесат на носилка в източното крило, където било отделението за тежките случаи. Когато му върнали наполовина обгорялата му куртка, която през нощта Мийоши бил свил под главата си вместо възглавница, Иватаке открил, че са му изчезнали тефтерчето, табакерата и калъфчето с визитни картички. С Мийоши той повече не се видял. Ито бил настанен също в друга стая. Впоследствие Иватаке узнал, че Ито бил намерен от жена си и благодарение на нейните всеотдайни грижи се бил оправил напълно и дори бил започнал отново частната си лекарска практика.

Ето какво пишеше в дневника си Иватаке:

В класната стая, където ме преместиха, нямаше нито един от моите колеги запасняци. Болните бяха редници, все млади момчета с много тежки рани. Изгаряше ме нетърпима жажда, а цялото ми тяло ме болеше така, сякаш скелетът ми се разпадаше на отделни кости. Тресеше ме и зъзнях от студ. Температурата ми трябва да беше над 39 градуса. Очите ми се бяха затворили и не можех да гледам.

Нищо друго не ми оставаше освен да лежа, без да се помръдвам. На седми август ми дадоха една паница рядка каша. От два дни за пръв път ходих по малка нужда.

Не биваше да се пие вода, но аз не можех повече да издържам на изгарящата ме жажда, затова като разтворях с пръсти слепналите си очи, се измъкнах навън, добрах се до артезианския кладенец и пих до насита. Водата имаше особен металически вкус, но тя ме възроди. Палатките на игрището бяха вече шест, но и те явно не можеха да поберат всички пострадали. Мъртвите лежаха натрупани в единия край на двора.

През нощта виковете и стоновете на ранените станаха още по-мъчителни. Един от болните, който имаше възпаление на мозъка, скочи през прозореца и тръгна направо през оризищата. До разсъмване една трета от ранените в нашата стая издъхнаха. Трупове веднага изнасяха на носилка на двора. Аз непрекъснато си повтарях, че в никакъв случай няма да умра, защото раните ми все пак не бяха от последна степен на изгаряне. И колкото и да се мъчех, все не успявах да разбера каква бе тая сила, която само за миг причини толкова много жертви. Влезе една сестра и започна да записва в тетрадка името, чина, номера на войсковата част и домашния адрес на всеки ранен. Помолих я да съобщи на моето семейство, че се намирам в Хесака, но тя отказа. До този момент не се бе появил нито един военен лекар, който да се занимае с ранените...

[1] В Япония съществува заимствувано от китайската митология поверие, че лисицата притежава чародейства на магьосник. — Бел.прев. ↑

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

На осми август сутринта неочаквано съобщили, че ранените са толкова много, че е невъзможно всичките да бъдат лекувани във временния пункт, тъй че се налагало част от тях да бъдат прехвърлени във филиала на Военната болница в Шобара. Шобара е на север от Хесака. Всеки, който чувствувал, че има сили да издържи пътуването с влак дотам, трябвало да се обади.

И наистина постъпващите в пункта били много повече от онези, които умирали. Едва успявали да изнесат труповете и техните места веднага се заемали от нова група ранени. Класните стаи и палатките на двора били вече пълни. Наложило се даже част от пострадалите да бъдат настанени в стопанските пристройки и навесите на съседните селски къщи. Всички училища в градовете и селата около Хирошима били превърнати във временни пунктове за оказване на първа помощ на ранените и всички те, разбира се, били претъпкани. Затова се наложило една част от пострадалите да бъдат препратени в по-далечни райони, за да може поне отчасти да им бъде осигурена медицинска помощ и покрив над главата.

— Внимание! Важно съобщение! — викал някакъв санитар. — Чухте ли всички добре? Онези, които искат да заминат за Шобара, да се обадят. Който мисли, че може без чужда помощ да стигне с влак дотам, нека вдигне ръка. От Хесака до Шобара е три часа път с влак.

— Кой желае да замине за Шобара? — започнала да повтаря след санитаря някаква жена от Лигата на защитничките на родината. — Онези, които мислят, че имат сили да стигнат до Шобара с влак, да вдигнат ръка. Пътят дотам е три часа.

Щом чул, че става дума за Шобара, Иватаке, който лежал по гръб, отлепил с пръсти очите си и погледнал нагоре. Той видял съвсем ясно жилките на дъските на тавана и това го накарало да реши, че е напълно способен сам, без ничия помощ, да стигне пеша до гарата на Хесака. Затворил очи и вдигнал ръка. Ала все пак той бил толкова немошен, че китката му увиснала като счупена.

Останалите ранени в стаята се колебаели.

— И аз искам, ама не мога. Какво се подиграват с нас! — обадил се някой до Иватаке, но той не можел да види нито що за човек е онзи, нито пък какво му е състоянието.

— Който иска, нека да върви — измърморил сърдито друг, но и него Иватаке не можел да види.

— Аз, аз тръгвам — извикал високо трети.

Иватаке искал на всяка цена да остане жив поне докато се добере до Шобара. Или най-малкото поне да не издъхне във влака, защото Шобара било родното му място. Освен това главният лекар на филиала на Първа военна болница д-р Фуджитака бил негов съселянин. Двамата се знаели от деца и били завършили един и същ институт. Фуджитака се дипломирал по-рано от Иватаке, а впоследствие бил мобилизиран в армията като военен лекар. Той се славел със своята строгост, но бил отзивчив.

Иватаке си рекъл, че може да бъде спокоен, защото Фуджитака щял поне да намаже раните му с мехлем. Това била една чудесна възможност и той не искал в никакъв случай да я пропусне. Затова бил готов да вдигне, ако трябва, и двете си ръце, но дори само едната държал с мъка. Много скоро се изморил и си свалил ръката, но веднага след това вдигнал другата.

— Добре! Можете да си свалите ръцете — чул нечий глас. — Сега ще трябва да направим списък.

Иватаке отпуснал изнемоющата си ръка, разтворил с пръсти едното си око и видял санитаря, който дошъл до него и закачил на колана на военната му униформа някакъв етикет. Иватаке се понадигнал, за да го прочете. На него пишело: „За Шобара.“

— Кога тръгваме? — попитал той санитаря.

— Веднага, щом изясним колко души ще пътуват. Скоро ще обявим сбор на двора.

Станало обяд. За ядене донесли нещо средно между супа с оризови топчета и рядка каша. Иватаке нямал апетит и затова изпил само чаша чай. Мислел, че не му се яде от високата температура.

В три часа заповядали всички заминаващи за Шобара да се съберат отвън. Хората излезли на двора, където ги посрещнала странна воня. Тя идела от натрупаните накуп тела на умрелите. Ранените, около шестдесет души, се строили в колона по един и поели по пътеката

между оризищата към гарата. Иватаке вървял, като разтварял с пръсти ту едното, ту другото си око. Всички имали много окаян вид. Отстрани колоната приличала на печална процесия на привидения.

Тъкмо се катерили нагоре по хълма към гарата когато Иватаке усетил болезнена жажда. Той не можел да издържа повече, затова събрал смелост и извикал на една възрастна жена, застанала пред къщата отдясно на пътя:

— Много ви моля, дайте ми малко водица. Старата погледнала без всякакво отвращение подпухналите му бузи и изгорелите му устни и влязла в къщата, като си мърморела тихо:

— Горкичкият!... Трябва да е много жаден!... Ама, разбира се, водица. — След миг тя изнесла на поднос голяма чаша. Това не било вода, а изстуден силен чай.

Ето какво пишеше по-нататък в дневника на Иватаке:

Едва успях да си намеря място в последния вагон на специалния влак за ранени. Железопътната линия минаваше през родния ми край и като ученик в прогимназията аз бях пътувал безброй пъти по нея. Свирката на локомотива сякаш ми вдъхна сили. Почувствувах, че е невъзможно да умра сега, когато бях чул добре познатия ми звук от миналото. Но умората от последните три безсънни и изпълнени с напрежение и страдания дни направи тричасовото пътешествие безкрайно дълго. Все ми се струваше, че влакът едва се влачи. Тялото ми гореше в треска. В душата ми напрежението нарастваше. Сетне започваше да се уталожва и тогава ми се струваше, че пропадам дълбоко, дълбоко, в някаква бездна. На моменти съзнанието ми се замъгляваше. На всяка гара влакът рязко спираше и се разтрисаше, сякаш за да ме накара да дойда на себе си. На всяка гара във вагона се качваха възрастни жени от Лигата за защита на родината и раздаваха на нас, ранените, чай и мариновани сливи. Устните и лигавицата на устата ми бяха изгорени, но сливите ми се сториха много вкусни. Жените не преставаха да ни съжаляват: „Ах, горкичките!“, „Ах, колко тежко е

пострадал!“, „Какъв ужас!“. Някои от по-младите дори се просълзяваха. Всички те, сигурен съм, имаха мъже и синове на фронта. Една възрастна жена дори се задави от ридания. Откакто ме бяха мобилизирали, аз за първи път се сблъсках с женски чувства и това ми напомни за едно стихотворение на Ли Бо за луната, което бях учил преди цели тридесет години, в прогимназията. И едва сега проумях, че то не е само изящно природно описание, а израз на силни човешки чувства. Само в нашия вагон двама от ранените войници бяха вече мъртви. Колкото до племенника ми, бях се вече примирил, че се е случило най-лошото.

Влакът спря на гара Мийоши. Тук на времето бях учил в прогимназията. Тъкмо се опитвах да отворя очи без помощта на пръстите, когато на перона зърнах едно познато ми момиче. Дъхът ми секна от изненада. Същото това момиче живееше от малко у леля ми в Шобара. Давах си сметка, че в сегашното ми положение то едва ли ще ме познае, затова му се обадох сам. Оказа се, че то заедно със своите съученици било мобилизирано да работи на гарата. Обясних му накратко ситуацията и то веднага се свърза с началниците си от Мийоши и Шобара и си издействува разрешение да ме придружи.

Имах просто щастieto, че доста дълго стояхме на тая гара. Но съвпадението, както и да го погледнеш човек, бе наистина изключително. Благодарение на тази среща щях скоро да се свържа с близките и приятелите си. Но някак незабелязано и за самия себе си аз вътрешно се отпуснах и състоянието ми внезапно се влоши. Започнах целият да се треса.

Щом пристигнахме на гарата в Шобара, момичето отиде да съобщи на леля ми за мен. Леля ми от своя страна щеше пък сигурно да съобщи на нашите, които живееха извън града. Полуживи, нас ни натовариха в един камион и ни подкараха нанякъде във вечерния мрак. Мястото, където ни настаниха, се оказа не болница, а първия етаж на едно основно училище, т.е. положението не бе по-различно от

онова в Хесака. Докато си намеря местенце в претъпканата стая и се свия на пода, аз вече с мъка съзнавах къде съм. Целия ме разтърсваха ледени тръпки. Когато вън съвсем се стъмни, температурата ми толкова много се повиши, че загубих способността си да говоря. Опитвах се да кажа нещо, но от устата ми не излизаше нито звук.

Смътно си спомням, че през нощта обявиха въздушна тревога. Досега в живота си само три пъти съм загубвал съзнание. Първия път беше веднага след взрива на бомбата. Втория път беше през нощта, когато след продължителното клатушкане във влака най-сетне се оказах настанен в основното училище в Шобара. Третия път загубих съзнание за няколко дена. Това беше в началото на септември, когато се намирах между живота и смъртта. Полумъртъв, аз, разбира се, не съзнавах какво става около мен и не проумявах що за болест е моята.

На девети август сутринта температурата ми малко поспадна и аз усетих, че лека-полека идвам на себе си. Ако се съдеше по високата температура, имах може би отравяне на кръвта. Същия ден дойде да ни прегледа един военен лекар, който след визитацията нареди на санитаря как и с какво да лекува всеки един от нас. За първи път, откакто бе пусната бомбата, ни преглеждаше лекар. Той дори не ни и преслуша.

Раните ми бяха предимно от изгаряния по главата, лицето, врата, китките, пръстите. Гърбът ми, както казаха, приличал на парче сурово месо, а ребрата ми били изхвъркнали. Причината, която едва по-късно разбрах, била в това, че при взрива се отделила топлина с температура няколко хиляди градуса. Бомбата наистина трябва да беше изключително мощна. Санитарят намаза раните ми с течност от рода на пикриновата киселина, а на гърба ми залепи антисептична марля, голяма около тридесет квадратни сантиметра. С това оказаната ми първа помощ се изчерпа и санитарят премина към следващия ранен. В училището бяха настанени цял влак ранени и

човек не можеше да си позволи лукса да се оплаква, че го лекуват набързо и през пръсти.

На другия ден, десети август, когато санитарят взе да сваля марлята от гърба ми, не можах да се сдържа и закрещях от болка. От температурата, тежестта на тялото ми и секретите, които се бяха отделяли през нощта от него, марлята се беше просто сраснала с плътта ми. Санитарят я отлепваше от долу на горе. Бях се опрял с ръце на пода, но ужасната болка ме караше да се повдигам нагоре. Но колкото и да се вдигах, все не можех да се изправя. Отново се отпуснах на коленете си. В края на краищата марлята остана в ръцете на санитаря. Без да обръща внимание на рукналата от гърба ми кръв, санитарят намаза с четка лекарството и лепна нова марля. След това той намаза и раните по лицето, главата, врата и ръцете ми и бързо отмина към следващия нещастник. Дори и аз, който се гордеех с невероятната си издръжливост, не знаех как да нарека подобен начин на лечение. Едвам изтърпях болката. И тук като в Хесака ранените умираха един след друг. И тук за болните се грижеха жени от Лигата за защита на родината. Те изнасяха подлогите на болните и вършеха какво ли още не, но страшната воня изглежда ги измъчваше, защото те изобщо не си отваряха устата.

Същия ден следобед чух в просъница някой да вика:

— Ей, тук ли е мобилизираният от запаса Иватаке? Къде е този Иватаке?

След това до ушите ми долетя остър, подобен на писък, женски глас:

— Хироши, тук ли си? Обади се, Хироши?

Това бе жена ми. Искях да отвърна на вика й, но устните ми бяха толкова подути, че не успях да издам нито звук. Само леко повдигнах изтръпналата си от болка лява ръка.

Жена ми ме бе търсила сред развалините на Военната болница в Хирошима. Като разбрала, че съм в Хесака, тя веднага отишла в тамошното основно училище, където пък й съобщили, че съм преместен в Шобара. И тя отново

тръгнала по следите ми, докато най-накрая не ме откри. Но лицето ми бе толкова променено, че и собствената ми жена не можа да ме познае...

Към дневника на Иватаке бяха приложени и записките на жена му, в които тя описваше спомените си от онова време. Някои хора я бяха изглеждали разпитвали за невероятното изцеление на Иватаке и тя най-сетне бе описала на свой ред чудото. Дали тези записки щяха да се окажат полезни и за Ясуко?

По онова време се бях евакуирала от бомбардировките и живеях в клиниката Хосокава в село Юда, близо до Фукуяма. Моят мъж Хироши служеше в резервите на Втора армия в Хирошима, а племенникът ни, чийто настойник бе Хироши, учеше в Първо средно хирошимско училище. Д-р Хосокава от Юда е мой по-голям брат.

На осми август през нощта бомбардираха Фукуяма. Железопътните линии Фукуен и Игаса излязоха от строя, тъй че рано сутринта на девети август брат ми ме закара от Юда до Фукуяма с велосипед. Оттам тръгнах пеша за Кусадо. От Кусадо се отправих към Томоноцу, а от Томоноцу до Мацунага се добрах с рейс. После пак пеша тръгнах към Ономичи (съвсем близо до Мацунага). Там взех влака и в Хирошима пристигнах по здрач. Пътят, който изминах от Кусадо през Томоноцу, Мацунага, Ономичи до Хирошима беше свързан с историята. Казват, че по него в древността са минали бягащите на запад към морето останки от разбития клан Тайра^[1], а по-късно и самият Такауджи Ашикага^[2].

Пред гарата в Хирошима бяха опънати палатки и аз останах в една от тях да прекарам нощта. Отпред пазеше войник, а вътре бе претъпкано с хора, останали без покрив, под който да дочакат утрото.

Преди да потегля, брат ми се опитваше да ме спре, защото смяташе, че няма никакъв смисъл да вървя, но аз бях сигурна, че мъжът ми е жив. Напълних едно шише от лекарство със саке — мъжът ми обича да си пийва — и го мушнах в раницата си. После взех от брат си лента със знака на Червения кръст, за да изглежда, че съм военна мед. сестра, и тръгнах. В Хирошима не пускаха нито една жена без такава лента. Бях облечена в памучни шалвари, а на краката си носех сандали от оризова слама.

Нямах представа как да се оправя в Хирошима, Попитах войника, как да стигна до Втора военна болница, но той отвърна, че няма защо да си губя времето да ходя там, защото целият район бил превърнат в развалини... После го попитах за Първо средно хирошимско училище. Войникът рече, че всички ученици са заминали, а от самото училище е останало само пепел. Беше почти сигурно, че племенникът ни е загинал. Легнах в палатката и си наложих да поспя. Вътре имаше едно дете, което не преставаше да плаче за майка си и баща си. Войникът му шъткаше, но то все плачеше ли, плачеше. Аз легнах до детето и най-сетне успях да го приспя. Към четири часа сутринта се измъкнах от палатката и тръгнах към Втора военна болница да търся мъжа си.

На мястото на болницата се простираше безкрайна пустош — никакви казарми, нищо, само тук-там палатки. Един офицер — не мога да си спомня сега името му, но той струва ми се, беше от Токио — обясни, че още нищо не се знаело. Посъветва ме да се върна вкъщи и да чакам известие от армията. Офицерът намери отнякъде захар и чай и ме нагости. Попитах и него за съдбата на Първо средно хирошимско училище. Той потвърди, че от него са останали само куп развалини. После пак започна да ме уговаря да се върна вкъщи, но аз реших да не обръщам внимание на ничии приказки и сама да продължа да търся. Тръгнах нагоре по реката. По бреговете видях струпани от ръждясали ламарини листове и рогозки колиби. Лицата на

хората, които се навъртаха край тях, бяха черни, белееха се само зъбите и краищата на очите им. Всички те бяха дрипави и приличаха на страдалци от рисунки в стари папируси. По-нататък се натъкнах на група хора, които лежаха на земята и стенеха. Аз извиках високо: „Хироши, тук ли си?“, но отговор не последва. Напрегнах слуха си. До ушите ми долитаха само стонове. Чувах сякаш гласове на духове...

Не проумявах що за страшна бомба бяха пуснали над града. Попитах един случайно срещнат човек и той рече, че бомбата била от „нов тип“. Той заяви, че знаел къде са приемните пунктове за ранени войници. Бях готова да отида, ако трябва, дори накрай света, затова го помолих да ми обясни къде са те и как да стигна дотам. Човекът рече, че пунктовете били три, но аз бях в такова състояние, че успях да запомня само едно име: „Хесака“. (Някакво удивително съвпадение наистина!) И без това не можех да отида едновременно и на трите места. Затова реших да се отбия първо в Хесака, а там да си отварям добре ушите и да запомня имената и на другите две места. И така, аз запомних само Хесака. Селището се намираше на около дванадесет километра от Хирошима. Дотам стигнах пеша някъде малко преди обяд. Вървах все нагоре по реката и пътьом си мислех за оня офицер, когото срещнах сред развалините на Втора военна болница в Хирошима. Защо ли не ми бе казал къде се намират приемните пунктове за ранени военни?

В Хесака обиколих една по една всички селски къщи. Едва към четири часа следобед най-сетне стигнах и до училището. Палатката на двора, класните стаи, че дори и коридорите бяха претъпкани с ранени. Казаха ми обаче, че нямали списък на всички настанени тук хора. Аз обиколих стаите, коридорите и палатките и все виках високо: „Хироши, тук ли си, Хироши? Обади се!“ Но никой не ми се обади. Тогава някой ми каза, че по-леко ранените са настанени по околните селски къщи. И аз отново тръгнах да обикалям от къща на къща, докато най-накрая съвсем не

капнах. Без срам и свян помолих едни хора да ми позволят да отдъхна на тяхната веранда и се изтегнах върху прохладния дъсчен под. Беше около пет часа следобед. Трябва да съм спала около два-три часа. После отново отидох в училището. Списъците на ранените бяха готови и едва сега разбрах, че още предния ден Хироши е бил прехвърлен в Шобара. Испитах огромно облекчение, като разбрах, че за там са изпратени само хората с по-леки наранявания. Облекчението ми обаче не трая повече от секунда, защото един човек, който бе видял заминалата за Шобара група, ми каза, че всички те били на края на силите си и едва се държали на крака.

Много странно, но тогава аз нямах време да мисля леко или тежко ранен бе моят мъж. Към гарата например не вървах, а направо летях. Когато пристигнах там, влакът тъкмо тръгваше. Но той бе така претъпкан и се влачеше толкова бавно, че на гара Шиомачи, където трябваше да направим прекачване, се оказа, че последният влак за Шобара е вече заминал. Изход от това положение нямаше, затова аз разгърнах един вестник на платформата и седнах, за да дочакам утрото.

Настанилият се до мен човек се разприказва и между другото разбрах, че той е от Фучу и че знае тамошния филиал на клиниката на д-р Хосокава. Аз драснах една бележка на брат си, в която му съобщавах, че заминавам за Шобара и го моля да донесе там всичко необходимо за ранения ми мъж. Бележката дадох на своя събеседник, който обеща да я предаде на брат ми. Какъв невероятен шанс! Човекът взе влака за Фучу по железопътната линия Фукуен (тя бе излязла от строя само в околността на Фукуяма), а аз се качих на влак по линията Гейби. Шиомачи е голям железопътен възел.

Благодарение на случайната и толкова щастлива за мен среща аз успях да се свържа с брат си и той, заедно с една сестра от клиниката и дъщеря ми, пристигнаха у лелини в Шобара привечер на същия ден, единадесети август. (Момичето, което мъжът ми бе най-случайно

срещнал на път за Шобара, се бе обадило на леля и тя бе отишла да каже на родителите на Хироши, че той е в града.)

Малко си починах, понагласих се и веднага отидох в болницата. Това всъщност бе сградата на училището. А когато един сержант или може би подофицер, който работеше като санитар, ме въведе вътре, видях, че положението тук е същото като в Хесака — на всеки свободен сантиметър по пода в коридора и в стаите лежах ранени. Нямах представа, къде може да е мъжът ми. Санитарят започна да вика: „Ей, тук ли е мобилизираният от запаса Иватаке? Къде е Иватаке?“ И аз взех да викам: „Хироши! Тук ли си, Хироши?“ Сърцето ми лудо биеше. Отговор на виковете ни не последва. Но изведнъж съзрях да се вдига немощно една ръка. И разбрах, че това бе моят мъж. Лицето му бе ужасно подпухнало, а на дясното му ухо имаше марля, която лекарят бе прикрепил с анкерпласт. Оказа се, че Хироши страда от някакво странно пищене в ушите. Но най-странно ми се видя това, че щом някой от ранените започнеше да стене, и останалите в един глас надаваха стонове. Това бяха страшни звуци. Може би не бива да го казвам, но ми приличаха на жабешки хор в оризова нива.

Официално, предполагам, този временен пункт в училището в Шобара се наричаше „Временен център към филиала на Първа военна болница“. Въпреки това лечението и оборудването бяха на много ниско ниво, макар че да се оплаква от каквото и да било човек в такъв критичен момент, бе просто неетично. Все пак редът тук бе военен. За болните се грижеха доброволки от Лигата на жените и на близките и роднините се забраняваше всякакъв достъп до тях. Но можех ли да се върна вкъщи и да оставя мъжа си, който береше душа? Затова аз реших да опитам с една от изтърканите фрази, които толкова често слушахме през войната. Рекох, че най-важното е да бъдат изправени на крака колкото се може повече ранени, за да бъдат те отново от полза за нашето отечество. Бях наистина много

дръзка. Но онзи, санитарят, само се усмихна. Много се разстроих и като не виждах вече никакъв друг изход, отидох при главния лекар. Знаех, че с Хироши са колеги от института. Настоях пред него да нареди мъжът ми да бъде настанен в стая за двама. Така и стана и Хироши получи привилегиите на военен лекар, макар всъщност да бе само второразреден редник в процес на обучение. Въпросните привилегии обаче продължиха само два часа, защото намиращият се в същата стая полковник — командир на пехотно отделение — се оказа болен от енцефалит. Той много скоро загуби разсъдъка си и през нощта умря.

После Хироши бе преместен в тясна стаичка за трима. С него лежаха още двама души. Единият бе лекар от префектура Окаяма, а в момента — редник от запаса Нагашима. Другият бе млад ефрейтор, доброволец от Касаока, също префектура Окаяма. Нагашима имаше рани от изгаряне по лицето и ръцете и страдаше от диария. Ефрейторът, макар и без рани от изгаряне, бе със счупена глава.

Отношенията на военните към цивилното население бяха строго регулирани, но в същото време в тях имаше и много недоизяснени моменти. Това може и да не беше всеобщо правило, но все пак тогава някои неща ми направиха дълбоко впечатление. След като преместиха мъжа ми в стаята за трима, в пункта заедно с една сестра пристигна брат ми. Двамата донесоха марли, бинтове, рингеров разтвор, гликоза за инжекции, мехлем за рани и какво ли още не — всичко онова, което в този момент бе по-скъпо и от златото. Брат ми се обърна с молба към лейтенант Ханаки и дежурния лекар да му разрешат да помогне с каквото може. Но лейтенантът много се ядоса и му наговори какво ли не. Той каза например, че армията си имала свои закони и начини за лечение и нямало нужда разни цивилни да се мъкнат тук със своите медикаменти и превързочни материали. И все пак това бе същият лейтенант, забележете, който накара сестрата да намаже изгарянията на мъжа ми с някаква неизвестна течност.

Един ден след намазването Хироши откри на една от раните си залепнала семка от краставица. На следващия ден той попита сестрата що за лекарство е това, с което го мажат, и ѝ спомена за семката.

— Какво-о-о? — възкликна тя. — Да остане семка след като толкова внимавахме, когато ги изстисквахме!

Ето как стана ясно, че ранените в „болницата“ ги мажеха със сок от краставици. Помня, че мъжът ми не може да сдържи усмивката си, при все че устните му бяха ужасно подпухнали. Краставичният сок може и да помага за изгорено, и да е бил използван в миналото като ефикасно средство в народната медицина, не знам. Но нали всеки, у когото една трета част от тялото му е изгорена, умира, ако не му се вкарва рингеров разтвор, гликоза, солен разтвор или нещо друго от този род?

Случи се още един инцидент. Беше, спомням си, на тринадесети август. Мъжът ми започна да усеща нетърпими болки в дясното ухо. На следващия ден следобед извикаха д-р Куцубара — специалист по уши, нос, гърло в болницата на Червения кръст в Шобара. Този човек имаше чин лейтенант, държеше се много арогантно и разговаряше изключително надменно. Той доста грубо прегледа Хироши. Когато свали марлята от ухото му и махна памука, отвътре потече мазна лепкава течност, а цялата ушна кухина се оказа пълна с червейчета. Трябваше да има над двеста, всяко с големина около милиметър. Лейтенантът ми заповяда да ги изчистя и аз промих ухото на Хироши над един леген. После той лично изчисти онези, които се бяха сврели дълбоко в ушния канал.

Благодарение на това Хироши престана да се оплаква от пицнене в ушите и болката изчезна. Температурата му също започна да спада. Аз дори се реших да наля няколко капки от сакето в устата на мъжа си. Той бе загубил меката долна част на ухото си и продължаваше да повтаря, че усеща лек шум в ушите, но въпреки това бе страшно благодарен на лейтенант Куцубара, че го е избавил от червеите. Затова ме накара да му отнеса в знак на

признателност една бутилка саке. Помолих леля да направи всичко възможно и да ми намери саке. После увих въпросната бутилка в една кърпа и отидох при лейтенанта. Той прие шишето, прибра го в шкафа си, а кърпата запокити на пода и извика:

— Взимай си туй и се махай!

Разказах на Хироши за случилото се. Но той рече, че за всичко е виновна войната. Войната според него създава такива хора, тя не била способна да роди нищо добро.

По време на престоя ни в Шобара аз спях у лелини, а дните прекарвах в болницата при Хироши. Брат ми остана само един ден, след което, заедно с медицинската сестра и дъщеря ми, се върна в Юда. На петнадесети август — последния ден на войната — мъжът ми внезапно вдигна много висока температура и почти престана да диша, но на следващия ден температурата му постепенно започна да спада. Той обаче бе толкова изтощен, пък и лечението в пункта беше на такова ниско ниво, че ние решихме да не отлагаме и незабавно да го откараме в клиниката на брат ми. Тъй че на двадесети август аз наех на черноборсаджийски цени един камион и заминахме. (На всички ранени беше вече разрешено да заминат кой където пожелае.) Двамата с Хироши седяхме отпред до шофьора, който за да изтърпи непоносимата смрад, разнасяща се от тялото на мъжа ми, си бе сложил маска на устата и носа. Мъжът ми понесе пътуването по-добре от мен. Аз имах чувството, че ще припадна от умора. Ако бе останал макар и още един ден в Шобара, Хироши никога нямаше да напусне града жив, защото на другия ден след пристигането ни във Фучу, у него се появиха признаците на лъчевата болест. Не става дума за това, че като се върна въкъщи, той се отпусна, то нямаше нищо общо и със силата на волята му. Просто идва един момент след експлозията, когато болестта неумолимо се проявява. И за Хироши този момент беше дошъл. Онзи, Нагашима, който в Шобара бе в една стая с мъжа ми, беше къде-къде по-леко ранен от него,

но разбрахме, че починал още същия ден, в който ние с Хироши пристигнахме във Фучу.

Във филиала на клиниката останахме само няколко дена, след което заминахме в дома на брат ми в Юда. Но въпреки това, стаята, където бе лежал мъжът ми, се бе дотолкова вмирисала, че след нашето заминаване се наложило да я проветряват в продължение на десет дена.

В Юда се отглежда знаменитият сорт бели праскови „пиияма“. Аз купих на два пъти по четиридесет килограма от тях и мъжът ми изяде общо осемдесет килограма. Устните и венците му бяха в ужасно състояние, а устната му кухня бе възпалена, тъй че той можеше да приема само течна храна. Аз стържех на ренде прасковите, пълнех цяла купа със сок, счупвах в него две-три яйца и почти изливах в устата на Хироши тази смес. Колкото и невероятно да звучи, той поемаше всичко до последната капчица. Той се мъчеше да победи болестта. За не повече от месец Хироши изяде всичките праскови.

В Юда пристигнахме на двадесет и втори, а на двадесет и трети болестта се прояви с пълна сила. Това беше страшен ден, когато Хироши почти спря да диша, а аз, сигурна, че всеки миг ще се случи най-страшното, избухнах в неудържими ридания. Точно тогава той със слаб и едва доловим глас направи своето завещание. Умиращите винаги проговарят, щом дойде моментът да съобщят волята си. Тогава те много добре разбират какво им се говори. Затова рекох на мъжа си:

— Готова съм абсолютно точно да изпълня волята ти, но в замяна на това искам да дадеш съгласието си да те лекуваме така, както сметнем за необходимо, за да няма за какво да се разкайваме после.

Хироши се съгласи, но след като му направиха преливане на кръвта и му вкараха рингеров разтвор, той разви силна треска и почти изпадна в агония. Мъжът ми настояваше да го оставим на мира, но аз още веднъж проявих упорство:

— Нека пак опитаме и ако и това не даде резултат, обещавам ти да престанем.

И отново му направиха преливане на кръвта и му вкараха рингеровият разтвор. Дали в резултат на това или не, не знам, но Хироши започна постепенно да се поправя. Истина е, че състоянието му се подобри, но на левия му крак се появи абсцес. Мъжът ми твърдеше, че това не е от инжекциите, а че вероятно е започнало отравяне на кръвта. Той не желаше някой друг да го оперира и сам сръза мястото със скалпел. Точно тогава брат ми бе заминал за филиала на клиниката във Фучу. Хироши и без това бе страшно упорит и едва ли би допуснал нечия друга ръка да се докосне до възпаленото място. Той и до днес има белег на крака си.

По онова време мъжът ми се бе съсухрил като мумия. Беше станал само кожа и кости. В кабинета на брат ми имаше един скелет и, да си призная, Хироши беше досущ като него. Вън беше още горещо и над леглото държахме опъната мрежа против комари и мухи, които можеха да предизвикат появата на червеи. Скритият под мрежата Хироши и скелетът в кабинета на брат ми наистина си приличаха като две капки вода. Това караше снаха ми да ѝ прилява, докато един ден тя не издържа и потули нанякъде скелета.

Не минаваше ден, без мъжът ми да не се гърчи от болки. Мускулите му бяха изсъхнали, останали бяха кожата и костите и той непрекъснато се оплакваше, че усеща твърдостта на рогозките под себе си дори през дюшека. Натрупахме цяла купчина дюшеци и постелята стана висока като легло. Най-отгоре сложихме и два пухени юргана. Надявахме се, че можем вече да бъдем спокойни, но дори през цялата тая купчина под гърба си Хироши пак можеше съвсем точно да определи къде са свързани рогозките. Не ви се вярва, нали? По-късно разбрахме, че на онова място, където бе лежал мъжът ми, рогозките бяха изгнили.

Единствения лекар, когото Хироши допускаше до себе си, бе д-р Хосокава, моят брат, защото само брат ми му бе направил преливане на кръвта и инжекции с рингеров разтвор, докато всички останали бяха престанали да се интересуват от него и, с една дума, го бяха напълно отписали. Кръвната група на мъжа ми е „О“. И децата въкъщи са със същата кръвна група.

Не можехме да се оплачем от липса на храна. Помолехме ли съседите да ни намерят например чер дроб, те веднага домъкваха дроб от крава, и то цял, сякаш можехме да изядем толкова много. Но най-добре Хироши приемаше прасковите и яйцата. Боях се, че щом свърши сезонът им, няма вече да можем да намираме от тях, затова купих големи запаси и ги пуснах на дъното на кладенеца, за да се запазят свежи. Село Юда е известен производител на праскови, които се славят с чудния си аромат. Но хората не желяеха да ги продават срещу пари и затова бях принудена да посегна на кимоната и разни други ценни свои вещи. Прежалих, помня, цели два сандъка с дрехи.

По онова време твърдяха, че можело да се разбере дали болен от лъчева болест ще умре или не по това, дали капе косата. Косата на моя мъж напълно окапа и все пак ми се струва, че от състоянието на един болен до състоянието на друг има голяма разлика. Съдя единствено само по Хироши и ще кажа, че от момента, в който се появиха първите признаци на тази страшна болест, той съвсем загуби апетит. Болестта сякаш изядда месата на своята жертва и тя отслабва, докато не се превърне в скелет. Човек заприличва на болен от рак. Намаляват и белите кръвни телца. При моя мъж техният брой падна под две хиляди. Освен това в продължение на десет дена след взрива мъжът ми имаше запек. Той отделяше и само по няколко нищожни капки урина.

Що за бомба бе тази, че от нея кожата на ръцете му се бе смъкнала напълно! Лъчите ѝ ги наричаха „проникващи“. Изглежда, че засягаха тялото не само външно, а и вътрешно. При мъжа ми лъчите бяха

разрушили обвивката на пикочния мехур. Тя се разпадаше и парченца от нея запушваха пикочния канал, в резултат на което Хироши не можеше да уринира. Имате, предполагам, представа какво остава, след като се обели сух бамбук. Под кората има бяло вещество, нещо като слизеста ципа, която покрива вътрешността. Подобна на него е и вътрешната обвивка на пикочния мехур. Лъчите я разрушават и тя се бели на парцали. Бяхме вече в дома на брат ми, т.е. от взрива трябва да бяха изминали три седмици. Хироши успяваше да уринира само като натискаше с две ръце долната част на корема си. Всеки път той събираше урината в чашка и внимателно я разглеждаше. После ми показваше колко парченца от обвивката на мехура са попаднали в нея. И винаги имаше много.

Не мисля, че е бил засегнат само пикочният мехур на мъжа ми. Лъчите, предполагам, засягат и стомаха, червата, черния дроб и изобщо всички вътрешни органи. Те разрушават и веществото между зъбите и венците. Затова сигурно зъбите на пострадалите падаха. Чувала съм, че някои хора изхождали кръв и страдали от диария. Хироши обаче имаше запек. А смущенията в уринирането му се оправиха едва след като падна и последното късче от разрушената обвивка. Мисля, че след това в мехура се образува нова.

По време на взрива нашият племенник също се намираше в Хирошима — той бе ученик в първи прогимназиален клас. Заминах за града, за да разбера какво се е случило с него и с моя мъж. Но когато попитах войника, застанал на пост пред оная палатка, той отвърна, че всички ученици от прогимназията са загинали. Спомням си, че в момента, в който чух това, усетих, че сърцето ми ще се пръсне. Ужасът ми бе прекалено голям и мислех, че няма да имам сили. Когато намерих мъжа си, нищо не му казах. Чудя се, дали пък шокът от загубата на нашия племенник не бе ми помогнал морално да предприема целия този мъчителен път от Хирошима до Хесака, а оттам

и до Шобара. И все пак каква ужасна смърт бе сполетяла бедното момче!...

По-късно, когато специален спасителен отряд бе разровил останките от сградата на училището, в дома на брат ми донесоха онова, което бе останало от момчето. Бомбата го бе заварила седнал на чина си в класната стая. В онези дни всеки ученик носеше на врата си ламаринена пластинка, на която бяха написани адресът и името му. Това бе единственото нещо, което ни донесоха хората от спасителния отряд. Едва тогава напълно осъзнах какво се бе случило.

Дневникът на Иватаке и бележките на неговата жена съвсем ясно говореха, че все още не е открит начинът на лечение на лъчевата болест. Шигемацу си даваше сметка, че на Иватаке са помогнали преливането на кръв, витамините, прасковите и суровите яйца. Но имаше и още нещо — фактът, че болният е можел да си позволи лукса да безделничи, ако, разбира се, това е точната дума. Тежкия труд е огромно натоварване за организма, което от своя страна води до намаляване на броя на белите кръвни телца. Решаващо за Иватаке се е оказало силното му желание на всяка цена да оживее. Ето до какъв извод стигна Шигемацу.

[1] Тайра — един от най-могъщите родове в древна Япония. Става дума за историческата битка при Данноура (1185 г.), в която родът Тайра бил окончателно разбит от рода Минамото и с това било поставено началото на военно-феодалното господство („Шогунат“) в Япония. — Бел.прев. ↑

[2] Такауджи Ашикага (1305–1358) — първият шогун (военно-феодален владетел) от рода Ашикага, управлявал от 1338 до 1358 г. — Бел.прев. ↑

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

След като прочете дневника на Иватаке, Шигемацу реши, че те с Шигеко са длъжни да правят всичко възможно, за да поддържат духа на Ясуко. Трябваше да ѝ внушават, че тя обезателно ще оздравее. Макар и да не беше още открито лекарство против тая страшна болест, от ден на ден Ясуко все повече линееше. Оставаше им само едно — да я хранят със силна храна и да поддържат духа ѝ. В момента състоянието ѝ наистина бе критично.

Оказа се, че преди обед, в същия ден, в който Ясуко постъпи в болницата „Куишики“, тя бе ходила при други двама лекари. Те, разбира се, ѝ бяха предписали някакви лекарства, но тя ги бе захвърлила във вадата, без дори и да се докосне до тях. Стопанката на бакалницата в подножието на хълма потвърди, че ги извадила от водата и прочела на пакетите името и датата. Тя прегледала и съдържанието. Нямало съмнение, че Ясуко не била изпила и грам нито от едното, нито от другото. Това за сетен път доказваше колко отчаяно и объркано е било момичето. Сега вече повече от всякога се налагаше да му бъде внушен примерът на Иватаке и неговата твърда решимост да се бори с болестта.

Ето как описваше състоянието си самият Иватаке:

Може би защото изчистиха червеите от ухото ми, но главоболието почти изчезна. Спадна и температурата ми. Затова пък с всеки изминат ден все повече изнемощявах. Постепенно взе да ме изоставя и моята увереност, че няма да умра, че непременно ще оживея. Не исках обаче да свърша тук, в болницата, а някъде другаде, от друга смърт.

На двадесет и трети август на всички, които живееха по-наблизо и чувствуваха сили да стигнат до родните си места, беше разрешено да напуснат болницата. Аз не вярвах, че съм в състояние да издържа едно пътуване, но от

все сърце желях да се добера до дома си и там да лежа. Затова освен разрешението на д-р Фуджитака получих удостоверение за спешно изписване. Събрах всичките си сили, твърдо решен да стигна, ако не чак до Токио — това при моето състояние бе абсурдно, — то поне до болницата Хосокава в село Юда, което бе на около шестдесет километра от Шобара. Стигнахме дотам с камион.

Облекли ме бяха в бяла престилка, на главата ми се мъдреше военното ми кепе. Нагласен така, без дори да съзнавам кой съм и какво става с мен, пристигнах криволяво във филиала на болницата във Фучу. Карахме все по разбит път. Беше ужасен! Всеки, който би минал по него, без съмнение би се потресъл от състоянието му. В задушната кабина на камиона на няколко пъти просто губех съзнание. Дори жена ми, която седеше до мен, два пъти примая от умора. Пътуването продължи само три часа, но те ми се сториха цяла вечност.

Бях само на косъм от смъртта. На другия ден, двадесет и четвърти август, в мен ясно се проявиха признаците на лъчевата болест. Ако бях останал само още един, не, даже и половин ден повече в болницата, без съмнение щях да си отида от този свят още в Шобара.

Когато ме пренесоха от Фучу в Юда, бях почти в безсъзнание. Преливане на кръв, инжекции и пак инжекции... Спомням си само това, и то съвсем смътно. Лека-полека обаче взех да идвам на себе си.

Постоянно поддържах температура 40 градуса, броят на белите ми кръвни телца спадна под две хиляди, а плътта ми постепенно се топеше, докато не се превърнах на скелет, на дишаща мумия. Най-нетърпимо ме боляха раните по гърба. Да не говорим за изгарянията по ушите и китките. Странно, човек изпитва болки дори когато са останали само кожата и костите му. Жена ми после ми разказа, че изгорялото място на гърба ми било черно и твърдо като пържола. „Пържолата“ се къртела на парчета, докато не се озъбили и самите ребра. От медицинска гледна точка това е некроза, начало на гангрена. По време

на експлозията радиоактивните лъчи ме бяха уллучили под ъгъл, но ето какъв бе резултатът в крайна сметка. Предполагам, че своето си бе казало и дългото залежаване, от което се влошава циркулацията на кръвта, а оттам бяха дошли и другите беди.

Бях вече изнемощял до крайност и постоянно губех съзнание. На моменти пулсът ми едва се долавяше, а дишането ми почти секваше. На гърба ми се отвори огромна язва. В същото време започна да се руши и мембраната на пикочния ми мехур. Това съвсем затрудняваше отделянето на урина. Нито зет ми, д-р Хосокава, нито пък който и да било друг специалист хранеха никакви надежди, че мога да бъда спасен. Косата ми капеше на кичури, по корените на всеки от който се белееше плесен. Късах сякаш парчета от перука.

Със съзнанието, че настъпва краят ми, аз изказах пред жена си последната си воля. Но не умрях. Спря ме болезненият вопъл на жена ми, която се бе наклонила над постелята ми. По-късно тя самата ми разказа какво била преживяла в този миг. Помислила, че сърцето ми внезапно е спряло. Кожата на лицето ми пулсирала, бил съм вече обърнал очи, тялото ми се разтърсвало от гърчове, имал съм вече признаци на цианоза. Самият аз пък усещах, че плувам в някакъв светъл и безбрежен простор. Не изпитвах ни мъка, ни страдание. Хората говорят за предсмъртна агония, но умирацията, колкото и удивително да изглежда това, не се измъчва от болки. За всички в този момент обаче аз съм бил угасващ в невероятни страдания мъченик.

През следващите две седмици след кризата аз живеях главно от сока на белите праскови. Помогнаха може би преливането на кръвта и инжекциите с витамин С. После трябваше да мине цяла година, докато заздравее постепенно и язвата на гърба ми, получена от прякото попадение на радиоактивните лъчи. По време на боледуването си се бях превърнал само в някакъв силует — рамка от кости на човешко същество, нещо като метална конструкция на сграда. По-късно върху тази рамка или

конструкция се появиха нови мускули, върху тях се натрупа плът и аз се сдобих, така да се каже, с ново тяло. Липсва ми само меката част на едното ухо и пийна ли алкохол, бележите по лицето и китките ми стават морави, но освен упоритото пищене в ушите други оплаквания нямам. Безпокои ме само пищенето: то ме преследва ден и нощ, като далечен камбанен звън, който сякаш подканя човешката съвест да се опълчи срещу атомния ужас.

Шигеко отиде при Ясуко в болницата и взе със себе си дневника на Иватаке. Сметна, че той може да бъде от полза на главния лекар и да му подсказе как да помогне на момичето.

Когато ти е тежко на душата, ангажирай съзнанието си с някаква работа, казват хората. Останал сам, Шигемацу заключи припряно къщата и отиде у Шокичи, за да разбере какво става с малките шаранчета. Край езерцето завари Шокичи и Асаджиро. Високият и слаб Асаджиро се бе привел над голям глинен съд, в който мачкаше зеле, а куцийт Шокичи вадеше с мрежа шаранчета от езерцето, сортираше ги и ги хвърляше в съседното.

— Каква жега, а! — рече им Шигемацу.

— Да, голяма жега — отвърнаха в един глас двамата му приятели.

Такива поздрави си разменяха хората в Кобатаке в хубавите летни дни. Вечер, вместо поздрав пък, си подхвърляха: „Уморени сте сигурно, а?“, а в дъждовни дни си казваха: „Хубав дъжд, нали“. Шигемацу се зае да помага на Асаджиро. Те смачкаха добре зелето, после сипаха в съда и дроб и разбъркаха добре всичко. Към получената смес прибавиха ситно стрити личинки на буби и малко брашно. Получи се нещо като тесто, от което те започнаха да правят малки топчета и да ги хвърлят на рибките.

— Сякаш си правим стръв — рече Шигемацу. — Разправят, че в стръвта вече слагали и осолени рибешки черва. Защо не опитаме и ние?

— Не, не бива — обади се Асаджиро. — От солта малките рибки много се възбуждат, а ние трябва да ги отглеждаме внимателно.

Асаджиро живееше в постоянен страх, че болестта може да засегне очите му, затова на слънце винаги носеше черни очила. Шокичи пък си бе пуснал мустаци.

Осемдесет процента от излюпилите се от хайвера рибки бяха умрели. В първото езерце бяха останали около десет хиляди — не бяха по-дълги от два-три сантиметра. На този стадий от развитието си шаранчетата се наричаха „кего“. След около два месеца гръбчетата им щяха леко да посинеят, рибките да се поиздължат и да станат около шест сантиметра. Това беше следващият стадий, когато те се наричаха „аоко“ и бяха готови за пускане в основното езеро. На една година шараните се наричаха „шинко“, а когато станеха достатъчно големи, за да са годни вече за ядене, им казваха „киригои“.

Трите езерца за шаранчетата бяха подготвени още преди двадесет дена. Шигемацу и двамата му приятели най-напред изпуснаха водата им и насипаха в тях вътрешности от риба, остатъци от храна и силажирана слама. После оставиха всичко добре да се разложи на слънцето и едва след това напълниха отново езерцата с вода. Асаджиро и Шокичи смятаха, че водата е мътна в границите на допустимото. Макар и не чиста и бистра като кладенчова, в нея имаше достатъчно количество хранителни вещества, т.е. съществуваша прекрасни условия в езерцата да се завъдят растителен планктон и водни бълхи. Водата идеше от близкия поток, а езерцата бяха изкопани така, че да могат добре да се прочистват. На всеки пет-шест часа през деня водата в тях се сменяше изцяло, и то по естествен път.

Асаджиро и Шокичи имаха амбицията още тая есен да докарат рибите от четиридесет до осемдесет грама, а на следващата година шараните да тежат вече около килограм и повече и да стават за ядене. Можеха след това да ги пуснат в голямото езеро в подножието на Агияма и свободно да ги ловят, без да обръщат внимание на свадливите забележки на оная Икемото. Сега обаче пред приятелите стоеше проблемът какъв процент от десетте хиляди „кего“ щяха да оживеят, за да станат „аоко“. И двамата бяха почти сигурни, че при тези условия дори и любител може да разчита на петдесет процента. Вярно, че бяха малко позакъснели с хайвера, но те тъй ревностно следяха за температурата на водата и за качеството на храната, тъй точно съпоставяха новия календар със стария, че почти вярваха в своя успех.

Щом се прибра вкъщи, Шигемацу веднага измъкна „Алманах на съкровищата“ на Дайгаку Като и започна внимателно да го изучава. По стария лунен календар този ден бе седемнадесетият от шестия месец. В алманаха се казваше, че времето е подходящо за засяване на дълга ряпа, бакла и китайско зеле в почви, в които са отглеждани моркови и тиквички. Добър съвет, помисли си Шигемацу, идещ от опита на селяните, които използват всеки хубав ден от циганското лято. Тези условия бяха благоприятни и за малките шаранчета. Изведнъж той се сети, че до шести август — годишнината от атомната бомбардировка над Хирошима — оставаха само три дена. На девети август пък беше годишнината от бомбардировката на Нагасаки.

— Ами да, след три дена — измърмори на себе си той. — Трябва да побързам с дневника.

Шигемацу вечеря набързо сам. После се заложи за работа. Шигеко се върна с последния рейс.

— Днес много късно се прибираш — рече ѝ Шигемацу. — Донесе ли дневника на Иватаке?

Шигеко остави пакета с дневника на края на масата и взе да бърше потта си с една хавлиена кърпа.

— Главният лекар го прочете пред мен — най-сетне се обади тя. — Беше интересно да гледаш как се променяше физиономията му.

— А не каза ли нещо за лечението, а? Това е много важно.

— На два пъти, докато четеше, рече: „А, това ще ми свърши работа!“ После ми разказа, че и той самият бил мобилизиран в същия отряд.

— Да, но ето че той е жив и здрав, нали?

— Освободили го веднага след медицинския преглед. По онова време бил болен от костна туберкулоза и кръстът му бил в гипс. Какво нещо е човешката съдба! Едни са родени с късмета си, а други не... Докато четеше, докторът непрекъснато кривеше физиономията си, а веднъж дори мъчително преглътна.

— Ами да, как да не преглътне. Той сигурно едвам се е сдържал да не се разридае.

Шигеко описа подробно състоянието на Ясуко. Два часа, след като вечеряла, главният лекар ѝ бил направил преливане на кръвта и инжекция с рингеров разтвор и после тя потънала в сладък сън.

Шигемацу отложи преписването на своя дневник за следващия ден.

* * *

13 август. Ясно е. След пладне — лека облачност.

Събудих се малко след пет часа и отново се върнах към мисълта за възглицата.

Столтът на фабриката още не работеше, затова и накарах готвача да ми сипе вряла вода в една паница студена ечемичена каша с трици. За обяд той ми даде няколко сухара, които бе намерил на дъното на някакъв празен кашон в склада. Не се надявах да намеря възглица, нито пък имах предвид някое определено място, където трябваше да се отбия, тъй че, от една страна, бях свободен да правя, каквото си ща, но, от друга неща в съзнанието ми ме караше да нервнича и да бързам. Така или иначе, взех влака за Хирошима, като реших по пътя да измисля какво да правя.

Беше още ранна утрин. Не подухваше дори и лек ветреца и пушекът от кладите за изгаряне на мъртвците в подножието на хълмовете и по течението на реката се издигаше право нагоре към небето. Колкото повече наближавахме изгорелия град, толкова поредки ставаха стълбовете дим. Дойде ми наум, че причината можеше да бъде само една — повечето от тежко ранените, които бяха стигнали само до предградията на Хирошима, бяха много скоро след това измрели и отдавна вече трупите им бяха изгорени, а по-леко ранените, които бяха успели да се доберат до по-далечни селища, умираха от снощи насам и сега ги горяха. Мъжът на средна възраст, който седеше до мен във влака, беше пълен с всевъзможни новини. Разправяше, че Съветската армия не само била направила пробив на Съветско-Манджурската граница, но като огромна лавина се спуснала на юг и нахлула и на територията на Корея. Русите изглежда също имали бомба от типа на пуснатата над Хирошима. Каза още, че в случай че американците окупираят Япония, всички мъже в страната щели да бъдат кастрирани, а в състава на американската бомба влизал и отровен газ, което, според него, обяснявало причината за смъртта на съвсем здрави хора, дошли в Хирошима след страшния взрив.

Бомбите — не една, а две — били пуснати с парашути. Едната била с отровен газ, другата пък — фугасна. До момента на бомбардировката в Хирошима имало сто и деветдесет лекари, сто и двадесет от тях вече не били сред живите...

Той изглеждаше най-обикновен човечец, облечен в износени тъмносини широки панталони. Но без да се замисля особено, можеше да отговори на всеки зададен му въпрос. (Оказа се обаче, че информацията му е с малки изключения съвсем невярна — записано по-късно.)

Пътят между развалините бе осеян със счупени стъкла. Слънчевата светлина се отразяваше в тях и те хвърляха такива остри отблясъци, че бе невъзможно да се върви с вдигната глава. За разлика от предишния ден миризмата на смърт се бе малко поразсеяла, но от превърнатите в купчини керемиди развалини на къщите все още се носеше задушлива воня. Спасителните отряди, които разчистваха разрушения град, бяха получили изглежда нови попълнения, защото често пред погледа ми попадаха хора, облечени с макар и поизбелели от честото пране, но още незацапани от потта работни дрехи.

Бродех безцелно по улиците, докато най-сетне не се озовах пред останките на фирмата по разпределение на въглищата. По оцелелите части от стените бяха надраскани седемнадесет-осемнадесет адресирани до фирмата послания. В почти всички се изразяваше една и съща молба — да се съобщи къде е временното ѝ седалище. Не забелязах обаче някое от посланията да бе удостоено с отговор. Осъзнавах колко безсмислено е да продължавам да търся въглища, но все пак трябваше нещо да направя. Взех да обмислям план за действие и тогава изведнъж си спомних, че край пътя за Хесака бях видял огромна камара въглища. Мястото — то беше на половината път между Гара Хесака и Гара Ягучи — се наричаше Ода. През пролетта и в началото на лятото ми се бе наложило да минавам три пъти с влак оттам. Тогава и бях зърнал купчината въглища.

За суровина за плата, който се тъчеше в нашата фабрика, използвахме предварително изпран във вряла вода и след това добре изсушен коноп. Отделът по снабдяването винаги имаше запаси от него, колкото да поддържа нормалния ритъм на работа в продължение на десетина дни. Тъй че колкото до конопа в склада имахме достатъчно, за да работим до двадесети този месец. Запасите ни от въглища обаче

се бяха изчерпали напълно. Беше вече прекалено късно отсега нататък да вървя да разузнавам какво се е случило с президента на въпросната фирма, тъй че реших да открия собственика на въглищата в Ода и лично да преговарям с него.

Село Ода е разположено на главното течение на река Ота точно срещу Фуруичи. Е, малко заобикалях, но ако тръгнах по железопътната линия Гейби и минех през прохладните места в подножието на хълмовете, можех точно срещу фабриката да прегазя реката и да се прибера у дома. Реших и тръгнах по линията.

Изведнъж се сетих, че съм забравил пакета със сухарите на камъните пред разрушената фирма. Не можех обаче да се върна обратно, за да си го прибера. От двете страни на железопътната линия под сенките на дърветата, на празните места и край нивите бежанци си бяха направили колиби. Бяха използвали всичко попаднало им под ръка: стари дъски, обгорели ламаринени листове, стари рогозки, слама, сламени торби, клонки от храсти, че дори и зелена трева. По клоните на дърветата висеше накачено пране, а някъде за подпорен стълб на колибите хората бяха използвали самите стволоче на дърветата.

Пред една от колибите бежанци си бяха направили огнище от натрупани един върху друг камъни. На огъня бе поставено нещо като тиган, направен от извит лист ламарина. Край друга се издигаше огромна купчина сухи клони. На едно място под едно дърво върху купчинка камъни лежеше загърнат в бяла кърпа вързоп. Край вързоп в стара тенекиена кутия бяха натопени диви цветя. Под сянката на дървото някаква старица лежеше по гръб върху постеля от храсталак.

Пред входа на всяка колиба имаше купчинки свежа трева и изсъхнали борови иглички. Сигурно с тях разпъждаха комарите. В две-три колиби видях да лежат ранени. Макар че беше посред бял ден и комарите се бяха изпокрили, едно семейство трескаво разпалваше огън пред своето импровизирано жилище. Тези хора ми се видяха много странни. Те бяха изровили дупка, в нея бяха сложили непромокаема хартия и бяха напълнили дупката с вода. Една млада жена вадеше от огъня камъчета и ги пускаше във водата. Чувал бях да разправят, че хората от планините си топят по този начин вода за къпане, но кой знае дали тези тук бяха от някое планинско селище. Дойде ми наум обаче, че ако искаха да се изкъпят, можеха да сторят това в минаващата наблизо река, тъй че сигурно топлеха вода, за да измият някой ранен.

Гарата в Хесака гъмжеше от ранени, които чакаха влака. Аз ги заобиколих и отново продължих по линията. Оказа се обаче, че въглищата, на които толкова се надявах, бяха изчезнали. Мястото бе дори грижливо пометено. Отбих се да попитам в близката селска къща. Старецът в нея ми каза, че въглищата изчезнали само за една нощ.

— Кога? — попитах го.

— През нощта след бомбардировката над Хирошима — отвърна човекът.

После аз се осведомих кому са принадлежали въпросните въглища. Най-напред старецът рече, че те били собственост на армията, но после призна, че всъщност не бил съвсем сигурен. По онова време достатъчно бе да се пусне слух, че дадено нещо принадлежи на войската, за да не смее никой да го докосне дори и с пръст. Аз пък си мислех, че изчезналите въглища са били купени от някого на черна борса и са били струпани тук като неприкосновен запас. Изказах гласно това свое предположение. Старецът ме изгледа подозрително.

— Все пак въглищата са стока от първостепенно значение успех само да измърморя и побързах да си тръгна.

Вървах много бързо, докато не стигнах до мястото, точно срещу което се намираше Фуруичи. Взех да се спускам по брега надолу към реката с намерението да я прегазя през най-плиткото място, но в сянката на една скала зърнах един умиращ.

Човекът лежеше проснат по гръб. Виждаше се само бялото на очите му, устата му зееше разтворена, а коремът му, малка част от който бе скрита от долните му гащи, едва доловимо се повдигаше и се спускаше. Голямата скала, край която лежеше това дишащо с последни сили тяло, хвърляше сянка върху половината от него. От другата страна на скалата лежах два трупа с обгорени глави.

Минах покрай човека на пръсти, като се стараех да не вдигна ни най-малък шум. Обувките ми обаче изтрополяха по ситния чакъл на речното дъно. От бомбардировката насам се бях вече нагледал на мъртъвци, но кой знае защо, те все още събуждаха в душата ми страх. Лъчите на залязващото слънце се отразяваха във водата на реката и заслепяваха очите ми.

Чакълът под краката ми постепенно се смени със ситен пясък и аз нагазих във водата. Докато се събличах, все си мърморех

„Заупокойната“: „Рано или късно, днес или утре аз или съседът ми... Розовите бузи сутринта ще се превърнат в бели кости вечерта. Леден полъх на смъртта и затварят се очите, гледали с копнеж света...“

Размотах гетрите, събух си обувките и смъкнах панталоните си. Увих всичко това в ризата си, стегнах вързопа с колана и го метнах на гръб. Така щях по-лесно да прегазя реката. Реката бе доста пресъхнала от горещините и на най-дълбоките места водата ми стигаше едва до бедрата. Но на няколко пъти аз се подхлъзвах на кръглите камъчета по дъното и цопвах.

За разлика от левия бряг, на десния имаше множество импровизирани крематориуми. Докъдето ми стигаше погледът, по целия бряг кладите за изгаряне на умрелите още тлееха, а пушекът им лазеше бавно по повърхността на водата. Пресякох бързо пясъчната плитчина, покатерих се на брега и се озовах в гъстата ухаеща трева до една оризова нива. Долните ми гащи бяха мокри, затова, без да си обличам дрехите, тръгнах по пътеката между нивите, пресякох пътя за Фуруичи и се отправих към нашата временна квартира. Беше още светло, но никой от хората, с които се разминах по пътя, не даде вид, че се учудва от моята голота. В онези дни по пътищата човек можеше да срещне много такива като мен, бежанци, изхвъркнали почти голи от пламналите си домове.

— Върнах се — извиках аз. — Прегазих през реката. Нямах и представа, че течението е толкова силно. Шигеко, умирам от глад.

Не казах на жена си, че съм забравил обета си сред развалините в града. Не виждах смисъл да го правя, защото това само щеше да удвои чувството за загуба.

Винаги, когато съм гладен, гласът ми става дрезгав, но и много по-силен. Докато се миех на потока зад къщата, разказах на Шигеко, и то на висок глас, за пътешествието ми по железопътната линия Гейби до къщи. Разказах ѝ и за онези бежанци, които си топлеха вода за миене по метода на планинските жители.

Шигеко ми донесе чисти долни гащи, леко памучно кимоно и оби и с особено тържествен тон рече:

— Дойде директорът на фабриката.

Първото ми предположение бе, че Фуджита е дошъл да настоява да направя всичко възможно, за да намеря въглища. Само това и може да се очаква от него, помислих си аз. Облякох набързо кимоното и

влязох въщи. Господин Фуджита бе приседнал на стъпалото на входа. По някакво изключение този ден той бе сменил европейския си костюм с кимоно. До себе си директорът бе поставил една от онези дървени кутии с дръжка, с които момчетата от ресторантите разнасят поръчките по домовете.

— А-а, добре дошли, господин Фуджита. Смятах след вечеря да дойда при вас на доклад. Макар че и днес нищо не направих с въглищата.

— Слушай, Шидзума, тази сутрин разбрах от жена ти, че двете с племенницата ти се връщат на село. Къщата ви е изгоряла, тъй че няма да е трудно да се издействува разрешение да заминат. Та реших да донеса вашия дял от вечерята и заедно с него и моя. И да вечеряме всички тук заедно. Е, яденето е от стола, но все пак...

Веднага разбрах идеята му. Дватама с Ясуко работехме във фабриката и се хранехме в стола. Но беше някак много неудобно да водим със себе си и жена ми Шигеко. Това чувствавах не само аз, ами и Ясуко. От друга страна обаче, храната беше такъв дефицит, че за едно частно лице беше почти невъзможно да си намери продукти. Никой не знаеше докога щеше да продължи тая война. Все по-открито се говореше, че военните действия ще се прехвърлят на наша територия и народът ни ще се сражава до сетен дъх. Затова Шигеко реши да вземе със себе си Ясуко и двете да заминат за родното ни село. Тя рече, че се кани да поговори по този въпрос с директора. Аз, разбира се, веднага се съгласих. Така че за мен кутията с храна и обличеното специално за тази вечер кимоно на господин Фуджита означаваха, че племенницата ми най-тържествено се освобождаваше от работа във фабриката.

Поканих Фуджита в гостната и любезно му благодарих за всичко, което бе направил за момичето. Шигеко и Ясуко също изразиха своите най-дълбоки благодарности.

Кутията с храна бе доста голяма. Шигеко отвори капака ѝ. В нея освен порциите храна от стола имаше и една половинлитрова бутилка със саке и консерва с месо. До тях се мъдреха два вече доста презрели домата. Сакето изглежда бе „шочу“^[1]. От сума ти време не бях виждал подобен разкош.

— Не намирам просто думи да ви благодаря — поклони се ниско на директора жена ми. Тя дори специално заради него заговори на

токийски диалект.

— Много ви благодаря — склони глава в поклон и Ясуко.

Спомням си, че нещо в гърлото ми взе да ме дращи. Никога преди не бях виждал нашия директор в кимоно. Той седеше, подвил чинно колене под себе си. Точно на това място на кимоното му имаше две големи квадратни кръпки. Не ще да му е било лесно да се сдобие с половинлитровата бутилка саке, мислех си аз, и всеки път, когато погледът ми се спираше на кръпките, душата ми се изпълваше с неудържимо чувство за вина, че приемам тази толкова голяма негова жертва. Фуджита обаче знаеше, че обичам, както и той самият, да си попиям.

— Какво има в бутилката, господин Фуджита? — попитах аз.

— Алкохол, разбира се, „Шочу“, направено от горчива микстура. Към него е добавен и медицински сироп.

Медицинският сироп, обясни директорът, се правел от три части захар и шест части дестилирана вода. Предписвал се на болни, които по-лесно да поемат горчивите си лекарства. Микстурата пък се получавала, като в медицински спирт се накисват стрити на прах корени от горчиви билки, кори от портокали и други, след което сместа се дестилира под налягане. Напоследък в градските аптеки отказвали да продават и микстурата, и сиропа, но по селата човек все още можел да ги намери на нормални цени. Предната неделя директорът бе прескочил до родното си село и там негов познат — аптекар, му бе дестилирал малко микстура. Господин Фуджита бе успял да купи и медицински сироп, който държеше като заместител на захарта.

— Това наистина е нещо скъпоценно, като се имат предвид усилията, с които сте го доставили — рече Шигеко. — Но щом е алкохол, аз да взема да донеса и вода. — И Шигеко отиде в кухнята.

— Ако пиеш настойката от горчиви билки, без да е дестилирана, тя ужасно горчи — заяви директорът, като се настани по-удобно по турски. — Но ако не обръщаш внимание и я пиеш разрежена с вода, една трета от бутилката е напълно достатъчна да те накара да се напиеш. На Нова година изпих две трети бутилка, без да добавям вода. Е, напих се наистина, а на другия ден ме хвана и разстройство. Много странно, защото разправят, че било лекарство против стомашно-чревни заболявания.

Ясуко извади от кутията и сложи на масата едно по едно блюдата. Пригответното днес в стола на фабриката меню се състоеше от пет черничеве листа, направени на темпура^[2], бобено пюре и сол, две парченца маринована краставица и паница ечемичена каша с трици. По четири порции от всичко това. Идеята за черничевите листа бе хрумнала на някой от работниците в кухнята. Беряха ги в намиращата се съвсем наблизо до стола черничева горичка. Клоните на дърветата бяха окастрени, за да не хвърлят сянка, и сега земята под тях се използваше за отглеждане на зеленчуци. Там, където клоните бяха отрязани, покарваха млади филизи и листа, достатъчно свежи и нежни, за да стават за ядене.

Ясуко нарязва в кухнята домати по на две половинки и сложи във всяка чиния по едно парче. Жена ми пък донесе чиния, върху която нарязва на четири равни парчета консервираното месо.

Ние се настанихме около масата. Както ѝ показва директорът, Шигеко разля по чашите алкохола и го разреди с вода в съотношение три към седем. Тя направи това толкова внимателно, сякаш изливаше скъпоценна течност. Господин Фуджита разбърка течността в чашата си с дървените клечки за ядене. Аз последвах примера му.

— Ще донеса лъжици — извика Шигеко и понечи да стане от мястото си. — Имаме едни, с които ядем къри с ориз.

— Не, няма нужда, моля ви се — спря я директорът. — Аз винаги бъркам питието си с дървените пръчици за ядене. А когато го разреждам с вода, се старая да спазвам точно съотношението седем към три. Но както виждате — добави закачливо той, — теорията невинаги има пълно покритие с практиката — и господин Фуджита наля малко от съдържанието на бутилката в своята чаша.

— Е, господин директоре — рекох аз и вдигнах своята. — Нека пием най-напред за ваше здраве.

— Да се чукнем!

Може би си въобразявах, че сакето леко нагарча, но алкохолът беше чист и имаше приятен аромат. Пък и сиропът го подслаждаше точно толкова, колкото бе необходимо.

Шигеко и Ясуко не пиеха, та директорът ги подкани да започват да ядат, без да чакат нас мъжете. Макар разреден, алкохолът бе твърде силен за мен, но вместо да му долея вода, аз предпочетох да си отпивам малки глътки. За пръв път опитвах и темпура от черничеве

листа, но ако ги посолеше човек, от тях се получаваше доста добро мезе. През войната нерядко ядахме и темпура от листа на хризантема или от млади листа на японска смокиня.

Директорът бе дошъл с намерението да устрои малка интимна вечеря за нашето семейство. От нея обаче излезе прощално тържество, посветено на обсъждането на все същите страшни и потискащи теми. Всъщност същия този ден господин Фуджита бе ходил до фирмата за доставка на въглища в Хирошима. Посетил бе след това и лейтенант Сасатаке от Интендантството, но се бе върнал с празни ръце. Като разбрал, че всичките му усилия са напразни, директорът се отбил при свой познат, лекар, на име Кояма, в една от болниците в града. Разбрал, че докторът е прекалено зает с грижите си около ранените, и се отказал да го безпокои. Спрял се на изхода на болницата, за да си запали цигара, и тогава за пръв път от бомбардировката насам той чул от разговора на две медицински сестри истинското име на бомбата.

— Правилното ѝ название е „атомна“ — рече господин Фуджита. — Тя изглежда излъчва огромна радиоактивна енергия. Видях със собствените си очи камарата от керемиди сред развалините. Тухлите и керемидите са обгорели до червено, а на повърхността им са се появили такива едни мехурчета. Страшно нещо са произвели, ей! Разправят, че в Хирошима и Нагасаки цели седемдесет и пет години няма да поникне даже и стръкче трева.

Как ли само не я наричаха тая бомба. Като се започне от „ново оръжие“, „бомба от нов тип“, „секретно оръжие“, „специална бомба от нов тип“ и се стигне чак до „специална бомба с много мощно действие“. Едва този ден разбрах, че името ѝ е „атомна бомба“. Но никак не можех да повярвам на приказките за това, че седемдесет и пет години няма да поникне даже и стрък трева. Нима не бях видял сам неимоверно избуялите бурени, които подаваха стъбла изпод развалините?

— Да, сещам се — рече директорът, като му казах за това. — И на мен ми направи впечатление. Киселецът например е пораснал толкова висок, че стъблата му не могат да стоят изправени и клюмат на една страна.

Дойде ми наум есето на писателя Хакучо Масамуне.^[3] То бе публикувано във вестник „Йомиури шимбун“^[4] точно след подписването на Тристранния пакт. В него авторът казваше, че като

гледал по документалните филми как Хитлер произнася реч, веднага го асоциирал с ревящ тигър. По онова време беше рядкост да чуеш някой да говори лоши неща за Хитлер на публично място. След посещението на делегация на „Хитлерюгенд“ в Япония губернаторът на една префектура бе организирил младежите от местната лига абсолютно по немски образец. Есето, помня, ми бе направило огромно впечатление. Бе наистина забележително, че този Масамуне изказваше най-открито мнението си, толкова различно от насаденото тогава обществено мнение. По-късно постъпих на работа в оръжеен завод и мислех вече само за това как да увеличим обема готова продукция. Постепенно у мен започна да се засилва и убеждението, че заради нас Хитлер просто е длъжен да спечели войната. Но от момента, в който над Хирошима бе пусната бомбата, идеите ми претърпяха коренен обрат и аз започнах да мисля, че онова, на което толкова силно вярвах, са нищо и никакви глупости. Външно обаче продължавах да давам вид, че съм все така предан на нашата официална политика, и дори лично преписах и залепих на входа на фабриката текста на възванието на губернатора на префектура Хирошима към населението, публикувано на 7 август. То гласеше следното:

„Страшното бедствие, което преживяваме ние днес, е част от злостните замисли на врага, разчитащ посредством зверски въздушни нападения да сломи боевия дух на нашия народ, Граждани на Хирошима! Ние понесохме огромни загуби, но войната си е война. Ние не изпитваме нито страх, нито колебание! Вече оказваме помощ на пострадалите и взимаме мерки за започване на възстановителните работи. Огромна помощ получаваме и от нашата доблестна армия. Призовавам ви да се върнете незабавно по работните си места. Войната не търпи нито ден отдих.“

Възванието залепих на входа на фабриката малко преди единадесет часа в деня, когато и над Нагасаки бе пусната атомна бомба. Разбрах това едва след като прочетох вестника и изслушах по радиото подробното съобщение. Междувременно някой бе заградил с

молив думата „огромна“ в изречението „Огромна помощ получаваме и от нашата доблестна армия“ от възванието на губернатора. На следващия ден възванието изобщо изчезна, свалено от неznайна ръка. Вместо него на боядисаната с блажна боя дъска някой бе написал едро с молив: „Гладен на война се не бие!“

(Директорът трябва също да бе забелязал написаното, но не каза и дума по този повод. Пък и аз не го изтрих. Така стоя той чак до петнадесети август, когато излезе императорският рескрипт за капитулацията. Видях, че някой бе изтрил надписа с кърпа. Останали бяха само размазани следи. Струва ми се, че и кръгът около думата „огромна“, и надписът на мястото на изчезналото възвание, пък и фактът, че по-късно той бе изтрит, говореха за настроенията на работниците от нашата фабрика през войната — записано впоследствие.)

Изпих три чаши разреден с вода спирт и изядох черничевите листа. Пиех за пръв път от много време насам, затова алкохолът ме хвана. Но кой знае защо, настроението ми не се оправи. Директорът изпи два пъти повече от мен. След всяка чаша той ставаше все по-блед и все по-яростно ругаеше по адрес на лейтенант Сасатаке от Интендантството. И двамата с директора си давахме сметка какви унижения бяхме принудени да изтърпим от ония там само и само фабриката ни да продължи да работи с нормални темпове. Унизиш ли се, сам си опротивяваш. Военните от Интендантството сигурно се забавляваха с нас като с марионетки.

Директорът изяде своята паница с ечемичена каша и стана да си върви. На сбогуване той най-неочаквано обяви, че на другия ден се кани да продаде на черна борса гражданската си униформа. После се плъосна на стъпалото на входа и вече съвсем на градус взе да ломоти, че униформата му досущ приличала на тази, която от много години насам носели последователите на една нова религиозна секта. Странни асоциации ти идват наум, като пийнеш повече. Все така без особена връзка господин Фуджита се сети, че в двора на седалището на сектата на някакво дърво си били свили гнездо двойка овесарки, които, той с очите си видял, носели червейчета на малките си.

— Ей, а знаете ли как пее овесарката? — извика силно директорът и започна да запретва ръкавите на кимоното си. Ето как:

„На-пи-ши ми два-три ре-да“. И ти, момиче, като се върнеш на село, непременно да ми напишеш „два-три ре-да“, чу ли?

— Ще ви пиша непременно, господин Фуджита — отвърна Ясуко. — Само че в нашето село овесарките пеят другояче: „До-не-си тук чаш-ка, мом-ко, да си пий-нем с теб о-цет“.

— Много дълго, бе. Няма ли нещо по-кратко?

— А пък в детството ми — намесих се аз — овесарките пееха: „Чи-чи-чи, два-де-сет и о-сем дни“.

— Е, това вече е друго — избоботи директорът, изправи се на крака и залитайки, си тръгна.

И наистина като дете на мен все ми се струваше, че овесарките пеят: „Чи-чи-чи два-де-сет и о-сем дни“. А децата ги имитираха и повтаряха след тях: „Чи-чи-чи, я е-ла и ме хва-ни!“. И досега не мога да разбера значението на тези думи.

Уж внимавахме да се придържаме стриктно към наредбата за пълно затъмнение, но ето че тъкмо когато разтребвахме масата, дежурният дойде да ни направи забележка. Бе сигурно видял светлината, когато жена ми излезе, за да измие чиниите на поточето зад къщата.

[1] Долнопробно саке (яп.). — Бел.прев. ↑

[2] Японско ястие от панирани по специален начин зеленчуци, риба, рачета и др. (яп.). — Бел.прев. ↑

[3] Хакучо Масамуне (1879–1961) — виден японски писател, драматург и критик. — Бел.прев. ↑

[4] Известен японски ежедневник. — Бел.прев. ↑

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

14 август. Облачно, след това — ясно.

Шигеко и Ясуко заминаха малко преди пет часа сутринта и ми оставиха благодарствено писмо за нашия хазяин. Накарах ги да си вземат за из път пържен ориз, малко сол и шише с вода. Друго за пиене и за ядене у нас вкъщи нямаше. Според правилата двете трябваше да имат удостоверение, подписано от местните власти, че вследствие на бомбардировката са останали без покрив, но влакът им отиваше на север през Кабе и Шиомачи и не минаваше през Хирошима, тъй че удостоверението в случая бе излишно. Пък и никой не пречеше на хората да напускат разрушения град. Всеки имаше право да върви, където намери за добре.

Изпратих ги и поспах малко. Присъни ми се, че някакъв човек с един крак и с прекалено дълго за ръста му кимоно подскача след мен и размахва огромен черпак. Събудих се и скочих ужасен. Целият бях потънал в пот. Свалих нощното си кимоно и рекох да се облека за работа, но изведнъж видях, че съм с червения пояс и халата за баня на жена си. Предната вечер, след като си отиде директорът, аз оправих масата и веднага си легнах. Шигеко и Ясуко пък отидоха на потока да изперат бельото и нощното ми кимоно. Трябва да съм навлякъл първото нещо, попаднало ми под ръка.

Една трета от бутилката бе още пълна. Дали да пийна, или да се въздържа? Измъкнах тапата, помирисах съдържанието и отново затворих шишето. След това отидох в кухнята да си потърся чаша. В същия миг се раздаде воят на сирената за въздушна тревога.

Няколко дена преди това командването на Западната японска армия издаде заповед за прикриване на всички входи на скривалищата. Тя гласеше също така по време на въздушно нападение никой да не напуска скривалището и да не излиза на открито, защото бомбите на врага са с мощна взривна вълна и излъчват огромно количество топлинна енергия. Съгласно гореспоменатата заповед, всички следваше да търсят прикритието на скривалищата, дори когато

в небето кръжат само един или два вражески бомбардировача. За жалост обаче скривалището в нашия двор представляваше една изровена в земята яма. Изскочих навън, но не видях самолети нито между хълмовете около Кабе, нито в небето над Хирошима. Заклучих вратата на къщата и тъкмо тръгнах към фабриката, когато сирените завиха въздушна тревога и мигом след това се разнесоха няколко взрива. Земята се разтърси. „Ивакуни!“, изкрещя някой от къщата край пътя. Минах край общежитието и влязох в сградата на администрацията. Там още нямаше жива душа. Не знаех с какво да се заема, затова натиках случайно останал ми фас в една лула и понечих да запуша. Точно в този момент връхлетяха припряно две-три момичета от фабриката и запъхтени извикаха:

— Добро утро! Случило ли се е нещо?

— Не, нищо особено. Защо? — запитах ги учуден.

— Комендантът на общежитието нареди да разберем какво се е случило. Той ви е видял да бързате за работа и решил, че има нещо. Затова дойдохме.

В стаята нахълтаха още няколко души. Изглеждаха разтревожени.

— Добро утро, господин Шидзума — поздравиха и те. — Да не се е случило нещо страшно?

— Преди малко взривовите бяха от обикновени бомби, струва ми се — продължи един от работниците. — Всички са на мнение, че са бомбардирани Ивакуни, но...

Почувствувах се неудобно:

— Не че нещо се е случило — рекох. — Днес се каня да отида до гара Кай, за да водя преговори за въглища, та дойдох да си взема храна за обяд — това бе първото нещо, което ми дойде наум, но реших в себе си наистина да отскоча до гара Кай.

Работниците се бяха уплашили с право, защото аз действително се бях появил прекалено рано в канцеларията си. Друг път трябваше да внимавам какво правя. Преди, когато идвах на работа с влак от Хирошима, във фабриката пристигах след дванадесет часа на обяд. Защо ми трябваше да се появявам тук днес в ранни зори? И да действувам на нервите на хората? От бомбардировката насам никой не беше сигурен в кой момент врагът ще нахлуе на наша територия и кога ще започне решителната битка на живот и смърт. Дълбоко в душата си

нашите работници, както всъщност и аз самият, умираха от страх. Ние всички бяхме не само лишени от правото да дадем изява на собствената си воля, но и трябваше да потискаме в себе си всякакво недоволство или протест. Такава бе волята на империята.

За закуска този ден имаше ечемичена каша с трици и супа от бобено пюре с нарязан в нея магданоз. За обяд си взех топки от същата тая каша и няколко задушени в соев сос миди. Обикновено от април нататък в яденето не се слага магданоз, защото в листата му се въдят личинки на пиявици. Един възрастен работник, на име Танака, който седеше до мен на масата, попита жената, дето сервираше:

— Добре ли е сварена тая супа?

— Да, варихме я два пъти по-дълга от обикновено — отвърна тя.

Аз на свой ред попитах, що за миди са тия, които получих за обяд.

— Казват се шиофуки — обясни жената. — Взехме ги на черна борса от една продавачка. Тя каза, че ги е варила в морска вода. Готвачът пък ги задуши в соев сос. Днес всички ще получат за обяд от тях.

После Танака ми обясни, че в рибарските селища около Мияджима хората варят шиофуки в морска вода, правят от тях нещо от рода на пирожките с риба и ги продават на черния пазар. Освен това той каза, че ако дълго време не приемаш сол, оставаш без сили: и дори една муха не можеш да отпъдиш.

След закуска аз се отправих към гара Кай. И този ден, както и предишният, ми направи впечатление, че колкото повече приближавахме града, толкова по-редки ставаха стълбовете дим, виещи се над кладите за изгаряне на умрелите. От гара Ямамото до Хирошима отново трябваше да вървя пеша. Аз крачех по линията. Нямах никаква представа дали ще намеря въглища на гара Кай, но все пак бързах след собствената си сянка, която се плъзгаше пред мен по железопътната линия.

Случайно погледнах назад и видях, че през слънцето минава някаква бяла дъга. Тя бе наистина нещо изключително. Помня съвсем ясно колко ме бе поразила в детството ми една сребърна дъга, която видях веднъж привечер — тя бе подпряла двата си края в близките хълмове. Но бяла дъга на ярка дневна светлина виждах за пръв път в живота си.

На гара Кай началникът и неговите подчинени имаха извънредно заседание. Реших да почакам, докато свършат. Навред по стените в чакалнята бяха разлепени обяви за изчезнали хора. Един военен полицаи обикаляше наоколо и внимателно четеше всяко едно от тях. Видът му бе много важен и това ми действуваше на нервите. По всички пейки бяха насядали или лежаха бежанци. На първата, до мястото за проверка на билети, се бяха изтегнали на гръб две чисто голи дечица. До тях, приседнали на колене, дремеха старец и старица. Старецът държеше главата си обърната към децата и от време на време отваряше леко очи и ги поглеждаше. Предположих, че старите хора бяха останали на ръце с внучетата си и сега вероятно не знаеха какво да сторят и накъде да поемат.

Скоро заседанието свърши. През гарата мина претъпкан с пътници влак. В композицията не забелязах нито един натоварен с въглища вагон. Получих разрешение да вляза при началника, на когото изложих своя проблем. Човекът отвърна, че от шести август насам на гарата не е пристигал нито един вагон с въглища, пък и не било ясно дали изобщо ще пристигне. След бомбардировката прекарвали само бежанци. За товарни влакове и дума не можело да става.

Единственото, което можех да сторя, бе да обясня в каква безизходица е изпаднала нашата фабрика и да помоля началника и служителите да се обадят по телефона и да изяснят кога точно се очаква да пристигнат вагони с въглища. В кабинета влезе военният полицаи и без да отрони дума, започна и тук да чете залепените по стените обяви. Ботушите му трополяха гръмко по пода. Скоро полицаят излезе все така мълчаливо, без да направи опит да заговори някой от присъстващите. Трябва да го бяха изпратили тук от някоя друга военна част със задачата да разследва общественото мнение в Хирошима.

— Много човечен ми се вижда тоя полицаи — обади се един от служителите.

Началникът не отвърна нищо. Всъщност военният полицаи може би наистина не изглеждаше чак толкова високомерен за положението си човек. След страшния взрив военните изглежда все още не можеха да решат дали да се държат както винаги надменно и брутално, или да бъдат по-умерени в поведението си.

Изтръгнах от началника на гарата обещание, че ще вземе под внимание молбата ми. Договорихме се след ден-два пак да намина, за да разбера какво е положението.

И тук от двете страни на пътя имаше оцелели къщи, но те бяха само „оцелели“. Керемидите от покривите бяха отнесени, самите покриви се бяха наклонили на една страна, на нито един прозорец нямаше и помен от стъкло. Рамките се бяха изкривили и не се отваряха.

Аз вървах по централния път край накацалия по един от хълмовете жилищен район. Подминах някаква къща с външни стени от боядисани дъски. Пред модерно оформения ѝ вход бяха насядали десетина ранени. По телата им се стичаше кръв, лицата на някои от тях бяха подпухнали като балони, други пък бяха с опърлени или напълно изгорени коси, а трети вече почти не приличаха на хора. Не видях да има табела, но предположих, че тук живее някакъв лекар. Вътре бе сигурно пълно с болни и хората изчакваха реда си. Те или не бяха успели да стигнат до някой от приемните пунктове за ранени, или пък няхаха сили и желание да сторят това.

Минах много бързо покрай къщата. Пред входа на друга, която приличаше по-скоро на склад, отново съзрях ранени. Те се бяха проснали по гръб на земята. Сред тях имаше едно дете, което бе протегнало ръка нагоре. Пак отминах, колкото се може по-бързо.

Кърпата, с която бършех лицето си, вече бе почерняла от пот и мръсотия. Рекох да си плисна очите и се насочих към оризовите ниви. В нито една от тях обаче не бе останала и капчица вода. Пресъхнали бяха и вадите между тях. По дъното им тук-таме се белееха изсъхналите скелети на змиорки. Край една вада лежеше мъртва лястовичка с наполовина изгорени пера. От нея се носеше познатата миризма на мърша. Тялото на птичката се бе забило под ъгъл в тинята. За разлика от онзи гълъб, който бях хванал край езерото с лотосите, лястовичката изглежда не бе успяла да избегне взривната вълна, която я бе забила в калта.

Изядох обяда си на крак, докато вървах през оризовите ниви. Вече приближавах хълмовете. Виждаха се пушеците от кладите за изгаряне на умрелите.

Върнах се във фабриката и заварих директора с още няколко души да пие в стола студен чай от ечемик. Всички изглеждаха

умърлушени и потиснати. Докладвах накратко, без да намеквам пред другите за нашето малко тържество предишната вечер:

— Разбрах се с началника на гара Кай да ми се обади, ако се появят въглища. До утре — вдругиден те все нещо ще са разбрали по въпроса.

— Благодаря ти за старанието — отвърна мрачно директорът. — Я ти, Шидзума, по-добре ни кажи как реагираха хирошимците.

— Днес не ходих чак до града. Но на какво как са реагирали хирошимците питате?

— На известието, че утре по обяд по радиото ще бъде предадено важно съобщение, разбира се. Тъкмо се чудехме какво ли означава това!

Усетих, че върхът на езика ми леко изтръпна. Нямах представа какво бе това „важно съобщение“, но най-вероятно то означаваше или мирни преговори, или капитулация, или пък примирие. Вече толкова често се говореше за „борба до сетен дъх“, че не виждах смисъл да ѝ се посвещава специално съобщение по радиото.

Всички присъстващи седяхме умърлушени и мълчаливи, но от време на време някой нарушаваше мълчанието, сякаш изведнъж се бе сетил за него. Тогава всички започвахме да говорим един през друг, без да се изслушваме. Излизаше нещо съвсем несвързано, но в общи линии ставаше дума за следното:

В този ден необезпокоявана от никого над нас бе прелетяла ескадра вражески самолети, без обаче те да пуснат бомби. Нашата зенитна артилерия не бе изстреляла срещу тях нито един снаряд. Тя не се бе опитала да стори това и предишния ден. С изключение на днешната бомбардировка над Ивакуни през последните два-три дена нещата се бяха променили. Правителството изглежда се бе вече договорило с противника и на следващия ден се канеше официално да оповести това. Но едва ли ставаше дума за подписването на мирен договор или за обявяването на примирие, защото самолетите на противника прелитаха така, сякаш бяха пълни стопани на тая земя. Ето защо единствено възможна изглеждаше капитулацията, което от своя страна означаваше, че врагът се кани да нахлуе в Япония, да овладее пристанищата и да обезоръжи нашите отбранителни сили, подобно на това, което правеше нашата армия през войната в окупираните презокеански страни. А възможно ли бе „важното съобщение“ да се

окаже декларация за обявяване на война на Съветския съюз? Тогава целият свят щеше да се надигне срещу нас. Какво очакваше окупационната японска армия? А мирните граждани вътре в страната? До този момент ние мислехме, че положението не може да стане по-тежко от сегашното, но ако над цялата страна надвисне опасността да бъдем напълно унищожени, всеки един от нас бе готов да изпълни с чест своя дълг към отечеството. (При все че никой не знаеше в какво точно се изразява той.) Силата бе на страната на врага. Нахлуеше ли на наша територия, той щеше може би да кастрира до един мъжете в страната... Не можехме ли да капитулираме, преди да бъде пусната страшната бомба? Не, ние капитулирахме именно в резултат на нея. Но все пак врагът не можеше да не знае, че Япония по същество бе вече победена. Тогава може би не беше все пак необходимо да хвърля бомбата. Във всеки случай онези, които ни бяха хвърлили в тази война...

Тук разговорът започна да приема опасен поврат, затова предположенията бяха прекратени.

Аз пак отворих дума за преговорите си с началника на гара Кай.

— В такъв случай — рече директорът — пригответи до утре необходимите документи. Утре ще предават това важно съобщение, затова искам всичко да бъде написано и документирано, за да не се получават после недоразумения, ако някой рече да провери как стоят при нас нещата. Веднъж вече се опарихме и мисля, че ни стига. Никакви рискове повече! Това е моята заповед, заповед на директора, и моля да не се забравя това. Господин Фуджита говореше много ясно, за да го чуят всички присъстващи.

„Опарили“ се бяхме през пролетта, когато един предназначен за нашата фабрика вагон с въглища бе по грешка изпратен на друго предприятие. Ние бяхме обвинени, че сме го направили специално. По-късно се изясни, че се касае за една досадна грешка, но фирмата за доставка на въглища се бе опитала да ни използва като изкупителна жертва.

Казах на директора и на останалите за бялата дъга, която бях зърнал на път за гара Кай.

— Така ли, значи и ти си видял такава дъга? — извика директорът и удари с ръка по масата. — Аз видях бяла дъга в Токио точно преди да започнат февруарските събития^[1]. Бяла, забележете.

И онази дъга пресичала слънцето. Около единадесет часа преди обед директорът минавал край двореца и си мислел, че този ден морето сигурно е бурно, защото стотици гларуси били накацали по дигите на пълния с вода ров. Било февруари и имало и големи ята диви патици, но да се съберат на едно място толкова много гларуси било доста странно. Тъкмо размишлявал за това, когато съзрял в небето бяла дъга. Тя разсичала слънцето на две.

— Това бе предзнаменование, че ще се случи нещо лошо — рече той. — На другия ден, двадесет и шести февруари, избухна инцидентът, тоест един ден след това. Разказах на един високопоставен чиновник от кметството, че съм видял преди малко бяла дъга, и той остана потресен. „Бяла дъга да пресича слънцето! — възкликна той. — Ами че това е знамение! Сигурно ще настъпят военни безредици!“ В историята, според него, имало описани подобни случаи. В китайската „Книга на историята“^[2] например. Аз пък си рекох, че това са глупости, но на другия ден избухна бунтът.

— Тази, която аз видях, беше тясна — обясних аз. — Пронизваше слънцето като стрела.

— Точно така, не много широка, подобна на стрела и бяла. Не съм суеверен, но бялата дъга означава нещастие. Сигурен съм — заяви директорът.

Целия ден бях прекарал на крака и се чувствавах много уморен. Затова реших да приготвя необходимите документи на следващия ден. Вечерях с директора и с останалите в стола.

— Има малко от снощното саке — пошушнах на господин Фуджита.

— Чудесно! — отвърна той. — Да чуем съобщението, пък аз може утре да дойда да го допием.

15 август. Ясно е.

Цяла нощ спях като убит, но се събудих много рано. Имах чувството, че никога няма да настъпи време за закуска. Опитах да залъжа глада си с малко вода. Приготвих се за работа, но беше още толкова рано, че седнах на стъпалата пред къщи и зачаках. След малко при мен дойде бащата на хазяина.

— Какво ще да е това важно съобщение? — попита той и ми подаде нещо увито в парче от вестник.

Беше кафе на зърна. Старецът обясни, че неговият племенник заминал преди повече от двадесет години на работа в Бразилия. Кафето изпратил преди няколко години, но понеже не знаели как да го „ядат“, досега го държали в един ъгъл в килера. Аз също за пръв път виждах кафе на зърна и нямах никаква представа нито как се пече, нито как се мели.

— Дали е Мока или Арабика? — попитах все пак дълбокомислено. — Разправят, че напоследък в Бразилия отглеждали някакъв хибрид на сортовете Мока и Арабика.

Бях чул това от директора на нашата фабрика. Взех кафето и благодарих.

Старецът не бе дошъл при мен, за да подразбере нещо за хода на войната. Той просто се тревожеше за важното съобщение и изпитваше нужда да поговори с някого. Аз обаче бях крайно неразговорлив. Между другото той ми разказа, че в река Темма в Хирошима рибите продължавали да измират. Те се обръщали с коремите нагоре и ако хванеш някоя, люспите ѝ мигом се свличат, а перките ѝ оставали в ръцете ти. Повечето от шараните в езерото Асано измрели още по време на взрива, а оживелите били без люспи и плували със сетни сили. Старецът бе също така чул да разправят, че хората, които отишли в града след бомбардировката, получавали обриви по кожата, косата им започвала да капе, а зъбите им да се клатят.

Не знаех какво ме очаква в бъдеще, но поне в този момент от главата ми не падаше нито косъм, пък и нямах обриви по кожата. Зъбите ми също бяха наред. (Две години след взрива обаче, когато бях вече съвсем сигурен, че съм останал невредим, два зъба започнаха да ми се клатят и аз ги измъкнах съвсем лесно. После се разклатиха още четири. Извадих си ги сам, без да усетя каквато и да било болка. Сега горната ми челюст е изкуствена. Попресия ли се с работа, на главата ми изскачат мехурчета, големи като бобени зърна. Не мина и година от страшната бомбардировка и моят приятел Шокичи, с когото заедно отглеждаме шарани, си извади съвсем безболезнено всичките зъби. И то в течение само на два месеца. Сега и горната, и долната му челюсти са изкуствени. Горните венци на Шокичи бяха се смъкнали толкова ниско, че зъболекарят доста се измъчил, докато му направи зъбите.

Въпреки това горната му устна като че ли се бе подвила навътре и Шокичи се принуди да си пусне мустаци. Той и досега ги носи. Красиви, гъсти, мъжествени мустаци. Хората от селото, макар и да знаят цялата история, понякога забравят за причината и се подиграват на Шокичи, че мустаците му не отговарят на положението му. А пък приятелят ми не е никакъв суетен човек. Мога с две ръце да се подпиша, че той е най-скромният и най-добрият от всички, които познавам. — Записано по-късно.)

Старецът си отиде и аз се отправих към фабриката. Закусих заедно с всички и се заех да подготвя документите — онези, които по заповед на директора трябваше да връча на началника на гара Кай. Хвърлих доста труд, защото се наложи да опиша колко въглища са ни необходими за една седмица, колко дрехи произвеждаме, да спомена за преговорите ни с Интендантството и всички трудности, свързани с изчезването на фирмата по доставка и разпределение на въглища. Не можех, естествено, да напиша, че офицерът от Интендантството, към когото се бяхме обърнали с молба да ни помогне, е безотговорна личност. От друга страна, ако кажех, че той е готов да ни съдействува въпросните документи нямаше да имат абсолютно никакъв ефект. Доста се поизпотих, докато намеря най-точните думи и изрази. Реших да поразкрася текста с някои по-силни фрази, като: „в това изключително тежко положение“ например, или „сега бучка въглища е равна на капка кръв“. Фирмата в Хирошима бе пропаднала заедно с всичките си служители, тъй че да пиша подобни неща беше като че ли единствената и най-правилна мярка.

Свърших с документите и тъкмо четях написаното, когато внезапно трясъкът на заводските машини секна. Бе дванадесет без пет, тоест до „важното съобщение“ оставаха само пет минути. Мушнах листовите в чекмеджето и излязох в коридора. Взех да се спускам тичешком по стълбите, но нещо ме накара да се обърна кръгом и да изляза от задния вход на двора. Радиото бе поставено в стола и само след миг от него щяха да зазвучат страшни думи. Страшното някак те притегля, но аз изпитвах съвсем други чувства. Всички изглежда бързаха по коридора към стола. До мен долиташе тропотът на обувките им.

Дворът бе тих и пуст. От три страни той бе заобиколен със сгради, а четвъртата бе обърната с лице към хълма, по който растяха

дъбови дървета. От тях надолу към двора се спускаше напоителен канал, широк близо два метра. От него се разнасяше приятна прохлада. Отсамната полегата стена на канала бе обрасла с мъх. Отсреща пък бяха избуяли някакви диви треви с малки розови цветчета. Тук-таме подаваха глави високи бели цветя с едри жълти плодници.

Надзърнах през прозореца вътре в канцеларията. Нямаше жива душа. Реших да отида в стола, но като премислих, се отказах. Погледнах и в стаята на помощниците. И там нямаше никого. Отворих задната врата на кухнята и надникнах вътре. На печката вреше един голям чайник и капачето му подскачаше. Някой от онези, които си носеха храна от къщи, го бе сложил вероятно да заври за чай, но после го бе забравил и бе хукнал да чуе какво ще съобщят по радиото.

Предаването бе започнало, но до мен долитаха само откъслечни думи. Не направих и опит да вникна в смисъла им, ами тръгнах назад-напред по канала, като от време на време се заковавах на едно място. Стените на канала бяха дълбоки и облицовани с камък, а дъното му бе засипано с чакъл. Макар да бе плитко, водата бе абсолютно чиста и създаваше усещане за свежест.

Интересно как досега не бях забелязал тази прелест! В канала срещу течението плуваха малки змиорки. Бяха страшно много и още съвсем дребни.

— Плувайте, плувайте! Опитайте мириса на прясна и чиста вода! — А рибките прииждаха ли прииждаха и продължаваха да плуват нагоре. Те бяха стотици, хиляди... Сигурно бяха тръгнали от долното течение на реката в Хирошима, за да стигнат чак дотук. Току-що излюпилите се от хайвера змиорки обикновено навлизат от морето в реките в средата на май. Най-напред те са все още плоски и прозрачни като листенцата на върба и рибарите от заливите около Хирошима ги наричат „сардинови змиорки“, защото те приличат на сардиновите попови лъжички. Колкото по-нагоре плуват по реката, толкова повече те заприличват на истински змиорки. По форма напомнят тлъстаците, само че са по-издължени и движенията им са много по-грациозни. Интересно къде са били тези малки змиорки на шести август, когато Хирошима бе зверски бомбардирана? Наведох се ниско над водата и се опитах да ги разгледам по-отблизо, но всичкото, което успях да видя, бяха някакви сивкави сенки. Попитах се дали могат да се ловят и ако могат, с каква стръв.

Отдалечих се от канала и тръгнах към черния вход. Изведнъж вратата се отвори, отвътре изхвъркна работник и мина забързан край мен.

— Ей ти, какво стана? — попитах го аз.

Той извърна глава назад, погледна ме с неவிждащи очи и хукна към кухнята. Всичко в него — и начинът, но който мачкаше в ръце шапката си, и това, как объркано хукна — ми подсказа, че се е случило нещо лошо.

Тръгнах по коридора към стола. Край мен се точеше верига от работници. Никога не бях виждал лицата им толкова мрачни. Някои от мъжете плачеха, много от момичетата бяха скрили лица в работните си барети. Една от девойките бе прегърнала своята приятелка през раменете и тихо я утешаваше:

— Не плачи така, чуваш ли! Ами че нали няма да има повече бомбардировки.

И моите очи се напълниха със сълзи. Не исках да ме видят, че плача, защото се срамувах, затова спрях край мивката до вратата на стола, за да си измия ръцете. Една жена на средна възраст от обслужващия персонал, която бе тъкмо свършила да нарежда масите, дойде при мен, поклони ми се вежливо, сякаш ми поднасяше съболезнованията си, и рече:

— Ах, господин Шидзума, наистина не знам какво е прието да се казва в такива случаи. Аз съм проста жена, но ми е толкова обидно, толкова обидно...

Жената обаче не плачеше. Пресъхнали бяха и моите сълзи. Пък и, честно казано, аз не плачех за това, че по обяд на еди-кой си ден от еди-кой си месец се беше случило еди-какво си. В спомените си се върнах в своето детство. Тогава играех около къщи и един от селските нахалници — високо и налудничаво момче на име Йоичи, ме тормозеше постоянно. Но аз никога не плачех пред него. Вместо това се втурвах вкъщи, притисках се до топлата гръд на мама и едва тогава давах воля на сълзите си. И досега си спомням соления вкус на млякото. Сълзите, които ронех тогава, бяха сълзи на облекчение. Такива бяха, струва ми се, и тези, днешните сълзи.

По масите в стола бяха насядали около двадесетина души. Тук бе и директорът. Повечето от присъстващите бяха все хора на възраст. Те седяха притихнали и мрачни като редица от каменни Буди. До

вратата към кухнята стоеше една от младите сервитьорки и стискаше в ръцете си кърпа. Изглеждаше така, сякаш само преди малко е била строго мъмрена.

— Господин Фуджита, приготвих документите за въглищата — рекох на директора и седнах на мястото срещу него. — Значи капитулация, а?

— Така изглежда — отвърна с някаква неочаквана решителност в гласа той. — Току-що по радиото говори императорът. Но много лошо се чуваше. Един от хората се опита да го оправи, но стана още по-лошо. Не чухме съвсем ясно. Не се съмнявам обаче, че е капитулация.

Никой не се бе докоснал до яденето. Отгоре ечемичената каша в паниците бе хванала корица, върху която бяха накацали мухи. Мухите нападнаха и чиниите със задушени в соев сос миди. Никой не направи опит да ги разпъди.

— Е, какво пък толкоз — извика директорът, но гласът му прозвуча доста неубедително. — По-добре да хапнем, а? Момиче, я донеси тук мариновани сливи. Гледай на всекиго да се паднат по три, ясно ли е? От утре във фабриката ще се разпорежда сигурно врагът и моите заповеди няма да струват пукната пара.

Всички продължаваха да мълчат, но директорът грабна клечките за ядене и ние го последвахме. Всеки получи по три сливи. Аз направих като господин Фуджита: сложих сливите в кашата, налях вътре чай и я разбърках след това с клечките. Тъкмо си доливах чай, когато забелязах, че на дъното на паницата ми има само една слива. Другите две бяха изчезнали. Не помнех да съм ги изял, пък и не виждах наоколо костилки. А и беше ли възможно да съм ги изял, без изобщо да ги усетя? Сигурно съм ги глътнал незабелязано, реших аз и прокарах ръка по гърлото си. Не напипах обаче нищо твърдо...

След обяда един от работниците, казваше се Йода, най-неочаквано заяви, че в речта на императора се съдържал и призив към народа да се бори още по-решително. В миг всички замръзнаха по местата си и нито директорът, нито пък някой друг от присъстващите направи опит да стане от масата. После някой извика високо: „Долни слухове!“ Окуражен от тези думи, Наканиши от работилницата рече, че със собствените си уши чул Негово Превъзходителство да казва съвсем ясно: „Ако военните действия продължат, в крайна сметка...“

— Не мога да се закълна, но и на мен ми се струва, че чух нещо подобно — обади се директорът.

Още двама-трима потвърдиха, че точно това били думите на Негово Превъзходителство. Ако те бяха прави, то тези думи нямаха нищо общо с призива за още по-решителна борба. В края на краищата всички единодушно се съгласиха, че Япония е претърпяла пълно поражение. Това бе потвърдено по радиото в пет часа след обед. После прочетох във вестниците и рескрипта на императора, в който се казваше следното: „Врагът използва нов вид бомба, която отне живота на много хора и нанесе огромни щети. Ако военните действия продължат, в крайна сметка това ще доведе не само до унищожението на японската раса, но и до пълното изстребване на цялата човешка цивилизация...“

Взех от канцеларията си документите и ги занесох в стола на директора, за да си постави печата. Сега, когато войната бе вече загубена, фабрика като нашата, която правеше униформи за армията, нямаше повече право да съществува. Отпаднаше и необходимостта да ходя пак до гара Кай.

— Къде да ги прибера? — попитах директора.

— Ще ги заключа в касата си — отвърна той. — Свидетел си, че ги прибирам.

Директорът стана и излезе от стола. След него излязох и аз. После минах през черния вход и се озовах на двора. Искаше ми се пак да погледам как малките змиорки плуват нагоре по течението на канала. Този път се приближих много внимателно, като се стараех да не вдигам никакъв шум. Не видях обаче нито една змиорка. Водата си течеше чиста и прозрачна.

Шигемацу преписа докрай своя „Дневник на атомната бомба“. Оставаше му само да го прочете още веднъж и да го даде за подвързване.

На другия ден след обед той отиде да нагледа езерцата с шараните. „Анко“ се развиваха много добре, а в плиткия край на по-голямото езеро вече бяха избуяли водорасли. Шигемацу предположи, че Шокичи ги е донесъл от езерото Бентен в Широяма. Тук-таме по

повърхността на водата плуваха лъскави зелени листа, а между тях се поклащаха на тънките си крехки стъбълца малки виолетови цветя.

— Ако над отсрещните хълмове се появи дъга, ще се случи чудо — намисли си Шигемацу. — Може да не е бяла, може да е петцветна. Но ако се появи дъга, Ясуко ще оздравее.

Макар и да разбираше, че това е неосъществимо, Шигемацу продължаваше да стои, вперил поглед в далечните планини.

[1] Има се предвид бунтът на екстремистки настроени млади офицери, които на 26 февруари 1936 г. убиват няколко политически дейци. — Бел.прев. ↑

[2] „Книга на историята“ (Шуцзин) — един от най-ранните паметници на древнокитайската литература, около X в. пр.н.е. — Бел.прев. ↑

Издание:

Автор: Масуджи Ибусе

Заглавие: Черен дъжд

Преводач: Дора Барова

Година на превод: 1982

Език, от който е преведено: японски

Издание: първо

Издател: Партиздат

Град на издателя: София

Година на издаване: 1982

Тип: роман

Националност: японска

Печатница: ПК „Димитър Благоев“ — София, ул. „Н. Ракитин“

№2

Излязла от печат: м. март

Редактор: Цветана Кръстева

Художествен редактор: Александър Хачатурян

Технически редактор: Ронка Кръстанова

Рецензент: Вера Вутова

Художник: Йосиф Парикиян

Коректор: Шели Хане

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2759>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.